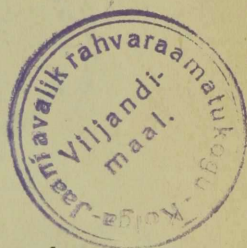

Mihkel Ruff

282 1/2

Wäljarändajad

Romaan

=

3296

„Uudislehe“ kirjastus

Tallinn, 1933.

11118 101102

OV! 683

11118 101102

A-9034

2

Taru Riihimäki
Kokouskirja

156603

Gestimaa Kirjastoja A.-S. (end. J. H. Gressel)
Tallinn, Rataslaenu 10.

1.

„Müüd paistmas jälle wabaduse päike ja eestlaste põlwegi, eestlaste põlwegi uueks loob, uueks loob!..“

lauis waimustatult Hendrek, tötates mööda mättalist ja kadakalist heinamaad kodu poole. Saledalt lurtfus wesine, poolenisti fookstunud maapind ta mehiste sammude raskusest. Lirtsudes tõusid jalge alt peened weepriksmed, jäädes pärlitena kõrtele. Maa nohises ning korises wöörastawalt, kuna pikk luhahain lakkus nibelt ta lagunenud ja poriseid kroonusaapaid, kust häbelikult pugunud nähtawale punetawad warbad.

Oli kewad. Heinamaa oli uppumas öitewahtu ja laane muidu nii metsikule kohinale oli lisandunud salapärane, unistaw afford. Djalohke ja kraawikaldaid palistafid lopsakad, kuldkollased warsakabjad, kuna hallid wesipajud olid lämbumas pehmete, hõbehallide tibuleste kaisutufis. Wirwendawas taewasinas fillerdas lõbus lüo, kuna all, waewalt wesimaltsjade roostepruunide nupukeste kõrgusel püüdsid wäledad pääsufesed fumisewaid putukaid. Laanest kostis igawaid kão luffeid. Kuuldus ka armunud meltsase paari-keste kirglike häält ja peoleo mõttetut lobisemist. Märjasoo winetawalt kühmalt krudises kurgede kurblik „kru“ ja neile nagu ofatamiseks mõkitas soosertwal mõkitaja kui eefinud tall.

Tõttaw mees oli suurekaswuline, tugew. Nägu pruuniks põlenud ja mehine. Walkjate, kolmnurgakujuliste, kulmude alt waatafid terawhallid, julged filmad, millistest hoowas tahet ja jõudu. Suu oli energiline, kitsas ja kannatlikult koos. Sirge nina ja lai, kandiline ning pügamata lõug weidi ettetükkiwad. Waatamata ta noorusese, on kannatuste wali käsi suutnud fikski juba woollida ümber ta suu kaks waewalt märgatawat walujoont. Peas kannab, kullasse lükatult, sinihalli sõdurimütši, mille otsmikul selgesti näha wastrebitud märgikeste efemeid. Mütši alt on jonnakalt wälja pugunud kimp blonde, higist fleepunud juufeid, rippudes safitult laial laubal. Jhu katub kulunud sõ-

duriilikond, mille roheline wärw on wõidunud ja kõrbenud. Turjal kükitab aga halli ahwina raswadest ja õlidest määr-
dinud seljakott. Kõigist tunnustest wõib märgata, et mees
on demobiliseeritud sõdur ja tuleb praegu otse lahinguliinilt.
Ja tõesti, mõned kuud tagasi oli lõppenud wabadussõda, ja
sõjalased, kes ennastalgawalt kaitsnud oma tillukest, armast
isamaad kommunistlike Wenemaa ja terroristlike Balti
aadli palju kordi suuremate wägede wastu, wõisid jällegi
minna koju. Kohutaw ja ohwirikas oli olnud see suur maa-
ilmasõda ja ta werine järelpulm Eesti wabadussõda. Mitte
kõik polnud nii õnnelikud, et wõisid pöörduda õnnelikudena
tagasi koju, oma röömustnutwate wanemate ja omastete
juure. Paljud pidid leppima waid raske kiwisambaga, millel
pühendus, rist ja paljude seltsimeeste nimede kõrwal ka
tema oma — tühipaljas nimi. Paljud pidid tagasi tulema
santidena: kes puujalaga, kes kummikäega, kellel püundusid
filmad, kõrwad, nina, koon, kellel jälle läbi lastud sijeelun-
did wõi kes jäänud totraks kohutawasti elamusist ning põ-
rutusist. Wäheste õnnelikudena kojuurttawate seas oli ka
Svendref Kaseländ, nooremleitnant, soomusrongide rügemen-
dist. Temagi oli paaril korral wahtinud surmale näkku,
enam ei looteski ellu jääda. Nii mõnelgi korral oli puuri-
nud ihu tal kuul, kuid tal oli õnne: opereeritawad haawad
paranesid alati, jätmata järeldusi.

Karm ja halastamatu oli olnud too sõda. Päewast
päewa külwati waid surma, haisteti were lääget hõngu, kül-
metades ja nälgides poriseis kaewikus, kuulates sõja metsi-
kut muusikat, millele andsid kõla langewate südantlõhesta-
wad karjed, kinnuwad kuulid ning mürkude hiiglaplahwa-
tised. Kuid, jumal tänatud, kõik oli jälle mööda ja wärs-
keil haudadel wõis tärgata uus elu.

Kui ilus näis wõidetud wabadus. Kui süütu ja puhas
näis loodus. Lilled õitsetid endiselt ja linnud laulsid nagu
alati. Laas kohises unistawalt ja heinamaal sumisefid töö-
kad mesilased. Nad ei näinud midagi teadwat neist kole-
dusist, mis sündinud nende wõitmiseks — nimetamiseks
omaks.

Neil näis ükskõik, kes neid kasutas, kes tundis nende
olemasolust lõbu.

Aeg-ajalt peatus mees mõne haruldaselt ümmarguse
kadakakuhiku ees, silitades selle marjakobarast longunud
pead, tundes imestust, kui suureks ja uhteks olid sirgunud
need, ta terawkallised karjapõlwe sõbrad. Wahete-wahel
kahnis maast peotäie wärisewat maarjaseina, silitades nen-
dega oma karedat põske wõi murdes mõned, õnnest roosa-
tawad jaanililled, pistes need werestmäärdund sõdurikuu

rebenenud nõõpauku, diekroon rippumas allapoole, just nii, nagu tegi ta seda siis, kui oli veel wälejalgne karjajüts.

Ohki ta oli rännanud jalgsi juba kogu öö, weelgi polnud tal wäsimust, olgugi et teraw mödhein weristanud ta warbaid ja lahinguraskusist kurnatud ihu nõretas higist. Kuid teadmisest, et jõuab warsti koju, ammutas wärsket jõudu ja ruttas. Jõuab koju! Sigemini hurtsikusse, kus elab ta muldwana kasuema. Miks tikub ta sunna? Miks tunneb igatsust tolle wiletja hütikesse wastu, mis wõõra oma ning milles ei ela tal ei isa, ei ema, ei õdesid ega wendi, waid ainult wana tudisew kasuema, oma kirju kitse ja musta kassiga. Miks? Kas seepärast, et lootis tudisewa kasuema kaitjutises leida lahingwäljul kaotatud rahu? Wõi seepärast, et armastab toda foostunud metsahainamaad, finetawat raba ja mühawat laanti? Wõi lihtsalt seepärast, et seal sündinud ja kaswanud? Selgesti ta ei teadnud, millepärast, kuid tundis: muld oli see, mis paelus ta keha, rahwas see, kes kõitis hinge. Keist ei suutnud end rebida lahti, neid jalata — iialgi ei! Mendeta tunneks end kellana, mis ripub küll kõrges tornis, ent millel puudub nõõr ja mees, kes seda helistab.

Lähedusest, leinakase hürekõrwus lehestikust, tõusis wurinal lendu suur isamõtus. Hendrek ehmus. Wahtis üles. Nägi, oli jõudnud noore kolmeharulise kase juure, mille jalal konutas suur raudkiwi nagu kiwistunud hiison. Hendrekut waldas lapselik rõõm, filmates seda wägewat kiwi, mille murenenud turjal kaswas pakš kiwisammal nagu roheline sammel.

Weel praegu oli kiwil näha põlenud laiku, kuhu lapsena oli alaliselt teinud tule, milline olnud paju suurem ja suitsurikkam kui külakarjuste omad, kelle tulede wingerdawad suitsuhännad waewalt küünninud üle puelatwade. Silmitades kaste, märkas ta selle tüwel lõike, mis kujutas ankrut ja südant, mille läbistanud nool. All kuupäew, aasta ja tema nimetähed. Mäletas, selle joonise oli lõiganud puusse wiieteistkümnne aasta eest, unistades näkineist, kes pidi elama Tammiku järwes, just seal suures kõrkjapuhmastikus, kuhu uppunud oli mõni aasta warem Wäljaotta perepoeg Kusta. Ta ei teadnud siis weel, mis pidi tähendama see kummaline joonis, kuid leidis selle ühest wanast, puruks-rebitud ja ärawisatud perekonnalehest, mille arwatavasti kaotanud leiwakanika ümbert puurainjad; waiustuliselt pidas seda kohaseks sümbooliks unistusele ja igatsusele. Küüid aga paistis see kõik nii naljakana, kuid siiski armsana. Kogu ta elu, sünnist kuni siiani, on olnud erisugune ja isegi kummaline. Et weidi puhata, ronis hellitawalt sammelisele kiwile, ja minewiku kaunid mälestused ujutasid ta ajud:

„Ühel ilusal kewadhommikul leidis Nabataguse Iest saunaeit Maali ta kaewu kōrwalt, tihjast weelinnast, rahulikult magawana, mäsšitud pitšilisse naišeseklikusse. Saunaeit ei hatanud otšima maimuteše wanemaid, waid wōttis poiši kasulapšeks.

Lapsena oli ta wāga pahur: siples ja karjus hällis päewad läbi, ega jäänud enne rahulikuks, kui anti kaisfu talle wana majafajs, Miisu, kelle krudisewa nurruga ta warsti uinus, kasši ümmargune pea priškete käekeste wahel, suu suudlemas. ükšildasena kaswas ta, kangel külast, heinamaade taga saunakeses. Ta mängukaaslastiks olid linnud ja lilled ja parimaks šōbraks halli-walgekirju kits, feda pidi karjatama sookraawi kalbail, sešt hoidku jumal, kui kits oli näkkinud mõiša määratult heinamaalarakalt mõned ubalehed. — Pitad suwepäewad tundusid isegi lühikestena poišikesele, kes hullus koos kitšega möōda marjafood, otšides samblast šahwtiseid jōhwikaid ja mügarliši murakaid wōi suundus jälle põlišesse laande, kus warisenud ja fōdunenud hiiglatüwed, suured šōnajala ja kaeluwarte puhmad rasfendafid igat sammu. Tugew rudišhimu kupatas teda ifka sügawamale laande, kust tagasipōōramine tuli alles siis, kui kits hakkas kartlikult määgima, surudes oma külma ja wārisewa nina poiši rudišhimust õhetawale näole. Tihiti istus ta tundide wiiši kumeralt üle sookraawi kaswanud remmelga käsnumud tüwel, wahtides kraawis ujuwaid wōtteljališi ahwenaid, punafilmališi šārgi ja wāšedaid wiidifaid. Kits seišis siis püstakil poiši najal, pea poiši õlal, filmad kinni, hōre, walge habe ripakil poiši rinnal. Mii kaswas ta, nähes ei kunagi teiši killawaid lapsi, šōimatuid ja wandruwad mehi ega lobisewaid naiši. Kunlis waid laste rōōmsaid huifeid helisemas laanes ja kadumas sinna taha, kus pidi afuma metsafuuninga kafetohust lošš ning maailma äär. Wahel ronis ta laane kõrgeima männi latwa, et näha feda maailma äärt ja toda metsafuuninga toredat paleed, kuhu wāšunud päikene igal õhtul pugewat puhkusele. Kuid ümberingi kohises waid laas, suur ja lõputu — — —

Pōles aastatelaaste elu igaweses kaminas, Šendref kaswas, kofus ja širgus imekiirelt. Ammutas tuulešt terwiše, päikefelt tugewuše ja laanest hinge šalapārāše harmoonia.

Künneaaštāše poišijōmpšikana wiis kasuema esimešt korda ta külla ja koolimajja. Mitu nädalat enne feda suuršündmust nuttis ta kodus päewast päewa ja kolm päewa warjas end isegi laanes, et ometi jääks tulemata see hirmus kooliretk. Kasuema siiski püüdis ta metsast, tirides käekōrwal kooli. Efimešt korda nägi Šendref siin suurt maja, mahukaid runne, koolipinke ja nii palju lapsi. „On need kōik ühe ema

lapsed?" oli nii too kord kasuemat küsinud, varjates end ta kõrdiisilubesse. Sest kuidagi ei suutnud ta kujutleda, et külas elas veel palju, palju perekondi. Algul peitis end nagu arg metsloom varjulamaise toanurgisse. Kellegagi kõnelemata sõnakestki, kratsis tüüntege igauht, kes julges tulla teda uudistama. Neg-ajalt hakkas aga sõbrunema ümbruse ja olukorraga. Ning esimene, peale kasuema, kellele julges kartmatult waadata silmi, oli wana, walgehabemeline koolijuhataja, kes talle elawalt meelde tuletas uuinasjutes kuulnud heasüdamlist metsawana, keda ta polnud küll näinud, kuid kelle uskus kindlasti elawat laanes. Õpetaja pehmepilgulised sinifilmad nagu paitasid teda oma waatega. Meeleldi oleks haaranud tal habemest nagu oma kitsel, silitanud ta karwast põske ja õfatabes mõkitanud talle sõpruse tunnuseks, samuti kui kitsle. Kuid selles hirwitawas ja mahkedawas lastekarjas oli talle midagi wõõrast, irriteeriwat, millega ei suutnud harjuda niipea. Nende riided, nende ülewalpidamine, nende kõnelused ja mängud, kõik näisid wäljendawat talle kurja pilget ning edewat naeruwääristamist. Koolis õppis ta hästi, wõites kohe wana õpetaja lugupidamise. Nii, et algkooli lõpetades, auwäärt koolijuhataja, kelle lapsed olid juba täisealised, saatis ta omal kulul linna, gümnaasiumi. Tal oli pööraselt kahju lahkuda kasuemast, kuid ootus, et lõpetades õppimise, suudab wõimaldada wana kesele helgemaid päewi, trööstis teda suuresti.

Linnas atwanes talle uus maailm. Uued inimesed ja kombed. Koguti too kivihiiskil, koos ta rahutute elanikega, tundus talle mingi suure masinana, milles kõik peab olema nii, aga mitte teisiti. Sülgama tahma peawad pifad wabriku korstnad. Kirikutornid, ristide ja kulledega, puistama peawad pilwi. Mürinal peab sõitma tramm, auto ja woormees. Suowinaine peab pühkina tolmu. Kaupmees kiideldes pakkuma kaupi ja ostja peab tundma hirmu, et ei saaks petetud palju. Kodanik, jalgsi, peab tõttama, astuma ruttu, muidu wõib ta auto alla sattuda. Paksud härrad peawad olema need, kellel maju ja wabrikuid, kuna kõhnad ja karja nälgilwa lastega need, kes tegema peawad tööd. Mhes riides daamid, puuderdatud nägudega, wärwitud huulte ja kulmudega; need peawad olema, nendeta poleks ju linnast linna. Lõpuks harjus kõige sellegagi, kuna kaduma hakkas laante ja õitewate heinamaade hurmaw müstilisus, asendudes reaalsuse hallusega. Mõistis, pole see weel elu mõte, elada erakuna kohawas laanes, ainult nõudes, aga ei midagi palludes. Ei, et wäärida sündi, tuleb osa elust anda ühiskonnale, aidates tõsta selles wendlust ja ühtlast õnne.

Ka keskkoolis oli ta korralikumaid õppureid ja iseloomultki muutunud juba kõigile sallitawaks ja lahtiseks. Ni-

nult wahetewahel ei suutnud mõista teda keegi, see oli siis, kui mõtles tagasi lapsepõlwele.

Lõpetanud keefkooli, astus ülikooli, õppima agronomiat, millist fakulteedi ta aga ei lõpetanud, sest puhkes sõda ja Hendrek oli sunnitud wärwimütsi wahetama lihtsa sõdurimütsiga.

Nüüd sammus wõitjana ja kangelasena kasuema hütikesse poole, et alata uut elu. Eiu, tulwil õnnest ja rahust.

Korraga ta kuulis laanest kitse kaeblikku mõitamist. Kui armsalt see kõlas! Ehk kasuema tõesti elab alles, olgugi, et kogu lahingpäewade kestel pole saanud temalt mingit teadet? Kui elaks ta weel, nüüd ostaks ta alles hoolitseda selle kuldawäärt wanakese eest. Nüüd, kus wõidetud surm ja õpitud kohtlema elu koledufi. „Kui wana ta küll on nüüd? ...“

Tõstis pea, nägi: Väike oli wäljunud Marjasoo õitsewast kanarpikupuhmast ja süütas hallitanud männijässi-keste jändrikele tüwedele kullase tule. Kuskiigi kiltas jänesid tagaajaw karjakrants ja laanes helisesid tuhanded kajakad karjaste kõlawast huikeist. Raha serwalt kostus tumedaib kirtwelööke; praginal langes puu ... Aga seal, kus tungis laas roheline kolmnurgana heinamaasse, pidi asuma saun. Ta ei näinud seda weel, sest tihed udu heljus watina üle heinamaa. Kerge hüppega libises ta kiwilt. Silistas weel korraks selle habetunud põske ja jatkas teekonda mööda sügawa-roopalist heinamaateed. Teadmatus kasuemast aga muutis ta rahutuks. Meeled tuikasid were pakitsusest ja kõrwus hundas uimastaw pahin. Ta katsus jooksta, kuid ei suutnud. Tundis, süda ahwardas lõhkeda ja wärisesid põlwed ning puusad.

Aegamööda hahtusid heinamaalt ududepiimad, mille imefid endasse pakkud pilwented. Ehk muutus selgeks ja läbipaistwaks. Maa lamas kui sünnituswaludes, kõrred täis higipisaraid. Siit ja sealt tõusis liblikaid: kollaseid, walgeid, kirjusid, kadudes öiekroonide ihaldawaisse embussisse. Juba paistiski metsaserwalt saunahütt — hallina, waikfena ... Muutudes ifka suuremaks ja suuremaks; wõis eraldada juba praepanni suurust akna nelsnurka, pleekinud eeskriidega, kolmejalget pesuküna wilturwajunud witsaia ääres, mille tõdunenud külgedel looklesid lopsakad humalad, ja madalat kitsetalli sauna otsas. Korsten suitses — tähendab, seal elatakse. Aga kes? — Hüppas siis üle laia öuekraawi, sest ei raatfinud teha wäikest ringi, minnes üle truubi. Kari konni kadus ehmudes wette. Hendrek wõpatas sulpsatufist. Rana tuli kaagutades kitsetallilt ja lendas wurinal kopsaada, kus õitewahus kükitasid mõned wanad õunapuud. Ta haaras ukseingi järel, kuid samal momen-

dil awanes see. Lätwel seifis fale, kuldblond tütarlaps, suuris finifilmis hirmuhell. Hendrek tardus, wahtides tumma ükskõikfufega tütarlapsela, kes ometi oli ilus nagu näineid, kellest poisikefena unistanud. Ta ei märganud praegu felle ilu. Tundis waid, füdames kiskus, rebiti midagi foomale. Kuski kärises midagi, kohutaw walu pani ihu wõbifema. Kurk põles ja kees pifarate pakitufufit. Nägi, see kaunis kuldblond näff hakkas tanfifilema ta filme ees; wenis kohutawalt pifaks, fiis killus tuhandeks ebelewaks olen-diks, muutudes wiimaks, läbipaifimatus õõs, keerlewaks tulitüpiks.

„Kus on Maali?“ jofifles waewu, toetudes uksepii-dale. „Kus on mu ema?“ ...

„Ema, üks wõdras, haige mees on wäljas!“ hüüa-tas kaunitar, jookstes ehmunult tuppa.

Keegi tuli komistades ja kolistades. Hendrekut ei huwi-tanud see. Tundis end olewat kui umbunud kaewikus, mis lämmatas ja rõhus.

„Hendrek, fina!“ kuulis korraga hüüatust. Waatas. Ta ei uskunud omi filmi. Lätwel seifis hõbehall kasuema, küürus ja kepi najal.

„Ema!“ karjatas Hendrek rõõmuft, tõmmates wanakefe oma mehifele rinnale, kallistades teda erii, nagu teha wõib feda waid emakeft armastaw poeg.

Tugew kadakepp kukkus kolinal läwele, mille wäledalt noppis fealt kuldjunkfeline, seistes tahmunud faunauksel kui naerataw koit.

Esimene rõõmujootawastus oli möõda, kuid Hendrek hoi-dis nuukfawat kasuema ifka weel rinnal; oli nii pöörafelt hea tunda, kuidas erutatud fida peffis waljult ja weri suri-fes fuigutawalt foonis. Silitas wanakefe muldhalli, kort-funud põske ja juukfehõbedat, naeratahes talle kui laps.

Kasuema näis korraga midagi meeletuletawat. Waatas pahjuütlewalt Hendrekule, fiis ukselfeifswale õhetawale tütar-lapsela, naeratahes emalikult, õeldes:

„Deili, tule, ütle Hendrekule ka tere!“

Kuldblond näike tuligi ja ulatas Hendrekule käe, kus-juures ta suured, natiwid finifilmad feirasid meeft häbe-likult.

Hendrek tundis, see kitsas ja kuum käekene tungis nagu teraw ora talle füdamesse, pannes ta kergelt wõbifema.

„See arg hirtewatall, oo mu kadunud õe üks nooremateft tütardest. Ema suri waefekel jõulukuul. Teifed õed on tal kõik juba mehel. Ta, waene, weel üks. Oli Auftalul tüdrukufks, kuid fa ju tead, mihuke see peremees feal oo. — Olin üksinda ja mõtlesin — tea, kas finagi enam tuleb ..

Wõtsin siis Leili oma juure. Eks kuidagi saame läbi ju ifka, ta on ka kena ja wirt laps ja teenib õmblustööga ilusasti igapäewasti leiba," kõneles ja kallistas uuesti Hendrekut, kusjuures paar suurt pisarat weeresid hüpeldes üle tuhandewolbilise muldhalli näo.

"Loodan, et saame headeks sõpradeks," ütles Hendrek, hellitades oma pilguga kannist neidu. Hetkeks waatas Leiligi Hendrekule, pööras siis pilgu häbelikult maha ja punastas.

"Tulge nüüd, lapsed, lähme kisse," kutsus kasuema ja õnnelik kolmik kadus madalasse urtsikusse.

II.

Hõbepäine Maali peši sammeldanud rakmetega kaewu ääres pesu, kuna Leili wäledalt wõristas afna all õmblusmasinaga, kui Hendrek jõudis tagasi wallamajast.

Tuli rõõmsalt wilistades ja laulu jorutades ning patsumatahes sõbralikult kasuema kondisele õlale.

"Mida siis wallasakstel ka üelda oli?" küitles Maali, lastes libiseda kurika wahutawasse künna.

"Ainult head, ainult head, emake. Selldi, et wõtke ja walitsege, nüüd on teie ajad!"

"Mida wõi keda . . . ?" katsus pärida Maali. Kuid Hendrek ei lastnud end segada.

"Nüüd algawad ajad, kus panen su weel fiidi ja sammetsise ja wiin autoga kirikussegi. Palju toredamalt paneme asjad hakkama, kui wanasti mõisasakstel oli," naeris kiitewalt Hendrek, filmis õnnesära, nagu sõidaks praegu juba autoga mööda konarlist külateed kiriku ja tuututaks. Tuututaks nii, et lastub aina laas ja terve küla jookseb tee ääre waatama, kes siis see jaks seal sõidab niisuguse kärinaga.

"Ei mina, wanainimene, julge autoga sõita ühtki . . . Kui wanfrigagi saaks, oleks ka wa jooksutõwes jalgadele üsna hea," arwas Maali.

"He-he-he, wanfriga — sellega weame weel ainult sõnikut põllule," naeris suurustawalt Hendrek, lastes rännata filmadel ringi, otksides Leilit. See, kuuldusest saanud tähelepanelikuks, oli jätnud õmblemise ja piilus läbi paari punaseõitega pelargoonia pöösa, mis asusid ahtakesel aknal. Taba-tuna Hendreku pilgust, algas uuesti wõristamist.

"Ja lehmi, punaseid. musti, kirjusid ja kirjata, seapõrsaid ja lambaid, ostan sulle kohe laudatäie," jätkas suurustawas toonis, kuid ise wõttis kõike siiski tõena, sest mida kõneles, oli ta ammune unistus.

"Ää aja nüüd jampsi, poeg. Mul wanal inimesel jätkub fitsetallestki küll. Aga . . . kui sa omale kord nooriku koju tood

ja omale majanduse sisse sead — noh, wast siis muidugi . . .“ arutles Maali ja ta lahked filmad piilufid kulmuwoltidest paljuteadwalt ja südamlitult. Mõlemad naerfid seepeale õnnelikult. Ka wirgale Leilile, kes kummardus üle walge ja lõhnawa linaseriide kangaste, wärwis pentfik mõte põfile lootuse roosat. Ja kitski, kes seotud nõõrijupiga rohtunud wiitsaia äärde, jättis rohu näkkimise, liigutas kõrwu ja habet, mõkitas rõõmsalt, nagu oleks temalgi häid lootusi tulewikule.

„Mällal nüüd noorikuga hakkama saan, kes seda teab? Wõi kes minusugust, leitud last, tahabki. Mul pole ju ei isa ega ema, waid Sumal teab, kellest wälja autud!“ wastas naljatades Hendrek ja jällegi puges ta pill läbi paari lillepõõsa töötawale neiule, kelle õitsew madonnaägu toetus kergelt hästi wõlwitud rinnakumerusele.

„Kuid kellest määratumast heinamaalarakast on nüüd paras suutäis ikka tõsiselt kohe minu. Päriselt minu; e-eh,“ kiitles Hendrek, raputades seejuures Maalit õlast, wahtides talle lõbusalt filmi.

„Mis sa'nd peaks padistama mulle wanale inimesele,“ ei tahtnud weel ikka uskuda Maali, kohendades oma finipunatriibulist kõrdisaba wõõwahaile.

„Minu jah, tänaseft päewast peale. Leili luges sulle ju seda kirja, mis külakubjas tõi, milles mind, kui wabadusõõja wabadusristi kawaleri, kutsuti täna wallamajja maajagamisele. Ja eks sealt ma nüüd tulengi.“

„Kelle maid siis jagati,“ pärib weel ikkagi skeptiline Maali, unustades uudishimust hambutu suugi awakile.

„Eks mõisa maid!“

„Mõisa maid, sakste m a i d . . .!“ Ei suuda harjuda selle pentfiku mõttega Maali. „Jagati mõisad ära ja fina said selle tüki siit, kus mina kogu omad elupäewad ja fina lapsepõlwe möõda saanud,“ rõõmustab, kuid ühtlast kahtleb kasuema.

„Täpselt, kuid mitte nii lihtsalt; asjal, nagu ikka riigi asjadel, oli oma wäikene konks ikka man ka, seft õgustatud ja õgusteta tahtjaid — neid oli kole palju. Kõigepealt muidugi said kindralid ja kolonelid ja mõisnike fia jäänud sabarakud endile mõisajüdamed, mis üle jäi, saime meie ja päris nende lõpuretide kallale jäid kallema endised mõisamoonakad.

Kuna kõik maasajad olid ristimehed, wõtsime loofi; mulle juhtus mingi mõisapõldude ääremaa kose küla kandist ja ühele kose külast päritolewale maasajale see heinamaatükk siin. Mees oli kole õnnetu — samuti ka mina, seft teadsin, wõin teha find õnnelikuks ainult selle mullaga, mis find wärwitud wanadusehõbedaga. Eks wahetamine siis tükid ümber,“ seletas Hendrek.

Maalile paistis asi jäävat siiski veel woibi tumedaks, sest kuidas woibi jaotada kogu mõisa, metsad ja heinamaad, kuna warem seda poleks suutnud teha isegi keiser, kellel ometi oli ju kuldkroon, kahepeaga küll ja kuldkõpp. Nüüd korraga mingi wabariit, lihtsalt peameestega ja julgeb jagada kõik...! Ta wajus mõttesse. Korraga selgines ta muldnägu kahjurõõmust.

„Noh, tahaksin kangesti näha, mihukese näo teeb wana-
jaks, kui ta seda kõike peaks kuulma. Oli peletis küll wali ja
farm mees, aga näe. Ja ei jäänud enam jaksale kassa-
maadki? Eh, kuhu need peened preilnad veel lähewad nüüd
ratsutama? See on ikka ette naljakas küll! Saks on, aga
mõisat pole. Kui ta nüüd veel piaks Saksast tagasi tulema,
kukuks ta küll kohe onmahti!“ arutles Maali, hakates imes-
tusele järgnenud woibutuhinaga tragilt hõõruma karebat
pesu.

„Eks aeg ja ajalugu iskawad wahetada peremehi. Kes
teab, kas meie naergi jääb wiimaseks?“ filosofoeris Hendrek,
läites paberossi.

„Homme warahommikul pean minema linna, saan pan-
gast inventaarlaenu. Ja siis — läheb asi rabinaks.“ Tõusis,
lühikesel plaksudes laia kämbelaga reiele. „Tuleb otsida ka veel
sulast, tüdrukut ja karjast. Sest meil ju nüüd kohe wäikene
mõisa. Ega sinust pole ka ju enam töölooma, paras veel
koduhoiidjaks. Leilil aga oma töö,“ ja nagu kogemata wah-
tis igatsewalt läbi potililled roheline wine Leilit, kuid see
oli kadunud. Järgmisel momendil prahwatas lahti uks ja
Leili jooksis tantfiskledes Maali juure, haarates kellel
kaelast.

„Mina tahan teha ka põllutööd!“ awaldas argset soowi,
kusjuures ta silmad särasid ning ilmes oli soowe täitma sun-
diw wari.

„Sa wenitad end tööga ära ja lõhud rakku omad õrnad
käekesed,“ pillas Hendrek.

„Nende kätega olen ma senini leiba teeninud ja teinud
kõige raskemaid talutööd, ega karda seda ka nüüd mitte,“
seletas wahwalt Leili, sirutades omi painduwaid ja ümaraid
naisekäsi kangele ette.

Hendrek haaras need, teeseldes nagu waatleks neid, kas
seal tõesti pole siis raffe, ent tõelikult tahtis hoida neid
sooje, õrnu käekesi, milliseis tuskuw weri särisedes ühines
tema omaga. Neid käsi oleks ta hoidnud kas wõi igawesti.
Neis näis olewat woimu, mis tõstis ta hinge, ergutas aju,
sulatades ihust argipäewased mured nagu kewadpäike lume.

„Leili woib mehegi tööga veel sabasse wõtta. Ta on
niisugune terane... Kui ma veel noor, ... olin just ja-

masugune," sõnas kasuema waabeldes noori. „Kuid eks mina, wana inimene, katsu ka teid aidata palju aga suudan, kuid paljus siis must änam? ... oma kahetsakümme ja juba tuu ja terwis kipub juba üles ütlema," jatkas, patjutades kulunud kurikaga paigatud ja karedale pesule.

Veili rabas käed Hendreku omist, heitis sellele kelmika pilgu ja siirdus siis kasuema juure.

„Lase, ema, ma hõõrun ka weidi. Sa puhka ja tõmba hinge.“

Maali andis nurisematult oma koha noorele, jäädes ise künna kõrwale seisma konksus ja kõweras.

Veili pesti ja walge waht lendas pehme puuwillana lop-fataile hobuhumalaille.

Hendrek waatles, kuidas wõluwalt ja rütmis liikus noore tüdrukü täidlane keha. Walged käed aina wälkufid ja punetufid. ümarad puusad liikusid suiguwalt, aga puhkewad rünnakumerused mänglesid õhukeste kleidi all.

Laanest kostus armunud meltsafepaarikese kirglist soigumist. Lõõ tõusis rohust, helisebdes nagu hõbekelluke, uppudes sinitaewa sügawusse. Noosa-walgeis õunapun õites aga puperdasid õiekroone suundlewad mesilased.

Kõikjal helkis wabadusest, walgusest ja suurtest lootustest.

III

Asunikud tulid mõisa tagamaale. Tulid rõõmsalt, suurte lootuste ja tööinnuga. Tulid ja keegi poleks suutnud neid pidada, sest tulijais oli enesetunnet ja wabaduswaimustust. Lõõ, mure ja higi künsti õnneliku lootusõhkuga wesiwale sooheinamaale, ega taibanud nii keegi, polnud selleks dieti aegagi, kui kiiresti ja märkamatumt rändas igawikwarhiuwideesse mure ja töörohkeid asumisaastaid. Warahommikust hilisõhtuni wafardati ehituste kallal wõi askeldati põllul. Tuhandeid kirwelõõte kellsis õhus kajades mühawast laanest miljonkordset, andes mulje, nagu mängiks seal, kuiwanud püütüwedel metsawana ke külafoni. Znimesed tormasid ja ruttasid. Anustati korralikud sõi- ja magamisajad. Kuid selle üle keegi ei nurisenud, waid igauks rahmeldas kuis suutis. Anustati terwis ja lõbu, sest töö kutsus, töö sundis jooksuma, töö meelitas ja mangus. Sõdalased, ka inwaliidid, karkude ja leppi-dega, kes forra nii halastamatult külwanud surma, lõid nüüd ... Lõid ja ehitasid omale kodu, werega ramurutatud mullale. Wesine ja wõfaline metsaheinamaa elas üle täieliku metamorfoosi. Kawakindlalt ja teadlikult kraawitatud

madalmaad hakkas kuivama. Häwitati metsid, kasutu võjastit, juuriti kannud ja kaaluti kiivid.

Maapind muutus, kõlmatuid rohulagendikke asendasid nüüd haritud põllupeenrad. Taimestik kasvas ümber. Kadusid madalad vesipajud, traatkõva jõhvhein, roostetanud ja kibur raudrohi ja wattpehme weksammal. Mis aga maastikule andis uue, täiesti wõõra tooni, olid walendawad, waigustlõhnewad, tuliuued elanud koos kõrwalhoonetega. Millised stiiliühtlased, nägusad; seistes kindlate interwallide järele reas, werandatud küljed pöördud lõunasse. Neid maju oli seal üheksateistkümmend, milliseid kõiki süleles suure sõdрина kohisew laas, ja millest läbiwiin metsatee, juurikaline ja konarlik, oli ainukeseks ühendusküliks lagemaaga. Mii oli see matsasaareke huwitaw, omaette ringkond. Soodne taime-lawa ofawaille ja töötaile, sõjast roidunud asunikese. Nut asundust nimetati Laanesaareks ja tema, Hendrek, oli seal juhiks, õpetajaks ja ergutajaks. Tema oskus ja töötähe olid suunaandjaks. Hommikuti wõis kuulda ehitustellinguult alati esimesena tema wõimsaid wasaralööke ja muretut laulu ja õhtul, kui maakamar higistas juba udude piima ja laanest kandis tuul pimeduse tungalteri, oli jällegi Hendrek see, kes lahkus wiimastena. Olgugi, et Leili kui ka kasuema juba mitmendat korda tulid teda kutsuma, pahandades, toit minewat külmaks. Ja egas ta siiski koha weel läinud, waja oli kõndida weel mõned korrad ümber hoonete, paitada armastawata pilguga wärskelt küntud põlde, milliseist hoowas kofutawat hõngu, ja imestas tuffuwat laant. Minnes alles siis, kui Leili jällegi tuli ja kepsutas kurjustades jalaga, wõttis ta käe, talutas ta tuppä kui õnnestpimeda. Lühike oli jõdgiaegki, kus kõneldi õhetawast õnnest, ehitustest, kawat-sufist ja tulewikuplaanidest. Armastajad, Leili ja Hendrek, kes olid nüüd juba kihlatud, kõnelesid õrnustedes ja nokki-walt, andudes üksteisele filmadega. Kuid, kui jõdgilana all nende põlweid wõi jalad juhusklikult punktusid kokku, punastas ikkagi weel Leili, kuna Hendrek waid kergelt wärises. Wõbises, nagu oleks tal pööraselt külm, aga ometi kippus hing lämbuma palawusest. Lühike oli ka õõ ja ofa sellestki kulutastid noored unistamiseks ja üksteise hellitamiseks. Kuid ometi oli Hendrekul hommikul küllaldaselt jõudu ja indu suureks wõidujooksuks.

Hendrek teadis, mida tahtis ja kuidas saawutada sihte, sest ewis ju kenakese kogu teooriat agronomiast, olgugi et praktikas oli weel weidi wilumatu. Nägi ja naeris, kui teised korraldasid põlde nii, nagu teinud seda nende isad ja isaisad. See oli ju tõesti naeruwäärne, praegustel aastakümnetel, kus majanduslikud olud täiesti muutunud ja turu

nõuded hoopis uued, elada veel nii, kui ford minewikus, mil ei tuntud veel traktoreid, niidumasinaid, reaskülwajaid, ei telefoni, raadiot, autot ega lennukit. Hendrek aga tootles ja ehitas nii, nagu nõudis turg ja wõimaldas seda moodne agrikultuur. Edumeelsemad asunikud järgnesid talle, kuna teised löid käega, jattates endist, miljoneist ettetatatud rada. Nada, mis ei annud küll rikkust, kuid südilt pidas vastu püüetise kriisija raskete katsumisele, kus edumeelsemad talumajapidamised lõhkesid kui seebimullid.

IV.

Aeg kadus ja Laanesaare küla kosus. Ehitused olid juba kõik lõpule viidud ja seisid nüüd uuelts ja uhkelt, ühendades ühte tumerohelist laaneserwa teisega nagu walge pael. Hästiharitud nudismaal wõrsus lopsakas wili ja põllukarjamaal sõi lihaw kari. Nurmilt oli kuulda monotoonset masinate löginat. Traktor puhus ja ähkis, surus oma laiad kiiuined sügawasse sawimulda, wedades mehikelt järele karja atru. Mõõda pehmet külatänawat sõitis hobust tuuseldades külamees, piip suus ja piits peos, kuid wantrikeres pesakond hõbedaselt särawaid, nudipäiseid piimakanne. Ta tõttas küla ühispiimatalitusse, mis ellukutsutuna Hendreku algatusel, seisid nüüd suurelt ja uhkelt, nagu hallparun, kess küla.

Kõik näisid olewat endaga rahul, olgugi et raskesti rõhustid veel wõlad ja weidi kõrgetena tundusid igataolised riigimaksud, kuid lootus paremale sumbutas igasugu nurina. Loobeti, kannatati veel mõned aastad ja õnn on täielik. . .

Hendreku talu, mida nimetati Saunamäeks, oli külas nägusamaid. Maitsekalt ehitatud kahelordne elamu, koos eeskujuliku lauda, reha ja aidaga, olid hästi harmoneeritaks komplektiks, kess noort ja awarat wiljapruuaeda ümber hoonetekimbu aga uhkeldasid täisnurkadega põllupeenrad, millel teineteise wõidu wõrsus rakis, nisu, kaer, kartul ja oder. Kõik näis minewat nii, nagu tahtis seda Hendrek, ja rõõmustawa kiiruga wähenes krediidikoorem. Nagu ette teadis, töötas ühispiimatalitus edukalt, saades peagi suurimaks sissetulekuhallitaks talunikele. Iga enam ja enam hakati saama aru piimakarja tulustusest ja soetati, Hendreku eeskujul, üksteise wõidu, suuremaid karju. Ka peekonfigade kaswatus tasus ja selle tulustuselegi hakkas haistuma umbust. Veel tahtis Hendrek seada sisse kanala ja pidama hakata suuremal arwul mesilast, kuid enne tuli saatuslik pööre, tappes ta ilusad katwatused ja rõõwides talt kodu ja isamaa. Kuid praegu oli ta veel rahul. Tal oli oma kodu, mille olnud werega. Waike ja rahulik, täis lõhnu, laane kõi-

nat ja armastust. Koht, kus võis töötada ja puhata, rõõ-
mustada ja nutta. Keegi su intiimsmaid tundeid ei sega-
nud, keegi ei varitlenud su üürilest elu, keegi ei himustanud
werd. Kogu loodus, seewastu, püüdis seda weelgi kergen-
dada, tuua sellesse õnne ja rõõmu.

Waewarikas, kuid kena oli praegune elu, kahju oleks
pärisk, kui saanud oleks sõjas kuuli, nagu paljud teised.
Kahju neist! Kuid niisugune on kord saatus. Kus kellelgi
lõpp, kes seda teab? ... Ja, et õnnede ahel ei lõpe kurima
õnnetusega, kes seda võib kinnitada? Praegu on ta aga ra-
hul ja õnnelik oma kauni kodu, kihlatu, ilusama tütarlaps, e
Leiliga ja armsa kasuema. Kui imelik, kaua on nad kih-
latud juba Leiliga, kuid pulmades pole nad weel sõnakestki
kõnelenud. Selleks pole lihtsalt olnud aega, töö on imenud
ajudest kõik mõtted ja loominguõhin sundinud unustama wä-
lised traditsioonid. Kuid nüüd on asjad juba, enamwähem,
kõik korras ja sügisel kindlasti teeb kogu Laanesaarele wä-
gewad pulmad. Midagi tal ju mõnuseks koduks ei puudu:
hooned on juba walmis, põllud korras. ... Tubades eesku-
julit mööbel. Pianinot küll ei ole, kuid selle asendab
raadio. Auto weel puudub, kuid pulmapäewaks ostab sellegi
ja siis kord võib täita ka oma lubaduse — sõidutada kasu-
ema autoga kirikusse. Nii arutles endas Hendrek, sirutades
rohelistel aiapingil.

Oli pühapäew ja põldudel walitses täielik rahu. Siin
ja seal võis näha waid mõnda hoolast peremeest kõndivat
loendawate wäljade wahel, walges särgis, piip kamaluga
suu juures, kerge suitsupilw winetamas eestis.

Saunamäe õues oli kõik waike. Sulane tüdrukuga
olid läinud koolimajja, poliitilisele kõnekoosolekule, kuna
Maali ja Leili lugesid taas uut Testamenti. Kasuema, kes
wiimaseil aastail jäänud häbisemaks, andus ikka enam ja
enam piiblile ning palwele. Tihti võis leida teda õffelgi
istumas raswase küünlatule ees, käed ristis, kortsunud muld-
huuled sofiistamas palwesõnu.

Hendrekul oli mõnus. Ta ei mõelnud midagi, ei ihanud
midagi, waid lesis unistawalt, poolärkweel. Korraga nägi,
astusid aeda ka kasuema ja Leili. üks wana, kortsus ja
konksus, filmis alati palweid soniw läit, käes lauuraamat
ning lepp; teine noor, terwisest õhetaw, finifilmad täis elu-
jõudu ja wallatust. Tulid, Leili toetades kasuema, hoides
teda pihast, ise wadistades muretult. Mõlemad naersid, üks
tagasihoidlikult, elutargalt, teine südamest ja kergemeelselt.

„Mede noorhärja on ette näsus tänä,“ pöördus
Leili nokkiwalt Hendreku poole.

„Eks ma kartsin, et jääte terweks päewaks pühakuju ette põlwitama,“ wastas Hendrek raputades paberosfilit tuhka.

„Noh, mis sellest oleks olnud?“ irwitab tüdruk.

„Oleksin külla wõi kõrtfi lainud lõbu otsima,“ naeris Hendrek.

„Ää aja patujuttu,“ noomis kasuema, istudes ühele pingi otsale, ümifema mingit melanhoolset kirikuviiit.

„Kas sa mind ei kutsugi istuma?“ küsitles etteheitwalt Leili, ahwardades kelmikalt näpuga.

„Eks sa tule siis,“ ütles Hendrek, tõmmates ta enda põlwele nagu lapse.

Kasuema waatas waikides. Nägi: noorik oli ilmselt õnnelik, kuid fortsutas siiski etteheitwalt paksu, lumiwalgeid kulme, kui kasuema tähendas:

„Hendrek, sa peaksid ta pulmadesle mõtlema!“

„Mõtlesingi sellele just praegu ja otsustasin jätta need sügiseks, saab siis teha nad seda wägewamad ja mürtsurikkamad,“ wastas Hendrek õõtsutades Leilit põlwele ning lauldes talle kui lapsele: — sõit, sõit onule, üle mäe tädile!

Leili waikis õnnest, wajudes Hendreku tugewale käsiwarrele nagu närtsinud lilletaim.

„Eks minule, wanainimesele, ole see ju ükstasõit, kuid mis Leili arwab?“ kõneles Maali waandeldes küsiwalt Leilile. See ei wastanud nüüdki midagi, waid surus end kallistawalt wastu meest.

Hendrek tõstis ettewaatlikult neiu kanni pea ja suudles teda januselt kirispunaseile huulile.

„Mul pada tulel keeb wiimaks üle,“ arwas Maali ja seadis end minekule.

„Das ma jooksen ise.“ Leili tahtis wabaneda mehe embusist, kuid Hendrek hoidis ta tagasi.

„Das ema lähleb, tema oskab teha asja paremini,“ noffis Hendrek.

„Mõtled, et ma ei mõista teeta wõi?“ Leili trotfitas huuli ja tõnfis.

„Miks ei oska, kuid sa ise oled niiwõrd tuline, et pudru keeb sellest põhja.

Lepitatult istus tüdruk tagasi pingile, kusjuures ta pehme ja kumer neitsipõlwo kogemata puutus Hendrekut. Hendrek wõpatas. Lumbis, teda nagu torgati tuliste nõeltega. Kuum hootuus läbistas teha, pannes särama filmad, rui-neerides mõistuse. Janunewalt wahtis ta plika prinkleile, saledaile säärile, siis kumerale kaarpuusadele, mis oma lõpmatu mahedusega meelitasid. Lõpuks uppus mees neiu finifilmi sügawusse.

Hendrek tundis, kuidas selle magusa plika kuju imbub temasse, imeb end ta südamesse ja verre. Rahe noore armastaja wahel oli waid õnnetuld ja teadmatuse pehmust. Hendrek kummardas üle tütarlapse õhetawa näo, suundeldes kirglikult, metslikult, lõpmatult. . . Läbi ühinenud suude plahwatäs wõimas armastuseleek, kuid weel ei põletanud kirg neid meheks ja naiseks.

üle nende rippusid wiolettaetawana õitsewa firelpõõsa lõhnawad diekobarad ja südamekujulised, tumerohelised lehed waikisid pühalikult, õnnitlewalt. . . Gemal, põldude taga, aga mühisel laas, wäljal wõrsus lopsakas wili, kuna usinad mesilased uppusid kirglike suminaga wõlwate rooja-walgete õunapuude kaisutawaisse embuseisse.

Õtatu õnnelik oli Hendrek.

V.

Töö murdis, töö kügistas, wäsitas ja wäsitas. Päite tõustes idast ja minnes läände looja millalgi ei näinud Laanesaare afunduses töö algust ega lõppu. Mlati rahmeldati higistades juba wäljul, kui ta punnides ja punastades tõusis laaneserwale ja õhtul roidunult ronides roheliisise puiepadjusse, jättis ikka põllule töötawad afunikud. Kõik tegid ülismaid pingutusi, et wiia täiusele kodu loomist. Kuid kummaliselt ja mõistatuslikult afi fiiski enam ei nihtunud. Õtse wastupidi, majapidamine tikkus weerema allamäge. Rahel eelmisel aastal oli ikaldanud wili. Õfimesel aastal oli põud, farnane, millist ammu pole nähtud. Tõed ja kaewud kuiwafid, wili kõrbes põldudel põhuks. Metsad ja rabed põlesid. Metsloomad, põlgamata furma, tulid kaewukünadest noolima wett. Tagajärg oli raske, fügifeks jäid falwed tühjaks. Järgnew aasta oli aga kohutawalt wihmane. Sadu oli alanud juba fügifel, ruffi mahategemise ajal, mille tõttu paljud ei faanud üldse külwatagi taliwilja, waid pidid jääma lootma fuwifale tõuwiljale. Kuid ka järgnewal kewadel ja fuwel jattufid fajud. Laanesaare, kui lausmaa kest rabu ja foid, oli kui meri. Wesi lirtsus igalpool, määndades jällegi wilja, ega lastnud teha ka heina. Maha-niidetud rohi mädanes eht uhuti weewoolust jõgedesse. Tagajärjed olid nüüd täiesti tõfised. Põllupidajad, enda pääst-miseks, pidid tegema fuureprotsendilisi laene, feennewilja kui ka elutarwete ostuks. Tseäranis oli raske oluford afumikel, sest neid rõhusid ka warementatud ehituslaenuid. Oluford oli tõesti räbal, kuid loodeti paremale. Ufuti enda jõusse ja tahtesse ning eestlasile omase wifadusega rühmati tööd. Järgnewad aastad olid korralikud, kuid fiiski ei tulnud edu.

Põhjuseks loeti wahel ajal alanud majanduskriisi. Kuid mis sellele põhjustasid, wõi millest see mõjustatud, selle üle oli lahkarwamisi: ühed arwasid möödnud maailmasõda, teised tehnika ja masinad, kolmandad tsiwiliseeritud mustad ja kollased rahwad, neljandad kommunistlik Wenemaa jne. Püüti kriisist üle saada, pidades ülemaailmlisi konwerentse ja muid suurimaid kongresse; kuid, kuna õiget kriisi põhjust ei taibatud, ehk ei tahtetud ega juletud taibata, jäigi walitsema kõigi aegade suurim kuningas — majanduskriis. Kohutawalt langesid põllumajandusproduktide hinnad. Wõi eest saadi weidi weel raha, kuid wili, linad, liha ja munad ei tausunud enam oma produtseerimiskulusid. Kustki polnud põllumehel saada raha, et tasuda maksusid ja wõlaprotsente. Ajalehed tõid igapäew juba oksjonikuulutusi nii linnast kui ka maalt. Ja oli kummaline, et pankroti ohwriks langesid just suurimad ja eeskujulikumad talud. Alwalikkus arwas, et häwingu põhjuseks on ülejõu elamine ning mõistmatu ettewõtete juhtimine. Ofalt oli see ju õigus, kuid peasüüdlaseks jäi siiski alanud majanduskriis, mis määsis end wastiku maona ümber kogu maailma. Suretades miljoneid nälga, jättes teised miljonid tööta, kolmandailt, wäikekapitalistidelt rööwides nende raha, kuna neljandaille, kapitalistidele, jättis nende warandused, kärpides neilt waid fiksetulekuid. Kuid just need neljandad, kullas sündinud, kaswanud ja raswunud inimesed, tundes kahju oma määratute fiksetulekute häwinguist, hakkasid weel enam ekspluateerima niikuinii kurnatud töölisi, lootes sellega tagasi teha, mille rööwinud kriisistont. Nii süwenes ja möllas häwitatav kriis, olles weelgi kohutawam ja ohwriksam kui maailmasõda. Eest see suretas ja tappis omi ohwreid piinawalt, nälja ja haigustega, kuna rahwuste suurimas weripulmas tegi seda kuul, kiirelt ja lühidalt.

Kriisistont tuli. Teda saatsid oksjonihäämri ükskõiksed paused ja inimeste waluohked. Tuli enne lagemaale, häwitades seal suurimaid ja põliseid ostukohti, kes põlastades olid waadanud asunikele ja kõik pojad ning tütreid saatsid ülikooli. Kes omasid autod ja eeskujulikuid põllutöömashinaid ning elutoas pianino ja raadio. Siis ronis too rahaahne peletis läbi käägarlike metsate e ka Laanesaarele.

Algul oli kõrwale weider uudis see, et kellelgi talu langenud oksjonihäämri alla, ja seda peeti suureks teotuseks, häbiks ja jumala nuhtluseks. Ning sellest paterdati külas samasuguse hooga nagu lapsaga tüdrukuis. Nii jooksis ühel tawalisel kannatuspäewal Saunamäelki keegi külacit maru-tuulena mööda ja karjus:

„Teate, teate uudist, õh... Soowikul, õh... sellel la-gemaa hallparuniil käinud kohtupristaw, õh... Kõik puhtaks

tehtud, õh... Täiud, weised, loerad, otumapiil ja puha, puhtaks tehtud, õh!..."

"Taewa isakene küll!" ohati ja imestati seda kuuldes kõikjal.

"Kuidas see lugu seals õieti on?" katsus Hendrek veel pärida juba edasi liikuwalt moorilt.

"Mis ta on, õh... pankrut on, õh... Soowikul oli ristaw juba ää käind ja nüüd tulla järg ka Kesamäe kätte!" karjus weel üle õnewarawa löötsutaw eit, kes peaaegu sõrkis edasi.

"Kuhus' nii kiiresti?... Millal see oksjon siis tulla?" katsus Hendrek weel pärida.

"Ei mina tea... aga ju ikka tulla...!" hüüdis naine põllupeenralt.

"Millal?"

"Ei mul põle aega!" kilkas moor, olles juba Kuusiku õuel.

Kuusiku õue kiiruse ja õhinaga lewitati algul farnaseid nudiseid ning punetati häbiist, sellest juba rääkides. Kuid pärast ei imestanud kohtupriistawi sõidu üle enam keegi, waid ohati inimlikult ja lihtsameelsest kaastundmusest: wõi tema ka!"

Naanesaarel olid esimesed ohwrid Käästiku ja Luha. Hendrek suutis päästa weel Saanamäe toreda metsaopeeratsiooniga, aga kauaks, seda ei teadnud keegi.

Päew-päewalt halvenes olukord. Wallamaja ustele kleebitawat juba pakiwiihi oksjonikuulutusi, teatasid ajalehed. Linnas ja maal suurendati kohtupriistawite arwu, sest tööd oli ülejõu. Põllusaaduste hinnad langesid aga alatasa ja wabrikuid lakkas töötamast. Saanamäe majandusbörzil polnud, peale metsaoperatsiooni, märgata ei tõusu ega langust. Ning Hendrek ei kartnudki enam mingit hädaõhtu nii pea, waid andus täie innu ja lõbuga jällegi tööle, tehes ühtlasi ettewalmistusi ka pulmadeks, mis pidid peetama jakobipäewal. Kuid ootamatult tuli siiski enne krahhi.

Hendrek oli gireerinud ühe kooliwenna ja sõjakaaslase weksli, kellel linnas oli fuur riidemagasin. Kuid nüüd oli see äri läinud pankrotti ja pank tuli ning nõudis Hendrekult wekslite katet. Olles ajad ja olukorrad küllaltki rädalad, andis see sündmus Saanamäele wiimase tõuke ja ta langes, langes alla, pankrotitajate musta nimekirja.

Tuli priistaw. Sõitis märinal õuele nagu sõjajumal Mars. Nähtawa lõbutundega kirjutas ja pitsseeris, tehes weel naljagi. Aga Hendrekut hoidsid nagu tuhanded käed kõrkist, nägematute tangidega wenitati ja rebiti südant. Takistawad tajumatuse wõrgud olid kui jalus. Tahtis wihastada, purustada ja pekka, ajada kõiki minema, kuid ta ei

suutnud paigastki liikuda. Püüdis naeratada, nutta — ka ei suutnud. Käis waid nagu wari pristawile järele, ühtki sõna ei libisenud ta suletud huultilt.

Nii müüdi ta masinad, loomad, mööbel ja kõik muu kuulmatu madala hinnaga, sest kellelgi polnud raha, et midagi osta. Kõik olid isegi warisemas, häwimas.

Hendrekule jäeti waid tühjad hooned ja häwitatud enesetunne. Haigena kolaski ringi tühjas talus. Seisatas wabest hajameelselt, tundide wiisi seal, kus asunud enne mõni tükk mööblit, wõi konutas muumiana lauda kõrgel, tsementwundamendil, nagu kuulates, kas ei hienu siis tõesti enam hobused, möögi weised ega rõhi sead. Kõik oli wainne... sõnnit waid haiges weel koduselt ja paar lana jooksid kaugutades kuke eest. Wahete-wahel tulid tönnidest toast ka kasuema ja Leili, katsudes welda troostiwaid sõnu Hendrekulegi, kuid said seejuures ise nii halemaks, et karjades hingeldawalt tormasid tagasi tuppa. Hendrek oli löödud wälja harilikest eluroopast. Rööwitud oli ainsa löögiga ta talupojalik uhkus ja enese mina. Wägistatud elujõud ja tahe elamiseks. Tundis end, nagu oleks saanud morfiumi pritse: keha tõusis ja wajus kuskil pimedas ruumis, pead aga listi nagu juukseid pidi pilwisse. Mõtted wärsid ja surid enne sündi. „Pankrott, pankrott!“, oli kõik, mis suutis weel mõelda. Jatkas luustimist õuel pimesilmi. Kartes waadata, kuulatada, wiimaks kostab kuskil naeru... Kuid keegi ei naernud, kõik waid näis kui tundwat kaasa. Tuulgi oli tõstnud oma hääle kaebawaks wihinaks. Oli alanud sadu ja taewas nuttis... Nuttis ka mühisew laas ja põllud... Need põllud, milliseid imetanud ja rammufaks kaswatanud oma higi ja südamest tulnud lootusohetega. Wäsimatu töö ja waewaga nõidunud nad mustaks ja wiljakaks. Enne oli palju siin wõsa, kiwe ja õnne, nüüd aga lagedat kultuurmaad ja muret. Põrmustatud oli ainsa löögiga ta waew ja hool, ning ta ise seisib nende matusel. Ta nuuksus. Nuuksus nagu laps ja poetas sõrmede wahel mulda, mis muutus risaraiast taig-naks, kleepudes pigina peos. Oles ta sõjas kaotanud jala wõi käe, ta oleks wähem õnnetu. Oles keegi tulnud ja nõudnud ta elust kümme aastat, ta oleks sellegi annud, kui oleks terweks jäänud aga ta teine mira — Saanamäe. Dlugi, et oli weel noor, tugew ja terve, aga see kaotus näis siiski waewalt talutawana.

Wõibolla, oma püüdlikkuse ja määratu energiaga oles Hendrek wast neistki raskesti saanud üle, kuid siis ilmus eluareenile saatuse matador ja andis talle lõpphoobi.

Kord, tulles linnareisult, leidis eest Saanamäe asemel waid humniku suitsuwaid tunglaid ja kõrbenud aherware.

Suel seisis aga hull päidwangutawaid külaelanikke, politsei ja kinnitusseltsi agendid. Pärinud hirmunult Leili ja kasu-ema järele, teatati talle ettevaatlikult, et Leili lamawat aidas, olewat weidi haiglane, kuna kasuema — — jäänud tulle. Hendrek karjatas kuuldust õndselt ja lõikawalt. Zoofis jaluli tulle, soris paljapäsi leegitsewais tunglais ja nuufus kui petetud naine. Wägivaldselt wedas ta sealt, küla-meeste kaasabil, politsei, tuues tagasi rahwa selt. Hendrek wajus jõuetult murule ja piisaraid jooksis ta filmist kui hõbedasi niidikesi muremüsta mulda. Ka naised hakkasid kaasa töönima ja mõni haledeasüdamlik meeski wibutas märgi filmi ning kõwerdas weidralt huuli. Hendrek, wabanedes algsest ehmuniskangestusest, komberdas aida juurde, kus pidi asuma Leili. Kriitwalgena lamaffles neiu õlgmatil, poolenisti lahtiriidetatult. Ta junksed olid kõrbenud ja kätel ning jalgel kerged tulehaawad. Kari külanaisi askeldas ta ümber, igauks soowides näidata õnnetule oma sügawamat kaastundmust. Hendrek märkas, et Leili, õndselt läbielamusest, oli saanud närwihoki ja lamaffles praegu pea-aegu teadwusetult. Ta helebad sinisilmad olid küll praafil, huuled liikusid nagu palwetades ta ilusas madonnanäos ja kannid käed olid põiki waewalt õõtsuwal rinnal. Ta ei näinud tundwat weel omi walutawaid haawu ega teda ümbritsewaid irimesi. Arsti oli siin kiiresti waja, ainult tublit arsti, see wõiks wast päästa ta hullumast, hukkumast. Hendrek kypataski eemale igasugu küla-arstiwahendeid soowitawad eided ja läks ning kihutas wantri aida ette, et sõidutada haige kiirest korras linna, arsti juurde. Kuid nüüd lähenes talle ootamatult politsei, seletades ametliku wiisakusega, et tema selles küll ei kahtlewat, kuid kinnlustuseltsi esindajad arwawat, et asjal olewat nagu kuritöö maik juures, õlgugi, et Leili seletanud, tuli saanud wististi alguse kasuema toast, kuhu see jäänud õhtul, küünla walgel, weel lugema piiblit. Hendrek aga jäägu weidikeseks ajaks siia ja aidaku lahendada asja.

See oli Hendrekule juba liiga. Ta hüppas nagu panter wantrist, haaras politseinikul rinnast ja raputas teda kui heinakessi.

„Wõi arwate, et ise põletasin oma õnne?“ Ta filmad tungisid kaugele wälja pealunust, nagu leekis wihapunnast, ettesurutud koon kiskus suu wiltu. Naised karjusid, külaamehed astusid rahustawalt wasele. üksna pikalt, pikalt lähenes Hendrek ja ewis oma rahu. Hüppas siis nuesti wantrile, kuhu oli tõstnud juba Leili, andis hobusele piitsa ja sõitis müriinal õuest wälja. Keegi ei seganud teda, keegi

ei püüdnud talistada enam, teades, et see oleks olnud tar-
detaw ja asjatu.

*

üle konarlike metsatee wceres pehmelt wõdramanter,
milles istus Hendrek Veiliga. üks juhtunud õnnelise kirk-
loomiskusest ebateadlik, soniw ja wähtrew. Tardunud õngul
wahtiw enese ette. Teine kõiges teadlik, hingeliselt purusta-
tud ja rõhutud. Hinges tuhandete walude ja ahastuste
nilbed leegid. Ajudes waid üks igawene needimine. Ja
ometi on nad pruut ja peigmees, kes õnnest särades oleksid
warsti sõitnud kirikusse, mööda sama metsateed. Wargelt
julgeb Hendrik piiluda Veilile: See on langenud seljale
istepingi toepuule. Ta nägu on endiselt kahwatu, ilusad
filmad poolpraakil ja tumedaläikelised, sunnene aga siiski
närwiliselt kuulmatuid sõnu. Siis oigab, ringutab läsi, si-
rutades, nagu millestki ehmunult, oma saledat neitsikeha.
„Tal on wististi walus,“ mõtleb Hendrek, tõmmates ta
õrnalt lähemale.

ümber nende õhtab laas, sügawalt ja südamest. Kusti
piiskub tillukene põialpois, nagu praetaks teda, wardasse
aetult, tulel. Hendrek aimab, see sõit Laanesaarelt on nagu
wiimane. Waatab korraks weel tagasi. Gemal põldude
taga hõõgub kahwatu tulekuma. Inimesed seisawad ja wan-
gutawad nagu kahlustawalt päid. üle kõige aga lehwib
mingi salapärase warju mustendam wiirg — wähest kasu-
ema hing, kes otsib mind? — torgati walusalt pähe talle
kummaline mõte. Ta wajub weelgi enam kõssi. Põõrab
kõrwale pea. On õudne waadelda oma häwinud paradiisi
suitsuwaid waremeid. Mustad mõteterongad kallewad
wäsimatult ta ajudes. Meelestub, kuis tuli rea aastate
eest Laanesaarele, asutas Saanamäe. Rõõmust tulwil oli
siis kolm hinge, ning ka laas, põllud ja heinamaad. Rõõm
mattis mured ja waewad. Igalpool hellis õnnest ja elul
paistis wäärtust. Meenus, kuis töötas kui ori, mattes omi
paremaid soowe ja unistusi algul nii sigimatusse uudis-
maasse. Terwitab lauluga päikese tõusu ja loojangut, nae-
ratades pillawalt eluraskusile. Ohwerdas meeleldi oma
nooremehe, tulisemad rõõmupäewad tulewase edu altarile,
wahetades neid töö ja murega. Ja nüüd? — Ta ei julge-
nud mõelda edasi... Veili ohkas jällegi ta kõrwale ja kis-
kus ning rebis end. Arwatamasti olid suurenenud walud.
Ka Hendrek ohkas ja silitas õnnetu kahwatut põske. üks tu-
disew hõbehall eideke tuli komberdades wastu, looritud ka-
dakapeiga, wäike pambukene õlal. Wanake seisatas, tere-
tas ja astus kõrwale, lastes hobuse mööda. Hendrek tundis

teda, see oli Kuusiku memm. Tahtis harjunud kombel eite terwitada wastu aimepibi, kuid hääl lämbus kuiwa kägistusse, sest nähtu meenutas talle kajuema, kes pidi surema piinarohkhesse tulefurma. See oli kole ja talumatu ka kõige waypramale mehehingele. Ning siis weel see jöfker süüdis- tus. — Too alatu ja häbistaw tahtlustus : — tema ise põletanud oma talu! — Ta surus kannatufist uimafeks tal- latud pea ohje hoidwate lammalbe wahele.

— Kas elas ta üldse weel, wõi oli surnud? Ei, ta oli surnud ja sõitis tinisewate kuljustega oma surmasõitu . . ! —

Laas mühises endiselt kurba koraali. Metsja alusel, pohla- ja kaelwartel aga särasid raskek pisarad, kuna til- lufene põialpoiss piiksus paluwalt, kui piinataw hiir.

VI.

— Kas olla wõi mitte olla? Kuid pole ju walikut kahte. Ta peab elama. Leili pärast, nende kustumatu ja õilsa armastuse pärast. Glu pärast, mis on talle antud, kuid mida pole weel wäärinud . . . Kurnatult ja nürilt sam- mus ta haigla suunas, kus asus juba teist nädalat Leili. Tüdruk oli juba terve, kuid arst pidas teda weel, sest möödu- nud haigus oli olnud raskekujulisemaid ja kurnawamaid. Nüüd aga pidi ta minema, halwa uudisega ja erutama Leili wastparanenud närwe. Kuid polnud ju walikut! -- Nagu marupeni oli ta jooksnud kaks nädalat linnas ringi otsides mingit teenistust. Kõlastanud kõiki tuttawaid kui ka mittetuttawaid ärimehi ja wabrikante, seletades neile oma olukorda ja paludes tööd. Talle awalitati, kurwal näol, kaastundmust, kuid teenistuskoha saamise kohta seletati wä- gagi wiisakalt : — Jah, oleksite tulnud nädal warem, oli koht waba, kuid nüüd — — — wäga kahju, kuidagi pole wõimalik! . . . —

Näis läbi ka kõik teisedki asutused ja wabrikute wärawa- tagused. Igaltpoolt leidis cest waid naljast rahutuid töölisi, kes närwitsedes üksteist sõimasid, kiitsid wõi jälle joid lilla- brillat pudesiist, mille etiketile trükitud surnupealun ja sää- rekondid, wõi jälle närisid kuiwanud leiwakoorukesi. Kui küsiti kontorist tööd, muiaiti imestusest ta lollu küsimuse üle wõi wastati : — Just täna wallandajime pooled töölised, ja homme-ülehomme jääb wabrik täielikult seisma. — Ta hing ja ihu näisid olewat kui täiesti üleatunud esemed siin kriisist rõgisewas maailmas. Tal näis lasuwat nagu igawene needus, mis tegi ta kõigile kuulmatuks, kõigile nägematuks — rõwedaiks ja põlatawaiks. Tundis, oli kui mahajäetud

Dibo! Ja ometi tahtis ka tema elada, tema ja need teised, kes kindlasti mitte löbu pärast ei wälginud ega joonud „denaturkat“! — Nii tekkis ajju mõtteid kummalisi, mis eranditult keerlesid elu ja surma ühendawal saatusredelil. Kuid siiski elu mõitis, sest seal oli veel armastust, noorusjõudu, unelmaid... Glas ju veel inimene, kes jännuses tema järele, tundis kõigele südamest kaasa, aidates taluda mured. Nii, ta pidi elama, töötama ja tegutsema, et leewendada eluteed, üle waesuse terawnurke, ootawa, loomuliku surmani. Kuid kodumaal näis see wõimatu, pealegi alandatud hingele talumatu. Siis wõõrsile — katsum seal. Maailm on ju suur ja lai, meelitaw ja lubaw õnne. Ehk leian seal tööd — toon siis Leiligi järele... Miks pean siis töötama ja surema siin, kus olud ei rahulda eluõundeid? Kas tohib isamaa ja rahwas keelata omil poegil wäljarändamise wõõrsile, kus wõitlus enese olemasolu eest sealsete majanduslike hüwede tõttu kergem, olgugi, et nad aja jookful on sunnitud ümberrahwustuma? Ei — —. Siis wälja siit! Aga, kas selleks kaswatawad wanemad ja koolitab riik noori, et neist tugewamad ja energilisemad jätafsid isadema, afudes wõõrsile, nagu wärskte kapital, mis wõimas edendama uute warade loomist ja toetab riigi julgeolekut? Absoluntne ei! Kuid siiski — — — nälg ja wiletsused ning elu-alahoiutung sunniwad seda... Sõita ära — jäi siis otsuses kindlaks. Pealegi farnase otsuse täidewiimises miski teda ei seganud. Maa eesõiguse oli ta mäännud juba Kellelegi salapiiritusewedajale, jättes omale waid, igaks juhuseks, tolle wana, lagunenud, kuid ometi nii armsa saunahüti, kus weetnud elu õnnelikulase koidiku. Oli mõelnud, wast neil ei õnnestu leida linnas Leiliga tööd, siis wõiwad wähemalt leida sealgi ajutiselt peawärju. Muudugi teiste sulastena, moonakatena, kuid eks elu ise dikteeri ju inimesile nende sammud. Ka raha oli tal veel Leili haiglakulude tasumiseks ja wälispasfi ja sõidupileti lunastamiseks. Nii siis ära... Ja ta murtud hinges tekkis juba ifegi wäikene lootusjädemekene. Odaw, uus ja õnneliklane elu löi kergelt loitma lootuste taewarannas, aga — kuidas teatada oma otsusest Leilile?...

Juba seifis ta ees haigla. Walgeks wõõbatud ja wäikne nagu suur päästeingel. Astus sisse. üleni walgesse riidetunud õde, rinnal punase ristikesega, juhtis ta naiste osakonna üldruumi. Suur ruum oli walge ja puhas. Walged olid woodid ja selle pesu ning walged olid ka oigawate haigete lõppenud näod. Kogu ruum näis kui hõõguwat surmast ja jääst. Kõikjal näis tantfiflewaid surmabatsille, kõikjal waritses hauataguste kägistawaid käsi. Kui nõksus

uks ja ta astus sisse, pöördusid kõikide kartlikud pilgud tema male, nagu oleks tema see kardetud koletis, kes viib kõn-
 gewa elu. Kõik nagu ootasid, wärisedes hirmust... Wiimaks ongi see surm, tuleb ja esitab wirelewale elule „liht-
 sälemineku“ wormeli. Ei tahtnud surma nähes surra enam keegi, olgugi et elu oli murederohte ja wilets ning surm wähe-
 l isegi südamest soowitud. Otsustawal momendil kar-
 deti teda ja südamesse asus põhjatu soow, weel elada, sest, kes teab, et kord ei tule aeg, mil ainus elupäew tasub püü-
 kannatusaastad? — — —

Tasa lähenes ta Leili woodile. See magas. Lebas walgena woodil; kui warakewadine ülane, põsil koidune puna. Suuked laiali padjul kui kullased ussid, käed wahel-
 damisi pea all ja wastpukkenud rinnakumerusel löötkumas armastust ja elu. Hendrek suudles teda põsele, Leili ärkas ja ulatas talle naratades käed.

„Sina, kallid, nägin just praegust su'ft und!“

„Ja mida siis?“

„See oli nii imentaljakas. Tead, meie olime nagu ta-
 gasti Saanamäel, seisime aias ja kuulasime, kuis mühas laas. Seisime nii kaua seal ja kumbki ei rääkinud sõna-
 kehti. Tuli õhtu, öö — — — Kutsusin sind tuppa, kuid sa ei tulnud. ütlesid, läheme laande, teeme sinna pesa; lõpuks läksimegi laande. Siis kaswasi sinule nagu tii-
 wad. Lendasid kõrgele männi kaharoksisse, tegid sinna suure pesa ja kandsid minugi sinna üles... Kuid siis lendasid ise minema! Jätisid mu ühinda ja enam ei tulnudki tagasi... Eks ole imelik unenägu? Tead, mida see küll peats tähenda-
 dama?“

Hendrek wakis, sest teadis, mida see tähendab, ja suud-
 les wastuseks tütarlast waid imestawale suukesele.

„Tead, poisu, kahe päewa pärast tulen juba wälja!“
 jattas Leili, muljudes Henrikul käsi. Kuid Hendrek märkas, Leili polnudki selle üle nii wäga õnnelik. Nähtawasti möö-
 dunud õnnetus, koos kasuema surmaga, olid ta endisele mu-
 retusele ja rõõmuküllusele teinud lõpuliku wäljamüügi. Hendrek mäletas hästi, kuidas Leili, tulles siin, haiglas, jälle teadwusele, oli teda nähes karjatanud, hüüdnud kordu-
 walt kasuema nime, sattunud hüsteerikasse, kaotades osali-
 selt jällegi teadwuse. Praegugi näis pigistawat ta hinge see kohutaw süüdmuuste summa, kaswatatult walude run-
 dule. Hendrek märkas seda, olgugi, et Leili püüdis omi tundeid warjata.

„Oled sa's nüüd täiesti ifka terve?“ usutles Hendrek, filmates teda arsti pilguga.

„Terwe nagu kala wees,“ naeratas Leili, sirutades end walgete patjate jaheduses. Ja nii näis ta tõesti kalana, snure hõbekalana, kellel inimese nägu ja rinnab.

Seepeale waikisid wiivuks, kallistades üksteist waid pilkudega.

„Tead . . . ?“ algas siis kogeledes Hendrek.

„Ei tea,“ naeris Leili, upitades end kõrgemale, padjule.

„Olen waadanud siin töö suhtes üht kui teist, kuid pole ikka weel leidnud midagi. Kauplused warisewad pankrotti tänawate wiisi, wabrikud wallandawad tööliisi . . . Ma tõesti ei tea, mis hakata peale . . . Urwasti lord — sa jääks esialgu elama linna, annan selleks sulle weibike raha ja need welslid, millede järele kohaostja Pätssil on kohustatud mulle weel maksma ja . . .“

Tüdruk sirutas end kõrgemale puhtast linadekoorest ja kuulatas põnewalt. Ta siinifilmis peegeldus õnnetuist aimaw läik. Hendrek, aimates Leilis algawat erutust, püüdis teda rahustada:

„Ära wõta asja nii tõsiselt. Luba, et end ei eruta, siis läheb weel kõik hästi?“

Tüdruk weibi rahunes, kuid oli siiski ülipingul.

„Tead ju, mind süüdistatakse ikka weel talu süütamises.“ Hendreku hääl muutus kähisevaks ja rufutuks.

„Kuid sa oled ju süütu ja karta sul pole midagi,“ mõnais nein.

„Kui, kuid kes wastutab, et ametlik uurimus ei suuda tõestada mu süütust ja seepärast, kallid, ära kurwastu, kui ehk sõidan ära.“

„Sõidad ära!“ karjatas Leili, langedes peaga Hendrekule sülle, nuuskudes kuuldawalt.

„Alga kuidas, kallid, saame muidu tagasi oma purustatud õrte. Siin on wõimatu leida korralikku tööd ja nälg tapaks meid enneaegselt. Sa tead ju ka, et nälg ja armastus pole kunagi üksteisega sobinud. Seepärast mõtleasingi minna otstima kindlat töökohta kusagilt mujalt, kus wõiksime elada, armastuses ja rahus. Kui lähen, siis nõua kindlustusfelttsilt kindlustussumma, kui mu süütus lord tõestub, ja kasfeeri ka Pätssikult tähtpäewabel welsli summad, eks ju?“

Leili ei näinud midagi kuulwat. Ta ahtakesed olad fikskusid närwiliselt ja kuldblond peake rappus nutukrampideft. Ta nuttis, peites pea padjusse. Korraga aga wiskus ta, täies omas suuruses, woodist, wajudes Hendrekule sülle, käed pigistades otse kägistawalt Hendreku laela. Ta ei häbenenud, et oli waid õõpesus ja paljud haiged seirasid neid kummaliste pilkudega.

„Sa ei lähe, ei lähe! Sa jääb siia . . . ! Jääb . . . ma palun, ma wannutan sind! — — Oh, jumal, kui oled tõesti taewas, ära lasa teda minna, ära lasa hukkuda mu wiimne lootus . . . !“ Ta sohkles weelgi edasi, kuid nutt suigus häälid juba kurgus, muutes sõnad kuulmatuks kahinaks. Nip-pus nagu lumiwalge pärlikee Hendreku kaelas, kes aga jäi mehifelt tõsiseks, ainult ta filmist hoowas otsatu kurbust. Tundis, see oli tõsine armastus, mis neid sidus . . .

„Nii on sul külm, pead ju lehama weel woodis,“ ütles, tõstes tütarlapse kauni keha woodile, kattes seda ettewaatli-kult waibaga. Kuid Veili ei püüdnud seal. Tõusis põlwili woodile, pani omad käed risti, wahtides Hendrekule kui Püha Jumalaema kujule. Kogu ta olemusest lehwis waib suurt ja waigistamatut kurbust. Terwe ta keha ja hing palusid waid üht: „Ära jäta mind üksi!“ Nii põlwitades näis ta Hendrekule kui ingel pühadel kirikumaalidel.

„Kallim; ma aiman, kui lähed, ja ei tule enam!“ wigas. „Jää mulle, jää, ma palun sind kõige pühama jumala ni-mel, palun sind su kasuema hingeõnnistuse ja minu südamel nimel! . . .“

Ta ei saanud lõpetada, sest õde ilmus omas walges ja kahjemas kostüümis. Waatas kohtunult Veilile, jooksis siis ta juure, pärides erutuse põhjuste. Ratsus pulsfi ja kee-las waljult edasijutlemise. Hendrek pidi lahkuma. Kord weel ühendas nende kannatusi ja rõõmu kawa kestew suud-lus, mis näis sulatawat werd ja hingi üheks — suureks armastuseks. Armastuseks, mis elab ka weel siis, kui mai-šet ihu purewad juba aplad usfid. Ja kummaliselt, pea mõlemad turdsid, see suudlus oleks neil kui wiimane . . .

„Sa ju ikka jääb“ hüüdis eemalduwale Hendrekule weel järele.

„Tõesti, sind ei suuda ma jätta,“ wastas see, seisatu-des weel kord läwel. Ta filmist oli kadunud jõud, tahe — neis põles waid weel igawest armastustuld, mida kunagi ei lasa kustuda kaunis Gros.

VII.

Wangistuskläff oli esialgse uurimustulemusena Hend-reku kohta wälja antud. Tuhuslikult kuulis ta seda kellelki tuttawalt. Nüüd oli waja tegutseda — sõita ära! Ta oli ju küll süütu, aga mine tee see maailmale ja kohtule selgeks, kui sul pole kindlaid tõendusid. Wiimaseft kohtamisest Lei-liga oli ta muutunud juba peadegu oma esialgset kawatsust — sõita wälismaale, kuid nüüd otse summiti teda. Sundisid

töötü olek, nälg, oodatav kohtuprotsess ja hävitatud enesetunne. Kord tahtis ta veel võita tagasi enese „mina“. Näidata veel kord maailmale, et võib ka muud, kui teha pankrotti...

Saatis siis kiiresti Leilile telegrammi, kus teatas, et wangistuse kartusel peab fiiski lahkuma. Minna jätna teda isiklikult jumalaga ta ei julgenud, kartes kaotada siis uuesti oma tahtejõu ja enesewalitsenemise. Ei, ta oli nüüd omas kindel. Ainult nii võis saavutada veel kord õnne.

Uga kuhu jõita ja kuidas? Siig hädaohklik oli minna ostma veel piletit, nüüd, kus teda juba püütakse kui kurikalduvustega isikut — majapõletajat. Ja kes võib kahelda tema süütuses, kui praegusel kriisajal igapäev tuleb ette sarnaseid kuritöid.

Kõhutult ja murtuna lonkis ta sadamas. Viiskus suurelt ja raskest kui tolmune tont hallitama lõõnud õhtuamari- ses. Ümber ta konutasid tuhkivate elewantidena, hallist ja töõmendawalt, purukspeffetud afendega, jubedad laubalaod. Oli sügis ja tuhkhalli taewast ühendasid maaga wihmawee järawad serpentiinid. Tuul wihises ja wirgus färgõredais lauawirnus ja saagis nägematu poognaga telefonitraadidel jubedat jazzi. Suured rotid, sabad märjad ja sorus, tegid kiireid hüppeid lauawirnadest ladudesse. Nälginud kass hiilis kartlikult möõda hallitanud müüriäärt. Nähes suuri rotte, nängus kass haledalt ja abipaluwalt. Lahes aga seisid laewad nagu külmetawad haned. Korstinad sülgamas wet- tinud taewasse masinate-rõga. Ketid ja trossid kolisefid. — „Waterland“ — Hamburg — luges ta ühe suurema lau- haauriku ahtrist. Laew näis olewat stardiwalimis. Madru- sed, õlilunbedes ja puunkompades, askelbasid ahwidena nõõ- res.

„Katsuks korra sellega,“ mõtles Hendrek endas, klammerdades hambaid ja rusikaid. Lähen ja otsin uue kodu ja kodumaa, mis suudab mulle pakkuda töõd ja leiba. Ja läkski. Haralise, põgenewa tondina hiilis ta laewale, ku- kutades enese mustawasse sõepunkrisse. Kuulatas. Keegi ei tulnud, keegi polnud teda näinud. Ainult sõed krabife- sid ja wajasid allapoolle. Paks ja hapukas tolm tungis läbi tina ja suu kurku, pannes wõimsalt aewastama. Ült ma- sinaruumist kõlas seepeale kare mehe hää:

„Bist du dort, Fritz?“

Siis oli jälle kõik vaikne, ainult lütternuumist kostus kolinat, keegi kühweldas seal süsi. Hendrek puges pimedas- masse ruumi nurka, lattes end suuni sütesse.

Laewasfireen karjus jumalagajätkus.

„Waierid lahti! Mufur ülesse!“ — kostis kapteni mehine käfklus komandosillalt.

„All right!“ wastati defilt.

Hendriku hinge puges süfne kurbtus. Wõpatusi läbitas leha. Korduwad wärinad tõusid spiraalwedruna, warwastest juuste-juurteni, kuuldes käfklusi, mis lõikasid tal wiimased sibemed sünnimaaga. Silmi tekkis, tea kust, kurb pifarateloor. See oli isamaa-armastus, aga mitte nõrkus, mis surus norgu ta pea, ja see oli puhas, wõimas armastus, mis pigistab tugewast meherinnast kurb-walufaid ohkeid. Hendrek katsus läbi puntrilungi weel midagi näha, kuid mis filmas, oli waid nuttem, tinahall põhjamaa sügis-taewas. Siiski wiipas ta weel sellelegi terwitusi:

„Jumalaga kodu ja isamaa! Suudlusi sulle, mu armastatu! Terwitusi kõigile tuttawaise! Kes teab, kas tunagi randun weel su ilufaise kaldaile? Jumalaga!...“

Zõnetult wajus ta kofku. Müüd wast tundis alles, kui raske oli lahkuda sünnimaalt, millest wõrsunud, mille õstnud werega ja piinadega. Kus maitstnud rõõme ja muret ja õppinud tundma elu õilsamat tunnet — armastust. Tundis, kui raske oli unustada kodumaa kohawaid laasi, loffawaid nurmi, õitfewaid heinamaid, korisewaid soid ja finetawaid rabu, kus weedetud nooruse rõõmuküllane päewadeahelik. Kus nurisematult ja kannatlikult niisutatud, pifarate ja hīgiga, lehwafigitawusega põlluääri. Need olid nagu oia ta hingeft, oia ta kehast, millede kõrwaldamine temast on piinarohkemaid operatsioone. Müüd ometi pidi end eraldama neist, jättes nad sirna, kus olid, keskele omi awarusi ja õnne. Ainult tema, Hendrek, pidi põgenema — kaugele...! Kuhu? Wõib olla, surmale wastu!...

Kütteruumist puges ähkides keegi puntrisfe, hakates nohisefedes loopima süsi. Hendrek nägi, see oli peenike, kuitwetanud poisikont, pikkade käte ja suure peaga. Nägu hoolikalt puuderdatud sõepulbriga, kust eraldada wõis waid kaht kilawat filma ja kahwatuid, fini-roofasid huuli. Poisf töötas nähtawa wastumeelsusega, kirudes ja süljates tahma. Lõpukf puges lõõstutades ja hīgistades tagasi kütteruumi. Paks jõetolm weeres talumatu koormana üle Hendreku. Tungis kopsudesse, higinäärmeisse, kipitas kurgus, pani rõgastama. Wõigas ja piinlew oli lamafledda fiin tahmaseil süsil, kottpimedas õõs, kus ainukeseks wahelduseks waid mere, selle määratu, alati mürisewa trummi, wahelduwooniline kõmin, saadetud heledaist lainelakfatustist raudsele laewakerele. See ninutas, wäsitas. Ta kraapis end sügawamaasse fütesse ja uinust. Kuid uni oli kaffendlik ja

piinaw. Mõtted segasid, kui halastamatud lohtunikud, piinasid teda oma riistkõsimustega tüütavuseni. Suletud filmad nägid olematu id kujud, milliseist sagedamad olid Leili ja kasuema omad. Kuulis selgesti, kuidas Leili oigas, nagu merega wõidu — ahastawalt, paluwalt! Kuulis, kuidas kasuema teda manitses ja õpetas, tundis ifegi ta õnnitlewat pilku endal, ent siis kadus kõik igawiku segaseisse labürintidesse. Kawa ta nii soniwalt tuffus, ei tea, kuid wirgudes piinas teda kohutaw janu. Suu kuiwas ja kipitas sõdetolmuft. Katsus neelata, kuid kurgus oli lämmataw walu. — Kust saada wett? — piinas mõte ja, ettewaatlikult tõustes, lunras tahmunud ruumis. Leidiski wiimaks kütteruumi wiirwa madala raudukse. Nägi: pooleni alasti, higistaw, mufkli-line ja tätoweeritud, nägine mees rahmeldas tuliste ahjude kallal, mille seinu mahe leel määris nagu sulawõiga. — Kas minna ja küsida fellelt sõekollilt wett? Tähendab, anda end ära. Ei, seda ei wõi. Ta wõetaks siis kinni, karistataks, saadetaks tagasi koju. Wõimatu. Aga janu põletas kurku ja suud. Tuhat piina torkisid ta ihu. Nägi siis üllatusels: kütjal rippus feinal sawipudel, millest tihti käis joomas. Sgatahes oli see tore uudis. Kuid pidi end siiski fundima mõtlema, et see wesi seal pudelis on wirts wõi feebiktwi lahund, sest oli ju ta kättesaamatu. Närtfinult ja piinatuna passis ta madala punkrlungi ees. Eht aga fiiski lahkub kütja...? Oli kuulda laewafüdame, masinate, korrapäraseid tuffeid, ja nii meelitawalt fulises laewa wäliskülgedes wesi. Tema aga pidi istuma küfifel piinapingil, kuhu tõuganud ta saatus... Kuulis korraga, keegi tuli suure kolinaga, laulu inifedes, tekilt kütteruumi. Tundis, see oli sama läbi ja läbi sõestunud sõepoiss. Piff ja peenike nagu pliiatfitina, walged hambad laialt paljad. Saaras higift nõretawal kütjal käerandme, fofistab:

„Karl, Iontrus, tead, Ottol on pudel eesti piiritust, lähme!“

„Eks siis lähme ja kallame selle „ülepori“,“ naeris teine, näidates põiblagaga suule ja kulistades kurguga, nagu jookks juba praegu. Karlis hiiutu wiskas weel paar korda süfi lõõmendawaisse ahjudesse, siis tõusid mõlemad lärmates mõbda raudtreppi üles. Hendrek kasutas juhust, ruttas sawipudeli juure ja jõi. Korra waid ahmiski wahapeal õhku, ja pudel oligi juba tühi. Kuid siis niufatas raudne masina-ruumi uk. Meister tuli. Hendrek suutis hädawaewu teha hüppe nõgife ja kuuma katla warju. Walge põhja ja kuld-tärnilife mütsiga, lihaw meister waatas manomeetrit, ham-mustas wihafelt tubakat ja kadus. Hendrek sõõstus uuesti küfisse. Mii elas ta umbes neli päewa, ainult süteft ja weeft, kuid siis tuli fiffekuffumine.

Näljast uimaste ja mõtteist tuim, magas lord jälle oma juba harjumuseks saanud und konarlisel sõewoodil, kui sõepoiss tuli ja ta leidis. Hendrek tundis läbi une, keegi kisub teda jalast. Sikutab ja sikutab allapoole. Nüüd kukub ta kuhugi sügawusse, kuristikku. Wuhin, kohin, süda lakkab löömast. On nii hea hingelba masinarmumis, kukuda kui põlew komeet...

Alles käriseb „Donnerwetter!“ ja tugew jalahoop wirutawad une. Nüüd kukus kuristikku põhja, läks lõhki, ihu rebenes kildudeks. Tahaks näha, kuidas näewad wälja ta purustatud liikmed? Awab silmad. Kaks sõekulli, Hendrek ja Fritz, wahiwad päraniilmil üksteisele.

Lõpuks pistsid mõlemad naerma, näidates teineteisele walgeid hambaid ja kiluwaid filmi.

„Fritz, oled ja hulluks läinud, wõi muidu soe?“ hüütakse kütternumist laias saksas keeles.

„Tule siia, Karl; mul elab siin weider koletis!“ kutsub Fritz sõpra, ifka weel naerdes, hooti ja südamest.

Tuli Karl, jäädes suurelt ja lohakalt Fritzu kõrwale. Nüüd juba kaks kõri puhusid jämedat meremehenaeru.

„Jänes, mis? Kuhu tahtsid purjetada?“ päris Karl, lammatahes naeru suhupistetawa sigaretiga.

„Kuhu laew läheb?“ uuris Hendrek, olles nüüd juba wõrdlemisi ükskõikne.

„Marseille'sse tosfntab,“ wastab kärmelt sõepoiss, puhastades näpuga nina.

Siis kaks sakslast seletasid omawahel sofinal ja kiirelt, nii et Hendrek, kes waewalt oskas saksas keelt, neist aru ei saanud.

„Tead, mees, anname su kaptenile wälja ja juba järgmise laewaga purjetad tagasi Gesticke,“ hirmutas Hendrekut jorisewal toonil Karl, kammides ise „aadama-wiiega“ laubalt paakunud juukseid.

Hendrek, kes oligi oodanud juba kõige halwemat, waikis.

Mehed nähes, et see mees ei satugi segadusse ega mõtlegi sünnitada oma hädalbuste ja palwetega rohkem nalja, jatkasid:

„üks tingimus on siiski: kui sa meid asja awalikuks tulekul ei reeda ja kellel mühatul siin aitad süsa kühwelbada, siis wõid jääda ka siia alla. Kuid, inimene, kui sa peaks siin kellegile oma nina näitama, siis...“ — ahwardas Karl.

„Tahad sa ehk süüa wõi juna?“ küsis Fritz, kes näis olewat heasüdamlik poiss.

„Juna ei, sest wahetewahel sain seda sealt,“ wiipas kütternumi suunas, „kuid näljane olen pööraselt,“ ja Hendrek tundiski, kuidas näljast mõjutatuna hakkas filme ees tantsumist-

lema tahmatuulikefi, kuid fiiski oli ta nüüd endaga, wähe-
malt esialgul, rahul. — Wõi Marseille'sse! — mõtles endas,
wajudes tagasi sütele, nagu üksteitne ja külm. Marseille,
Marseille — selle linna nimi kõlas ju hästi, kuid Hendrek
teadis ka tema halvast kuulsusest.

„Wõi siis sina olidki see weetratt, kes alati läis kuiwa-
tamasa mu weepudelit. Bidin juba meistriks selle eest andma
pähe, mõtle sin — wast tema...“ muheles Karl, pakkudes
Hendrekule sigaretti.

„Aga hoiä oma sitane elu, kui sa peaks reetma meid,
mõistad. Kõkainiks teeme su siis ja hingame läbi nina
sisse — kuuled,“ lüas siis ähwardawalt, wehkiides toorelt
rusikatega. „See on meie kui meremeeste riisiko, hoida sind
falaja siin, saad aru. Marseille'sse jõuame umbes kahe nä-
dala pärast ja siis sulad pasaks kai peale ja keegi ärgu teadku,
kes su sinna tegi. On tõi selge?“ luges Karl tingimusi.

Hendrek waewalt jõudis nõusoleku tunnuseks noogutada
peaga.

Friis läks ja tõi wõileibu. Hendrek lugistas neid ahnelt
nagu nälginud kass wärsteid kalu. Mõne leiwanika kir-
faatmine nälginud siiskonda tegi põletawat walu. Kaks süüsi-
mustatud sakslast aga wahtisid teda, naerfid ja seletasid oma-
wahel.

*

Wiisteist murerohket päewa töötas ta sõepõrgus, maits-
tes kõiki neid piinu, mida tunnewad laewa sõepoisid. Pea-
legi sai ta süüa waid niipalju, et hädawaewu suutis töö-
tada. Sõepoisid Friis, kes oma noorusle waatamata oli
juba suur latekants, ei tahtnud omast ametist teada enam
midagi. Tülles wahest harwa weel sõeruumi, pani uhkelt
oma peened käed watsale, sõimas ja lärmas nõõlawalt; wõi
maalis irwitades luise näpuga sõetolmusele seinale alasti
naiste lihawaid kontuure, kadudes siis jällegi nohisedes tead-
mata kuhu. Paar korda pidi Hendrek isegi meistriks, kes
rewideerima tuli punkrit, pihku jääma, kuid fiiski suutis end,
tänu oma külma werelisuks, weel kuidagi päästa.

Neglaselt-aeglaselt nopiti päewi aastate arwelaualt.
Daew küll ähki ja kihutas, kuid Marseille seisis nähtawasti
paigal ega rutanud sugugi külalisele wastu. Kuid fiiski
lord juhtus, et „Waterland“ stoppas ja wuristas antru wette.

Korralikult pestult ja raseeritult lahkus Hendrek koos
töölistega laewalt.

Jälle wõis ta näha päikest, taewast, inimesi ja tunda
tuult, kuid seda kõike mitte kanaks. Nälgast ja kurnawast
tõõst oli jäänud ta niiwõrd nõrgaks, et sadamas kuskil koti-
wirnade wahel warises mõistusetult kofku. Järgmisel hom-

mitul, weel enne kuke ja koitu, äratas ta sõbraliku jalahoo-
biga mees, kelle nagu märkis waid wastik karwahunnik, kust
mädast kollased filmad, nagu faks wõidunud sibulat, wahtisid
iiskõikfelt imeselgesse sügishommikusse. Rebenenud kalfjude
alt wõis siit ja sealt näha märdunud, kanalikas ihu, kuna
jalgu warjasi läikiwad kalossisääred. Too kummaline mees
porises midagi wõõras keeles, pakkudes Hendrekule worsti
ja sata ning pikaelalisest pudelist rüübatagi midagi. Ise
pistis omale aga maailmatu suure tropi sõnnikuwärwilist
närimitubakat hambutute lõaluude õõnsusesse. Hendrek wah-
tis hirmunult tosele lahkele toidupakkujale, raputades siis
eitufeks põlastawalt peaga. Wõõras jorises midagi, sülgas
ja kadus lootferdades kõrgete kaubawirnade taha. Weidi
hiljem märkas Hendrek: ta rahatašku, koos raha ja dokumen-
tidega, oli kadunud. See oli kohutaw — olla wõõrsil sen-
dita ja ühegi su isikut tõendawa paberita. Kõhkunult ja när-
wiliselt kobas kõigis taskuis, otsis ka maast, kuid mis kadu-
nuks jäi, oli ta rahatašk. Need haifewad pätid olid rööwi-
nud talt wiimase sendi. Wihafelt jookkis ta sinna, kuhu nägi
kaduma lөөtferdawa kolekse, aga leides eest seal lamamas
emakesel maal terwe rühma sarnaseid wõi weelgi koleda-
maid — taandus. Usjatu oleks ju minna nõudma oma raha
neilt kalfsakait, kes, warasele hommikutunnile waatamata,
juba tugewasti olid purjus.

Olles nüüd rahata ja koduta wõõra rahwa keskel, kelle
keelt ja ei oska niipaljugi, et küsida tööd wõi kerjata leiba,
tähendab alles piinu, mida see, kes ise pole seda läbi elanud,
kunagi ei mõista.

Nukralt, näljaselt ja surmani wäsinult hakkas lonkima
linna juunas. Muist, haifew ja káararikas oli linn. Majad
kõrged ja hallid, tánawad kitsad, kõwerad ja ligased. Päi-
kene kuidagi ei küüni mustusest ja solgist haifewale tánaw-
kivele, kus wallatud ja märdunud lapsed mängiwad süütut
lastemängu, sest tuhandewärwilised pesuhilbud, mis riputa-
tud tánawa kohale kuuwama, katawad selle. Tánawail ma-
gab fante ja joomareid, ligane wesi woolab läbi nende külje
alt, inimesi astub neist üle, kuid miski ei näi neid segawat.
Niigi juba kitsaid tánawaid tarwitawad elanikud weel lisa-
ruumiks endi wiletsaile korteritele. Tánawkivil lõõmab tuli,
keedetakse, küpsetatakse. Tule kõrwal, keft tánawat, koonutab
wildak söögilaud ja mõned wiletsad toolid, kus mehed män-
giwad praegu kaarte ja joowad punast wiina. Siin ja seal
on kaubanaised märdinud kivele puistanud oma kauba-
natukese ja püüawad nüüd mõõdaruttawaid inimesi waru-
kast, karjudes täiest kõrist, nagu oleks paljajalu palawal plii-
dal. Kahlased naised hõõritawad kõndides oma kangestunud
punsi ja kutsuwad Hendrekut ligi. Saades eitawa wastuse,

tungiwad ähwardawast ümber, mõned katsuwad haarata ta mütsi, irwitawad, sõinawad. Sneedrek tunneb jälkust, süda põõritab, kuid ta tõttab... Kuhu? — Tal ei tule mõttesegi küsida; ainult wälja siit. Jõuabki lõpuks wälja sadamapiirkonnast. Tänewad muutuwad weidi laiemaks ja puhtamaks. Mis aga jääwad, on karjuwad kaubanaised, kerjused, kumama pandud pesu ja nooliwad lõbunaised. Siit ja seal tungib ninna isuäratawat toidulõhna. üks naine möödub wärskete saiadega, mis on pikad kui teiwashüppe lepid, magus saialõhn jookseb truult ta sabas. Kusagilt kärnult müüakse banaane, suuri ja priskeid, pumbates Hendrekul suu tulwil seedimismahlu. Hendrek on nälgane, kuid ta ei tohi ju midagi süüa — arst on selle tal ära keelanud... ei, mitte küll arst, kuid — tal pole ju raha! Rahata neid aga suhu ei kuku. Need wististi on ka mürgised, hapud, päh...! Ette mul asju... — sunnib end mõtlema. Kuid ometi seisatub iga käre ja toidupoe ees. Wahib tundide wiisi, kuidas inimesed lähewad sisse ja tulewad lõhnawate pakkidega jälle wälja. — Hapud, — mõtleb ja weab haisu, — mädad, ja kes siis ei tea, kui toiduained weidi rikki läinud, on need kohe surmawaks mürgiks ja tema ju ometi siin surra weel ei taha! Ei, ta ei söö midagi. — Taarub edasi. Näeb, et liigub, ent kas jalad töötawad wõi lohisewad lihtsalt järele, ta ei tunne. Küüb on ta tänewal, kus palju otsatu rikkaid sunnräiksid, lokaale, haare, magazine, kirikuid ja wägewa-lõhnalisi söögisaale. Wiimaste ette jääb ta ifka ta ifka seisatama, tseenesest, nagu kogemata. Laiutab ninasõormeid, neelab midagi, mida — — ei tea, toidukaart on ju wõõra-keelne. Võib olla, oli see hani hapukapsastega, shuitfel, wiiniworstid. Ei, kurat wõtaks, miks wahib ta siin? Ta ei taha ju süüa. Näe, misjuguft solki nad seal serweeriwad: ilged konnakarbid, kärbestega supp ja... — Ise piilub, kuidas nobedad kelnrid serweeriwad hästilõhnawaid toite puhtail, särawail taldrekul. Ta'ft woorib mööda tuhandeid inimesi, erinewate naha- kui ka ihufattewarwidega. Too kihaw mäs näib olewat omaga rahul ja ifegi õnnelik. Ainult tema, Hendrek Kasekänd, peab piinlema ja nälgima. Ja miks päraft? — — Oli ta lollim ja saamatum kui need siin? Oli ta teinud mingit kurja, rööwinud, tapnud, wägistanud...? Ei midagi sarnast. Võib olla, on ka teised piinas ja nälgased? See wanamees, mustade wurrudega, buldogi näoga, eks tal ole õnnetu ilme — eeh? Ja see uhke, wärwitud daam, lumiwalge pitskoeraga, selle ilmes näib ju peegelduwat kogu maailma mure. Kurat wõtaks! See hitlane seal ja hindulane, pakkude huultega neeger, eks need kõik ole seda nagu, nagu poleks nad söönud enam seitsemel nädalal. — Tundis, uut jõudu imbus ihhu. Ta läi ifegi pea

juba selga, rind tõusis iseenesest välja. Naeratas elumehelikult mõnele möödaruttawale „linnule“, liides keelega plaksu, nii nagu oli teinud seda siis, kui oli weel üllas nooremleitnant.

Leidis linnast ka paar eesti kõrtsi, kus palju elas eestlasi, meremehi. Neil oli kord olnud aga raha, millega tausunud ette korteri- ja sõogiarwed, kuna ülejäänud joonud koos peremehega samas maha. Rahata eestlasi peremees aga ei sallinud, ega kõnelenud nendega üldse rohkem eesti keelt kui: „Kurad, käige välja, ega's siin pole mõni Ameerika Punane-Rist, wõi mis!“ Lonkis edasi. Leidis ka postkontori. Meenus Leisi ja kirjutas talle mõned reakesed. Kirjutas: õnnelikult jõudnud Prantsusmaale ja loodab saada siin warsti mingit tööd. Ta waleatas, kuid ta ei wõinud ju ega tohtinud kirjutada kõigist neist koledusist, mis waritsemas siin. Kuna puudub raha postmarkide ostuks, paneb kirja tasku ja tuigub siis jällegi edasi. Tunneb, pea tõuseb nagu eraldatult õhku, keerleb tänawa kohal nagu wurr. Jalgu ja keha tõukawad edasi trügiwad inimesed. Ja neid tõukajaid on siin palju. On mististi peatänaw? Tulwil tuututawaid autosid, tramme, kisa ja müra, ning inimesi weereb nagu jahisarwest haawleid.

„Ära, kurad, astu konile peale!“ kuuleb korraga kedagi kiruwat sulaselges emakeeles, tõugates teda tugewasti. Näeb siis, ta eest sirgub räbalais riideis, kühmus selja ja ninaga ist, kes õnnelikult naeratusega libistab kakkisesse pükstasku kellestki ärawisatud figaretiotsa.

„Kurad, sain ometi kord selle suure waewa peale ühe priske koni,“ lausub siis kellegile siniseis tööriideis, noorele, lapsenäolisele, tedretähelisele poisiklutsle.

Hendrek, nähtust weidi üllatunud, uudistab weidike ja astub siis lähemale:

„Olete eestlased?“ küüb sõbralikult.

„Sinu asi wõi!“ nähwib sellepeale tigidalt küüruga, wahtides oma weskhallide filmadega lollakalt Hendrekule.

„Üks nuss nagu jälle juure tulnud wõi?“ astub ka poisikesse olekuga, tedretäheline manu.

Hendrek üllatub nende toorest toonist ja ülalpidamisest ja mõtleb juba minna edasi.

„Kust sa siis siia kerisid?“ peatab ta küsimusega küüruga. „Otsid ka konisid wõi?“ jatkab, tõmmates rubinal ninas midagi kõrgemale.

„Gestist tulid,“ wastab Hendrek.

„Ah kodust kohe wõi. Miks sa's sealt jalga lastid? Võid mõne mätta'sse wõi pistid kufagist pangast paar miljonilest

wärwliwaehele?" pärib nudishimulikult küüruga, muiates juba ette paljuteadwalt, nagu poleks tal mingit kahtlust, et Hendrek pole mõni kasfatühjendaja wõi riigiwaras.

"Polnud tööd," wastab Hendrek lühidalt.

"Ja siis wajutasid rumala peaga wälja, ilma et oleks kufagilt mõnda kasfat sisse hinganud, loll!" imestasid mõlemad. "Ja mõtled nüüd, et siin on tööd — eh?" naerisid pillkawalt. "Meie tahame jälle kangesti minna tagasi koju, — aga näe, pole reisuks söögiraha... Wõi kussa ilma püksata lähedki", teeb paljutähendawa liigutuse oma ihul ripnewaile kalfsudele; "Eks ju ole seal oma wäike pruut ja puha — noh häbi on!" seletab jutukats muutunud küüruga.

"Oh tööd!..." kihistab tujus olew tedretäheline omakorda, "kuuled Kamel, tema otsib tööd, ih-ih-iii!" Muutub siis aga korraga tõsiseks ja seletab wanameheliku paatosega: "Ei siin pole tööd ega laewajobibid ammu enam nähtud. Aga eks pommida saab weel ja paljuski siis meil wajagi?"

"Mis asi see pommimine on?" küsitseb Hendrek, kes ei mõista, mis tähendab see sõna.

"Noh oled ja aga ka roheline," kõgistab küüruga, läbi pillkawa naeru.

"Pommida, tähendab: lasta omale pakkuda laewadest süüa".

"Ah laewadest — aga mis siin weel undist on?" pärib Hendrek.

"Undist, mpäh. — Näe leidsin priske koni!" seletab osatawalt küüruga, nagu oleks see juhtum siin olulisemaid sündmusi.

"Jah, ju tänane saab tasus jalawaewa ikka ära", arwab ka tedretäheline, patmutades taskule, mis punnil ärawisatud sigari- ja sigarettidejupikest, milliseid nimetatakse koniks.

"Aga kus te elate?" küsib korruga wäsinud Hendrek, kes meelesibi tahaks weidi puhata.

"Ikka hotellis. Wahel hotell „Kiwis“, wahel jälle hotell „Kotis“, teineford lihtsalt rahwuswahelises magamiswagunis — kuis juhtub".

"Kas teil on siis nii palju raha, et elada säärastes hotellides?"

"Voll, mis selle rahaga teha, neis hotellis saab muidu!"

"Ja ifegi lutikaid pole, mihukseid elukaid muidu siin igas parimas hotellis peetakse," lisab tedretäheline lapselikult naeratusega.

„Wõtate wast mind ka ligi, mul pole sentigi raha!“ palub Hendref.

„Na, siis on kahtlane. Diiter „wärwi“ jaoks peab ifka olema,“ arwab küüruga.

„Mis see wärw siis on?“ pärib jällegi Hendref.

„Wärw on wiin ja kui sul raha ei ole, siis käi kus kurat!“ kärealt wihakalt küüruga, dõtsudes ise laial meremeheammul juba edasi. Kuid lapsik, tedretäheline jääb, heasüdamlik naeratus lapsenäol.

„Tule, lähme,“ ütleb, ja tipiwärwuli tõustes püüab patjutada sõbrustawalt Hendrefule õlale.

Siis lähewadki. Uuesti wiib tee läbi haisewa, ligase ja larmaka linnaosa, kus algawa widewikuga olid puhkemas sadamalinna ööelu mustad öied. Tänäwad olid poolpimedad, täis poolalasti naisi, suitsud wärwitud suits, meelitades karedaks joodud häälega endile kundesid. Sõdureid, lohakalt ripnewate wormiriietega, joobnud meremehi ja naisehäälisi kollase kui ka musta rassi esindajaid.

Weidi weel edasi ja algabki sadamarajoon. See on suur ja hopiline. Muul järgneb muulile, seistes paralleelselt kui lõhkised hiiglakünad, ja neis lohkum wesi haiseb kui folk. Sõd ja päewad töötawad kõrged elewaatorid, keerutades endid paksu tolmuwilla, mürisewad. Hallidena ja igawatena sirutawad endid kõrged laduhooned. Neil näib olewat igaw, sest tuffum tolliwalwur kuidagi ei suuda neid lõbustada. Minult laewad on need, kes peale päewatööd hoidsid sadamas weel elu. Madrused jorisesid laulu, grammofoonid kisesid — ifegi naiste heledat naeru oli kuulda.

Umbes tunniajase wäsitawa matka järele jõudsid nad otstawa — magamiswagunini — milline seekord aga seisma juhtus tavalises loomawagunite ahelikus, haisewana ja mustana. Tedretäheline andis parooli, wirutades paar korda rusikaga waguniuksele. See awaneb prahwatades üks fasisjuukfeline, hilbendam kogu kadus urisedes pimedusse: „Arwasin, et jälle juba „wõmmid“, kurat!“

„Sama ongi, hüppa aga fiske,“ lamandab tedretäheline, karates ise kassi wäledusega waguniukse. Hendref järgnes talle.

Kuumi, kuhu sattus, täitsid wänged gaasid. Kostus pimeduses wali unenorin.

Hendref tundis, õht oli jün weelgi witamiinirikkam kui kroonufarmus peale laupäewaõhtust tanguputru.

„Noh, küll kuradid raiuwad karbiiti“, pahandas nina krimpjutades tedretäheline, läites tuletiku ja esitledes Hendrefut seesolijaile:

„Siin jälle üks uus eestlane“.

„Rõõmustab wähe,“ urises seepeale ainukene ärkwele-
olew, suur ja tüse, punase näo ning õlgkollaste juukstega
noormees, pugedes sügawamale põhku.

Ülejäänud neli waljultnorkawat taarataimekest, pu-
rukstallatud kõrkail, wõtsid waewaks uustulnukale öelda
„tere tulemast“ waid weidi waljendatud unenorinaga. Üks,
Taras-Bulba wurrudega, liigutas korraks ka suud, nagu
sööks õlgi, kuid jäi siis jällegi wait.

Tedretäheline läitis uue titu, krimputas oma tillukest
nina ja tähendas :

„Eks siin paku haisu ja weidi kirpe ju ole, kuid see
eest on ta lutikatest puhas. Eks ajame pistluga läbi! . . .“

Hendrek ei wastanud, ta oli selleks liigagi unine ja
tahtis waid magada. Pealegi piinas weel kohutaw nälg. . .

„Sa oled wiist kaunis wäsinud ja wiist kindlasti ka näi-
jane, nagu kõik uustulnud, mul siin waguninurgas on tükk
leiba, jäi lõunast üle, näri weidi seda. Küll homme läheme
seltfis pommile.“ Watas tedretäheline Hendrekule kisku kui-
wanud leiba, mille see nähtawa aplusega haaras.

„Ja nüüd wiska oma fondid siia, meie perekonda, hun-
nikusse. Siin nad on, need meie kamba mehed, saage tutta-
waks,“ jätkas noormees, alates norkawatate meeste esitle-
misega :

„See seal, teises waguni otsas, kes magab rikkalikk
roguskilbil ja kannab ka magades prille, on Habes. Mis ta
pärisnimi, ei tea, sest siin hüütakse kõiki waid hüüdnimega
ja küllap sa'gi ta warsti omad. Ta on külakoolmeister,
Wiljandimaalt. Tubli pois ja pefueht mull kohe. Weidi
ainult närwiline ja sorib wahest karstusest, aga sitta sellest.
See seal, Habeme kõrwal, kelles kolm puuhalgu üksteisele
laotult, kaela all, on Wanamees. Olla tsariaegne insener
ja tuuleweelki mootorite eriteadlane. Oma jutu järele olnud
ka wähe aega purjelaewas masinistiks, kuid egas keegi seda
usu! Teda hüütakse wahel ka Eriteadlaseks, sest armastab
iga töö juures kiidelda, et see olla juba tema eriala ja
ärgu teised tulgu talle selle üle midagi rääkima. Puhhalgu
hoiab sellepärast pea all, et kõht seista nii kauem täis. Need
kaks aga, kellel külje all on kõige enam põhku ja armasta-
wad magades suud matsutada ja norsata, on Mererööwel,
Saaremaa pois, ja Kõrtsimees, Tallinna Kassisabaft: üli-
õpilane ning rikka majaomaniku poeg. Isa saadab talle igas
kuus kojusõiduks raha, kuid praegu magab alles siin. See
aga seal, kes matnud end kuue alla, mille taskus, kas
näed? . . . on tühi pudel, see on Piimamees, sepp Pärnust.
Kodus olla tal naine ja kaks last. Ne aga olla wäljas juba
kümme aastat, kuid rikkaks pole ta senini weel saanud. See

oleks wiist kõik. Ah, ja, Kamel pumbub weel. Tead see küü-
ruga, see ongi Kamel. Tead ju see, kes meie juurest mi-
nema libus. Ta on narwakas ja kobe sündinud pätt, kuid
egas' ta seepärast sitt pois's põlegi. Tragi wõrd on ja wali
pommama. Wiiskümmend senti nurub igast näolt wälja.
Ja minu nimi on Hermann Bihlaf, kuid hüütakse lihtsalt
Jürkats, olen Tartu pois's, " lõpetas lapseliku naeratusega
tedretäheline Jürka.

"Kui wana oled," küsis Hendrel, wiisates end tallatud
ja tolmuseile põhukõrtele.

"Kuusteist sain täis," wastab mehikelt Jürka.

"Weidi noor alles. Kana juba wäljas?"

"Kaks ja pool suwet juba."

Juttu segab kõrtsimees, kes nurgas hakkab korraga põ-
rifema nagu 60.- S. P. dännamo. Ent weidi hiljem, kui
mees tagasi wajus, harilikku unewisina staadiumi, jutt jat-
kus :

"Ei uskunudki, et siit eestlasi eest leian," lausub Hend-
rel.

"Ei uskunud!" imestab Jürka, „sa siis ei teagi, et
rootsi tuletikku, saksa libu, norra pomme ja eesti meremehti
wõib leida igast ilmanurgast?"

"Kas siin rõhlem ta on weel eestlasi, kui siin wagunis?"

"Praegu on siin saison ja neid wõib leida igast kolman-
dast wagunist."

"Aga niisuguseid pole, kellebel on alaliselt tööd ja juba
järje peal?"

"Da ta, kuid ega nad taha rääki enam eesti keelt. Kuid
eks nad hakkawad nüüd seda jälle õppima, sest igapäew wal-
landatakse wälismaalasi. Las elawad omad rahad läbi,
eks siis tulewad nemadki weel meilt korterit paluma, nagu
paljugi juba tulnud. Kuid siis ütleme, õppigu enne eesti
keel sulaks, muulastele siin ruumi pole," jutustas nagu pä-
heõpitult Jürka.

"Kurat, kas jääte wait wõi wiiskan saapaga!" müristas
korraga, wahpeal ärganud, Mererööwel, wiisates end hirmsa
hooga teisele küljele, nii et kogu wagun liikus.

"Mis sa niuksud, ega's sa siin kondutt põle!" wastas
põlastawalt Jürka, krattides kahinal kufagilt.

Siis hiilis sinisammeliliseft lõunamaataewast wagu-
nise uni, tippides oma sulgjalakestega westlejategi laugeil,
kuni nad wäsinult langesid õiglase wagabundiurine.

VIII.

Wiisakas neiu wõib leida
teenistust.
Küfida st., „Wiisakas“.

See oli ju tõesti ime, leida praegusajal tööpakkumist ajalehes, kuid siin ta oli... Leili luges weel kord ja lasti siis ajalehe langeda sülle, wahtides tardunult läbi roheliste raamidega akna nelinurga porisele tänavale.

Ta nägu oli, wiimaste raskete elamuste läbi, muutunud kahwatuks ja tõsiseks. Suukese ümber, mis paistis kahwatus näos kui awatud süda, seisest nüüd nagu alaliselt stardiwalmis nutuks, olid kadunud meeldivad ja wallatud lohukesed, asendudes mure kõwerate kibrjoonekestega. Suured, lapselikud sinifilmad olid muutunud kui muredeaslikaks, millede läte on sügawamas hingekambriis. Need kurwad, tõsised filmad — — — neid ei suutnud keegi taluda, keegi neid mõista. Neid oli tuba nagu täis, nende siniselgest läikest põles kogu ruum. Põles ja muutus mustaks kui leina-loor, kattes murede pisaraid.

Uuesti tõstis ta lehe, luges korra kuulutust, ise mõeldes: „Jah, ma lähen ja küsin järele. Wahest ehk õnnestub leida tööd.“

Ega tal poleks pruukinudki praegu weel töötada ja arst oli seda mõneks ajaks isegi keelanud, kuid ta piinatud hing nõudis seda. Nõudis ja tungiwalt, et mitte kuiwada rufuwaißt igatsufiist Hendreku järele. Mehe järele, kes oli ta elu mõtteks, selle siuks. Kelleks poleks tal enam ei tundeid ega mõtteid; surma ega elu, armastust ega pettumusi. Hendrek oli ta jumal ja kurat, taewas ja pörgu. Wägewamana näis ta talle kui loodus ja saladuslikumana kui saatust, sest et armastas teda kõigist enam. Miks ta teda armastab? Ta ei mõistnud. Kooliplikana oli alati kartnud saada naerukrampe, kui teised kõnelesid armastusest. Armastada üht poisist — päh! Niisuguseid jõhkraid, karedaloomulisi, sõimawaid ja katelda armastawaid poisikolakaid. Urwas siis, enne wõiks armuda mõnda looma, nii, et kas wõta wõi elu. Näiteks, kas wõi wäikesse pundiisse. Tal ometi ilus karw, sirtsib ja ostab küfida leiba. Kuid, mis üks pois — tikub waid käperdama. Kuid nüüd oli temagi armastusewang, heidetud pealegi selle wangla kõige piinarohkemasse kolkasse. Mis oli ta kõik hingeliselt elanud läbi ajast, kus sai Hendrekult lahkumistelegrammi. Ei mäletagi, kuidas lahkus haiglast. Sorides ajude mine-

wikutolmus, leidis füiski, olewat kuulnud arsti ütlemat, ta olewat nüüd täiesti terve. Oli tänutundest füis tahtnud naeratada jellele, kuid tundis waid, küis hangus juu ning hambad lõgisesid nagu külmast.

Sde oli saatnud teda usseni, mispeale tahtnud teda rõõmsalt tänada, kuid oli puhkenud nutma. Ta ei tajunud enam, mida soowis, mis tundis, kuhu läks. Wajus waid kusagile. Libises. Pea ja süda olid nii rasked, et nihkusid normaalsuse tasakaalu punktiist; wajusid, wedades ka jalgu ja keha järele. Kas oligi tal weel ihu, wõi ainult hing? Oli ta ju haiglas: suured walged toad, walged woodid, walged linad, walgeks põdenud haiged ja walge filt woodi peatfis, kuhu wahest märgiti musti riste... Wõib olla, furi...? Ent kui furi, miks kõnnib füis weel porisel tänaval. Wõiks tõusta õhku, otsida üles Hendreku ja imeda end kui kaan tema hinge. Ainult tema hinges oleks tal taewas, kõigi ta pühaduste ja igawese eluga. Mäletas ka, oli jõudnud füis kuidagi mere ääre. See oli mühisunud wõimsalt ja tormiselt, kuid ta hinge walude kohin oli häwitanud selle. Walged lajakad olid püüdnud kistades lainete wahukroonidest kalu, kuid ta polnud näinud neid, sest püüraid ripnes pidewalt ta pikil filmariipsmeil, kui kallimaid pärleid. — Sinna läks ta...! Sinna...! — Oli ohanud, ähwardades pilguga merd, mis tõukas ta jalakefüle waid häwinenud lainelaipe. Ta oli katfunud füis wett, nagu tahaks teha kindlaks, kas need wood on küllalt wõimelised taluma Hendreku. Sündelnud füis näppe kuiwaks soolafest mereweest, sest seegi oli wõrratu armas — talus see ju ta kallimat. Wastu õhtut oli siirdunud tagasi linna. Pea walutas rohkest nutust, kõrwus hundas tormipahin. Ujud tundusid tuimadena, kui punjuured. Südant tarwitas amor, ent walude nõeltepadjaks. Kana oli otfinud füis tänawat ja maja, kus elanud kostilapsena palju aastaid, kui oli weel kooliplika. Kuid ta ei leidnud neid, olgugi, et tundis linna sama hästi kui oma käekotti. Politsei oli lõpuks olnud nii lahke ja juhatanud ta sinna, pärides, kas ta pole ehk haige ja soowib autot. „Ei, ei ole,“ oli wastanud. Ja tõesti, ta polnud kohta, mis oleks olnud haige. Mis oli, olid waid füüsilises olematuses, hingeliste walude miljonfordses keras. Majaproua, nagu ifka, lahke ja lõbus, oli meeleldi õelnud talle: „Tere tulemast!“ — koheldes teda kui oma last. Oli alul imestanud, miks ta nii kahwatu, kuid füis arwanud, et seda teeb harjumatu linnaõhk. Oli pärinud tema üle, jutustanud linnanudiseid, kuid need kõif olid temale õhk, wõi null. Ta oli katfunud waid wiisakalt naeratada ja harwa ka wastata, kuid see kõif oli kus-

kunud wälja nii weidralt, abitult, et majaproua, kes tundis teda kui alati rõõmsat, wallatut ja nalja armastawat last, pidas ta tänast ülalpidamist naljaks.

Suhted ja täis tühjust olid Leilil ka järgnewad päewad. Ta lehwis nagu murede must wari aegade sünnis ja kaos. Walude kihaw, ääretu mäss ta hinges hakkas aeg-ajalt jähnenema, pugedes lõpuks kesta, millest läbi, wabadusse, ei saanud sinna suletud piinad, aga millesse ei pääsenud ka uudiseid. Säng jäi walutawaks, salapäraseks, omaette maailmaks. Mis aga olew aeg sünnitas wäljaspool seda, oli harilik, tuim ja argipäine. Nii oli weerenud kosmosesse päewi waludes suremaid, protestiwaid. Oli tahtnud neid waigistada tööga, käies seda otsimas siin ja seal, ehtledes igale alandliku palwe, kuid igalt poolt öeldi lafooniline: „Ei.“ Ehk paremal juhul, paluti wiisakalt, astuda sisse korra järgmisel nädalal. Oli sorinud ka igapäew ajalehis, kust üsna harwa, weel, nagu imet, wõis leida tööpakkumisi, kuid sealtski midagi ei leidnud. Oli küll wahetewahel mõningaid kuulutusi, kus pakuti teenistust, kuid need olid kõik sarnased, kahtlased ... Nagu oli kuulnud: — elumceestelt, kes sooritasid telgitaguseid rasputinlike stsene. Wahel oli leidnud ka mõningaid ustawaid tööpakkumisi, kuid minnes kohale, oli leidnud alati eest mitukümmend hästi rietatud ja puuderdatud preilit terwitamas teda wihaSte pilkudega.

See tänane kuulutus näis olewat jälle üks ustawamaid. Jah, ta läheb ning katsub weel kord. Ehk on tal see kord õnne. Laanesaarele, pisikesesse saunahütti, kus elanud Maaliga enne Hendreku sõjast saabumist, tagasi minna ta ei tahtnud, sest sattumine uuesti sinna, kus olnud kord paradüüs, purustaks täiesti ta südamet. Ei, sinna ei wõi ta minna! Aga ometi ...? Wahest see walu, mis tunneks seal, oleks ehk armsam ja talutawam? Seal ju ohtab iga ese Hendrekust. Laane mühinast hoowab ta hinge. Põlde mustendusest ta mõtteid, soo korinast ja rabade winast ta mured ja piinad. Wõib olla, lähen sinna? Hakkas juba kahtlema omas. Siети, weel segane palawast armastusest, ta ei teadnud mida tahab wõi kus olla ...

Leili wõttis oma kübara ja käekoti. Seitis weel korra pilgu peeglist, tolmutas puudriga sillusele nina ja läks. Wäljas oli wettind ja aurune september. Sip-sap, sip-sap, kuffus alasti puult laiu piisku, warisenud lehtede kollasesse. Harak istus lõdunenud plangul ja wäristas oma pikka saba. Ta oli nähtawasti arbiitriks, sest wares püstitis tänawal wärske hobusefõnniku huniku juures hakiga rinda, lärmates ise seejuures nagu tsirkuse maadlejad. Inimesed olid pugunud juba palitnaisse ja liikusid ähkides ja kiiresti,

tehes wahetewahel, läikiwais kalosses, kardetawaid hüppeid, sest igale poole oli toonud sügis pori.

See päew, nagu kõik tawalised sügispäewad, oli Leile wõigas. Rõhutas see ju ilmselt, liigagi jämedalt, paratumatut kadu. Paljastas kõigi silme ees ootawa, halasamatu surma. Mängis kõige osawamalt surmaeelse tragöödia ja südantlõhestawa agoonia. Tõesti, hirmus oli see kahelordne sügis — sügis looduses ja tema hinges. Loodus wõis surres olla weel õnnelik, tal oli ju kindlaid lootusi kewadele — uuele elule — jälle ärkamisele, kuid hing pidi waid leppima trööstiwa kahtluslega: — wõib olla, wõib olla ka mitte? ... Praegu polnud ju Leilil weel mingit põhjust kahelda lord saaduwast, täielikus õnnes, sest Hendrik oli ju waid ajutiselt ära. Wõib olla, leiab seal tööd, nagu omas kirjas teatas, ja wiib temagi wõõrsile. Wõib ka olla, et tuleb juba tagasi homme, ülehõnne ...? Aga? ... ta ei julenud korraga fessele mõelda — kui ta wiimaks hullub? ... Wõõrsil on ju tuhandeid raskusi, tuhandeid hädaõhte, piinu ...! Sarnased mõtted ärataksid hinges jällegi walude massi. Keegi nagu wägisi imes filmaturgise pisarapärleid. Walusaid ohkeid põgenes aurusesse septembrisse. Inimesi tuli wastu, kuid oli õnn, et keegi ei waadelnud teda. Igauks wiist wõitles, wiimse hingega, oma mureseljatkäiega. Müüd oligi ta ajalehe toimetuse ees. Waja teha weel rõõmus nagu ja astuda sisse. Asjaajaja preili oli wäga lahke ja seletas, ta olewat ainult wiies, kes selle üle täna pärinud, ning andis aadressi: kino Pathé-Palace direktor, Harju tän. 10. — Leili kuulduist oli weidi pettunud, sest direktorite ees tundis ta alati salapäraist hirmu. Selline kummaline hirm oli alanud juba koolidirektori ees, kes teda oli lord näpistanud lõuast. Kuid fiiski, ta pidi minema, pidi leidma tööd, rahuldust, rahu. Hing sundis seda, waim nõudis ja rahagi polnud enam palju.

Leidis otsitava maja. Kõlistas. Meetripikkune, hiirenäoga, kõbe wanacit awas ukse, naeratades paljuteadwalt. Leili kõhles wiituu.

„Wõite julgesti sisse astuda, prouat pole kodus,“ seletas wanacit salakawala naeratusega.

Leili tahtis juba velda: „Sead terwiist!“ ja minna, aga fatal momentil awanes üks toaustest ja wäikene punetaw terapea sirutas end uudistawalt üle suure kõhu.

„Wabandust, preili, kas tulite koha päraist?“ jorises imelahke hääl Leili kõrwus.

Leili ei wastanud kohe. Tal polnud weel selgust seisu-korrast, ega teadnud, mida mõelda neist inimesist. Hinges nagu manitses ja hoiatas keegi teda ettewaatusesele.

„Astuge aga julgesti sisse, ega see pole kirit, et kõh-
Iema peaksite, — meelitas direktoridõhuga mees uksest, lü-
tates selle pärani, nagu peaks sõitma keegi autoga sisse.

Mehe hää lõlas inimlikult, olgugi, et kõbe wanaeit
puges kihistades kõiki kui haraline kurat. Leili astus sisse.
Too oli lufuslik ja maitsewaene tõusiku kirjutusstuba, kust
leidis end järgmisel momendil. Kesk tuba asus kuusnurkne,
raske tammelaud, mille ees istus kõhukas härra, närvides
jämedat sigarit ja sulepead kordamisi. Muu osa toast täit-
sid pehmed klubitoolid ja warjukamas nurgas asus suur dii-
wan, mis kuidagi ei passinud sellesse ruumi, seistes nagu
wana ema oma laste seas. Seinal rippus maale Orien-
dist, mis põrmugi ei harmoneerinud tapeedi ja toa sisuga.
Paks kõgistas kurguga ja wiipas istuma teda diitwanile.
Leili siiski eelistas kerget klubitooli. Paks suitsetas mõnut-
sedes, wahtides läbi sinaka suitsuloori kahwatule, kuid siiski
ilufale tüdrukule. Ta wäikesed kanafilmad põlesid nagu
raswaküünlad ja paksud punnis huuled matsufid rahulolust.
Ka Leili waatles teda arwustawalt, kuid pööris siis abitult
pea. Uuesti pöristas paks kurguga.

„Wajan wiisakat tütarlast,“ ütles ja wedas oma hin-
geldawad kopsud lõhkemiseni täis wänget sigaritsuitsu ja õhku,
tuletades nii Leilile meele krooksuwat konna.

„Lugesin ajalehest,“ kogeles Leili.

„Mmp... kuid Zeie, mu preili, pole sugugi wiisa-
kas.“ Leilil oli piinlik ning punastades hakkas otsima, mil-
life wiisakusreegli wastu ta eksinud,

„Ma palusin teid istuda diitwanile, kuid te istusite too-
lile. Kõrsu mitte täitmine, eks, mu ilus Helena?“ jät-
tas paks.

„Mulle meeldib toolil enam ja pealegi pole mu nimi
Helena, waid Leili,“ wastas trotslikult Leili, tundes juba
kahjatust, et oli tulnud, sest need inimesed siin olid siiski
niisugused ...

„Palun andestada, kuid mulle meeldib wõtta ametisse
inimesi, kes alluwad mulle täielikult. Pealegi on mul hal-
waks harjumusiks kõiki omi teenijaid kohelda kui oma ini-
mesi,“ seletas naeratades direktor, tõusis ja wanderdas oma
tüsedate jalapakkude otsas Leili juure, istudes tema wastu
toolile. Leili oli hirmust nõrkemas, nähes niipalju raswa
ja werd ebamäärases inimkeha raamistikus astumas oma
poole.

„Mmp... mul on nimelt waja ... Kuid, mis teil on,
mu inglise, olete nii kahwatu? Olete lüua juba tööta wõi
mis? Kuid julgust, nüüd paranewad kindlasti asjad ... ni-
melt otsustasin anda selle koha teile. See on küll platfinäi-
taja koht, aga kui pärast hästi sobime, siis ehk saan anda

teile midagi paremat," seletas paks mesimagusalt, kat-
sudes püüda Leili käsi ja suruda omi lihavaid põlvekedrasid
wastu plika omi. Ise wõibisedes ja punetades, nagu oleks
alla kugistanud midagi suurt ja ebameeldiwat.

Leili tardus jubedusest. Wahtis klaasistunud filmil
fellele kehastunud direktor-elajale, kelle raswastkilawad
kanafilmad põlesid ebaloomulikuft firest. Mõistis, see oli
tüübilisemaid kriisija tööandjaid, nagu neid waid leidub
nüüd, kui igalpool nutab rahwas ja maa. Ta oli lämbumas
wastikusest selle inimkoletise ees, kes tarwitas waeste tütar-
laste majanduslist häda selleks, et neid rüüetada ja siis
wõtta näsjakopika eest tööle. Olles iga päew unesti wal-
mis neid jalamaid wallandama, kui need talle ei andu.
Meelelbi oleks ta wälja kratfinud jessel, siin, filmad, sülja-
nud talle näkku ja toonud siis politsei.

"Palka, mph . . . palka maksan nii, kuidas end ülal-
peate," jatkas õhetaw direktor, katsudes kōbada oma lühi-
keste ja jämedate sõrmedega Leili reiji ja puusi.

Wäleda nõksuga tõusis Leili ja mõõtis direktori laiale
näole wiie sõrme laiuse, heleda löögi, tormates ise ukse
juure.

Direktor lõi plaksudes peod jämedaile jäsemeile ja nae-
ris. Kuid sellest põrisewast naerust kõmises ahwardust ja
kättemakstu.

"Kinni!" hüüdis, wintsides oma suure tere ettewaatli-
kult jalgele.

Leili trampis meeletult tugewale uksele. Waja kõmi-
ses õudsel, kuid üks jäi suletuks.

"Olen alati ettewaatlik wõõraste inimestega, et nad
mul midagi ära ei wiiks!" hirnus kashurdoomsalt direk-
tor, haarates nurksuwa ja nõrkenuft ukse käerawale waju-
nud tütarlaste oma karukäppade wahel, katsudes teda
suudelda. — — —

Ta katsus tõusta, kuid ei suutnud. Keegi kui kiskus teda
ristseliti, kikkus juukseist, surus löömawele rinnale, kīgistas
kõrist, wedas jalust. Minult surra oleks wäärt weel . . . !

Paks tuleb. Sigist leebas, worstipunases näos rahu ja
mõnu. Käes kassatshell, mille kurratlikul muigel pistab Leili
ridiküli.

"Siin on wäike summa awansiks ja homme tulge töösse."

See jorisew hää ja need sõnad toowad Leilisse jällegi
elu. Nagu sulust wabanenud wedru põrkub püsti. Surub küü-
ned ja hambad direktor-elaja priskeste näkku, nagu tahaks
pureda tal pea. Peksab teda oma wäikeste rusikate ja jala-
kestega. Paks karjatab ja rebib kuidagi end wabaks. Ta
näolt siriseb pōrandale lihavaid werejooi. Leili, nāhes

werd, rahuneb weidi, muntub tõsiselt ja siis murdub täiesti. Nuuksudes hakkab waaruma ukse suunas. Luskete wahete kattendiliselst karjatades:

„Lähem ja toon politsei, p-o-lit-sei-i...!“

„Tühi mõte, rumal laps,“ wastas paks, püskides ähki-des näolt werd. „See paneb su weel plangu alla, annab kol-lase passi, usu mind. Sul pole ju tunnistajat, et oled wägis-tatud. Raha eest müüsid end. Tšheff on sul ridiküüsis.“

Need wiimased sõnad tampisid Leisi põrnaks, mitte-millekski. Ei midagi tundwaks, ei midagi olewaks, ei mi-dagi tohtiwaks — eimiskiks...! Ta ringutas käsi ja karja-tades wajus pörandawaibale. Paks noppis ta sealt ja tiris ära. ükski ta näomuskel, ei ükski liigutus ei awalданud jõhkralt häwitatud tütarlapsele kaastundmust. Kogu ta ras-wunud kehast hoowas waid selle lodewa klasši, põlwest-põlwe pärandatud roimarlik tapa- ja kullafirwe surmaw, keemiline segu.

Kõbe, hürenäoga wanacit seisis aga awatud ukkel kui haraline kurat, naerdes deemonlikult. Tema juba waikib — ehk kui härral waja, wõib isegi tunnistada, kuidas ta näinud, kui tüdruk end raha eest müünud —

Leisi ei kuulnud ta saatankliku hirwitust, sest talle näis nagu rõgiseks kogu maailm surmawast hirwitusest, nagu kogu loodus näitaks talle näpuga, pöörates siis põlglikult naeru kibistades selja. Nii toarus ta waimuhaigena umbelthallis septembri wettimuses. Sip-sap, sip-sap, kullus alasti puult laiu wihmapiisku porrisõtkutud lehtedekollasse. Sip-sap, sip-sap wajus sinna ka pisarpärleid rüwetatud tütarlapse filmist.

IX.

„Sõnnikust wälja, te lahjad härjad! Kurat, kas te's ei kuule kuidas toru mürab?“ karjus pimedamast waguninurgast winmas turja ja kühmuis ninaga mees, kes kandis seljas katiwärwilist sõduripluusi ja jalas narmendawaid kupong-pükse. Tolles warajasemas ärtajas tundis Hendrek narwaka Kameli. Ega Kamelgi poleks tahtnud nüüd, mõnusalamal unetunnil, wõtta alla weel jalgu, kuid nähtawasti mure töö pärast tegi ta erguks. Kuid ärge weel seepärast mõelge, et Kamel oli nii suur töömees. Ei, jumala pärast mitte. Talle näis kõige enam meeldiwat mitte töötada, ehk kui juba, siis üks päew kuus, wõi umbes nii... et saadud rahaga korral-dada ihu kõitwate esemete kõige hädawajalisemaid reparat-sioone. Ja täna oli üks neidsinatseid päewi, sest jalgu kat-waist pätudest oli järel weel waid hunnik kaitse ja nimi ning needki wajawat nüüd wäikest kapitaalkremonti, nagu ise

armastas nimetada. Egas ta nende lagunemiselgi lohe weel mõelnud tööle minna, enne käis pommimas lohalikus konsulaaadis, et ostku jalamaid konsul talle saapad jalga. Aga näe, konsul olnud ka nii kange mees, pole ostnud. Pealegi oli ta selg juba tänawailt koninoppimisega haigestunud ja meelega oleks näinud oma pükstaskus pungitsemas terve pakki täiesti tarwitamata sigarette. Selgu siis teised weel, et ta koninoppimisest jäänudki küürakaks. Jah, täna tuli Kamelil ilmtingimata minna tööle.

„Noh-noh, Zürka, Habe, kafiige ülesse!“ hüüdis weel forrakš pahuralt, tõugates efiimest jalaga.

„Ära tola tau!“ urises see ja wirutas omakorda ühe koldiise firaka otse kannikatele Habemele, kes sellest weidi waid wõpatades walas ruskaga müraka edasi Piimamehele, kes selle muidugi, kas küünarnukiga wõi jalaga, edasi toimetas. Hendrek sai ühe noobli haagi rinnakorwi alla. Ärkas ja wahtis uniselt selfimehi, kes kõik, peale Kameli, wedelesid weel õlgis. Kamelil aga näis täna olewat tõesti rutt. Ta wandus, rappis ja siinas. Kratsis omi pikki pügamatuid juukseid ja joputas hirmsa hooga õlgi, sest oli kaotanud magades oma mütsi. Tolmu oli wagun otsani täis ja harilik hingamisprotseks tundus rohkem juba sawisöömisena kui tawalise hapniku imemisenä, kuid kadunuks jäi siiski müts — wana, määrdunud ja parkunud Kameli sonimüts!

„Sina, Zürka, oled ta nahka pannud!“

„Mis siis, ega's ta wõileiwast sitem polnud,“ jorises Wanamees Zürka asemel, kratsides omal mugawalt wärwli alt, kusjuures ta jäme nina kiskus naeruks lipra ja suu nagu rainti lõhki ja nii laialt lohe, et sõida kas wõi lootfikuga fikse.

„Ja egas' Kamelile müts ei pasfigi!“ naeris kõginal ka kulaakoolmeister Habe, puhastades pükspõlhwel prilliklaase.

„Tanu hakkaks kindlasti paremini jah,“ jorises nokkimise jatkuks piff ja peenike, hiirenäoline Piimamees, tehes ise seejuures üsna waistulise liigutuse, proowides, kas pudel itka alles taskus.

Magajate unistel nägudel rullus metfit naerugrimas. Tõsisteks jäid waid Mererõdwel ja Rõrtfimees, sest neil oli tihedasti waja weel magada.

Kamel jattas weelgi hirmsama hooga õlgede hekseldamist.

„Noh, küll on lohe, kui Kamel lõhub,“ wiskas irooniliselt Wanamees, hakates tõrbenud konijupileksist poetama tubakat, millest siis keeras jalapikkuse pläru, millise asetäs suurima mõnutundega märjale keelele.

„Loomal looma jõud!“ arwas Piimamees, lüües Wanamehega kampa.

Nüüd hakkas tõusma kest wagunist wastikult haisewaid suitsupilwi. Hendrek tundis, kuidas see jöle wing keeras tal südamel nagu pahempidi ja hakkas pähe kange samagonnina.

„Kas kartuliwarfi kõrwetate wõi?“ küsis ja tõusis püsti, wahtides kaastundlikult märatsewale Kamelile, kelle higised juuksefasset ifka weel ihtasid hädapäraselt mütsi. Kuna ta tigidad, hallid silmad saatsid igaihele süüdistawaid pilke.

„Näe, täna saaks tööd. Tean, káfilaew on sees. Sheff tuttau ja puha, aga näe, just nüüd kurabid keeranud mütsi südamel alla. Nah, kas ei ole töörad. Waja niisugused tükkis waguniga ära suitsetada ja nahad Tallinna sõjamuuseumile saata. On ifka küll lojused,“ kirub lakkamatult ja puistab ning puristab kui wihane sõnn.

„Aga mis tolgendis siis jellel Mereröwwlis pöidade ümber on?“ leiutab Wanamees, kes suitsetab ja nokib ajawiteks habemetüükaft ölekörfi.

„See! See on ju minu müts!“ oigab Kamel. Hendrek näeb, kuidas Kameli nägu wenib pikale ning kühmus aina ja selg tõmbuwad weidralt loofa. Siis, nagu näljane panter, teeb metsiku hüppe Mereröwwli kõrile, haarates pisiku ta lopsakad Taras Bulba wurrud, mis ripuwad magawa mehe ninast kõrifõlmeni, nagu kaks närtsinud weriworsti. Kuna Mereröwwel oli kohutawalt raske unega, siis hirmutas ta metsikut pealetükkijat, nagu sööks huulest teda waid tühipaljas moskiito. Pöördus siis urisedes teisele küljele ja wali unenorin murises jällegi haisewas loomawagunis.

Kamel, wististi tahes olla aumees, kes magajat ega maaslamajat kunagi ei löö, taandus wihaselt, woorimeheliku sõimuga. Kalkemiseks Mereröwwlit äratada ta aga ei julenud, sest teadis, siis poisid hakkaks teda wiimaks hüüdma weel kaheliüruga kameliks. Mereröwwel oli ju sarnaseid mehi, kes wihahoos wirutas wastasele iga esemega, olgu see siis nuga wõi nõõpnõel, kiwi wõi jaanikaun. Pealegi polnud tal niipalju aega, et seda teha, sest see äratamise profseduur oleks kindlasti wõtnud oma tunni wõi kaks, sest wirgutada Mereröwwlit unest, tähendas fama, kui warjufurnut äratada.

Kamel, olles õnnelik nüüd oma mütsiga, wäljus kiire hüppega wagunist. Teised järgnesid talle. Jäid waid Mereröwwel ja kõrtsimees. Puristawad näod wastakuti, põswed kõntsis lõua all, nagu poleks nende asigi, et toru juba tööle manitfes ja teised paterdawad fogu aeg neist üle. Neile oli ükskõik, kas maailma walitfes öö wõi päew. Und oli neil alati. Ja nii magusalt oskasiwad nad norfata, et selle-

pärast tihti teisedki tööle jäid minemata, wirutades endidki nende kõrvalle seljaki.

Oli imelik, tööd ei teinud need kaks pea kunagi, aga riides olid nad kõige korralikumalt ja näod priiskemaid terwes sadas. Teati küll rääkida, et Rõrtsimehe isa, kes olewat rikas majaanik Tallinna Kasfifabas, saatwat poisile wahetewahel kojufõidu raha. Kuid teati ka sama hästi, et selle rahaga jaadi sõita waid kuni esimese ettejuhtuwa restoranini, kus see siis wiimse sendini maha jooði, tänades muidugi seejuures kogu aeg heasüdamlist isa. Kuid asja lähemalt uurides, peab tõele au andes ütleva, et ega Rõrtsimees ja Mererödwel need kõige suuremad laiskworstid olnudki.

Üks poolakas, kes magas seitsemendat suwet juba härjagawagunis nr. 80745, oli weelgi laisem. See mees wõis magada nädalate wiisi jõumata ja joomata. Burunegu pihuks ja põrmuks kas wõi wagun, tõusku lendu wõi sõitku müüriinal kõige kitsamat ja konarlisemat teed taewa, wõi toodagu talle seltsiks kari härgi, miski ei suutnud segada ta magusat wnenorinat. Juhtus tihti, et sõidutati teda koos waguniga ühest linnast teise. Kord oli isegi Mizzas ära käinud ja nüüd oli ta sellele sõidule ülinuhke ja ei püüdnudki salata, et oli ärganud alles siis, kui üks wagunisse laaditawatest sõnnidest, soowides igaweseks jäädwustada ta tüüpi- list magajamaski, oli katnud selle sooja, haigewa gipsiga. Mees oleks weel praegugi maganud, kui poleks härja temp matnud hingamise. Viiategi tulnud tal kohutaw tung minna sõimama ettewaatomatut konduktorit, kes inimeludega nii hooletult käituwat. Wõtnud siis kuu käele ja läinud. Läinud, läinud, kuni lähema ilupuupõõsa wilu-warju, kuhu wajunud unesti sirakile, et peale wäsitawat sõitu weidi puhata.

Nii vähemalt kõneldi sellest poolakast, kellel magamises polnud maailmas ainustki wastast. Kui teised wagunielanikud läksid otstima tööd-teenistust, Mererödwel ja Rõrtsimees jäid magustati norskama tolmuks sõitunud olgedele.

Sendrel, kes oli unustunud ega teadnud nende kahe unimütsi harjumust, katsus neid äratada. Tänuks selle eest sai aga Mererödwelilt uskumata suurejõu'ise „kabjalsõõgi“, kura Rõrtsimees meelitas teda paari ennekuulmatu sõimufõnaga. „Magawad nagu seitse ödwahiti!“ imestas ja jooksis teistele järele, kes trobifonnas, rõõmsa lauluga:

„Päike tõuseb nii kui roos;
Gesti poisid jälle koos!“

liikusid orjaturu sunnas.

Drjaturuks nimetati seda, ligi kilomeetrilise ruutpin- naga, platfi, mis asus A ja D muulide wahel, seepärast, et see oli kohalikuks tööbörssi, kuhu igal orjapäewal woolas kokku tuhandeid sadamatöölisi.

Kui Hendrek teistele jõudis järele, olid sellele hilber- dawale, kuid näiliselt röömsale jõungule seltsinud weel mõ- ned wenelased, kes iga sõna menuks õhku lennutasid wän- geid slaami kolmejärgulisi; paar sakslast, kes küllalt ei jõud- nud kiruda prantslast, ja mõned skandinaawlased, kes armas- tasid waid kõnelda sellest, palju eile keegi jälle joonud. Tol- lest jõungust kuulbus nüüd läbisegi nelja rahwuse keeli ja kõiki puhuti kui wett. Minusesed aga, kes waldasid mitut keelt, olid eestlased, kuna suurimate rahwuste „pommis“ ei opanud peale oma emakeele midagi muud ega kawatse- nud seda ka kunagi ojata.

Jõudes platfile, leidsid eest juba tuhandepealise tööli- s jõngu. Seisti jalkades, westelsi, mängiti kulli ja kirja wõ- liiguti üksikult, paarikaupa, rahutult ja närwiliselt. Näl- jane leiwakott, kuiwanud saiakoorukestega ja wee läbi tu- gewasti lahjendatud weiniga, loffumas puusal.

See plats oli siin digemini rahwuste, rasside ja naha- wärwi erilike wäljanäituse kohaks, kusjuures iga eritõug grupeerunud juba instinktiivselt liikideks ja rühmadeks.

Üsna tubakabaari esisel logelesid lühikesed ja jämedad prantslased. Puhtas, sinises tööriides, ümber kumera kõhu lai punane wöö, kaelas walge siidifall, puusal suur weini- pudel, kuna püksitagumikul säramas määratu kulliküünenä- randkonks, mida tarwitawad pea kõik sadamatöölised kottide tõstmisel. Tawaliselt lärmawad kõwasti. Wehklewad hoog- salt kätega ja kratfiwad mugawama jutu puhul tingimata oma füüsilise mina tcentrumi, kuis parajasti juhtub — kas eest wõi tagant. Hammustawad himuralt tubakat ja sül- gawad wirtsu.

Prantslaste lähedale hoiduwad wenelased, poolakad, skandinaawlased ja kõik teised walged rassid, peale sakslaste ja itaallaste, kes blokeerunult seisawad prantslastist põlastawalt eemal. Meist peetakse lugu kui tublimaisi tööme- hist ja, tundes endi üleolekut, teewad omakeelelisi märkusi weidi mannetuile, kuid alati mõõdukaile prantslastele, kelle- del üldtuntud loofungi — time is money — asemel on: doucement, camerade, doucement! — (tasa, seltsimees, tasa!). Seal jalutab wenelast, kinnise kraega, punasega õm- melbud särages; sakslasi lühikesis sammepükstes, itaallasi mustis särages, ja teisi rahwusi, rietatult nii kuis juhtub. Olgu siis ihukatteks frakk, smoking ehk koguni pyjama, kuid

warukad kõigil peavad fooritud olema üles. Kuna prant-
fufe tööliliste jutuwaineks on peaaesjalikult naifed ja jöök, tun-
neb fe gurahwuseft jöuk löbu juft politililifift lärmitfufift.

Röwad waelufed ja lärmi on igapäew, feft feifawad
wastamifit ju kommunistid ja monarhistid — mõlemad fur-
ni-pögenifud kodumaalt, kes fua otfima tulnud kaitfet ja
warju. Wenelafed-emigrandid on pea eranditult monar-
histid ja ootawad pikifilmi uut tfaari, kes tagafit annaks
neile kaotatud kodu ja Wenemaa. Sakslafed, inglafed,
itaallafed kiidawad taewani kommuniste. Aga jeda ainult
fiis, kui kere on tühi. Kui öhtul, fupikatla juures, aga ma-
gus toidulöhn tungib juba ninna, fiis hakataffe wahel kaht-
lema ka kommunistis. Ent lõpuks, kui kõigil kõrini täis
möödetud mahukad kõhupaagid, unustataffe juba hoopis kom-
munifim, ja üks kui teine, wajudes mõnuledes felfjali, mis-
tab: „Oh oleks omal maja, kena kweeftmeline auto ja wäike
naisuke, mis ilus. See oleks — eeh! . . .“

Kuiwa ja lageba platfi keskufes, kus tihti lööb wirru
pahandaw tuulispaaf, kikitawad kõrwepojad, pruuniks põle-
nud nägudel warga ilme. Seal on pefueht araablafit, armeen-
lafit, berbeere, beduiine, juute, neegrite ja araablafte rift-
fugutufe järeftulijaid. Rahutud ollafte feal. Saalitataffe
waritfewal fammul mööda krudifewat platfit, lai ja pikk kuub
keerutamas kandade taga tolmü, punane muhammedimüts
lillepotina fitfal peal. Wahete-wahel feifatatataffe, kikitataffe
jööris, inifedes kurba kõrbewiit.

Platfi wiimafel ferwal, wastu pikki loomawagunite ahe-
liffe, mehfeldawad müftad. Seletawad walju, peene, pu-
difewa häälega. Naerdakffe metfikult ja puhastataffe puu-
pulgaga lainu, walgeid hambaid.

Raudaiaga ümbritfetud kaubaladude kontorite ees aga
ootawad ifefid päewasteks töödeks juhtnööre. Need on enam-
jaolt kõik tüsedad, joobnud nägudega prantflafed. Samuti
finifes fhanghairobis, watfa taltfutamas lai, punane fide,
kuid kaelas juba krae ja taskus, ilmtingimata, pliiats, fillu
määrdinud paberiga — muidugi häfti wäljapaitfawal kohal.
Need on juba wäljawalititud tüübid, efitra sadama jaoks, kel-
ledel tingimata peab olema tugew rufikas, jämedad hääle-
paelad ja wänge föim.

„Kuraf fee fiis täna on? Kell on juba feitfe, aga ei
hakkagi wõtma?“ kaebab Wiimamees ja wahib kawa oma
kulunud, hõbekapflitega uuri. Ja mis tal wiga feda wah-
tida, temal ju ainuke uuriga weft kambas. Olles weendu-
nud, et kõik ta uuri juba näinud, lafep libifeda felle hooletu
ükskõikfufega tagafit taskunurka, näol ilme, nagu poleks
fuurt midagi juftunud.

„Ega seitsme toru pole veel mõiranud ühti,“ arwab wanameheliku ütskõitsufega wäikene Jürka, norides ühelt weneleaselt suitfu.

„Poslednii,“ ütleb see, wisates karbiga ühte wägisi tulkuna jääwat soomlast, kuna teise käega topib salaja kuuetasku lahtiseid suitse.

„Wastu talwet lööb siin juba weidi kõhedaks, peab otsema hakkama soojemat maad,“ arwas üks Hendreku ees seisew inglane tõmbudes külmaist hommitutuulest kõssi.

„Teil, inglastel, on hea, igalpool ees oma maa ja keel,“ arwab Hendrek.

„Eks enne oli, aga sellest ajast, kui naelaga endid täis praadisime, on ka asumail asjad tolmamas. Eks tahawad nüüd kõik iseseiswust ja peksawad meid igaltpoolt wälja. Näe, enne, kui läksid poodi, prantslanegi tõmbas küüru selga ja ütles: „Monsieur, s'il vous plait,“ kuid nüüd, kuuldes, et oled inglane, küsib: „Quelle argent avez-vous?“ („mis rahad teil on?“).

Samal ajal hakkab kõrwulufustawalt undama wägew elektriwabriku fireen, segades jutuajamist.

„Kummaliselt ürgab fireen,“ ütleb Hendrek ja kuulatab, mütsilott walfjatel kulmudel, kandiline, piigamata lõug weidi ripakil.

Kõik kuulatawad. Raske oie tõusis massiist. Tõusis, ühines fireeni metsiku wirinaga ja suri siis sadama tolmusesse laiusesse. Ent metalline fireen aina wingub. Ehk ta ise küll hingetu, tundub ta hüüe siiski tulewat kellegi elawa wägewast kõrist. Algas ta häälitust tasa ja manitsedes, siis tõusis hoiatawaks, ahwardawaks, muutudes wiimaks paluwaks ja lõpuks nagu nuttis. Wõib-olla, tundis kaasa, et peab rakendama tööle miljoneid orje, sundides jätmata neid wiletfa woodi soojuse natukesse ja tõttama orjaturule, pakkuma oma tööjõudu nagu libud. Tohtides ei tähele panna töö taju ega selle iseloomu — olgu see kas wõi tapperw. Kuid nii paljud peawad jällegi minema töötult koju, lofsumas puusjal nälginud leiawatott pudeli lahja weini ja jaiakoorufestega.

X.

„Tulewad ometi, kaanid!“ wandus Kamel ja togis kondise küünarnukiga Hendreku põrnale.

„Näed, see seal, noh see pikk ja hall, see ongi koogilaewa shef ja see korillaema moodi, ühesõrmeline, seda hüütakse lihtsalt belglaseks. Sellel on kotijobid. Pane tähele, ta paremal käel on ainult üks sõrm, mis ripub ta laiaist peo-

pehast wälja kui kurenoff. Selle järgi ja tunned ta alati ära ja sellega koputab ta sulle wahest ka pähe, kui ja tema juure tööd saad. Täitja wunts on. Sõimab küll, aga muidu just kallale ei tule," seletas Kamel, kes Hendreku käest oli saanud suitsu, pikalt ja laielt, rutates ise juba täie auruga ühesförmelise belglase poole.

Hendrek, kes ei taibanud weel alanud oluforda, seisis ifka weel paigal, pikalt ja sirgelt, suunurgas põlew konijupp, filmis imestuswine. Teda ümbritsew jõuk aga trügis ja julas pigise rõngana ümber kontoriist wäljuwate sheffide. Wiimased liikusid passult ja tähtsalt, otse rinnaga ootawasse töölisjõuku, worstpunaseil nägudel morn ilme. Osa kuppaid aga, kes olid jäänud tööta, liikus sadamasse wargelt ja häbenedes mööda laduhoonete kiwiseid räästaaluseid. See-ford tuli wõtta neil endilgi pikku karedate kärnaisad wõi wifata saja-kilone suhkrukott turjale.

Juba olid tööandjad shefid siise "üüritud sadandeist nälginud töölistest, kui astus Hendreki lähemale. Tahtis tungida sellesse närwitsewasse, ränkawasse, töödmanguwasse massi, et waadelda, mis nägu ka on see meepott-kubjas, kelle ümber sipelgad-töölised nii õhinal tungiwad. Kuna kofkupressitud inimkehast läbitungimine, kedagi puutumata, oli wõimatu, siis oli ta sunnitud tõstma üht mustanahalist weidi kõrwale ning suruma üht kõrwepoega weidi wafakule. Waewalt sai siis astuda hädise kukejammu, kui juba suruti ta lahtise töölisjärgi awausse habetanud lõuajupp ja kaks leegitsewat, süsimusta filma, mis otse puuristid ta põhjamaalase tagasihoidlikesse, terashallesse filmisse.

"Sakramento!" kuulis siis wihaft ja weniwat urinat otse oma koonu all. See wiwane healetükkija oli üks itaallane, kellele eemale tõugatud araablane oli heaks arwanud hüpata jalale. Hendrek seisatas, wahtides kaastundlikult wihaft leegitsewat, wõhisewate rufikatega meest, ja taandus sammude. Kuid astudes tagasi oli tõuganud jälle kedagi joobnud prantslast, kelle suust kuuldus nüüd labane ja laialdiline: „merde!“, ning uuesti ümbritsesid teda wihaft wäntawad käed ja juba kaks paari hõõguwaid süsifilmi. Põhjamaalasele omase tagasihoidlikkusega tahtis ta jäädawalt taanduda sellest tuliseft sõõrist, kuid alates kääriwas massis ronimist, sai uue tõuke pladisewa sõimuwalingu saattel ja ta taarus taqasi ja nii õnnetult, et kuffus kogu oma raskusega ärritatud prantslasele.

"Salligaud, allemagne!" karjus see talle kurdistawalt kõrwu, wajutades lisaks weel ka tugewa hoobi näkku. Hendrek kaotas enesewalitsemise, sest ega põhjamaalasilgi pole

ju rinna asemel jääkapp ja ta wafat firge, millele järgnes weel parem haat prantslase jooanud näkku, tunnistasid wõitluse alanuks. Prantslane, kes saadud löögist paiskus läbi sumisewa rahwamaSSI paralleeli substraadile, toibus pea, haaras weretawalt wõõlt kõwera ja terawa konksu ning jõbstus uuesti Hendreku kallale.

Sumin oli töölistmasSis waiunud. Kõik tormasid prantslasliku uudishimuga kaelusko hale lähemale, ka shefid. Keegi ei mõelnud enam tõe, waid kõiki paelus algaw wõitlus. Hendrek märkas nüüd alles, et oli surutud elawasse, haifewasse ja kaltfulisesse lihamüüri, kes wabaks jättis waid paarimeetrilise diameetriga sõõri, mille ühel äärel seisis tema ja teisel ta märatsew wastane: werise nina ning wesi halja konksuga. Silmis tappaahwardaw ilme.

„Voila, voila!“ äsfitati jõngust.

„Tee see mats maaga tafa. Wiruta talle weel üks üle molu!“ õhutasid ligi trüginud suguwennad.

„Perrgella, Wiru poiga, tahad puuku?“ küsisid soom-lased.

Hendrek aga ei liikunudki. Seisib sõjamehelikult sirgelt, rind laatali wäljas, üleskõõritud warrukatega käed haarawas asendis. Silmis kilaw läik, millisest wõis lugeda rohkem kaastunnet kui wiha. Peen suu energiliselt koos. Wakkjad kulmud kistud madalale, moodustades nii ta sirgele ninale kaks tugewat, energilist põikjoont.

Prantslane lähenes, konks ahwardawalt ja löõgiwalmilt seljataga.

MaSSI nägudel rippus igatsew ja põnew ootemass. Wai-giti. Ei hingatudki. Uudishimulisi tuli järjest juure. Juba oli mattunud tööliste lämmatukse kogu tänaw. Peatus tramme ja autosid, kel ei näinudki enam olewat suurlinna tawalist ruttu. Kõik wenitasid kaelu ja upitasid kehi. Zni-mesi kummardus trammi akendele. Konduktorid ja autojuhid sirutasid endid ärewalt rooli najal. Kedagi ei näinud huwitawat kutsuda politsei.

Siis tegi prantslane hüppe. Teraw konks peatus Hendreku töölistfärgi rinnaesisel, mis rebenes nagu paber, pal-jastades tugewa meherinna. Hendrek seisib weelgi paigal, silmitsedes ükskõikset purunenud riidet, ja siis alles tundis, et midagi kuuma ja surisewat hakkas kufagilt woolama pähe. Tõusis jädemetena jalawarwastest, koondudes raske win-guna kolpa. Matasa paisudes, ahwardades tõugata wälja pealuuft filmi, millised enam ei näinudki dieti, waid reageerisid eetris olematuid tuliseid sõõre ja hüplewaid riste.

Tõusis uueks löögiks prantslase läsi. Konks säras wõidukalt wihast wärisewas käes, et tungida nüüd juba was-

tasele sügawasse ihhu ja awastada werd. Sest näha werd, werd — ihkasiid kõi. Uudishimulised näisid haisiwatti juba laiuul sõormeil were lääget hõngu ning piilusid waheldu- walt haljast, särawat konksu ja paljast meherinda.

Kuid enne weel, kui sai uueks, ähwardawaks löögiks wajuda prantslase käsi, wälkkiirelt haaras Hendrek selle puhta jiu-jitsu wõttega. Ja järgmisel momendil oli karde- taw konks kui ka mees wihast wärisewa Hendreku täielises wõimuses. Haaras ehmunud mehe, tõstis selle kui pühkoti kõrgele õhku, jooksis siis wähe maad ja paiskas siplewa ning hirmust kõgisewa mehe lähedal olewasse muuli. Muuli, kuhu woola sid ka linna solgiweetorud ja kus õlifel weepinnal ujus uppunud rotte, loomade sififondi, topsse, pudeleid, tar- witatud korfkübaraid, saia ja liha tükke ja weel paljugi muud. Wurinal ja tuhat-tulist tiirutades, lendas mehele järele ka ta sõjariist, — kõwer konks.

See kõi sündis nii kiiresti ja ootamatult, et keegi ei saanud end sündmusse segada, keegi keelata ega wahese as- tuda. Sigemini, seda wististi ei soowinudki keegi.

Ümbritsew uudishimuliste jõuk hirnus waid naerda. Siit ja sealt kuulbus kibedaid pilkeid suplewale, kes näis aga olewat sama hea ujuja kui kallejagi ja kes puristades tõstis oma wettima löönud kere pukfirlaewa serwale. Paar tulifemat prantslast tahtsid omakorda minna tasuma au- wõlga Hendrekule, kuid erapooletu mäss hoidis nad wõime- tuna enda wahel. Siit ja sealt wõis kuulda ka juba uusi, tülinoriwaid häält ja ifegi kerget tapeluse madinat, kuid need waibusid peagi uuesti alanud sadamamürasse. Wurises jällegi tramm ja saalisid parmudena autod. Shefid kahtsid pliiatfiotfa suhu ja hakkasid walima mitmekümnetuhande- pealifest töölismaasist endale mõnda meest.

„Puhas töö!“ kiitsid Hendreku ümber kogunenud kaas- maalased.

„Noh, saab ifka nalja, kui siga ujub!“ kilkas rõõmuit säraw Zürka, tantfiflledes kai serwal.

„Horoshoo!“ meelitasid paar wenelast, katsudes patfu- tada Hendrekule õlase, kuid see tõukas need põlglikult eemale.

„Ça va bien!“ arwasid külmalt prantslased, küsides, mis rahwusest ta on. Kuuldes, et eestlane, arwasid teadwat küll, kus asuwat see maa. Olewat inglise asumaa Afrikas, wõi kuski sealpool kandis.

Paar sheffi ronis eestlaste kambast mööda. Naeratasid Hendrekule. Piimamees ja Habe läksid küsima tööd. Tun- gisid kõigist ligitruigitwaist mehist mööda, jäädes seisma kub- jaste ette, nagu otse näo wastu. Kuid neil polnud õnne.

Said tänagi wastufeks nii harilikku, kulumud ja lafoonilise: complet!

Tõusis siis rahwamurrust horisonidile ühesõrmeline, belglane, kellega rind rinna kõrwal marssis Kamel ja näis kõigest wäest katsuwat kõnelda shefile anku pähe, mida kõige enam tõendasiid ta käte ja jalgade kiired liigutused.

„Mida perrgela pärja see Kamel seal puhub, ta ei ümara ja rantska keelt?“ imestasiid soomlased.

„Eks ta wislab „rahwuswahelisi“,“ arwasiid teised. ühesõrmeline astus otse Hendreku ette, küsides:

„Travaille — pas?“

„Oui, oui,“ wastasiid Hendreku eest ümberseiswad taara-raitmekesed, sest see kui unustunud ei osanud öelda prantsuse keeles ei „ei“ ega „jaa“.

Belglane laskus pliiatsiotsja ja kritseldas nohisedes määrdunud paberile, sajakordselt moonutatult, Hendreku nime, lausudes weel „moul B“.

„Said esimesel päewal ka koha koti jobi!“ muigasiid kaatundwast teised.

„Dleks mind tahtnud wõtta, ma poleks läinud,“ kiitlesid mõned, kes wahest wähe aega warem olid shefi otse palunud, wõtta neid tööle.

„Mina su tööle sokutasin. Shtul teed selle eest liiter „wärwi“,“ tellis Kamel ette.

„Nüüd aga tule wiin su ninapidi weel töö juure kah,“ hooples edasi, pühkides wurruga nina.

Mõned katsufiisid painata weel belglast, kuid kõrwetasiid nina: „complet'ga!“.

Weel oli wedanud täna tööga wälkisel Jürkal ja Wanamehel, kes olid saanud tööle, maisilaewa, kotte lõikama lahti.

Teised eestlased, soomlasi, wenelasi ja weel palju sega-wärwi ning segarahwusest töölisi, jäid kurwalt lonkima orjaturule. Rõhumure näis rõõwinud neilt wiimasegi naeratusse nälginud, murehallidelt nägudelt. Mida anda täna lauale lastele? Mida öelda werewaeufest alalises peawalus piinlewale naisele, kui see tuleb wastu ja küsib: „jäid täna jälle tööta?“ Omalgi hädine ja nõrk tundmus. Tea, kauaks jõndu jatkukki rasfida weel! —

Kuid keegi ei näinud hooliwat sellest haletsemiswäärsest töölistmasfist, kelle ridadesse walgus igapäew tuhandeid uusi ja kellede söögikaart lahjenes tund-tunnilt.

XI.

Leili istus sammeldanud saunahütikeste wiltuwajunud akna-parallelogrammi ees ja wõristas Singerit. Masin wõrises monotoonset ja lõgisewalt, kuna Leili aina wäntas ja ohkas ahastawalt ning fägawalt. Wajus hetketi kummargile üle nudususest lõhnawate riidehilpude, otšides ja tuhvides neis nãrwilisel, ilma et oleks õieti teadnudki, mida otšib. Wahete-wahel silkatas mõni pisargi masina poleeritud alusele, tekitades umbses toas surewa tooni. Leilil oli pãris piinlik sellest ja tihtilugu pidi neid sealt kuiwatama. Siis jälle sirutas end, tõstes kauni ja kahwatu nãokese ajal rohewate lillepõõsaste wahela, wahtides wãlja.

See oli endine Laanesaare mida nãgi: Need armsad põllud, see mũhaw laas, tuttawad naabertalud, finetaw raba. — Kõik oli weel nii kui warengi, ainult Saunamãest oli jãrele waid tolmlaw aherware, paari suitsenud kõrwalhoonega ja noore lopsaka tammekesega, mille juurte alla olid matnud Maalilt jãrele jãänud paar lubjaks põlenud konti. Suidne oli too tulease oma põlenud tungalde ja kuumusest pragunenud ja põlenud kiwidega. Hall ja tũhi nagu kalmistu. Ja kalmistu ta oligi. Puhkas ju seal kadunud kasuema, oma helluse ja headusega. Oli maetud sinna ka tema ja Hendreku õnn, armastus ning kaunimad unelmad. Leina hõõguis nũüd sellest pleekinud tuhast. Wariſenud ja suitsenud aherwarest tõusis walu ning ohkeid. See oli hirmus.

Ta põõras kõrwale pilgud. Kuldblond junkfekiharad suudlesid erepunaseid pelargoonia õisi, ent pisarad niisutasid nende juuri. Tõesti oli talumatu, wiibida oma õnne waremeil. Ent kuhu pidi ta minema? — Wiimane, jõle sündmus linnas fundis ta sealt põgenema — otšima maaõksilduſes rahu ja unustust. Otšima pelgupaika inimloomade ja kõigi kriisija mädapaisete eest, kes kasutasid olewat wiletsat aega selleks, et hãwitada wiletsusse sattunud tütarlappi oma haiglaste firega. Sielt igale poole oli majandusele kohutawa mõõnaga tulnud eetilise kui ka esteetilise moraali langus. Tekitades seltskonnas mädapaiseid ja wesiwille.

Poetanud nãlgitwaise masšidesse werekaanid kultuure, haigusi, prostitutsiooni ja kullakatku. Inimene ihkas inimest murda, fãgistada ja wãgistada. üks osa sellepãrast, et jattata aastajadu kestnud traditsioonilist muretut ja pillawat elu, teised, et hoida elu lahkumast juba ilma loomiseft saadil piinatud kondilawast. Kõikjal ihati unt sõda, werd ja fũituid inimelusi. Kõikjal õpetati sihtima wen-

nale — ja otse südamesse —! Ei, kunagi enam ta ei ihka linna! Dugugi siin nii piinaw kui tahes. Kuid siin oli weel inimlikkust, kaastundmust ja õiglust. Ehki siit on kadumas juba wendlus ja rõõm. Wõib käia terve küla läbi, kedagi ei näe naermas, keegi ei lööritanud rõõmust laulu, wäljaarwatud wahest weel lapied, kes ei tea weel, mis on rõõm wõi mis mure. Kõik on nagu gaasitatud murega, mis teeb näo enneaegselt wanaks ja rebib rinnast ihunärtle-waid ohkeid.

Ja miks ei peakski talupojad olema kurwad, kui iga minut ähwardatakse klobistada talus oksjonihäärnit, saates põlise talupoja kerjama. Leili ei suutnud oma naiseliku mõistusega lahendada oluforda, kuid taipas, et asi peab olema tõsine. Ega siis muidu poleks tuttawad talunikud, kes olid olnud Hendriku parimaid sõpru ja kes nüüdki wahete-wahel tulid külastama Leilit, et pärida Hendreku järele, sõnanud:

„Wõib terve küla läbi rännata enne, kui leiad mehe, kellel kroon sularaha taskus!“ Need uhked talupojad, kes warem kõnelenud lõbutundega tööst, näisid nüüd tiidnuna ja wäsinuna ja seletasid waid weel oma raskust. Kurtes aja wileksusest ja töö mõttetusest. Keegi ei tahtnud enam rohkem küllwata, kui oma hädapärasemaks tarwiduseks.

Keegi ei pidanud rohkem loomi kui enda pere toidus-tamiseks. Keegi ei julenud mõelda kaugemale kui tänasele päewale. Kõikjal heksitati lootust, et ju kord ikka asi paraneb. Wõi unistati mingist kullamaast wõõrsil, sest omale tött welda ei juletud. Wäriseti reaalsusest mõeldes. Paljud pidasid paremaks lahkuda kodumaalt, sest siin oleswat räbal! Kuid unustati seejuures loofung: „kus meid pole, seal on ikka hea.“ Mida tõendas kõige kindlamalt see, et paljud, just nüüd, kõige libedamal ajal, pöördusid tagasi koju, ilma pennita, rõiwasteta.

Leilil meenus Hendrek. Siete ei meenuud, sest kogu aeg oli ta silmis ju waid tema kaju, ja ajudes mõtteid temast, kuid ta walgustas teda korraks tuuawamalt oma ajude profhektoriga — jumal teab, kus wiibib ta praegu? Kas on tal midagi süüa, wõi nälaib kuskil. Ehk on ta haige, wõi...? Ta kattis oma näofese kättega. Miks läks ta ära? Põgenes nii kangele? Kas ta wiimaks ei armastanudki mind? Ei, ta ei armastanud...! Kuid, siiski — ta pilgud, ta kallistused, suudlused, kas need ei põletanud nii, nagu wannuks igawest truudust?

Jah, ta armastas ja põgenes waid seepärast, et mind armastas. Pealegi oleks muidu wahest pandud ta wang-lasse, sest politsei oli kana otfinud teda asjatult ja alles

nüüd, hiljuti, oli selgunud, et talu polnud siiski kiritah-
likult põletatud. Ja siin saunahütikeses elada — teise sula-
sena, ta uhke hing ka ei oleks talunud. — Ratsus trööds-
tida end Leili. — Wahest leiab teenistust wõõrsil, nagu
kirjutas oma kirjas. Jääbki sinna ja wiib mindki...! Oh,
püha taewas, see ei saa enam kunagi täituma! Ja pealegi
weel nüüd, kus mõne päewa eest selgus, et oli jäänud
rasebaks selle direktori wägiwallast. Ta puhkes lootusetult
nutma. Nuttis nii ärdalt, nagu tahaks end pisaratega
välja sulatada siit jõledast maailmast.

Ei Hendrekule ega ka ta õilsale armastusele ei tohti-
nud ta enam mõelda! Selleks oli ta liati rüüwetatud.
Surnuks oli ta tallatud maailmale ja wastikuks tehtud
Hendrekule. Inimeste naeruks säetud piinapingile — tema,
lapsega tüdruk! Pealegi lapsega, kelle isaks on wastik ja
jõhker koletis. Jalk, karwane, raswane mees, kellel südame
asemel wististe mingi roostetanud tabaluff. Kuid surm ka
ei tulnud, olgugi, et oli seda nii wägagi oodanud, ihanud.
Ka praegugi soowiks ta surra. Ennem kustuda, kui sünni-
tada ilmale laps, kellesse pole istutanud omi soowe, kirgi,
loomust ja enda surses edasi elada tahtwaid mõtteid. Kuid
siiski, ta on ju laps. Pole temalgi milleski süüdi. On
see siis lapse süü, et wanemad wägiwõltselt ja wastumeel-
selt annud talle elu? Samuti pole see ka lapse süü, et krii-
sine aeg loob sarnaseid inimesi ja olukordi.

Di, jumal, mis peab ta küll tegema? Kas aborti...?
Ei, seda ka jumalapärast mitte. Ta ei suuda olla mõrtsu-
kas lapsele, samuti mitte kui mõrtsukas omale. Ta jääb
ellu. Jääb — kuid ilma hingeta, kehata, jääb juureks
kõikwõimsaks ihaks oma armastatu, Hendreku, järele. Ta
ihkab teda ka läbi oma rüüwetatud ja häwitatud elu. Iga-
westi saab teda ihkama ja armastama! Dotab teda samuti,
kui kogu Laanesaare, Saanamäe, laas, põllud ja finetaw
raba. Kuid mil tuleb ta? Millal märkab, et teda oodatakse?
Kas peab ta teda kutsuma? Kas teatama Hendrekule enese
häwimisest, lapsest...! Ei, ei...! Sellest ei kirjuta ta talle
midagi, neist teadmine wast surmaks ta? Wõi kas tohib ta
talle üldse weel kirjutada, — tema, kui patune, rüüwetatud
naine, kes omas, teisele armastusest kildewas kehas, küpse-
tab toore wäiwalla wilja? Ei, ta ei kirjuta talle midagi —
waikib. Waikib ja elab igatsusist ning kusetab oma lõpitu
armastuse mälestiste kummiaga. Ent kui ford Hendrek tu-
leb, siis tahab ta, waadeldes talle silmi, kõik jutustada,
põhvida, paluda andestust wõi surma.

Kuid wiimaks Hendrek ei tulegi? Abielusub seal? Maa-
lum on ju suur ja lai, kui palju on ilusaid ja rikkaid naisi.
Ta ei tee seda. Ei tohi seda teha. Aga kes wõib teda kee-

lata? Kas tema porritallatud, määritud naisearmastus? Tuimast ja segaselt otsib lõhnawa uudsepefu hilpudes. Ta pill on tardunud, sihitud kufagile kaugusse. Wahest sinna, kus praegu Hendrek waewleb wagabundina kriisise aja tapwais kägistustis. Leides siis wastawad riidehilbud, liiklab nähtawa pahameelega wanainimesile tehtud pesulõiked kõrwale ja hakkab õmblema sündiwale lapsele hilpe.

Õmas äärmuseni kurnatud tuimuses ei mõista, kas teha titele järgikest, olla õnnelik wõi õnnetu. Kuid see toiming siiski weidi rahustab teda, elustab ja kannab ta omagi wiitwaks tagasi muretusse noorusesse, kus niipalju oli õnne ja rõõme, niipalju päikest ning lilli.

Nii ei märganudki, tuli õhtu ja mured põgenesid mühawasse laane. Kurbust ja õhkeid ujus sinna, kus surid weretades walgus ja warjud. Suured, tõfised sinifilmad täis sügawat rahu, istus ta ainsa all ja õmblas tillukesti poisipükse. Miks just poisid? See tuli iseenesest ja nii oli parem.

XII.

Leida praegusel ülemaailmlisel majandusliku rewolutsiooni ajal kestwat tööd on sama haruldane kui wõita loteriiga miljon, taipas Hendrek alles nüüd, kui kogu linna oli läbi jooksnud juba kümnet kanti. „Wallandafime, jääb feisma, anna meile tööd, kuradi töökerjused!“ olid sagedamaid wastuseid mis kuulis. Pidi siis siirduma tagasi sadamasse, olgugi et püüdis sealset, waimu ja ihu mürgitawast õhkkonnast pääseda. Tahtis saada jälle inimeseks, inimeste õigustega, elamistingimustega, kuid see näis olewa olukorra juures wõimatu. Ja Hendrek tundis, kuidas wajub, wajub. . . Sadam kifub, sadam ahwardab, meelitab, kugistab ja kägistab. Mässid ta ümber oma määndawaid wõrke, joodab teda oma haisewate wiinadega, määndab oma kommetega.

Degeneerunud tüübid, feltfimehed, pakuwad talle lahkest kätt, et kiskuda teda weelgi sügawamale — lõppstaadiumi, kus wireleb weel poolfurnud elu joominguis, lodewas elus ja krooniliste haiguste määnduses. Ei, weel polnud ta kadunud. Weel oli lootusi. Weel leekis temas armastust enda, Leili ja isamaa wastu. Weel oli tal energiat, tahet ja jõudu. Olles hea töömees, sai nädalas paar päewa weel töödki. Ja praegugi ootas laewa kõrwal, kail, elektriwabriku sireeni wiimast oiet, et siis alustada orjatööga. Sest teistki ei wõinud seda enam nimetada, kuna teraw konkurentsi tööturul pani mehi töö juures juba jooksuma, siktama ülejõu ja soonirebiwalt.

Sündis ja suri kaasatundwa oigega fireeni wiimaseid toone, kui algaski töö. Kõik hääled mattusid korraga mafinate ja mootorite mürra. Kraanad, mis hommikul lõsutasid weel kail kui uinuwad kured, liigutasid nüüd monotonselt omi pikki noffe. Kail torisefid autod, wurises wankreid ja logises karusid. Waewu, waewu oli kuulda üldsuminast weel kubjaste meeleheitlikke karjeid. Näha polnud aga huwitawat midagi, sest paks tolm jooksis, nagu lahja piim, sadama munakiwelt helesinisesse lõunamaa taewasse.

Minukesed, kes liikusid hääletult ärganud sadamas, olid töölised. Käratult päterdasid nad kumerail kiwel, kessel seljas oma pikkune kott, kessel peos rasked karuaisad. Raske töö imes higi nende habetanud ning näljastporsunud nägudele. Ülipingutus wenitas kõrgele naha alla jämedaid ja siniseid wercsooni. Kujja sõim käristas rinnast kaebliku oige, ent nad kannatasid rohkem kui loomad, sest olid ju inimefed!

Muul B-3, kus töötas Hendrek, tassiti kotte. Selle töö iseloom oli lihtne ja kergesti õpitaw: Kraana winnab laewast kaile, telinguil asuwale alusele, hunniku kotte, milliseid mehed peawad oma jõu ning kiüruga kandma tihti poole kilomeetri kaugusel asuwaisse hunnikuisse. See läheb lihtfalt: Sammud sulle kõrini ulatuwa aluse äärde ja kall fealt sulle juba neli laudadel asuwat kameraadi suruwad koti pähe wõi kiürule — just nii, kuidas ise soowid. Rahju ainult, et see kott pole kerge kui mõne pankrotimehe rahakott, waid tihti kaalub sadawiiskümmend kilo.

Hendrek ja Kamel töötasid ühes ning samas grupis. Nende kaaslastiks olid pea eranditult punafemütsilised araablased, kelledele koti tassimine näis olewat juba elukutseks, mida selgesti tunnistas nende turjunud kael ja parkunud turi. Algul läks kõik libedasti. Aga päikese kerkides kõrgemale ja kõrgemale ning lõpuks selle stopates otse peakohal, tehes tööliste ebamugawaid kuumuse pritse, wärsid kurnatud kotikandjad. Hendrek polnud küll weel wärsind, waid jorises isegi laulu weel:

„Wea, wea ruunafene!“

Kuid ta turi kipitas hirmsasti. Karedad ja rasked kotid olid rebinud ta õrna ja harjumata naha õlgadel maraskile. Kanda aga peal kotti, nagu tegid seda kollanahalised, ta ei osanud. Pealegi oli see kohutawalt wastik, wõtta tolmunud kott pähe, kuft see siis loterdab üle higise näo ja kaela. „Mun, mu peal on suuremaid ülesandeid, kui wadada kotte,“ rahustas end, haarates järgmise koti risti wolutawale turjale. Kamel aga, kes oli juba wana kala fessel alal, ei näinud tundwat seljawalu. Pealegi oli tal ju hea

küür, kus kott nagu walatult seisis paigal, nii et ta käsi ei tarwitanudki selle kinnihoidmiseks, waid pendeldas neid wabalt küljel, andes seega nõrkewatele jalgadele hoolisja.

ütlemata pikana näis Hendrekule tänane päew. Ja päikene kõrwetas. Sigijooned ulatusid laubalt kuni warwasteni. Sifilond kõrbes, ajades janutama. Pealegi weel, kui jääweemüüjad oskasiid ksendada nii meelitawalt, ise salamahti lugeses pidutsedes sente. Gaffas wähenema töötempo. Sheff, kes löötfutas haige kanana kotiwirna kitsas warjus, märkas seda. Ta alumine lõualuu, koos õreda, punaka habemega, sattus ksendawaisse krampidesse:

„Allez, allez! Vite, vite! Oh te wanad kärnased hobused. Neetud soo wiimased mädapaised! Allez, allez, vite!“ karjub ja tiirleb ringi nagu amotijookaja, lämbunud tuhkhallis sadamatolmus. Silmis süüa ahwardaw ilme. Jäme, pikk nina ja haraline lõug kündmas õhku nägematuid wagusid. Pikk sõrm, laias, nudis peos, õõslemas kui kasaka nuut.

Hendrek lisas sammule pikkust, ent araablased panid madinal jooksuma, nagu hirmutatud hiired. Ähitwad ja sibawad ning lotid nende turjadel wäristawad kõrwu nagu nuumsead. Üks neeger katsub arendada traawist ifegi galoppi, kuid ta peened sääred ei pea wastu ja ta wajub kott alla põlwili.

„Ennäe praegu tola, ega's ta palka sellepärast rohkem saa, et jookseb,“ arwas Kamel, kes sula ilma weniis Hendreku ees, puusadeni kotis.

„Eks sheff wõtab ta teinapäew jälle siis paremini töösse?“ arwab Hendrek.

„Loll, arwad, et shefidki seda soowitwad, et töö lõpeb kiirelt. Nad ka ju päewamehed. Armastawad ksendada ainult wormi täiteks. Kuid las, tõprad, ksendawad, teeniwad omale ju leiba,“ seletas liigagi targalt Kamel, wirutades ühe sajawiteklümne, koos raske õhkega, endistele lisaks.

„Kuule, mis arwad, kas jooma wõib minna?“ küsis Hendrek, pühkides näolt higi.

„Passe peale, kui sheff selja pöörab, siis hurup, pea ees,“ õpetab Kamel, „muidu teeb kohutawalt lärmi. Aga pane tähele kuidas siin, töödsoowijail, tuleb juna.

Ükskõikselt, nagu poleks midagi erilist, astus Kamel shefi juure, kutsudes seda jooma üks õlu. Belglaste mokal wärises kerge muie, kui nõusolu täheks noogutas meelitawalt peaga. Kamel läks. Belglane waltis ringi, ksendas maskeerimiseks ja kadus siis looterdades õllepoe poole.

„Altkäemaks, see näib olewat moodne taks ja ülemaailmline traditsioon,“ harutles endas Hendrek. „Määrimine

ja pugemine, see on wistist jama wana kui maailm, ja onupoja politika algas juba Adamaga. „Tahad meeldida, pead roomama,“ ütlesid nii juba wanaaja filosoofid ja seda peawad tõeks pidama ka praegused ja tulewased inimeste tundjad! Kuid hüwa, nüüd wististi on parim aeg minna jooma? Kus peaks olema siin pump? Küsis ühelt punamütsiliselt kolleegilt, näidates suule, sest keelt ta ju ei osanud. Too mohamedaan mõistis seda märget hoopis teisiti ja mehe pruuniks põlenud näos löid leelima tumedad silmad.

Hendrek mõistis, mida mõtles too homoseksuaalilise kalduwusega kõrwepöeg, kelledest juba palju oli kuulnud, kuidas need meestele awaldatawad „armastust“. Tundis, kuidas wihapärm paisutas were. Veel üks märkus kollanahalt ja ta oleks walmis lööma segi selle wargailmelise näo. Wais-tuliselt hädaohtu aimaw araablane lonkis aga juba kraana poole. Hendrek läks, et otsida pumpa. Kuuliski kusti sulisemas wett. Nägi, polnudki kangel pump, alati woolawa weega, nagu tawaliselt Marseille's. Loputas käsi ja jõi. Ifka kamaluga tõstis suu juure ja neelas, ega pannud tähelegi, et kogunud ümber oli trobikond prantslasi. Näod imestuse ja pilke taimelawaks.

„Mida need mehed siin nii imestawad?“ küsis Hendrek ühelt jooma tulnud wenelaseft.

„Eks find ifka.“

„Aga miks siis?“ päris Hendrek, wahtides end otswal pilgul, et wiimaks on unustanud lahti kusti mõne nõbbi, wõi tulnud särk pükstist wälja, ehk mis... kuid kõik oli korras.

„Näh, kas sa siis ei tea, prantslased imestawad, et joob wett.“

„Ega kiwe ei saa ju juua, ega kustuta limonaadimüüjate karjed ka janu?“

„Muidugi mitte, kuid wõta wiina... Prantslased ütleswad, et ega nad lollid ega haiged pole, et joowad wett.“

Hendrek naeris. Naeris ka wenelane, kes wahetanud Hendrekuga nüüd platsid ja rüüpas kamalust wett.

Minnes tagasi tööle, kuulis, tuul kandis kusti kõrwu fozji käreदारुतमिलि हि लि सि द. Selgesti wõis kuulda sazofoni purjus lallutamist ja wiinuli wingumist. Seirates pilguga helide suunas, nägi: otse sadama wastas kaldal, üle poolekilomeetrilise golfi, asus suwitusrand. Sadandeid poolalasti kehi lamakkles liiwal. Sadandeid teisi kilfas hullates largeis, roheliisi Wahemere woogudes. Ent rannafõrtsidest tõstus pöörast fozji ja unistawaid tangotakte. Trobikond upelkostiüimes kehi hõõrusid seal omi liigmagatud liikneid. Seal oli rõõmu ja naeru, flirti ja lõbu. Meri,

pleekunud liitvarand, fiititaewas, majad, puud ja inimesed sulasid koid nagu suureks, kergemeelseks naeruks. Naeruks, mis ei tunne armu ega halastust, muret ega piina, waid heliseb lõbusalt, nagu polekski ilmas muud, kui ainult naeru. Peened hästirietatud kawalerid, filedafskõigatud juuks-tega ning kokotid daamid, tundmatuseni maalitud nägudega, weetsid seal omi wabu tunde, mis üle jäänud fööminguist, unest, kinos istumiseft ja kõlbluswastaseft uitlemiseft Rubiconi magus-patuseil rajul.

Neile näis elu olewat lõbusaks tsirkuseks, kus nad ise esinewad endile tundmatute klounidena. Need olid inimesed, kes snobismist fööksid kas wõi pidalitõbiste peopesast ja ohwerdassid hingeõnnistuse, et üllatada publikut. Nende määratu egoism kaswas nagu pugu nende atrofeerunud südamel afemele ja epikurismist olid nad täielikult denegereerunud.

Uga waewalt pool kilomeetrit põhja pool, kus sadam oli lämbumas argipäewasesse tolmule, läagesse higilõhna ja wängesse föimu, waarusid näljased ja raskest tööst nõrkenud töölised; kolmkorda nii raske kandam seljas, palju kaalus ta ise, kõige oma põdewa keha, piinatud hinge ja ihu katwate kalfudega. Siin polnud ei naeru ega rõõme. Siin polnud ka fiititaewast ega rohkeate woogudega Wahemerd.

Rantaw kott tööliste seljas näis kui tulwil olewat müret, kust pudenes seda ka südamel rõõmudele loodud urgastesse. Millal keegi wiimati naenud, mäletas siin täpselt iga indiwiid. Millal pole aga weretawal südamel ohanud, seda ei teadnud keegi, samuti kui sedagi, millal wiimati oli laual niipalju toitu, et müretult wõis täis süüa kõhu.

See süütu poole kilomeetri laiune golf oli piiriks paradisiile ja pörgule. Need olid kaks ifemaailma, kaks erisugust, inimesele kurjuse sünnitust, millel polnud peale elu ja surma mingit ühist. Kuid siiski ühendas neid weel üks side, mis asus kaldal. Side, kust läbi woolas töötawa massi hige paradisi kwartaali, muutudes seal kullaks. Kust läbi heljusid nende meeleteitlikud waluohked, muutudes seal edewaks naeruks. Kus oli siin siis õiglus? Kus wendlus ja inimlikkus?

„Alui! Sina seal! Sa igawene pärdik, et sulle ka soomus selga pole kaswanud, saaksid krokodillina päikese käes lamada! Alui! Vita!“ karjus korruga kohutawalt ja kräus-kawalt belglane, wibutades tappaahwardawalt pikka förme.

„Dõnast wõid jääda magama koju, kuuled sa päewakoer, uss, ueeh!“ söimas edasi, wehkides oma pikkade kättega nagu wõitleks nägematute kuraditega.

Küüd alles märkas Hendret, et oli end weidile unustanud, wahtides tarduult golfi taga asuwat suwitusranda.

Läks siis raskel töömehe sammul ja noppis uue, kaaluka ja tolmuse koti oma werisele, paistetanud turjale.

ümber ta aga tolmas ja korises sadam, kus ristlesid, tuhandeist hingist wälja pressitud waluohked, tõustes lõpuks tulipunaste tuwikestena helesinisesse taewasse, wiies nagu jumalatele teateid maailma halastamatusest ja õelusest.

XIII.

Kolm pada seisid korraga tuel ja kõigis kees riis lihaga. Rõõmsalt pragises tuli muulikiwide terawate nurkade warjus. Sädemeid kargles sija ja sinna nagu tuliseid rohutirtse. Katuseplekist osawalt kofkufäänatud anumais mulises nii isuaratawalt riis, Burma riis, konnakarpideist wälja noolitud, raswaste tigudega. Wägew toidulõhn lewis ümbrusesse nõiarohuna, mis wõimeline tekitama häbemata suurt isu ka kõige täisõõnumas inimeses. ümber tule aga kõsfitasid ähmased inimkontuurid, nagu pikad warjud kõrgeist laewamastest.

Nende nägusid oli raske näha, sest hämardus, kuid häälest wõis tunda igat indiwiidi. Ja seda kisa oli täna era-korraliselt palju, sest kõnelusiks oli elulisemaid küsimusi, nagu: Misugune lapite maakamarast wõib toita weel wagabunde? Kuidas sinna rahata pääfeda? On seal emigratsioon? Tööd? Kas pommida saab? Misuguse laewaga sinna wõimalik pungerdada? Teistest kõige kangem neile küsimusele andma seletust oli suurekaswuline ja jäme kõrtsimees, rikka majaaniku poeg ja Tartu ülikooli filosoofia teaduskonna üliõpilane, Tallinna Kassisabast. See mees oli temperamendilt eht sangwiinik, kuid kalduwuselt joodik. Wiinata oli ta flegmaatik, kes norutada wõis tundide wiisi kustunud suitsujupi juures, waikides nagu mõni altkäemaksu saanud minister. Aga kui weidile sai wiina, teinekord jatkus sellestki, kui tundis selle lõhna, siis — oi, oli tal juttu, tralli ja naeru. Liig joobnult hakkas aga nutma, pihtides iseendale omi nõrkusi ja patte kõige hullamõistwamal toonil. Raswult oli ta saur ja lopsakas; püksirihma alla oli tekinud isegi juba wäikene kõhuküngas, tea kust wõi millest? ... See oli küll weel alles üsna tihuke nagu linnamehe õllepunsu, kuid wasske nuriketi, mille otsas rippus kofkumurtaw taskunuga, kandis nurisematult. Nägu oli tomatpunane, lõug ja nina lühikejed ja priksed, pöördub upsakalt weidi üles. Silmad tinahallid, kaastundeist naeratawad. Suuf-

sed ja kulnud põhkollased. Seljas kandis riideid, mis näisid teda pigistawat, kuub ja püksid rippusid täiesti niidelda pooles mastis. Pead ehtis tal aasta ringi sinine barett, mida ta magades ega süües ei nihutanud peast. See must mütsilapp kattis nagu kaas ta kõrwitsümarat pead.

Poisid armastasid pilgata: Kõrtsimees ei wõta mütsi fellepärast peast, et siis täid jooksewad laiali. Kuid Merreröwwel, kes oli täna esimeseks kokaks ja wahetewahel jakerdas oma pikkade wurudega palawas aurus ja keewas riisis, teadis tõendada, ta ise olewat näinud, kui Kõrtsimees käinud ühe ungarlasega Wana-Portu haarides „läti wäristamas“. Ungarlane mänginud wiulit ja Kõrtsimees korjanud raha, barett pärastuurtte kämmalde wahel nagu hiigla tarakan. Nii küll kõneldi, kuid keegi seda ei uskunud.

Ka Kõrtsimees ise mitte. „Wõib olla, olin weidi purjus ja mis ma joobnud peaga teen, seda ei mäleta ma hiljem enam kunagi,“ wabandas end. Teati rääkida, ta ei mäletawat öieti enam sellest saadik, kui talle Wanas-Portus toitnud liiwakotiga pealage, rööwitund ta pealisriided ja aluspesu, saapad ja ifegi tühi rahakott, kuna mees ise jäetud tänamarentslisse, kust leidnud ta hommikul turunaised, kes annud Madamale kestpaiga katteks oma pearäti ja juhatanud ta politseisse, kus ta alles öieti korralikult läbi klo-pitud.

Dgu muidu kuidas on, kuid täna oli Kõrtsimees nagu teine prohwet Järwa-Jaan; seletas ja waletas, puhus tött ning wiskas „folki“. Kõiki ta tundis, kõiki teadis, ka seda, palju kellelgi taskus raha. Kas jatkub ühe wõi kahe liitri wäljaostmiseks. Wõibolla tegi seda imet wiin, mida täna joodi „isa-ema pulmas“, nagu armastati öelda. Ja seda wiinakest ju täna oli. Zumal teab, kas pikne, puur, wõi lihtsalt punniwinn oli kõrgatanud ühte lähedalolewa wiinalao waati, kust muidugi woolama hakanud wiin.

Nii seletas seda wähemalt Kamel, kes üsna juhtumisi olnud läheduses. Ta jalamaid hõisanud siis Piimamehe ka waatama imet. Sellel, nagu tawaliselt, juhtunud taskus olema piimapudel; eks nad siis kannudki nii, pudel pudeli järgi, puhast, kosutawat marjawiina „ohwirikatlasse“ (nii nimetati muulil ühte õonest kivi) kust siis iga „nina“ oma soowi kohaselt wõis rüübata. Ilka lõug märjukeses ja „ruups, ruups,“ nirista läbi hammaste seda kange wäijooki. Hendrel oli soowitanud küll wõtta pilliroog ja imeda siis läbi selle, nagu teewad seda peened kõrtsidaamid. „Ennäe mul weel asja, mine nüüd weel otsima kiwide wahelt pilli-

roogu ja kes meist siis haige on? Pealegi pole ju solgi-
surma keegi surnud," seletas sellele enamus.

Täna oli olnud fairahwal üldse hea päew, seda finni-
tašid kõige enam porisewad potid tulel. Peale selle ootasi-
šetmist weel umbkaudu wiiskümmend kanamuna, milksed
Wanamees, Mereröowel ja Zürka poetanud sinna lotenda-
wast särgipöuest.

"Kust te need siis nüüd sisse hingasite?" küsis küla-
koolmeister Habe, sügades wapralt oma sibulpruuni nälja-
habet ja puhastades püksipõlwe-paigal oma nickelajadega
prille.

"Kussitt... tibu, aga warred sulle warastasime. Need
leidstime," seletas lapselik Zürka, kes oli teiseks kokaks, sega-
des mehisekt, punetawas plekknõus porisewat riisi.

"Mis leidstime, need ostsime. Wõi õigemini oleme ammu
wälja ostnud oma higi ja werepisaratega, mis siis, kandes
karedaid kotte, halastamatult maha jooksnud mööda ragi-
sewat seljakonti," rõhutas Mereröowel.

"Kii siis, kaup seisis waid pagasihis!" naljatas Hendrek.
"Aga kust põrgu põhjast wõtsite riisi keetmiseks liha?" jat-
kas uurimist naitiw Hendrek, kes ei teadnud, et riis kees
marest wälja konksutatud limaste austritega.

"Viha kaswab ju ka maakamaral, saades kaswuks jõudu
süütuilt taimedelt, mis loomulikult ja iseendast tärkawad
maast. Näed ju, sa jumalajulane, loodus on seadnud kõik
targasti sisse. Terwe maailm on inimesele kui püüatusu-
reks kõögiks, kus ta ise peab olema waid osaw loff, et tee-
nida enda kuningat — kõhtu," seletas pastorliku paatosiga
Kõrtsimees, kumardudes wõimsalt üle „ohwrikatla". „Niirts,
niirts," kaasus merekohinale hääli, mida sünnitas suhu ime-
taw wedelik.

Rohkem Hendrek ei pärinud, sest arwas, et liha riisi
keeduks oli kindlasti kustki warastatud. „Warastawad", see
talle ei meeldinud. Znimene wõib ju juhuslikult olla ko-
duta, korterita, toiduta ja riideta, mingu ja küsiu siis —
palugu. Leidub ikka wahest weel, kes annab raasukese. Tee
neile tööd ja töö eestki saad. Kuid warastada, petta!...
Tema, Hendrek lööb igal näo segi, kes tema juuresolekul ja
teadmisel weel warastada julgeb.

Tulewad kodust wõõrsile ja õpiwad siin warasteks, kaa-
bakaks ning joomareiks. Pätid!... mõtles iseendas, pi-
gistades pea peolätakate nagu liistude wahete, mahwides
ägedalt sigaretti. Kuid siiski oli Hendreku süüdistus liiga
teraw. Ta oli alles „roheline", ega teadnud, kuidas kohelbi
wagabundi wõõrsil. Kuidas neid wihati, katsudes häwitada

nälja ja võimuga ja ainult seepärast, et olid välismaalased ja waesed. Sest igalpool võimuttes ju diktaator — kriis, kes tegi inimesed kisklimateks stepihuntideks.

„Ennäe inimest... mõtleb wiist Diisi wõi Linda peale. Põrgu sõitku need naiseraabakad!“ pillas tõsiselt jäänud Hendrekut Mererööwel, katsudes siduda omi Taras-Bulba wurre lõua alla sõlme, hakates sealjuures potiga wõidu fiiski nii igatsewalt porisema:

„Magus suuke,
kena näoke,
sini filmake, trull-all-la!“

„Waata, noormees, et oma katlaid lõhki ei suitseta. Noh küll põletab armutult tubakat, ega's ta ju sõnnik pole? Tõmba parem mõistlikult ja jäta mulle ka halli!“ mangub Kõrtsimees, haarates lubamatult juba suitsu järele.

„Wõta,“ ütles Hendrek, ulatades talle juba näppe põletawa sigaretijupi. Pöördus siis näoga mere poole ja mis-tades wahtis taewa lääneranda, kus walgeid raswpilwi põletas surew eha. Südamehaigena oigas heleroheline Wahe-meri, puhudes kaldale oma mõrkjat hingelõhna. Horisondil wingerdas kaduwaist laewult ärarebitud suitsuhändi. Nanna läheduses logisefid kojutõttawate kalapaatide paigatud purjeribad. Linnaserwalt kiskasid wedurid, kui peitust mängiwad lapsed, ja wabrikute direktorid mõirgasid läbi metalliste fireenide töötawaile massidele: „Mina käsen ja mina keelan!“ Laewafireenid ütlesid mehise rinnahäälega kõigile: „Good bye!“

Linna kohal hoomas kattendiline tuledemeri, kust terawalt filma paisisid walgusreflaamid. Ka taewas oli tules, kuid mahedas tähetules, milles täiskuu passis suurepäraselt juustu refllaamina. Raht erisugust walguspinda ühendasid aga kaharpäised suitsufambad, mis wenides tõusid sadadest korstnaist, imedes filmudena sammetsinisele taewaskalliskiwile.

„Nüüd, mehed, sööma!“ äratas mõtteist Hendreku terase Zürka lapschääl, kes parajasti asetab tahmunud poti laiale tahwelkiwile, milline oli täna söögilauaks.

„Pistame nokad pudru ligi jah!“ torises ka Mererööwel, proowides wiimast korda liha sikkust. Sültpehme auster oli aga nähtawasti liig tuline, sest mehe wurruotsad lõid wõbisema, filmi nõrgus weši ja nägu kiskus kohutawaks grimasfiks.

„Kui Kungla rahwas kuldsel a'al,
lord istus maha sööma!“

lähenes lauale laulu ja süekspõlennud topfiga ka Wanamees,

hakates kangelst juba kiitma, et tema keedetud puder olewat palju parem ja raswajem kui teiste põletatud haganad.

„Eks see su eriala. Seda peab ju wehkite ehitamise juures kindlasti teadma,“ katsusid teised teda pilgates ülistada, mispeale Wanamees noomis neid etteheitwa pilguga, olles aga siiski õnnelik, et teda kiideti. Sest kiitus oli tema elu!

„Suur see pere siis täna meil on?“ küsis ja luges Kamel, kes alati kartis, et wäikeste pottide kohta on liig suur juude hull.

„Nah — — kolmteist . . . kahelja meest, kaks saarlast ja kolm mooramaa meest. (Kolme mooramehet all mõtles ta kolme neegrit, kes wahepeal pudru lõhna peale ligi olid tulnud.) Kuraditosin jah — all right! Tuleb iga nelja näo peale paak, saarlastele ja muulastele wiie mehe peale paak!“ lamandas kantsakas Kamel.

„Oh ja — — puujalgega, feitsmeküüruga pörgukamel! Kuidas loeb — — pmõh . . .! Noh, kas saarlased polegi mehed wõi mõs? Mõs sa arwad mõs? . . .“ wihastas Mereröwwel, haarates juba pudrupoti järele, kusjuures ta suure wurrud tõusid püsti ja wajusid laialt kui tarwitatud saunawihad.

„Kus kurat sa's pudruga . . . Pane pudru tagasi!“ keelasid teised. Kuid oli juba hilja. Mereröwwel wajutas samal momendil palawa pudrupoti Kamelile pähe, wenitades seda talle weel kõwasti üle kõrwade. Kamel puristas, karjus ja määratses. Palaw puder tilkus nagu kõrwetades sisse ka ta lahtiseiswasse färgipõue. Walust hullunult haaras peast siis poti, põletades selle tulise ja tahmunud põhjaga üle punetawa larhwi Mereröwwelile, kellest sai filmapiikselfest wurrudega neeger. Kamel ise jooksis aga hirmust ja walust ähki-des kai serwale ja järgmisel momendil lõi weši juba rõngas-tena ta pea kohal kofku. Wärisew raswapplekk, walgete pudru-terakestega jäi leinates ujuma weele.

Alles tiiki aja pärast ilmus teiste hulka jällegi Kamel, kuid nüüd juba kainelt ja karastatuna. Teised olid ekstra ta lepitamiseks jätnud talle pool paaki putru, mille üle mees tundis puhtsüdamlist pommirõõmu, wiha unustas ja Mereröwwelile ifegi lepituseks pakkus käe:

„Ja narwakatele nina peale poolpaaki,“ ütles ja hakkas aplalt sööma, olles omaga rahul, olgugi et näol walutasid wärsked tulinõidid.

Mereröwwel aga jätkas weelgi kirumist:

„Sa ühe kõrwaga, ilma hännata lojus. Tema teotab saarlast! Kas sa, kurat, põle kuulnud siis Suurest Tõkkist ja saarte wahwaist mereröwweldest, mõs? . . . Oh sa mädane-

nud kasuta wiimane nõõp, õh! Ma tahan sulle näidata, mäs!
Kus tema loeb, õh: kahelka meest ja kaks saarlast, mäs!”

„Kust, ära praali nii kõrwasti, tuleb wiimaks weel ka
wõmm ja söõb wiimase terakese riisist nahka,“ katsus rahus-
tada teda Kõrtsimees, walgutades imeosawalt lursikat katla
ning juumulgu wahel.

ümberringi oli kuulda magusat matsutamist. Kopsud
hingasid mõnuga wärskke merekarsti ja raswase pudrulõhna
hästiõnnestunud segu. Lõpuks too isustaw toidulõhn imes
ka Mererööwli sappidest wiha ning temagi pistis oma katse-
sarwed — wurrud — palawa pudru ligi.

„Kas Lõwi ei tule söõma?“ (nii oli Hendreku nimi, kes
omandas selle peale löõmingut sadamas) küsis heasüdam-
lik külakoolmeister Habe, wahtides uuriwalt prillide ja
pudrupulga wahelt Hendrekule.

„Mina warastatud kraami ei söõ“ wastas Hendrek,
wahtides aplat seltskonda, kellede kümme küünt nagu sulat-
tasid pottidest pudru.

Kõik naersid.

„Tõla, mis siis warastatud on? — Kõik on wõetud
waid sealt, kus teda külluses,“ algas Habe, kellele tegi
lõbu, kõigile asjule waadata läbi oma ja Maryi prillide.

„Oled sa näinud kilomeetri pikkuseid riisi, suhkrukoti ja
munakastide wirnu sadamas? Oled sa näinud, kail, pil-
wini ulatuwaid kröpsukauna ja hiinapähkla hunnikuid. Seal
neid mädaneb, sealt kannab neid tuul ja häwitab uss.“

On see siis patt, kui inimeselaps, kes oma higiga neid
taimi kultiveerib, sealt oma hädawajalises toiduks tarwi-
tab mõned peotäied? On see siis kuritegu, kui inimene
pruugib, mida talle kaswatab maa? Minu meelest on kar-
juw ülekohus see, et üksikud rööwinimesed kõik omale ahnit-
sewad, lastes neid ennem mädaneda wõi häwitawad ise, kui
annawad sellest iwake ligimestele, kes sukkuwad nagu näl-
jased warblased ta mahukate aidanste ees. Ja ometi on
mõlemil neil inimese nimi; walmistatud samast lihast ja
worest; samuti sündinud ilma naisest. Kus on siin siis
põhjused, mis eesõigustawad neid, aah?”

„Aga — aga liha, kust wõtsite selle?“ katkestas Hend-
rek Habeme juttu.

„Kõle sinu asi, muud kui liiguta aga lõugu!“ üürgas
Kõrtsimees, kes lammas juba peaaegu seljali. Ei tea, kas
sellepärast, et rohkem kõhtu mahuks, wõi waewas teda juba
jällegi uni.

„Kui kereesse ei lähe, ära söõ! Palkuda pole siin mitte
kuraditki.“ Sähwas ka Mererööwel, kortsutades paksu kulme.

„See liha fiin pudrus on wõetud ju konna-karpideft,“
naeris lapselik Zürka, heakstegewalt.

Hendrek imestas, kuid tal oli piinlik, minna weel sööma. Ei ta ei lähe . . . Astub aeglasel sammul weidi cemale, laigulijale kiwirahnudele. Istus, kuulates, kui muretult sulises tähißt täpitud Wahemeri. Amaruselt hiilsiwad tumedad mõtted ja pugesid ta hinge. Päikesest magatud taewapalakaist imbust ta'sse walu. Algaw öö sündis nagu temast ja see kurnas, murdis. Tundis, istub korraga nagu ääretu suures ruumis, musta ja mõõtmatu ekraani ees, mille tulle piltidega näidati ta kurba ja õnnetut minewikku.

Siis nägi, kuid tuli, tipwarwul üle mustendawa mere, kuldblond Leili. Tippides tilisewail laineil kui teemantsel trepil. Tuli, tuli, kuid temani ei jõudnud muud, kui waid kamalutäis wahtu, mille paiskas kiwile surew laine. Ta tundis jällegi, kuid armastuse meeletu tornaado rullis ta endasse, pigistab teda ja põletas. Ainult taewad mõistawad, kuidas armastab seda tütarlast, ainult Jumalad wõiwad seletada neid mõistmatuid tundeid, mis piinasid ta ihu, mõeldes lahust elawale pruudile.

Wärisewail sõrmil otsis taskumapißt üleswõtte ja suudles seda. Suudles samuti, kui kord Leilit end, kui istusid kewades ja õnnes, õitsewate firelite wioletses uimas. Kuid — miks pole ta wõstunud mu kirjale? Ehk ta ei andestanud mulle mu ärasõitu kodumaalt? Seda tegi ta ju tema pärast, nende armastuse ja tulewiku pärast . . . Ehk läks kiri kaduma, ta ei teadnud ju Leili täpset aadressi? Jah, see wõib olla. Kuid see on isegi parem, et ta ei kirjuta. Ei suurenda niigi juba talumatuid piinu. Parem on nii. Muidu peaks temagi jälle kirjutama ja millest? Kas sellest, et libiseb oma eluga, nagu kelt, lumiselt kuristikult. Saawutades ikka kiirema ja kiirema langemistempo. Ja wiimaks lendab alla ning kaob eestriisse nagu peotäis udu. Waikida on praegu kergem. Waikida, kuni leiab teenistuse, töökoha. Waikida . . . ! ja kuumalt kallistades surus pildi oma südamele, piiludes ise wargelt, kas teised ei märka wiimaks ta toimingut. Nägi, kui rahwas oli lõpetanud söömise. Pühiti käeseljaga weel raswast läikiwaid suid ja koone, rõhitseti ja viati mõnutundest. Kuid hääled olid weel kõigil tugewad ja ergud, sest oli jõutud päewakorra tähtsama punkti juurde — kuhu talweks sõita?

„Homme läheb üks,“ algas Piimamees, sorides ajalehes.

„Kas New-Yorki wõi?“ päritakse.

„Znimene, mis sa sinna tikud. Töötud sööwad su seal ära. Kas sa siis ei tea, et U.S.A.'s on praegu üle kolme

miljoni „pommi“, Kanaadas wiis miljonit. Pealegi, mis sinust seal nälg järele jätab, selle wõtab külm, mis külmast maha jääb, selle saadab emigratsiooni koju tagasi. Ning pärast tulewad weel ka sõidukulud maksta,“ seletas Piimamees, puhastades pudrust ja piimast oma chaplinlike wurre, wistas siis pika ja peenikese kere konarlikele kielele. Tal näis olewat nüüd mugaw ja ta kõhetu ning kitsas hiirenägu aina kumas heolust.

„Piimamees tunneb nooti, seal olla sitt aeg jah. Olin täna Wanus-Portus meestega koos, kes tulnud sealt,“ kõneleb kõrtsimees, kes pöönab üsna ohwrikatla juures.

„Kes need olid? Mis nad rääkisid?“ päritakse läbi-segi.

„Mis neil rääki oli,“ vastas, „olla kehwnoi. Need olid kaks lätlast, kes wiis aastat juba elanud seal. Algul olnud üsna lilla elu, aga nüüd, kaks aastat olnud nad juba tööta. Elanud siis niisama, noh umbes nii: „kas on linnukesel mu-ret!“ Kuid siis langenud lõhku ja pistetud puuri. Wabane-des õeldud, mingi nüüd iga roju oma koju!“

„Ühise saadetawat sealt nüüd iga muulane wälja, kel-
lel pole paberid korras ja on tööta. Tehtawat ifegi lokaa-
les ja tantsupidudel haaranguid. Keda tabatakse — wangi
ja padawai koju!“

„Too-oh!“ jällegi imestati.

„Eks ma olen ammu õelnud, et kodust, woodist kistakse ka wälja ja lüüakse fulg p . . .!“ ütendas Kamel, õgides punnil põsil weel jäänud toiduriismeid.

„Kuid wangidena koheldud neid hästi. Antud magami-
seks puhast woodi, korralikult süüa ja napsugi saanud,
aga seda muidugi raha eest.“

„Wõi napsu ka — kuiwas Ameerikas?“ pärisid imes-
tades ühed, — „ja weel ifegi wanglas!“ — —

„Eks see ole kuiwade maade asi ifka, et wiimane kui
till piiritust tuleb ära juna!“ seletasid teised.

„Seal siis ongi see kõikse parem: alati täis kõht, pikk
umeaeg ja wäikesed napsud, mis sa weel süüda soowid,
auu-uh!“ firutas ja haigutas Mererööwel, lastes püksirihma
järele.

„Eht melkipurshuad,“ arwas nägu krimpstatades Habe.

„Ma olen ju alati õelnud, et Ameerika wanglais ela-
takse paremini, kui siin luksushotellides,“ kiitles Kamel,
soojendades tulepaistel käsi. Temal näis olewat külm. Võ-
dises ja oli sinine ning Kananahas ka kõige soojemal sulwe-
päewil. Wõibolla tuli see sellest, et tal polnud kruube, kuid
ega kruuga polnud teda keegi näinudki, waid ifka ja alati
färgiwäel, warukad lükatud upsakalt küünarpeade taha.

„Lõunasse waja pörutada. Kohe kas wõi ekwaatori alla, nii, kas wõi hoida sellest peoga finni,“ andis Wanamees nõu, hakates lappima pükse, millistest arwas, need oleks muidu weel üle sadama pükssid, kuid polewat nii suuri paiku, millega katta auke.

„Kus meid pole, on ikka hea!“ arwas elutargalt Mererööwel, tõugates kõrtsimehe ohwirikata juurest weidi kõr-wale, pistes sellesse liiku oma kihwad.

Sendrekule näis Mererööwel wanapaganana, kes lamaskleb rinnuli järwe ääres, waga soowiga, juna see kuitwaks.

„Mina lähen lõunamere saartele wõi Amazooni ülemjooksule, seal elab weel metsikuid neegersuguharusid,“ kilkas Jürka, kõrwetades tuel täitanud särki, mis pragises leegis kui kadak.

„Ja mis siis,“ päris Habe, pühkides närwiliselt prille. Talle ei meeldinud, et praegusel ajal weel unistataks. Samuti temale, kui täiskarflasele, ei meeldinud ka joomine. Ring seepärast ta piiluski oma punetawate särjesilmadega Mereröövilit ja kõrtsimeest, kes, nagu kihlweo peale, waheldamisi niisutasid omi punetawaid „nokki“ wiinaloigus.

„Pah, ise oled eluaegne koolmeister ja ei tea, mis peale hakata Amazooni ülemjooksul, päh...! Tead mis ninasarwiku nahk maksab? Ja weel kahesarwega? — — Selle eest saab juba Wätšu suwimaja suuruse willa. Ja kas arwad, et seal kuldwasikaitki puudu?... Ma ei tea, mis sa seal Mulkis koolijüütsidele õpetasid? Wiist ainult üht-korda-üht ja kateliksmuist,“ suurustas Jürka, tõmmates pükstaskust mingi kulunud ja wõidunud, karusnahkade hinnakatalogi, surudes selle otse Habeme nina alla:

„Loe:

ninasarwiku nahk, ühe sarwega . . .	5000 fr.
ninasarwiku nahk, kahe sarwega . . .	8000 fr.
lõwinahk	1000 fr.

„Äh, mis sa nüüd kostad, äh...?“

„Aga kuldwasika naha hindu pole?“ pilkas nüüd ka Sendrek, kellele asi hakkas sünnitama nalja.

„Karjapoiss,“ urises Habe, tõugates põlastawalt eemale pakutawa katalogi.

„Waadake, waadake, muna õpetab kana!“ hirnusid ümberolijad.

„Aga mina panen Hispaaniasse,“ pöristas korraga Kamel, weeretades end mugawalt ümaral küürul.

„Ja mis sa mõtled seal siis teha?“ küsiti.

„Seal ju tehakse praegu mässu — lähen kirikuid põletama,“ jätkas rewolutsiooniliselt Kamel.

„Siis mina lähen Inglismaale naela kirsfi tõstma,“ naljatas Hendrek.

„Ja mina Hiina-Jaapani fõtta hüääniks,“ arwas leidnud Piimamees omale jobi.

„Eks mina lähen siis Lõuna-Ameerikasse nisuwälju, puuwilla ja kohwi põletama, et hoida waeseid end sõõmast raswa ja et pidada maailmaturul neile saadustele mõõdukaid hindu,“ leidis Habegi omale meeldiwa töwala.

„Dinad olete, suured sarwilised wina!“ põristas Kõrtsimees, kes koos Mererööwliga taarusid purujoobnult wiina-alkikalt. „Noh, ütelge, mis teil siin häda on? On teil's sõõgist puudu, joogist, naistest? Siin pommi laewast kere täis ja lama nagu krokodill päewad läbi muulil, päikefe käes. Kenad sellid!

Eks mina olen käinud, mina Kõrtsimees, nagu mind hüünate. Waadake ainult ja te wõite näha mu näost kõigi ilmasolewate rahwaste tõujooni. Nuusutage — ja ta lastis peeru — sellest tunnete kõigi maamunal asuwate raskide haisu. Silmale, kas mu püksiperse pole nagu poolkerade ilmakaart? Olen olnud Austraalias, Hiinas, Jaapanis, Indias, Abessiinias, Kihwakaalias, Aafrikas ja Ameerikas, kuid paremat kohta pole kuskilt leidnud, kui oli seda Gesti, ja sitemat, kui on seda Marseille. Siin on süüa, siin on juna, ilusaid naisi ja paha haigusid... Kurat, kuhu te täikite?... Meie Mererööwliga jääme siia. Eks ju, sa wana Lendaw-Hollandlane?“ pahmis ja raputas wurrudega wanakest, kes waewalt weel püüis pöidabel.

„Mina siit ei liigu, mina...“ põrises Mererööwel ja tagus rusikaga oma laiale rinnakorwile.

Kõrtsimees segas ta juttu:

„Tule lähme, me wanemad mehed, nüüd linna waatama. Las' lapsed jääwad koju. Tule, lähme prantslannade alati kerkimas olewasse armastustaignasse rosinaks. Näe, tule nüüd, roju, oled wist purjus, mis sa taarud...? Tule, lontrus...!“ ja lällutades taarusid nad mõõda pikka kaid sinna, kus põlesid tuled ja tormitses kriisikirene elu.

Jäänud wagabundid aga pidasid kaua weel nõn, kuhu minna, otstina toodsamaid wõimalusi kord elama sunnitud eluks. Kuid kustki maailmasopist polnud kuulda head. Igal-pool nuttis rahwas ja maa.

XIV.

Oli südatahw. Elutu, tardunud maa lamas kooljana walge lume nagu suririide all. Nüüd oli pea alati terashall taewas, kus paksud ja rasked lumetilwed weeresid halastamatute sõjatankidena. Lagedail nurmedel säras lumi filmi-

pimestawalt nagu püratu kalliskivi, kiirgades wioletset ja hedust. Magaw laas seisib paksult ja wäsinult walge lumetanu all, saates tumeroheliseft põneft rahalikke ohkeid. Kogu Laanefaare magab. Kõik näiwad kui wäsinud paterdamast lumes. Minult üsna harwa haugahtab kusti külmetaw peni ja mannetult kõriseb loomalautadeft kufelaulu. Wahel selka krudiseb ka jäätanud kaewukook, keegi jookseb kõssis üle õue ja siis on jällegi pühalik waitus külmaftinetawail wäljul.

Ka Leili kahwatus näos on tardumus ja waitus. Jäift külmuft hoowab ta rahutuift filmi ft ja wäsinud rinnast tõuseb kaeblikke ohkeid. Ta ei wõrista enam Singerit wiltuwajunud faunakeses. Ei piisu enam läbi õitsewate pelargooniate, kas wahest Hendrek ei tule. Teda ei ole enam piinamas ka suitfenud aherware, sest selle asemele on Saunamäe uusperemees juba püstitanud wastse elamu. Minult noor tamm uue elamu hommikupooleft nurgal wõib jutustada weel kõike wanast Saunamäest. Leili asub nüüd uue peremehe wastfes elamus. Pidi tahtmatult lahkuma faunakesest, olgugi et see süntas hinges jällegi walude metaani. Oli sunnitud üle kolima, sest koideft kärjeks puretud hütike ei suutnud takistada enam külmi põhjatuuli ega tuiskawat lund. Külma talunud oleks ta weelgi, oleks olnud endiselt palju tööd, kuid armutu kriis oli õpetanud ka rikkamaid peretütteid walmistama ise omale rõiwaid, ja nii kahanes Leili leiwapaluke iga surewa päewaga.

Nii tuli tal juba tihti weeta igawaid talwepäewi lödiseapanewas külmas ja näljas. Tegewusetu olek, see sõi ta ajusid, näris ta hinge. Andis talle liig palju aega mõelda oma häwitatud elule. Mõelda kurjale maailmale, ilusale armastusele, Hendrekule. Kõik need mõtted ühinesid nüüd üheks suureks ja piinawaks surutiseks ja sundisid teda alistuma wastse peremehe Zuhani Pätiku palweile, kasutada tema uut elamut. Tulgu Leili talle perenaiseks ja koduhoidjaks, sest tema kui ka abikaas wiibiwat tihtilugu linnas, kus neil maja, kuna poolkurt isa olewat majawalitsejaseks wõimetu. Zoo Zuhani Pätik, kes oli wäikselaswuline, tüse ja ümmargune, sileda, worstpunase näo, kartulnina ja weskhallide filmadega mees, kohtles teda wõrratu lahkel.

Ta sagebaste wiibis talust eemal, — asjatoimetustel, — nagu ta ise ütles, millistel forda del talu oli täiesti juhita ja sulane ning tüdruk toimisid, kuidas soowisid. Sieti ei näinud peremees isegi hästi hooliwat talupidamisest. Ei lastnud sügisel teha tarwilikke künde, ega muretsenud koduloomi rohkem kui pere hädawajalikeks tarbeks. Küll aga muretses majja raadio, pianino, uhke mööbli ja waibad. See oli kummaline talupidamiswiis, kuid näis kõige tulusamana,

sest Pätšikul oli alati raha, kuna muidu siiles terve küla wõlgades.

Arwati siis: peremees Juhan, kes wäliselt juba kaupmehe plaani, teeb mingit äri. Kuid mida just, seda ei teatud. Ja seda uussperemees ka kellelegi ei kõnelenud, kuna ta külaelanikega läbi ei käinud. Wahest niipalju, et terwitas talumehi, kui kihutas oma luksuantoga linna ja sealt jälle talle. Kuid mida märkasid tähelepanelikumad talupojad Pätšiku ilmumiseega Laanesaarele, oli, et selle kaupmeheolekuga mehe külla asumisest hakkas tekkima umbruskonda müllaid, kust müüdi salapiiritust. Wõib-olla, oli see ainult juhuslik ühesattumus, wõib-olla, wilets aeg põhjustas selle, mõeldi, ja keegi seda asja lähemalt ei juurelnud. Paljud olid isegi õnnelikud, saadi odawat piiritust ja wõidi wähestesentide eest uputada pudelisse omi tappaähwardawaid muresid.

Leili oli alul wihanud toda wesiiste filmadega Pätšikut, kes alati näis olemat weidi joobnud, ega lastnud teda kunagi oma saunahütti, kui see tulla tahtis westma külajuttu, waid oli astunud alati talle juba läwel wastu. Peremees oli siis wahandanud, wajudes häbelikult kõssi nagu ülesannet mitte-ostaw koolipoiss. Teinud lühikeste jäsemetega abituid liigutusi ja seletanud, ta tulnud weel korra paluma, kas Leili tõesti ei mõtlewat tulla wälja siit hurtsikust, sest tema awarate ruumidega elamu seiswate peaaegu täiesti kasutamata. „Tänan, mul on siingi mugaw,“ oli Leili külmalt wasta-
nud igakord, mispeale wiisakas, alati lahtiste kuuehölmadega mees teinud hommikumaaaliku kummarduse, naeratanud süüdlaselt, kuid imelaselt, ja kadunud. Kuid jälle ja jälle oli ta tulnud, käideldes Leilit südamlikult ja lahkest, nagu oleks ta tõesti tulwil wendlusest ja inimlikkusest.

Lõpuks, harjudes, sai Leili tagasi oma sõbralikkuse ja jutles Pätšikuga juba nii nagu iga teise inimesegagi, puududes seejuures täielikult igasugused naisetunded tema kui mehe wastu. Pätšik, olgugi et abielumees, katsus aga kogu oma osawuse ja libedusega atakeerida Leilit. Ta oli armunud Leilisse kogu oma ümara keha ja petliku hingega. Nähes esmakordselt seda kuldblond tüdrukut, ta waid oli ihanud teda omada. Omada — samuti, nagu omanud neid juba palju oma raha ja libedusega. Sest ka Pätšik oli tänapäewa been abielumees, kes ihkas armulessi wõita ja wahetada, nii nagu nõudis seda praegusaja moodne ja üliwõimas taht. Kuid peagi weendus, et Leili oli koguini isefugusest materjalist. Polnud ta sarnane kui teised, kelledega wõib mängida raha, kostüümide ja hea sõna eest nagu taignaga.

Selles uhkes ja külmas naises näisid olemat furnud igasugused naistele omased tunded. Tal näis olemat arenenud

wali enesedistsipliin ja üliwägew wõim ohjeldada kurat-
 liffe kirgi. Kirgi, mis sulatawad tihti põrgu ja taewa, häwi-
 tawad elu ja surma. Nähes lõpuks oma senise edu resul-
 taadina waid suurt nulli, ta hakkas armastama seda jäist
 tüdrukut. Alul nohkvalt naeris seepärast enda üle: „Pätšik,
 sina kui kuulsamaid elumehi nüüd armud! Ära jampsi, Pät-
 šik, wõta mõistus pähe!“ Kuid ometi tundis: armastas seda
 naist kõige oma olemisega, kogu oma headuse, kurjuse ja
 põlenud firega. Teda wõita, näis ta elu wiimase soowina.
 Teda omada ja siis surra — näis talle pühamana kui Ju-
 mal, kui igawene elu...

Ka Leili nägi ja sai aru, et see patune abielumees kan-
 dis ta wastu palawaid tundeid, ja tundis end sellest haa-
 watuna. Teigi omale libedaid etteheiteid, et ehk oli kuidagi
 põhjutanud seda, pettes nii Hendrekut, oma teist elu. Pi-
 nas end nädalaid sellise mõttega. Ahastas ja pihtis, palu-
 des Hendrekult andestust. Laskudes omas meelesegaduses
 tihti põlwili, palwetades tundide wiisi kui klooristise suletud
 nunn kestwalt, südamest ja pisaratega.

Kuid taewas ei halastanud — Hendrek ei tulnud. Ja kas
 tohtis ta seda oodatagi? — — Ei, iialgi! Ka armastust ja
 tundeid ei tohtis kanda enam tema wastu — absoluutselt
 midagi. Ta on ju rüwetatud ja wägiwaldselt katkunud wälja
 Hendrekust! — Nii ei tulnud keegi teda trööstima, päästma.
 Kes aga tuli, oli ifka ja ifka kõike pakuwa naeratuslega
 Pätšik, oma hullunud armastuse, kõike sulatawa lahkuse ja
 ärimeheliku libedusega. Tuli, jutles süütumalt kui sündinud
 laps, palus, wandus ja meelitas. Ka tema märkas, et Leili
 oli walminas emaks, kuid see kihutas teda weel enam. Sun-
 dis teda kas wõi surema naise jalge all. Ta teadis, et see
 naine armastas üht teist meest ja armastas weel praegugi,
 nii nagu wõib ja suudab armastada noor naine. See mõte
 ei annud talle rahu, see mõte torkis ja kihutas... Armu-
 kadendus ei annud mehele rahu... See hullusktegew mõte
 kihutas ja sundis tormama kas wõi surma.

See oli tunnistusüks, et seegi naine wõib armastada,
 wõib tunda ja on wõidetaw nagu kunagi naised. Tundis,
 pidi omama selle naisjumalanna, kui armastaja, kui mees. . .

Leili harjus ta'ga wiimaks. Harjus nii nagu paha ja
 paratamatu haiguslega, mis soowimatult hiilib juurde ja
 seal tahtmatult püsib. Wõttes teda kui inimest, kes hoolit-
 seb ta eest ja kawatseb waid head. Pätšiku tõsifest ja mee-
 letust armastusest ei saanud ta aga aru, lihtsalt sellepärast,
 et ise teda ei armastanud. Tal polnudki tarwet selleks, sest
 kustumatu armastus Hendreku wastu walitses kogu ta

hinge ja ihu. Võletas enne tekkimist juba tuhande kõik ker-
gemeelsed kired ja rahuldas kõiki ta tundeid ja soove.

Hendrek oli ta ihu ja hinge diktaator. Hendrek võis olla tüüri ja mõrtsukas ta tundeile. Hendrek võis hävitada ja rüüvetada ta, ja ta oleks sellest isegi veel õnnelik. Ta oli valmis alistuma ka ta kõige jõhkramaile soovidele, sest, et armastas... Hendrek ja armastus olid, mis kõitsid teda selle saunaloguga. Mälestised möödunud aegadeist ja mõtted sellest sidusid teda kõdunenud seinte ja mädanenud põrandaga. Kord elatud tunded hoidsid teda võimsalt oma rebenematus võrgus. Ja nii ta jäigi sauna, oma kaotatud paradisi. Glas seal, kuni tuli külm ja lõppes töö. Lõdifes päewad läbi wiletsas toahämaruses, toppides taffudega seinte- ja aknpragusid. Kuid siiski hiilis sisse põhjamaade wali pakane ja puged aknapiisid ka lumi. Oli pööraselt rusuw ja külm, ent nii soojade palwetega tuli jälle ja jälle siis Pätšik, kes linnareisidelt nüüd juba sagedamalt wiibis talus, paludes Leilit tulla neile, kas wõi ainult soojagi.

Lõpuks siis andiski järele Leili ja läks, läks seepärast, et Hendreku sõbrad, kes teda nüüdki tihti käisid vaatamas ja pärimas Hendreku üle teateid, teda selleks tungiwalt palusid. Läks ka sellepärast, et lootis tööga kustutada armastust Hendreku vastu. Lootis raske talutööga tappa oma igataolised tunded ja kurnawad mõtted.

Nüüd istuski ta soojas ja ruumikas toas, olles täielik majawalitseja. Keegi ta toiminguid ei seganud, sest õige perenaine wiibis pea kogu aeg linnas, kuna maal olewat igaw ja külm. Pealegi olewat tal seal filedaid majasõpru, nagu Pätšik ise talle seletanud ja isegi nähtawa heameelega. Kui tuligi, puuderdatud nagu külmaist sinine, kõhetu keha wõbisew ja lõdisew, oli joonud siis paar päewa teed, mänginud pianinol ja sõitnud unesti, õeldes, olewat mingi heategew pidu wõi mingi tuluõhtu. Ka poolkurt wanaperemees teda ei seganud, waid kulutas oma aega wiina, ajalehtede, piibri ja kandliga. Wiimast armastas plõksutada päewad läbi, olles ise selili woodis, jalad woodiotsmikul ja wägewakehaline piip ripakil suus. Mis lõbu tundis see poolkurt wanamees muusikast, jäi Leilile mõistatuselks. Kuid see näis talle meeldivat niiwõrd, et wahest sattus hasarti ja üürgas laulugi seffa. Minute, kes teda segas, oli peremees ise. Talus wiibides hiilis ta nagu wari Leilile järele. Kus see seisatus, seisatus ka tema, kus see istus, sinna istus ka Pätšik. Tõi linnareisidelt maiustusi ja kinke, jagades neid Leilile kui lapsele, katsudes asjade üleandmisel, wõimalikult kaua, pidada tüdrukku käsi wõi puutuda selle ihu, kannatades iga

farnase juhu puhul ränka ja põletawat werewoolust, warwa-
küüntest juuksejuureni.

Veili wõttis pealesunnitult kingid vastu, tänades kül-
malt, ükskõikset ja paludes seda teineford enam mitte teha.
Pätsik aga, kes pödes arstimatut armastusetõbe, mis wiinud
ta hulluseni, ei lastnud end segada milleski. Ta isegi läks
niikaugele, et seletas Veilile oma tulewikuplaane, awastades
nii ka oma suurima saladuse. Saladuse, kuidas teeniwat
ta palju raha. Tutustas, et ta hangeldawat salapiiritusega.
Olewat mingisugune trust, kuhu ka walitsewaid wõime tõm-
matud kaasa. Äri minewat hästi, ja peagi olla terve Soome
laht nende wõimuses. Kusjuures iseäranis heaks kulla-
auguks olewat „kuiw“ Soome, kuna ka omal maal, siinse
kalli piiritusehinna tõttu, wälise, odawa piirituse ostjaisi polla
puudu. Saunamäest peab aga saama siinse ümbruskonna
„warustuswalitus“.

Seletas weel pikalt ja laialt äri tulukusest ja selle au-
susest, määratuist sissetulekuist ja selle suurepärasest orga-
niseerimiskunstist. Veili aga jäi külmaks sellele suurepära-
sele ärioperatsioonile, isegi tundis põlgust selle toimetajate
vastu, kes kasutades rahwa usaldust, katsusid teda häwi-
tada. Petised, altkäemaksuwõtjad, hangeldajad, neid pidas
ta wastikumaisks tüüpideks maailmas. Inimestiks, kellel
midagi pole pühamat kui raha, ja midagi lõbupakkumamat,
kui teiste sissewedamine. Tundis, hakkas wihtama Pätsikut.

Tema lipitsused, libedus, meelitused ja lahkus olid kui
soolwesi ta waludest rebitud hingele. Tal hakkas juba kahju,
et oli tulnud külmaist saunast, mis põles armastusest ja mä-
lestiste igawesest fosforist, siia ruumikatsse, soojesse ja
wõõraisse ruumesse, mis näisid olewat kui pesaks kõigile
elu alainstinktidele.

Need awarad ruumid ja too armastusest põlew, lodewate
komettega, lihaw, libe ja reetlik mees ähwardasid lämna-
tada ta. Kuid ta pidi kannatama, sest ainult nii wõis rebida
wälja omaist hingest armastuse Hendreku vastu ja kustutada
ajudetahwilit wiimaseid mälestisi olnud õnnest. Ta elas
weel ja liikus waid igatsusest, suurest ning wõimsast, mis
kunagi ei tohi täituda, milline igawesti peab jääma igat-
sufeks!

Veili piilus wälja, läbi jääroosikestest laetud, awara
akna, kas Hendrek wahest ei tule üle sinetawa lume. Tuleb
ja saab teada tõe... Mis küll teeb ta siis. Wististi tapab
ta, lööb surruks, tallab põrmuks loos ta patuwiljaga. Ja
fee olekski, mida ta soowib. Sest kuidas wõibki ta armas-
tada weel naist — wõõra lapsega. Naist, kes ta seljataga
elanud ja patustanud teisega!... Kuid keegi ei tulnud Wäl-

ja sõnaks waid pakane. Päike sinetas sillerdawat lund ja laas magas rahulikult omas paksus lumefasufas nagu hooletu ööwaht. Kuski hulguis koer, krigises jäätanud kaewuwinn, ja siis oli kõik jälle waike.

„Leiki, magus laps, pisikene, kallid, aita panna mul kraenööp kinni!“ tuli tagakambriist, waga soowiga, Pätsik, leekides ihast, puutuda jälle kord armastatu ümarsooje käsi.

Hirmunult ja pahaselt waatas Leiki tulijale. Suurimast põlgusest pööras siis pea. Ohkas, kuid mees lähenes ja järas.

XV.

Südaöö, kui sinimustas sammettaewas kurameeriwalt wilkufid tähesilmad ja waike lõunamaaöö mässis end kui siidine leinaloor uinuwale linnale, tegid sandarmid sadamas haarangu. Tagajärg oli üllataw, vähemast politseile, kes waguneist, muuli kitwide alt, wanust paadest, kahjutuks tehtud miinidest, wanarauaks määratud mereboidest ja kottide ning kastide wahelt wälja tassisid ligikaudu poolteistjada wagabundi. Kelledele süüks loeti, et olid tööta ja korterita ja tohtisid magada nagu loomad, seal, kus wäsimusest tulpinud keha, omas nüriduses, arwas olewat woodi.

Kuid tollegi nabi pesajoojuse rööwisid nüüd sandarmid, kes pekstes ja lärmates katsusid moodustada tollest kalfsus ja nälginud jõugust korraliku rügemendi. Siis allohwitserlik: „ümber pöörd ja käies mars!“ Ja kogu see segurahwusest nagu mitmewärwiline jõuk astus sõnakullelikult nagu loomakari, longates ja komistades, linna suunas. Sandarmid, käes kurjaennustawalt läikiwad browningud, sammuwad uhkelt nagu kuked, jõngu ees, küljel ja taga. Mägudel awalik rõõm, nagu oleks tabanud tea missuguse kardetawa rööwbande.

Ka Hendrek, koos oma kaaslastega, oli liikmeid tolles rügemendis. Ta oli jäänud just magama, sest kõrtsimees ja Mererööwel, kes, nagu tawaliselt, soendanud linnas jällegi tublisti „farwi“, olid kogu härjawaguni nr. 75455 personaali hoidnud erkka kuni hilisööni.

Alles peale temperamentset tuljakit, kui nad juba mitmele mehele täie jõuga hüpanud konnasilmale, kistuti nad pikali ja suigutati ning kuskutati süütusse unne ülepea wisatud kune all. Siis jälle oli alanud inisewal toonil jutlust närwiline ja üleserutatud Habe, kes kui täiskarflane pidas omaks pühaks kohuseks selgitada neile wiina kahjulikkust organismile ning peaaajule. Seletas ja irises nutwal toonil nagu näljane pörfas tühja künna juures, kuni uinus,

aifadega prillid pikal, fikssewajunud ninal, fibulapruunt näljahabe torkimas ööfiidi. Pärast seda oli imelikul kombel ärganud Kamel, wandudes pikal ja wenival bassihäällel täie ja nende näljast sugu põrgu sügawamasse põhja. Kratsinud siis wihajelt oma rinda ja sääri, lõpuks uinudes, magusalt matsutades suud, nagu fööks hanepraadi.

Kohe selle järele oli kistud pärani krudisew waguniuks ja hele elektrilambi tuli, wihase sandarmihäällega, peletas kambal me :

„Wälja te karwased koletised!“ hüüti prantsuse keeles, kusjuures mõnede, raskemaunelisefe, kinnitati käflust kumminuudiga. Mereröõwel ja Rörttimees, kes wiinastanud ja kellel tänagi nagu tawaliselt unest umbunud kõik ihupoorid, esimese käfluse juures, kui teised juba seisid püsti, waid weidi walgemalt norrkasid. Esimese nuudihooi järele pöörasid wandudes teisele küljele ja teise juures waewalt said istuli, kuid ifka alles suud-filmad unepaelus. Alles kolmas, kinnuw nuudihoop, mis wetruwalt keeras end ümber magajate nägude, sundis neid püsti.

„Kurat!“ oli mõlemil esimene sõna.

„Kes löi?“ pärisid ähwardawalt ja siis alles, nähes ülbeid ning wihatud sandarme, kadusid urisedes teiste hulka, nägudel lamamas usfina lihaw, sinine worp. Ueti siis nagu kari lambaid teiste hulka ja nüüd marssisid mööda pikki tänavaid — kuhu? Muudugi wanglasse. Walge leib ja kahwatu wesi on paariks kuuks jällegi prii! Ja mille eest? Olid nad süüdi milleski? Olid nad tapnud, rööwinud, warastanud, petnud wõi wägistanud? Ei midagi farnast. Wahest wõtnud olid mõned neist. Wõtnud kail lamawalt määratuist wirnust peoga suhkrut, riisi, jaanikaunu, kobraatoori ja hiinapähklaid, et midagi wisata näljast korisewasse köhtu.

Olid lihtsüdamliselt ja awalikult wõtnud. Kõigi nähes, kõikide juuresolekul. Teades, et see kaupki, nagu kõik kriisfaja kaubad müdanewad ja hallitawad ladudes, föödaks hiirtele ja rottidele. Teadsid ka wiimaste ajalehtede sõnumite järele, et neid artikleid oli põletatud miljonite kilode wiisi, ja teisi miljoneid wisatud merre, et ärahoida hindade langust. Ja kui nad wõtsid nüüd tollest, kadule määratud kaubast mõned peotäied, selleks, et mitte lasta kustuda elada tahtwat hinge, oli see siis wangla ja kumminuudi wäärne patt? Ei, ega politseigi pidanud seda kuritööks, kuid nad pidid ju midagi tegema, et säilitada teenistust. Pivid kaitsma kapitalistide huwisid, kes maksid neile palgad. See waltweford näis olewat neile tähtsam kui tabada mõnda suurt riigi wõi pangawarast, kellede tabamise liigagaruse eest wõis fergesti saada

ülemuselt „pähe“, sest sarnased olid ju enamjaolt „omad mehed“. Kui just niisuguseid tüüpe ette juhtus, pandi raudu, aga muidu — las lippawad!

Tee politseihooneni oli pikk ja kiwine. Pehmelt ja hääletult pätfusid pättide pehmed nõõrtallad üle filedate muna-kiwide. Minult mõningad, kellel õnn oli olla saabaste täieõiguslik omanik, olgugi, et need olid õigelt peremehelt tallatud wiltu ja tugewasti nääsus, tegid kiwel jubedat muusikat. Regajalt kostus jõugust haigutusi, wäsinud ja kaeblikke oigeid. Paljud rõgisesid lõhida, teised aewastasid, sülgasid ja kirusid „wõmme“, kolmandad waritsesid mööda tro-tuaari, et kas ehk on weel õnne ja leiab priiske kotti?

Hendrek sammus muretult ja ta häbistatud hinges mõlas wihade tornaado, mis näis tahtwat puhuda teda lõhki. Tõsta teda lendu kui kummipalli, paisates siis stratosfäärideste surema. Ta waatles seda hädiist ja haisewat jõuku, need olid ta feltimehed ja need uhked fandarmid — nende waenlased. Tal meenus werine sõjaaeg, kus sammus uhkelt ja mehifelt waimustatud jõuga ees. „Meil eesti rinnas tuffub julge süda!“ kõlas kartmatu laul ja mehed aina tormlesid ning tuifflesid...

Ja nüüd? — Kuhu jäänud see ifamaawaimustus? Kuhu jäänud kodumaa? Kodu? Omaksed? Miks hulgub ta siin, kui werhinnaga ostnud omale maa? Miks rööwiti t'alt talu ja armastus, armas wõõrasema ja eneseuhkus? Kes on süüdi praegusele inimesoo suurimale häwingule, häwingule, mis ületab piinade ja ohwirikkuse poolest isegi maailmasõja, kogugu kõik maailmas olewad jõledamad piinad ja haigused neile patustele ferre! See jõuk siin on waid tillukene terakene miljoneist, kes halastamatult lan-gewad, piinawalt ja pikalt, surmale.

Hendreku ees sammub wana neeger, kelle kaharpeas sä-rab juba wanadushõbedad. Teab, hiiütakse teda Onu Tom-miks. Mees oli juba wiis aastat maganud muul S-is, ühes lõhkenud meribois. Warem olnud kütjaks prantsuse kaubalaewal, kuid siis saanud „koti“ (meremeeste keeles mahamaksu saamine mitte omal soowil), sest julgenud pur-jus meistriks welda, et süsi on märg ja wõimata hoida ületwal auru.

Nüüd pole aga wiis aastat leidnud laewajobi, waid on pidanud end toitma üllraske sadamatööga. Dleks sedagi igapäew olnud. Õnn oli, kui sai nädalas paar päewa. Sel-jas kandis ta kirjupaigalist, ühewarukaga frakki, jalas rohe-lisi sõduripüksid, millised olid talle liig pikad ja lohisedes mööda maad, olid pääreotsad löönud haraliseks nagu lill-kapsas, kuna kõrgekuklalisel peal istus, lord punane olnud,

muhamedimüts. Ta jalakannad ja peopesa suurune lapife tagumikuft olid aga lausa-taewa all. Wana oli ta ja hädine, seepärast oli ta sammgi nüri ja aeg-ajalt jäi ta ifka tahapoole.

Kuid egas ta polnud ainukene, kes enam ei suutnud kaasa marsjida noorile. Seal oli weel paljugi teisi, nagu: puujalaga poolakas Dimitri, keda hüüti lihtsalt hüppawaks Monte-Carlo'ks, sest ta oli alati pangapidajaks, kui sadama-nurgal löödi töowaheajal kulli ja kirja. Temast peeti seal lugu, sest ta oskas kõik tülid lahendada ainja fargulöögiga ja imekiirelt, ning ford oli ifka ja alati majas. Seal, kus pangapidajaks oli ford hüppaw Monte-Carlo, ei tuntud kunagi kallemit.

Eks ta nii teeniski omale ülespidamist, sest ega see hiig-larikas kompanii, kelle töö juures kaotas oma jala, maksnud talle pennigi paiukit. Sest ta on ju wõõramaalane ja tei-feks mõisteti talle süüks, et polewat omi koiwi alt korista-nud, kui raske waaditropp, kraanamehe purjus oleku tõttu, kukkus talle kaela. Temalgi näisid lõppenud olewat jõu-referwid, mispärast ta hüpped muutusid taaruwaks ja nõr-guw higi leotas fargujalga.

Mahajääjate grupis oli ka weel paar wana ja halli araablasi, kes waewalt weel warusid edasi, nagu surewad eeslid, ja üks koletu suur wenelane Sokoloff, kes tsaariajal olnud Wene tshempion maadluses, hüüdnimega Miira, kuid, kes elades emigrandina nüüd wõõrsil, oli täielikult degene-reerunud joodik. Endisest kuulsast maadlejast oli jäänud weel waid pätatusuur skelett, pikad käed ja suur kuub. Alati oli ta purjus ja alati oli tal wiina. Kuft ta feda sai, oli mõistatus. Samuti ka see, millest ta elas, sest töötamist takistas tal ainus wäike põhjus — tal polnud selleks aega! Päewad läbi tuli tal ju juua ja magada ligafes tänawrents-lis, kaisus liiter wiina, magus naeratus näol.

Nad nüüd sammusid wiiekesi oiates ja komberdades, tigusammul rohkem kui sajamehelise jõngu sabas.

„Waata koeri, tõprad, ilanokad!“ wandusid järele lonki-wad sandarmid, lastes wahete-wahel kukkuda walusa nuudi wäsinud wiie hulka.

Need karjatasid meeletus walus. Kargumees katsus kii-remini hüpata, komistas aga ja kukkus appihüüdwa oigega. Wana neeger wajus weelgi rohkem kõssi ja waewalt pen-deldas weel oma peenete jalgadega. Araablased fõrkisid näl-ginud hiirepaarina jõngule järele, kuna suur Sokoloff, weh-fides joobnult käte ja jalgadega, wajus lööfutatades jõnetult tänawrentsliise. Kaks mustawurrulift, tüsedat sandarmi

tundsid endid kui kutsutud olewat õnnetu juurde, teda armetult peksma.

Soolimata edasimarssimise käsklusest, jõuk sai seisus tõstes nurinat ja nõudes peksu jätmist. Paar inglasi, naised ameeriklased, Hendrek ja hull wenelasi astusid wälja riivid, et kaitsta õnnetut, kes loomana karjus ja rögises, nagu ja riided täis ila ning wahtu. Needes peksjaid ja paludes feltšimehilt abi.

"Jätke järele te, timukad," nõudsid ameeriklased, kes olid teistest julgemad ja awameelsemad.

"Arge pekske jõuetuid, te werkoerad!" ahwardasid inglased. Sandarmid loopisid hoope weelgi metsikumalt, ja ka wahelaastujaille. Wenelane aga hulgu walust kui loom.

Hendrek, kelle see metsik peksmine ärritanud meeletule wihale, astus otfustawalt sandarmide ja röökiwa wenelase wahele, oodates nut lööki. See tuligi ja imekiirelt, tabades teda turjale. Teraw walu ta kehale teetis üles ta loomupärase, metsiku ja äkilise wiha. Runa oli sportlane ja sõjamees, siis lühidalt diendas mõlemi sandarmiga, lüües nad knock-out'i.

Ümber ta hulgu waimustatult räpane jõuk. Ka wafakul ja paremal küljel hakati politseile andma pihta. Metsik liia põgenes mööda diiseid, tühje tänawaid nagu hullunud peni. Afendele tekkisid unised näod. Mõned madrused, kes libudega sõitmas laewa, lasid peatada auto, lüües wõitlewaile feltšimeestele wahwalt kaasa. Sandarmid taandusid. Põgenes, kes sai, awades hullunud massile tule. Wihaseft karjumisest ajasid end terawa kiiluna läbi surmawalt haawatute walukarjed. Silmapilkselt rahunes märatfew mass, kuuldes üdini lõikawaid surmakarjeid ja nähes langemas feltšimehi, oiates ja raskelt, öökülmas higiseile tänavkiwile.

Waißtuline elualalhoiu hirm afendas kättemaksuwiha ja jõuk põgenes. Schmusid laiatsi nagu hirmutatud warblasfari nisupõllult. Kargumeeski hüppas wäledamalt kui muudu. Sokoloff jõkkis karuna neljakäpuwil, kuna wana neeger ja mõlemad hallid araablased jookkisid nagu soowiks nad purustada sajas meetris maailmarefordit.

Tänawale jäid lamama aga kolm wigaseks klopitud meelemõistustetut sandarmi ja wiis wagabundi, kõiit surmawalt haawatud.

Siljem kuulis kairahwas, need õnnetud olnud: üks inglane, kaks wenelast, üks rumeenlane ja eestlane Piimamees, sepp ja kahe lapse isa Pärnust. Neli eelmist olid furnud, kuna Piimamehel oli amputeeritud parem käsi.

Sadam põles puhastustules. Kõige maade, kõige rahvuste haige kriisijaia nähjäpögenikud, kes senini lahket wäsuwõttu leidnud hotell „Kais“, mis ise alles küll ehitamata, kuid elanikke juba tulwil, olid ärewil. Neilt taheti rööwida niüid ka päite ja uni, need wiimasedki, mis jäänud weel töötuile ja kodutuile hulkureile. Nagu sipelgad, kelle pesa kallale tungitud, saalisid nad rahutult siia ja sinna.

Rahu polnud enam kuskil, sest igalpool luurasid neid sandarmid, keda hüüti lihtsalt „kotimeesteks“, sest et kandsid puusjal suurt kollanahalist pauna. Sandarme kardeti rohkem kui mõnda puurist pääsenud löwi wõi tiigrit. Sadamas puistati läbi kõik kotid ja kastid ja otfiti ka muuli kiwide alt, nagu wäski, et aga leida mõnd wagabundi. Muudugi sarnast, kellel pole taskus raha ega seljas õhtu- wõi jahiülikonda.

Kellel need olid, olgu ta siis kas küll rööwmörtjufas wõi riigiwaras, wõis keksleda kas wõi kotimeeste kotifopis, keegi neid ei seganud, waid anti lahkest weel teedki: „*S'il vous plait, monsieur!*“ Ja nii awastatigi palju uusi, inimkonnale senitundmatuid suurusi. Kes neist olnud moodne Diogenes, elades rida aastaid lõhkiwiivanud wiinawaadis, toites end kõigest, mis pehmem tänawakiwest ja toitwam waadilaudadest, kes jälle esmajärguline ihunaha-tundetuse kunstnik, magades trobikond aastaid rebenenud färgis, koredas põhuhunnikus, wõi kes jälle joomakunstnik, pole tulnud wiis aastat selge mõistuse juure, elades hingawa kalfuhunnikuna wiinalao lõhkenud müüris. Leitutati ka weel palju teisi kunstnikke, mitmesugustel erialadel, nagu: iirlane Jackson, kes lubas tosin ööd-päewa söömata ja magamata närida tubakat, wenelane Jaroslaw, kes ei pidanud paljaks, paari minutiga kümme liitrit wiina kõrri walada, ja austerlane Dogenbaum, kes sõi õlle- ja napsuklaaše nagu walget saia ja ammustas portfelaani, marmori, tinki ja seatina kui piparkooki, ent üle kõige eelistades fliski kallismetalle, millised hiljem andwat end kasulikult realiseerida, nagu ta ise ütles. Need kõik oleks wõinud teha oma kunstiga raha, kuid nad olid liig ausad selleks, et petta rumalat rahwast sarnaste lollustega.

Niüid aga awastati nad. Tõmmati maailma kõmuar-mastawate filmade ette, wälja nende rahulikust pefast. Ei hoolitud, et olid jõuetud ja wigased, waid kõik pidid marsšma sirgelt, riind ees ja kõht sees, politseistaapi, kus nõuti

nende isikut tõendavaid dokumente. Ja siis: „Tga roju oma koju!“ oli karm politseikäsk. Kus oli aga see kodu, mida neile waezeile, õnnetuile hullureile nii lahkelt soowitati, kes paljude aastate eest sunnitud lahkuma sealt, et otsida wõõrsilt kas kõhule tsipake mõnu wõi hingele rahu? Kus on nende kodumaa ja kodu? Seda keegi neist ei teadnud sest olid elanud palju aastaid wõõrsil ja paljuis riiges. Teadsid waid, et pidid elama ja rändama, sest kõht nõudis seda kategooriliselt ja külmetaw ihugi soowis wajalist katet. Olid kord mingil põhjusil löödud wälja normaalelu rööpaist ja nüüd pidid rändama walus ning piinas, nagu surematud juudid. Kuskiilgi neid ei oodatud. Keegi neid ei wajanud. Keegi ei kahestanud ega kahetsenud neid. Kedagi ei kurwastanud ega rõõmistanud nende surm. Tgalpool oli ränga majanduskriisi tõttu omalgi miljonid töötuid ja ühe surm oli teistele weel rõõmuks ja leiwaiks.

Nooremaid wagaunde, kes wõtnud osa õisest löömingust, warjas end kurikuulsas Wana-Portu kwartaalis. Korjati kofku sendid ja üüriti korter. Mis sellest, et see asus seitsmefordse maja pööningukorrall ja oli tulwil ebamugawalt söödikuist, kuid siin polnud waja end registreerida, pealegi on Marseilles kombeks, pidada ka parimais hotelles tulesi koduloomi.

Hotellil, kus Hendrek magas oma kaaslastega, oli hüüdnimeks „Rööwlikoobas“, olgugi, et uffe kohale, seinale oli maalitud piklade kõwerate tähtedega: „Hotell Paris“. „Rööwlikoopak“ nimetati teda sellepärast, et hotelli perenaine, kes kujust oli kui kehastunud nõid mõne laste juturaamatu järelle, katfus igatewiisi oma ühepäewastelt üürnikelt pigistada wälja wiimse sendi. Kui ta raha wälja petta ei saanud, siis lihtsalt warastas selle wõi löi ise midagi üürniku toas puruks ja nõudis kohkuma panewa hinna politseiga sisse, ja mine õienda siis, pealegi kui keelt ei oška.

Nende tuba asus samuti kõrgemates sfäärides ja nõudis selleni küünimiseks terwet südat ja tubli weerandtundi, sest trepp, mis ainufeseks sidemeks toa ning tänawa wahel, sisaldas kõigest ükshada nelikümmend kolm astet. Tuba ise oli umbes klawerikasti suurune, pöranda, lae ja uffega, kuid afnata. Kui olid walgulelaps, siis pidid päewa läbi põletama elektrit, kuid pimeduselastel oli parem, sest elektri peale tuli muidugi eriarwe. Toas asus alaliselt kopitanud hana-kambri lehk. Mööblits: sarwiline raudkoi, mille madratsis oli tawaliselt rohkem lutikaid kui willapuru, kolmejalgne wana puusand, mis täis graweeritud roppe pilte ja sõnu ja seda muidugi igas ilmasleiduwas keeles, ning lõpuks pesukaus, milline korrallikult wõõbatud mustuse korruga.

Uga muidu oli korter aus, vähemalt polnud karta niipea „koti mehi“, sest need ei wiitfinud ronida nii kõrgele. Bahandawaks asjaoluks oli ainult see, et üks pidi ilma wälja wõi ei poe kõrwa wõi ninna. Muuseas oli walwajal weel ülesandeks, wõsel asja korraldada nii, et kõik korraga pööraffid teise külje, sest muidu oli see lihtsalt seepärast wõimatu, et meetrilaiuses woodis pidi korraga magama wiis meest.

Kolm päewa oli elatud nii juba korteris. Käidud mehifelt ülesse ja alla, kõneldud sofistamata ja lükatud uksti kinni ja lahti täie kodaniku julgusega, kessel üür makstud. Täna aga oli algamas neljas üüripäew, kuid üürnikel polnud kellelgi fentigi. Nüüd olid meeste hääled ühe ropsuga muutunud sofistaks ja sammud kuulmatuks. Waraselt piiluti mööda koridori ja sulajalul ning ähkimatult tipiti üksjada nelikümmend kolm trepiastet, et aga hoiduda kohtumast perenaisega. Wahest weel ükski päew kannatab, siis saab ehk tööd, sest oli ju oodata nut „kätilaewa“, kuhu raske töö tõttu shefid eelistasid meeleldi eestlasi. Kuid waewalt oli mööbunud üürimaksu tähtpäew, kui komberdas koputamatulst sisse perenaine, jäädes laialt ja laisalt uksele nagu tahaks sulgeda põgenemiseks tee.

„Magate weel siin?“ küsis siis ähklides, wõttes hartjalu seisangu, porfunud käed laiadel punsadel, pill nina ja kulasse lükatud juuksejunn toalaes.

„Jah, soowiksime küll weel ühe päewa... aga...“ katjus seletada Mererööwel, kes kõneles kõige ladusamalt prantsuse keelt, kuid perenaine segas teda:

„Kole üüriraha wõi?“

„Homme, homme...“ läks diendama Wanamees puruwigases prantsuse keeles, sest ta tundis alati määratut hirmu wanade naiste ees. Teati kõnelda, see kummaline hirm hakanud temasse ajast, kui kosinud ühe rahadega wanapiiga, kes teda siis korralikult tundma õpetanud rahadega naifi.

„Kui pole raha, siis wälja, wälja, wälja!“ karjus wastuseks perenaine, hakates imewirgalt pilduma koridori üürnike wäheseid asjakasi, ise jatkates sõimu: „Sante ma omas majas ei falli, ega lase neist end lüpsa — kerjused, reostawad maja ära!...“

„Koh küll on itka nõid!“ kirus noor Zürka, krimpsutades oma tilukest, tädretähelisi nina.

„Niukesele kurabile paneks kohe jalaga üle kõri... nii et teab!...“ wandus Mererööwel.

„Sipelga pesasse kuluks wiisata teine,“ targutas Kamel, katfudes asjatult sügada oma küürn, käed olid aga lühikesed ega ulatanud selle kõige magufama kohani.

„Sipelga pesas nihukesel narakal liiga hea — krokodilli-
dele sööbaks kuluks ära!“ arwas Zürka. „Wõi laewa taha
logiks, ah!“

Kuid pahur wanacit märkas neid sama wähe kui luti-
kaid ja kirpe woodipesus.

„Teate mehed, mul on idee?“ awaldas seni waitfelt seis-
nud Hendrek.

„Muidugi sul on neid. Kas sööb järgisabas wõi krae-
wahel?“ nokkis Habe.

„Praegu waid peas.“

„Noh, peas muidugi ka...“ naerdi.

Hendrekki naeris, kuid jätkas siiski seletamist:

„Teate, praegu on õhtu ja seome wanacide woodi külge.
Las magab oma koduloomade kaijus ühe pulmadö, ehk siis
metfaline wõtab ometi kord õpetust.“

„Noh oleks alles punakuubedel pulmad!“ kilkas rõõmus-
tades Zürka, ajades näppu ninna.

„Aga kui ta siit sarnaselt leitakse?“ päris kartlikult
Habe.

„Ega's me seda kellegile ju ütleva lähe, et perenaine
heitnud „puhkama“,“ rahustas teda Hendrek.

Asjaga oldi peri ja momendil, kui wanamoor wisanud
kõik toasleiduwa üürnike kilu-kolu koridori ja ise weel söi-
mates ning pakkude rindadega löötsutades weel kord tagasi
tuli, et puhastada maja ka rahata üürnikest, haarasid wiis
paari tugewaid käsi ta raswunud kere nagu sulekoti, paisates
selle woodile. Enne weel kui toibus ehmatusest ja suutis
karjuda, topiti suhu talle taskurätik ning seoti tugewalt
woodi külge ta higistaw, jäme kehajupp.

„Las nüüd lutsutawad weidi wähemaks ta pakku ja pa-
tust werd, saab ehk ta'ft siis weel miis Brantsusmaa!“
parastas Mererööwel.

„Noh, küll ööfel wiist ragistab ja siputab, seda jääks kas
wõi waatama kohe,“ rõõmustas Zürka.

„Wõib ikka küll olla hull, kui kiseleb ja kratfi ei faa,“
targutas Kamel, sügades imemugawalt kõhtu.

„All right, las nüüd süksub,“ parastati, „kuid nüüd
marfs-marfs minema siit!“

„Aga kuhu?“ küsis arg Wanamees, piiludes kartlikult
ringi.

„Tagasi kaile. Waatame, ehk saab pungerdada wälja siit
neetud linnast,“ arwas Hendrek.

„Jah, ega kinni küll enam ei taha minna,“ sõnas Habe, kes wagabundaasi pärast istunud juba kaks kuud.

„Ega taha küll!“ finnitask ka Kamel, kellel pea kõik wanglad juba tuttawad.

„Mina jään küll siia,“ seletask Mereröowel. „Te, noored, võite ju veel kolada ilmas, kuid mina olen juba kõik kolkad läbi lastanud — aitab jellest. Tahan minna veel waid koju!“

Müüd löi kõigis lõffele palaw kojuigatsus. Korraka unistajid kõik waid kodust, olgugi et mõnel polnudki seal enam ei wanemaid ega tuttawaid. Ei midagi, mis oleks sidunud neid sealse rahwa ja mullaga, kus olid sündinud, kaswanud. Kuid nad igatsesid, õhtasid siiski kodu järele. Tahtsid minna ja wiibida seal kas wõi tunnigi, et siis uuesti lahkuda, teadmisega ja rahuldusega südames — ma olin kodus —!

Neäranis walusalt kriimustask see sõna: — kodu — Hendrekü waludest wäsinud hinge. Mälestused ja igatsused mäsifid endid jällegi suure ja talumatu waluga üle ta keha, tehes selle hellaks ja tundelikuks. Sadama mürgine õht ei olnud rikkunud veel teda täielikult. Veel oli temas tundeid, elu, edasiipüüdu, energiat ja tahtet. Veel polnud unustanud omi kohustusi ja töotusi. Võibolla aitas teda selles Leili armastus, mis põles temas umbse tulena ja weelgi wõimsamalt, wägewamalt kui kunagi warem. — Ei, koju ta veel ei lähe, ei! . . . Ta ei wõi nii minna! Enne on waja teenida weidi raha, millega wõimaldada elu jätkamist kodumaal. Wahest siis, võibolla ka siis mitte? Toon ehk Leili siia, wõõrsile. Ei taha ju minna tagasi oma õnnepäewade ja kauni lootuste rohtunud kalmule. Ei taha näha enam mulda ja laasi, mis olnud ta hing, ta kõik —! Kui pööraselt neid armastask, otse hulluseni. Kuski mujal pole nii ilusasti kuulnud mühamas metfi, nii armsasti lõhnawat mulda ja lilli. Kuski mujal pole tunnud, et on osa loodusest, osa maast, taewast ja päikesest. Kuski pole tunnud, et surra oleks kerge jellel mullal! „Tühi nõrkus mõelda nii,“ rahustask end. „Lollus!“ — Milleks see isamaa-armastus, kui kaasmaalased on ju kõige kurjemad waenlased? Miks kõneldakse waid siis rahwustundest ja isamaa-armastusest, kui on inimel peawari ja kõht mugawalt täis? Ja miks ei praalita sellega enam siis, kui ollakse kaua juba töötä ja kõhtki paistetanud nälgast? Miks kõnelewad waid need rahwustundest ja õilsast demokraatiast, kes rikkad, kellel kõik mugawused elada ja surra, kellel waid ainukeseks mureks see, kuidas säilitada oma lastele samad warandused ja mugawused, mis olnud neil endil. Miks ei praali isamaa-armastuse ja rahwustundega paljurõrdi enamuses olewad, waesed töölised?

Ka nemad armastawad ju isamaad, rahwust, kuid nad wai-
kiwad sellest tummalt, olles teadwad, on weel ka teisi rah-
waid — inimesi —, kes soowiwad elada. Waikiwad selle-
pärast, et armastawad kodumaad, armastawad ta ilu ja
wõlu, ilma soowita selle arwel midagi teenida, waid lihtsalt
armastawad teda — ta enda pärast. Jah, ka tema armastab
pööraselt oma sünnimaad ja kõik need teisedki, nälgased
wagabundid, kuid koju ta ei wõi minna. Ei wõi, ei wõi,
ei wõi! . . . — Ta sundis end rahule ja pöördus wäsinud
häälel Mererööwli poole:

„Mii siis, sa jääd algul weel siia? Aga kuhu sa lähed
magama?“

„Kõrtsimehe juure. Ta magab sakslastega muul S-is,
ühes wanas praamis.“

„Aga seal olla ju kohutawalt rotte!“ arwas teadwat
Kamel.

„Tühja kah, ega mul wiljaait kaapas pole,“ wastas
Mererööwel, jättes seltsimeheselikult jumalaga.

Teised neli jäid aga sadamasse, et pidada nõu, mis-
gusele laewale hiilida ja kuhu sõita? Kuid maailm paistis
neile tõesti liig wäike ja wilets!

*

*

*

Oli pime weebruariöö. Muulides loikus raswase pigi-
na õline wesi, kus walgeid saiaoorukesi walendas nagu
helkiwaid tähti. Neglaselt liikus Hendrek oma kaaslastega
sadama rōskuses. Tuju polnud kellelgi kõnelemiseks, waid
kõik waikisid, rühkides nosinal omaette. Ges seisis ju
hädasohtlik ja raske otsinguteekond, teekond kohutäie föögi ja
rahu järele — „punkrisõit“ teadmatusse, tundmatusse
maisse. Wõibolla, ka furma? Sest kõik ju teadsid, et sõit
„jänesena“ laewal polegi nii wäga nauditaw lõbu.

Alles hiljuti tõid ajalehed teate, kuis keegi kapten last-
nud wiis „jänes“ wifata üle parda, ja ega see polnud ai-
nuka sarnane juhus, säärased teati palju. Samuti teati ka
juhuseid, kus „jänesed“, kes peitu pugunud sõepunkri, jäeti
igaweseks sinna, sest laew, wõttes uut sõetagawara, läm-
matas nad kitsas ruumis. Kuna nälg ja laewaohwitseridelt
peffa saamine olid juba harilikumad numbrid.

Mii sammusid nad hiilikalt, meeled pingul, taskud lõh-
kentiseni pungil liikwa waranduse raskusest, sest korralikul
punkrisõidul ju peawad kõik hädawajalised atribuudid:
õmblusnõelast kuni sidronini, saapaharjast šokolaadini ole-
ma kaapas. Kuulsid, siin ja seal kõlisesid hoiatawast laewa-
ketid. Kuski pahises rahutu wedurlaew ja tülusest walwe-
putkast kostis tollikawuri unist haigutust. Siis oli jällegi
kõik waikne.

„Mihukesega siis katsume?“ küsis korraga Kaamel, puhudes oma kõverat nina nagu metsasarwe, mispeale teised tõttasid teda keelama, et ta weidi rahulikumalt talitaks.

„Sorifin eile „Marseillele Matin'is“, „Augwald“, norrakas, wajutab otse Argentiinasse,“ seletas Habe, pühkides prille.

„Lähme ligi, mis?“ arwas julgelt Hendrek.

„Kuid egas' sealt Argentiinastki midagi head kuulda pole. Sinna rändab nüüd ju kohutawalt poolakaid ja itaallasi,“ walgustas oluforda Habe. „Ja need näljarotid on ju teada, taldrekutäie läätsaleeme eest müüwad oma tööjõu kuradile-kapitalile!“

„Oli kuulda jah, et söögi eestki ei pidada enam tööd saama,“ kõhles ka Wanamees.

„Aga kuhu siis? Kus on siis see Tootatud Maa?“ küsis Hendrek.

Rõik waikisid, sest teati wägagi hästi, et majanduslik katastroof oli mõistnud kõikjal töölised näljajurma. Ja seda kõike selle eest, et omas lolluses olid wäheste töötasu eest walmistanud liig palju.

„Eks on siiski parem kui siin,“ arutleti enda julgustamiseks. „Lähme waatame, ehk saame kuradile peale?“

Pikk tundus tee otsitawa laewani. Hirm pikendas seda weelgi. Kardeti, et wiimaks tulewad tolliwälwurid, otsiwad ja leiawad taskuist — Zumal hoidku, millist puid-padi! — Siis muidugi jäme kahtlustus ja jällegi wangi marss-marss! Kuid midagi farnast ei juhtunud. Rõik jäi rahulikuks. Minult laewad, suured nagu suwilad, lõssutasid kiwile kai kõrwal ja näisid kui hingawat. Korstnad kõrged, mitmevärwilised, tahmasid taewast. Sõtsuwad elektrituled sünnitasid ja suretasid tinawärwilises wees tontlike warjude karuselle. Kustki tungis ninna jaanikauma terawmagusat lõhna. Zuba jõutigi „Augwaldi“ õõtsuwasse warju.

„See ligund ju passasferlaew!“ imestataks.

„Seda parem,“ arwawad ühed.

„Halwem,“ kinnitawad teised.

„Nah, kurat, kes's...?“ sofiistas korraga Zürka, juhtides meeste tähelepanu kellelegi hallile mehemürakale, kes toetudes raskelt kraana najale nofis aplast kaunu.

„Pagan wõtaks, see on wist wahimees?“ kirus Hendrek, nähes lõmmitawat meest.

„Oh-õ! Laisk-Paul, kurat! See on ju Laisk-Paul! Väenemaa pois, pankrotti läinud nahaparkali ainus poeg. See ongi too, — „mees iseendaga“, kes kunagi teistega ei lepi. Oh ja finine sitikas...!“ seletas õhinal Zürka, astudes julgelt warjus kõsfitawa mehe poole.

„Noh, mõtle sin lohe, et tema, kui kuulsin mätsutamist. Ikka mäts, mäts, mäts, kes siis teised nii...!“ kiitis end Wanamees.

„Mis sa põrnitsed sellest lastist, tere!“ ütles ligiastunud Kamel.

„Tahad ligi tulla wõi?“ päris terane Gürka, kes omas nooruswaimustuses soowis mängida Musta-Kaptenit, surudes käsi uhkelt kuue taskute pealt awanestesse, kust need alt woodri wahelt aga jällegi maailmale tulid.

„Sedaford mõtle sin nii umbes,“ urises Laiff-Paul, kugistades kaunu nagu lihawaid, pruune wihamakse.

„Mõttelejaid on nüüdsel ajal palju, pealegi kui kõht tühi, siis ei tehta kailgi muud kui mõeldakse. Kurat, las' mõtlewad...! Tegijaid nõuab elu. Loojaid, kes suudawad kanda loomiswalusid!“ refereeris teiste julgustuseks Hendrek.

„Aga kuhu see siin siis põrutab, ikka otse lõunasse wõi?“ päris täiendawalt Wanamees, liigutades laiu ninasõormeid, nagu hakkaks terawmagus kaunalõhn tallegi pähe.

„Zoonelt Buenos-Airesesse, kuulsin.“

„Minult kuulsid. Muidugi mehed wäljakäigukohas rääkisid?“ närweeris Habe.

„Aga kuhu siis?“ päris nüüd omakorda Laiff-Paul.

„Sinna ikka,“ rahustas teda Hendrek. „Seitungis ju ülewal.“

„Kuid seal polla ka suurt midagi teha?“ kahtles ka Laiff-Paul, puristades suust ussitanud kaunasodi.

„Ja siin on?“ küsis pillawalt Hendrek.

„Ega ole küll, aga hinge hoiab ikka keres.“

„Sinusugune elab igalpool ära: ühest suunurgast ajad sisse hiinapählaid, teisest jaanitkaunu, keskelt topid weel wärwiks pruuni suhkru ja aitäh — kõht jälle täis! Meid atri-buunte leidub ju igas sadamas. Meie poeme täna sisse, sest homme tehakse otsad lahti,“ õhutas Kamel. Kes teab, millepärast, sest muidu alati kartis ju kõhutäie jagamist? Sülgas siis piisku, pühkis käsi pükstitagumikule ja algas ronimist mööda kraana raudseid ribisid nagu wäledamaid mandrille. Teised järgnesid talle. Siis umbes neljameetriline hüpe ja terwe bande seisis kartlikult ümberpiiludes tekil.

„Kuhu siis nüüd, kas süsisse wõi?“ wenitas Laiff-Paul, wahtides juba punkrilugile.

„Põrgu sõida, kauaks me's süsis... ees on ju ometi pikem „lõbusõit“ — kaali läheme. Nägin ise, kui sinna laeti,“ walgustas olukorda Kamel, astudes juba laewa kaubaruumi poole, mille serwa all kükitas ka juba hirmust wärisew Wanamees, kelle närwid olid punkrisõiduks liig wõhisewad.

„Mida, mida laeti...? Ega's midagi söödawat?“ päris õhinal Laiß-Paul, kes tuntud kui suurimaid söögimehi ja laiskworste, pühkides oma suurt ja lollakalt lahtiseiswat suud.

„Na, weli... naaa!“ õrritas Kamel, „seal ootab meid pulmalaud! Seal on: õunu ja türgipipart, ploome, seepi, wiinamarju, sibulaid, biskwiite, wanfrimääret, šampust, lambawillu, jahu ja tsementi.“

„Lähme!“ jostistas ärewalt Laiß-Paul, kugistades suhukorjunud sülje.

Saladuskittude warjudena julasid wagabundid lastide ja kottide wahela.

All ruumis mehed leidsid enda üllatuses, et polnudki nemad nood ainukesed „jäneseid“ laewal. Seal leidis peale nende weel muudki kasutat ja tülitewawat inimpagasit, nagu: kolm sakslast, kaks poolakast, üks itaallane. ühesõnaga, pesakond oli jällegi koos. Wimeduses kiruti weidi ükssteist ja sõimati lärmi tegemise eest, siis jäädid rahulikumaks. Sakselased läitsid isegi küünla, mis igaks juhtumiks kaasa wõetud. Ruum täitus tahmase walgusega. Hirmunud hiired löid sabad sirgu ja pugesis wälkkiirelt warju. Mehed wahtisid uudistawalt ükssteist. Allul wõörastasid, siis imestasid, ent lõppu kroonis sõbralik isteen, kus neli rahwust surusid wennalikult ükssteisel kätt, ilma et oleks meenutatud ainja sõnakesegagi ajaloolisi ja praegusi waenupikke. Need nelja rahwust esindawad kümme inimhinge olid kui tõelikud wennad: ühe mure oli kõigi mure, ühe rõõm oli kõigi rõõm. Hendrek mõistis — kui oleks olnud siin rahwuseid ka sadandeid, tuhandeid, oleks ikkagi wahekorrad jäänud südamlikuks. Keegi poleks hakanud praalima oma rahwustundega, keegi oma kõikewõiwa isamaaga. Säwine aeg ja ühine olukord ja selge mõistusega, awasilmne juhtumine maailma häwitaw waenu kui ka rasside wahel.

„Wõime wanduda oma ema ja wanaema hingede juures, et oleme näljased,“ awalbasid peale sõprusstseeni poolalad.

„Ja meie ka!“ ohkasid kõik.

„Kus need biskwiidid siis on?“ küsis ja tuhnis Laiß-Paul juba ringi.

„Peaks šampuse üles leidma!“ igatsesid sakslased.

„Ega siin wiist makarone ei ole?“ küsisid itaallased.

Ruumis algas otsimine ja tuhnimine. Kõik söödaw kanti purustatud kaubakastidest lagedale, asetades selle kõigest olewast kofuklapitunud söögilauale. Ja huwitaw oli see söögilaud: seal leidis kõik, mida wõidi närida, sest igamees oli wälja laadinud ka oma taskuis leiduwad raasukesed. Pidu-

laua krooniks olid aga siiski — kuldkaelad, s. o. kõrini täis šhampanjapudelid, millistele muidugi jälle üsna juhuslikult peale oli sattunud Kamel.

„Profit Neujahr!“ alustas jõömingu üks suurekasuline, blond, sõlminaline sasklane, tõstes pudeli võimsalt suule.

Teised toimingid ta eeskujul. Õegi klaaside kookupuntumiseft tekinud klirinat oli kuulda, täpselt nagu kufagil koorekõhi öölokaalis. Järgnes metsik ähkimine, mulistamine ja kulistamine. Pudeli põhjad seifid aina pidewalt püüsti; nähtawasti meeldis see luffuslik miljonäride jook ka hulkureile. Tuju tõusis kiiresti. Juba peeti ka lauakõnepsid, muidugi igamees omas keeles. Laulgi näis kipitsewat juba kurgupaelal. Itaallane wiskaski juba pikad, mustad lähharjuuksed filmilt kullasse ja alustas Toselli serenaadiga. Serenaadi kuuldes kilas Habeme filmis wesi. Ta nihutas end rahutult ja närwiliselt plekkwitsadega seotud kaubakastil, müskates wiimaks Hendrekule ja tehes ettepaneku, laulda kolmel häälel üks ilus eesti laul.

„Kuldrannake, kuldrannake, mil jõuab laew
su kaldale! . . .“

alustas seepeale Wanamees, katsudes, end raputades, wäristada häält. Gabe ühines tema bassile oma kwiwa ja kiifuwa, nalginud külakoolmeistri tenoriga, Kamel oma kwiwulsa mäagiwa mõminaga, Zürka aga pigistas ehtsat diskantti, nagu algkooli plikake. Hääled olid küll weidi segased, kuid laul klappis ja sai tugewa aplausi osaliseks. Nüüd ei pidanud ka fakslaste enesetunne enam wastu ning hoogsalt alustasid oma:

„Deutschland, Deutschland über alles'it!“

Kisa ja lärmi olid kõik kottide ja kastide wahed täis, sest ka poolakad olid nüüd röökima pistnud mingit rahwamarssi.

Siis korraga kuuldi ülevalt hüüdeid, samme ja kolinat. Ohmunult märgati alles nüüd, et lärmiga mindud siiski liiga kangele. Oli nende õnn, et ruumis õhk oli sumpunud ja kõik helid surid juba sündides. Hüüdeid ja samme eemaldus jällegi.

Serwe pika päewa oli kestnud all, pimeduses, lõputu binee, leotatud wahelst wahutawa šhampanjaga, kuid laew ei liikunud ifka weel. Kuid siis kord kest magusamat unega kuulbus ülevalt unesti hädaohtu ahwardawat kolistamist. Awati luuke ja suleti. Walgust kartwad „jänepsed“ kadusid imekiirelt, kes muutudes kotiks, kes kastiks, kes jälle lihtsalt šhampanjapudeliks. Keegi ei tulnud. Aga kuskil suses midagi, porises nagu wanaduseft wäeti soolapuhuja.

Järgmisel momendil püüdsid kõigi fõõrmed juba wänget wääwliõhna.

„Gaafitawad, kuradid! Poifid, gaas!“ karjus läbilõikawalt Kamel, tõustes fakiirina süütuilmelisest hiskwiidikastist.

„Porka madonna!“ karjus itaallane, rebides juba mööda redelit üles. üldises segaduses järgnesid temale poolakad ja sakslased, ehmunud ning unised.

Cestlased aga jäid. Nad ei eelistanud seda wäljapääsuteed, sest Kamel kui elukutseline pungerdaja teadis, et kergem on pääseda kihwtitatud kaubaruumist tiirelt wabadusse läbi punkri. Kuid õnnetuseks leidis hirmunud kamp, et tawaliselt lahtiseisew atwans oli seekord suletud laudadega. Mis teha? Kas pöörata tagasi ja otsida wäljapääsu sealt, kuhu tormasid teised? Kuid teadsid, kaali luugid enne mereleõitu on suletud, mida ka tõendasid sinnatormanute ahastawad karjed ja meeletu trampimine luugile. Ent ruumi walgus ikka ja ikka enam wääwelgaasi. Wõimatu oli weel midagi näha ja rääkida. Sgasse ihupoormesse imes end kollane surm, lämmitades hingamise. Kamp tegi meeleteitlikke pingutusü eemaldada neetud laudu, mis lõpuks andsidki järele ja murdufid.

Pooleni mürgitatult taaruti süternumi. Jürka waarus ja langes nõrkenult süsile. Suwewa ilmega istus süsil ka Kamel, filmad jõllis ja punased, keel ripnemas kulunud luisuna awatud suust. Ta näis mõtlewat, kas surra kohe wõi elada weel raafuke. Wanamees oli wajunud põlwili seina ääre, korises ja wenitas suukoonaft ilalõnga. Segaselt koebas ta põues, nagu otstiks sealt jumalaema pilti, mida enne surma wõiks weel suudelda, kuid kõikide üllatuses tõi lõpuks sealt nähtawale pooleni tühjendatud „shampuse“ pudeli. Niipäas viates ise ja pakkus sõbralikult ja wäriõwal käel ka teistele.

Sendrek, kes waid hirmsasti kõhis, haaras pudeli ja katsus selle kallil mahlaga elustada nõrkenud Jürkat, kes lamastles mustil süsil nagu lumememm. Jürka ärkaski pea, ahmis korisedes õhku ja tegi walugrimasse. Wiimaks wirgudes täielikult fofistatõ oma tawalise lapsenaeratusega:

„Noh, pörguline oli kange, nagu konijupp oopiumiga.“

„Ära tahawad tappa sellegi wiletsa elukesel!“ wigas Habe, kes ikka weel hoidis taskurätti näo ees.

„Näe, poleks laud järele annud, pista kõrwad pea alla ja padawai...“ seletas Kamel ägisedes, rõgastas ja tagus wastu rinda, nagu peaks sealt keegi wäljuma.

„Aga — kus teised on?“ meelestus korruga Sendrekul, „pääsesid nad wälja wõi ei...?“

Läbi waituse kuulsid nad kaalist tumedaid hoobe, kõmas ikka weel luugile ja üsna tafa ja õõnsakõlaliliselt kostus sealt

meeleheitlikke hääli. Kõikide nägudele tardus õnnetust aimav ilme.

„Waja minna päästma!“ hüüatas Hendrek ja tormaski juba tekile. Teised järgnesid talle, sest ka punkrisse hakkas kollase maona ronima gaas.

Jõudes tekile, Hendrek nägi, et oli õhtu ja laew väljumas. Madrused jooksid sira ja sinna, kistades ja askeldades troosides ning waerites nagu ahwid. Kaaliski kostus aga hullupööraht trummeldamist ja karjeid. Hendrek teadis, seal wõitles saksa, poola ja itaalia ühine front gaasiga. Hendrek jooksis, kuid weel enne kui jõudis selleni, nägi madruseid juba awamas luuke. Mehi waarus ja tõmmati välja. Siis — hulgumine, südantõhestaw karjatus.

üks poolakas oli nõrkenud gaasist ja kuffunud, sakslast kaasa tõmmates, sügawusse. Laibad kanti laele: weristatud peadega, kollased, filmad pungis, nägudel appikarjuw grimass. Politsei tuli. Läks. Wiies „jäneseid“ ja furnud kaasa, ergutades wäsinuil ja nõrkenuil weel kumminuudiga jalgu. Hendrek taandus uuesti keelkawa, et hoiatada sõpru farmide politseinike eest, kuid need olid kadunud. Wististi olid põgenenud maale? Kas ka jooksta neile järele wõi jääda? Kas olla wõi mitte olla? usutles end kui Hamlet. Ei suutnud endale aga wastata, sest süda pööratas ja pea tahtis kui weereda kaelast. Ruumidest tungis aga weelgi rottide häwitamiseks määratud mürggaasi. Uimaselt wajus Hendrek rinnuli kütteruumi peal asuwaille õhurestidele. Tal oli ükstaskõik, mis nüüd ka ei juhtuks, sest ei suutnud midagi mõelda, ka liigutada mitte. Waewu suutis weel hingata.

Raginal krukuti üles ankruid. Wintsid wiunusid ja troosid ning ketid kolisesid. Ohwitserid jagasid laial häälel käsklusi. Laew hakkas liikuma.

„Lähem, sõidan ja kuhu? Wabest surma?“ tungis pimedusest tuimunud ajudesse tumedaid mõtteid. „Jah, surma, samuti nagu kaks ta seltsimeest mõned minutid tagasi. Surma!...“ Wahtides otswalt ringi, nägi, kuidas tõsteti kaile Punase-Risti autosse kaks werist laipa.

Rad on furnud... Lõpp nende rännakuile, piinule, otstringuile..! Rad surid, ilma et omaksed kinni oleks surunud nende angunud filmalanguisid. Surid, ilma et keegi oleks walanud ühtki leinapisarat. Ilma et keegi oleks sõnakefegagi mäletanud wõi mõelnud: nemadki olid inimesed, tahtega elada, soowiga näha täitumas oma unistusi. — — Rad surid märtrisurma. Surid, pühdes, maksu mis maksab, taotlema omi sihte, tõusta pühimate tähisteni. Surid kui jõulised tewinimesed, kuid maetakse kui sandid. Kas saa-

wadki wanemad kunagi teada oma lapse surmast? Lapse surmast, kes julges jätta kodu ja isamaa, minnes laia, hädaohtlikku maailma, otstima tööd ja leiba. Hinges, lapsearmastusest mõjutatuna, salajane lootus, et ehk kord tagasi tulles suudab võimaldada wanakesele, kas wõi surma eelgi veel, mõningaid helgemaid päevi, kus neil poleks waja norutada ja nutta kõhumurest. Ent kui palju neist noorureist pettus, kui paljud häwinewad elu ebanormaalseis kägistustis. Paljud neist piinatakse surruks lihtsalt leitwakanika eest. Tihakse wigaseiks, santideks. Ristakse hingest tundes ja ihult liikmed, et aga saada rohkem tulu oma kopitanud mammonale, millest wahest ei tuntiagi muud tulu, et saadakse süüa end pakkus ja juua pehmeks ajud.

Ja seda kõike võimaldab neile kõige enam keeleoskamatu ja näljane wäljamaalane. Hea, et temal pole wanemaid. Kuid kasuema, kes olnud talle isaks ja emaks, olnud talle neist ifegi kallim. Kasuema! — Hendrekule meenub siis õnnetult surma saanud kasuema tõetruus ja loomulikes wärwes. Otsi tunneb omal praegugi wiibiwat ta pehmet, õrnutsewat emapilku. Tunneb ta krobelist muldkätt paitamas omi juukseid. Wesil suliseb wastu laewakülgi ja selles kõlas nagu kuuleks, kuidas kasuema lauldes sõtkub punasekirjadega woffi, wenitades koonlast näljasele wõkihundile peenikest sõormeid. Tema, Hendrek, ja majakas Miisu kikitawad aga ta jalge ees ning tema seab wõkirattale tuliseid süsi, ise wahtides, kuidas hullupööra kihutab tuline sõõr, mida üllatunud Miisu katsub tabada käpaga.

Meelestub ka kooliaeg, elu linnas ja praegune oluford, mis on elu tõeline, maskeerimatu, kaunistamatu pale. Kui paljud tunnewad seda, aga wähesed, kes mõistawad teda! Kobatakse pimesi, usutakse: küll pödur aeg parandab ise oluforra. Sealjuures unustades: haige pole ju aeg, waid inimkond ise. Ja kuidas wõidakse rawida wiletsat majanduslikku oluforda, kui ikka veel usutakse, et igast saapawikisjast, ajalehepoisist ja poesellist wõib saada veel tänapäewalgi miljonäre. Kui ikka veel usutakse, et ainult täna ollakse wähesed — homme saadakse juba rikkaks ja omandatakse määratud warandusi. Kui usutakse end olewat wäese ja patuse sellepärast, et nii on Jumala tahtmine! Urwatakse end olewat lolli, sest pole taskus raha, kõhul raswu ja suus sigarijurni. Polegi loota paranemist, kuni kummardatakse veel kulda ja kuldwaftikaid!

Unistusest ärataksid ta mere wõimsad ohked, milliseist hoo was mõrkjat soolahõngu. Prääksudes ja wingudes kihutaksid meripardid ranna suunas ja kajaksid hõljus nagu moodsamaid sulgkübaraid laewa ümber. Digaw meriboi häälitjes sügawalt ja raskelt nagu mingi surmawalt haawatud

merikoletis. Puukompade logisesedes lohistas end temast mööda laewakoff, kandes kaptenile kajutisse praadi ja konjakit.

Magus toidulõhn lewis uimastawalt, kõbitades sõormeid ja pannes urisema nälginud foolikaid. Nälg sundis ta tagasi kaali. Leidis, gaas oli alt juba haihtunud ning õhk jällegi hingataw. Roomas siis mööda kaste ja kotte, otsides warem mahajäetud küünalt, kuid see jäi kadunuks. Nii pidi leppima igawese ööga. Muidu oli ju isegi huvitaw see kottpime laewaruumi öö, sest sisaldas endas vähemalt toiduaineid. Aga lõpuks muutus see siiski tüütawaks. Warem, karjapoisina, oli küll wahel unistanud, peaks ometi kord tõusmata jääma päikene ja oleks terve kuu waid üks igawene öö — saaks kord ka mehe moodi magada. Ja nüüd oligi nii: Maga ja ärka, ärka ja maga, ikka saadab sind öö, öö, öö.

Laew peatus kolmes, neljas kohas rannikul, andes ja wõttes kauru, kuid Hendrekule jäid needki momendid ööks, sest pidi ju selleks ajaks siirduma sügawamale, et teda ei leitaks. Oli jõudnud nii arwatawasti juba kesti Atlandi, kui lisaks muile piinule kaasus weel ka torm.

Laadung andis järele, libises ja nihkus. Kastid, waadid ja kotid pöörlesid meeletus kaosel. Hendrek pidi palansfeerima, olles kاپuli kastidel. Palju kordi jäid ta käed ja jalad kastide wahele. Teraw walu torkas südamesse, see weri kleepus kastidele, ta nõrkus. Ürgates leidis end kuskli nurgast, pea mügerline nagu männikäbi, luis ja liikmeis põletaw walu, aga südamel pööritus. Ta öökis ja oksendas. Puuwili ja pähklad leidsid tee siiskonnast wabadusse, ent siia, neetud puuri, pidi jääma waid tema. ühtki päikese ega kuu kiirt, ühtki sirawat tähte, pisematki tuulehiili ei küünninud temani.

Oli waid rõhuw ja kopitusest lehkaw öö, milles tema oli tumedamaid täppe. Oh, kuidas ihkas ta nüüd tuult, päikest...! Lõpuks laasi ja lillist heinamaad...! Kuis ihkas nüüd wäikese metsaojakese waikset wulinat, näha ta hangi ja kirjuseljalisi ahwenaid...! Ja kui trööstiw oli too sine-taw, jase rabajärw, kuhu näis uppunud olewat taewas, ja kus õitfes lumiwalgeid ning kuldkollaseid wesiroose! Ta ihkas kõiki neid, neile omase romantikaga, nende lihtsuse ja wõluga, olgugi et teadis, on liig wana juba ja aegki otsatu karm romantisemiseks. — Mehiselt tuleb astuda wastu raskele reaalsusele. Kuid tundis, ta hing ja ihu olid kui kaswanud neist, need kõitfid ja mõjutafid seda.

Rahunes jällegi meri. ülewalt kostus madruste laulujorinat ja kuskli saagis firts — pörguline, kui ilusasti, ikka firts, firts, firts! Kust tema siia sai?

Kana weetnud oli päewi ses lõputus öökangas, ta täp-
felt ei teadnud, sest uuri asemel kandis ta juba annu armee-
nia pandimajas ümberwahetatud pükse. Kuid umbkaudu
arwas neid möödunud olewat juba terve tofina. Seda
tõendas muidugi kõige selgemini ta habeme kasw, nimelt
pidi end iga kolme päewa tagant raseerima ja nüüd oli ta
seda teinud juba terwelt neli korda. Muidu nii wastik rasee-
rimine tundus siin ifegi mugawana, sest tarwitada tuli wee
ja seebi asemel lihtsalt shampanjat. Ja kui toredasti see
weel wahutas, wõta karwa kas wõi noata.

Uga weel mõnusam oli loputada sellega omi paakunud
juukseid ja kõõmendama kippuwat nägu, kusjuures teraw-
magusad härrasjoogi gaasipritsmed tungisid sügawasse süda-
messe nagu kofeiini nõelad. Jah, raseerimise ja magamise
üle ei wõinud siin tõesti nuriseda, aga mis lõppude-lõpuks
talle talumatu piina hakkas sünnitama, oli ta kõht. Seedi-
mise tundis olewat täiesti mokas. Täna oli weel sündnud
mingeid pählaid — kas olid need halvad wõi hallitanud —
ei tea, kuid nii-kui-nii üksluisse toidu tõttu halvaks muutu-
nud seedimisele said nad jaatuslikuks. Tundis, kõhus tel-
kifid kohutawad walud, magu puhus end täis, süda pööratas
ja pea näis kui tulwil haifewat muda. Jhu wõbises ja wä-
rises wahelduwast külma ja sooja. Nägu ja käed löid õhe-
tama palawikust ja peanahk muutus õrnaks ning waluta-
waks. Kurgust tõusis lämmatawaid wõbeid — ta oksendas.
Reha kattus üleni higiga. Teadis, oli mürgitatud mingist
toidust, kuid kust leida nüüd abi? Polnud käepärast mingit
arstirohtu. Ta kannatas. Pigistab hambad huu!de, see
weri nirises kuitwale keelele. Silmist pudenes tuisklewid,
punaseid sõõre. — Wahest surengi siin?

Siin pimedas, ummikus, kus krõbistawad gaasid hullu-
nud hiired ja uimastab kopitanud leht? Pääsis ohwirikkast
sõjast ja sureb nüüd siin, armetult nagu kerjus. Sureb ja
keegi ei tea, ega saagi teada, kus ning kuidas! Sureb elu
suurimal wõitlusmatkal, tulwil elutahet, energiat ja wõit-
lusindu. Sureb ja Leili jääb teda ootama, ootama, miks
Svendref ei kirjuta ega tule kord...?

Dotab ja sureb siis igatsusifist ning nutust. Dotawad te-
da ka mühaw laas, kudrutawate meltsasepaarikeste ja luksu-
wate kukulindudega, kes igal kewadel katsuwad ära petta ini-
mesi. Too, ennejaanine, tihandewärwiline, õiteswoogaw
heinamaa ja wesirooside waiba alla pugunud järw. Neid ei
näe ta siis kunagi enam...!

Si, ta ei wõi furra! Ennem juba awastan oma ja otfin
abi laewaarstilt. Lasen panna end wangi, lasen end liiwa
laewaochwitferidelt ja pilgata — ainult mitte furra —!

Veili pärast mitte, nende armastuse pärast, elu enese pärast! — — —

Tehes üliinimlike pingutusi, jõudis surmani väsinult dekile. Oli warahommik. Päike tõusis sinetawa weewälja horitfondilt nagu weretaw sammas; walgustades lainetawal substraadil põgenewa öö tulitawaid jälgi. Tasa ja soojalt puhus SW-ist, tassides endaga kaasa nõgist laewafuutu. Raadioantennil puhkas kari tillukefi hallitapilissi rändlinde — wiist samasuguseid hulkureid kui temagi? Kuid neil näis tuju olewat parem, sest rõõmuft laulu fillerdas masti ja poominõõride rägastikust.

Kui kena on wabadus ja elu! Nii palju ta's rahu, ilu ning kosutawat wärskust! Kuid miks wõõrutatakse inimlaps looduseft, millele ta ise olulisemaks osaks? Miks tahetakse rööwida talt wabadus, päikene, toit? Miks orjastatakse ifegi mõlemist ja wägistatakse õiglust? Rööwitakse elust humanism ja wendlus? Kas jellepärast, et too protsess pakub ühele inimkonna kihile erilist lõbu? Võimaldab neile rikkuse, uue ja labase põlemisprotsessi surmale? Elu ilma wõitluse ja sihtideta? Elu, mille nauditawamaks numbriks on keha orjamine kõigi tema al- ning üliinimlik- tidega? Zättes aga hinge, kui elu põhjakkordi, roojastatult fööti.

Ei, tema, Hendrek, kui sündinud laanedelaps ja praegune rändaw wagabund, kes kõigile kuningaks mida näeb, ei mõistnud walitsewat oluforda.

Nii seisis ta suurel, kahelümnetuhande tonnihilisel reifijateauriku õlitatud dekil ja lõdises külmaft, mille tekitas kõrges palawik. Kõhus krögises ja kolises midagi. Kõrwus mühisesid wõimsad olematud kosed. Ta wajus rellingu najale ja öökis. üks madruseift ööftus laial meremeheammul mööda. Laitis piibus tubaka ja sülgas nähtawa mõnutundega walgepäiseisse laineisse. Hendrek peatas ta, seirates teda kahwatanud näo ja põlewate filmadega.

„On laewas arsti, olen haige?“ küsis.

„Aa ah... merehaigus, mis? ... eeh. Kus klassis sõidate?“ küsis, riiwates oma karmi meremehepilguga Hendreku tolmunud rõiwu.

Ütleksin talle, sõidan „jäneseana“, kindlasti sõimaks ja wõibolla, lööbki. Annab kaptenile mu wälja ja terve sõit nurjuks ja need walusad, kannatusaltarile toodud ohwrid oleks asjatud. Ütleksin neljandas klassis, ei teeks minust wistiski wäljagi?

„Praegu waid kolmandas,“ wastas Hendrek, teeseldes nähtawat ükskõikust.

Rahhustawalt lööris madrus Hendrekule, kuid muutus fiiski juba weidi lastemaks, sõnades:

„Praegust, unearjal, arst wõtab wastu waid erakorraliselt haigestunud, eimese ja teise klassi reisiijaid.“

„Aga kui kolmandas ja neljandas klassis haigestutakse?“ julges küsida waludes piinlew Hendrek.

„Eks wõiwad siis surra, kui ei suuda oma haiguslega oodata, kuni arst on üles tõusnud,“ jorises wana meremees. „Kuid, ehk on teil õnne? — Tulge, näitan teile, kus asub arst ja ambulants.“

Sammuti treppidest üles ja alla, läbistudes palju pikki koridore. Waewu suutis Hendrek järgneda tugewale meremehele. Iga minut ähwardas kukkuda põlwili, kuid fiiski sundis end liikuma, sundis enese jõu määratu hüpnosiiga. Wiimaks jõudsidki arsti wastuwõtu-ruumini. Hendrek, toetudes seinale, helistas. Waigiti. Helistas weel korra ja siis weel. Nüüd hoidis ahastusest ja wäsimusest pidewalt juba näppu häirekellal. Siis kuulbus ruumist ägedaid samme. Üks awanes ja läwel seisis paljaspealine ning rüügearmiline welsker, kandes jämeda ja suure krokodillina all peeneid sisalikufaba taolisi wurre. Oskalist kulmudepaari ühendasiid aga näpitsprillid, mis tahtsid pigistada ta suure nina nagu näost välja.

„Znimene, olete hull, wõi laew põhja minemas ehk keiser suremas, mis te märatsete öö ajal, mis te lõhute?“ paufus welsker pahandatult, kohendades oma massiivse lehhanniku ümber jodicumist ja piiritusest haisewat pnyamat.

„Olen haigestunud, raskesti, wistiski kõhumürgitus, kas tohin paluda arsti?“

„Wõi teie ise oletegi haige ja weel ööajal! — Kus klassis sõidate?“ päris põlgawalt welsker, wahtides Hendrekule nagu putukaunrija liblikale.

„Teises,“ wastas nüüd mõtlematult Hendrek, jattates: „Mul on tõesti weremürgitus, palun tötata.“

„Ma ei mõista, millega end siis toidate, et kõht haige, kas obastraadi ja lepahagubega...? Jooge merewett peale ja olete filmapikkelt terve!“ soovitas toores welsker, tõstes sealjuures pealmist huult, koos sisalikufaba wurrudega, mis pidi tähendama: — ma naeran!

„Znimene, olete hull, wajan arsti... arsti!“ wigas Hendrek, wajudes waludest rabatuna ooteruumi lihtsale toolile. Ta jõud oli otfas. Waewalt suutis weel awada suu, et öökida. Silme ees aga mustendas tahmane wine.

Welsker kargas nüüd ehmunult ligi, katsus pulssi. Raputas pead ja astus kõhklewalt kutsuma arsti. Tuligi wiimane. Karwane ja urisew nagu tantsuma õpetatud karn.

Waatas oma joodud ja porfunud filmadega Hendreku keelt, filmaaluseid ning ebaelegantseid riideid, pärides siis oma-korda: „Kus klassis sõidate?“ Hendrek waewalt suutis weel waletada, et teises.

„Pimesool!“ pöristas wastust kuuldes arst.

„Ei wõi olla pimesool, härra doktor, sest see on mul juba korra lõigatud wälja,“ awaldas kashlewalt Hendrek, kuid arst ei näinud teda kuulawatki.

„Pimesool ja tuleb laewa maabudes lasta opereerida,“ urises arst, marsšides juba mõnusalta haigutades tagasi oma magamistoja mugawasse awarusse.

Hendrek jäi abitult lamama toolile, näol walude wõitlusmast.

„Pimesool jah!“ finnitaa nüüd ka welsker, näppides end mugawalt suurest krokodilli-ninast.

„Ei ole pimesool, ei ole!“ otse karjus Hendrek. Sest oli põdenud selle haiguse juba läbi. Teadis olewat omal kindlasti kõhümürgituse, mis wõib hilinewa arstiabi tõttu ifegi tappa. Kuid too arst, kes karwane nagu Cefaw, porfunud ja joodud filmadega, ei wõtnudki waewaks teha kindlaks ta haigust. Tal näis uni olewat tähtsam kui inimelu. Pealegi weel üks odaw, teise klassi elu! Ning see prillidega ning wurrudega welsker oleks tõesti kohasem lihunikuks kui awitama haigeid.

„Palun teid, kui inimest, andke mulle midagi mürgituse wastu, palun seda!“ anus Hendrek, tundes ainult, et surmahirm hoidis teda nõrkemast.

„Pimesoole wastu meil midagi ei ole. Sest kindlasti teeb walu teile pimesool; arwastin seda ifegi, kohe kui katsumin teil pulssi,“ jatkas jonnakalt arsti tarkusest kõigutamata ufus welsker. „Kuid annan teile siiski teie palwel ja täieliselt omal wastutufel midagi mürgituse wastu. Meelake ta ja olge siis õnnelik kuni kaldale jõuame, kus pimesoole wõite lasta opereerida.“ Ning ulatas Hendrekule mingi pudeli märjufesega. Seda aga mitte wastutulelikkusest wõi kohusetundest, waid sellepärast, et wabaneda tüütawast inimesest ja rutem saaks minna jällegi magama.

„Sisse wõtta, kaks korda päewas, üks supilusika täis,“ luges Hendrek sildilt. „Peale sööki, supilusika täis,“ ümifesh osatawalt enesele ja kaks libedat joont sünniwad ta walust moonutatud näkku. — Millal on ühel „jänesel“ söögiaeg ja kes muretseb noad, kashwid ja lusikad? — Ta läks ja waarus laewa ninna, wajudes ühele trossihunnikule. Siin oli weidi parem. Puhus kosutaw tuul ja hellis tõuswast päikesest. Awas siis pudeli ja jõi arstirohtu, mitu supilusika täit, seda pidi mõõtma tundelik wagabundi kõri. Rohi mõ-

jus hästi, tehes ta tuimaks ja uniseks. Ta unis. Jäi magama kui laps ema sülele, tundmata hirmu, et teda võidakse tabada, wangistada ja saata tagasi sinna nälja ja armastuselinna, Marseille'sse.

Kui ärkas, keerles päikene juba zeniidis. Oli kuum ja pigitatud laevadeff lehtas tõrwast. Jõuk nudishimulikke reisijaid wahtis teda. Waadeldi, fofifletti, imestati, kes on too, niisugune pikk, blond ja nälginud. Kehitati õlgu, raputati päid, kuid keegi ei mõelnud teha lärmi. Need olid falk neljanda klassi reisijaid, kes tulnud laewaninale, imetlema mere määratud awarust.

Hendrek tundis end nüüd paremana. Tal meelestus hädaoht, milles wiibis. Waja oli otsida kiireks korras kaitset laewakontrolli filme eest. Parem abinõu näis olevat tutwuda mõne tõsifema näoga reisijaga, kellele võiks usaldada oma saladuse ja kes annaks talle weidi süüa. Silmitses ot-fisflewalt ja hoolega teda ümbritsewaid reisijaid. Need olid enamjaolt lihtsaid maainimesi. Enamuses kõik noored, töo-mehelikult kohmatad, pelglikud ja tagasihoidlikud. Paari tütarlastki oli näha. Istusid kõrgetel polleritel ja nokitsetid mingi näputöö kallal. Näod riisipundris, kulmud ja huuled säetud moe ning soowi järele, priskele sääred kumerate põl-wefetradeni paljad.

Simuleeriwad imeusinat tööneidu, kuid ise wahiwad ja-lamahti ümber, kes neid keegi ei imestagi. Naeratawad lu-bawaltpoistele, kes istuwad tõrwatud tekil ja mängiwad kaarte ning suitsetawad. Paar punasehabemelist wanaldaqst meest tõkatist haisewais säärtsaapais lösfutawad rinnuli rel-lingul ja nutiwad seletades piipe. Üks kulunud riides ema istub kõiehunnikul ja toidab oma kõhna, närtsinud rinnaga wastfüündinut. Paar meest, kes kannawad kraet ja presfitud piikse, õiendawad atlasfi kallal, kuna siin, seal ning igalpool kikkawad ja wallatawad paljasjalgsed räpased lapsed.

Need on osa emigrantidest, kes sõitmas Argentiinasse, kuuleb Hendrek. Sõidawad kaugele sünnimaalt ja kodust, et leida lapikest maad, wõi wäikest teenistuskohata, mis võimal-daks elada omal ja toita perekonda. Rändawad olude sun-nil, südamets murede koorem. Kuid palju lootust ja uskugi seal ning tahet ja wõitlusindu. Naised ahastatid ja nuttid, kui lahkusid kodust. Lapsed rõõmustatid ja kikkasid, kuid mehed jäid ükskõikseks. — Mured siin ja seal, kulda pole nüüd kuskigi, wõlbi lahkudes, kuid fiiski wargfelt loodeti: — wõib olla . . .?—

Kelle poole neist pidi nüüd pöörama, kellele awastama oma suurima saladuse ja kellest paluma abi? Kas neile kasele, prohwetihabemega wanamehele, kes haisemas tõkatist

ja liikwast, wõi neile noorile, kes mängisid roidunult kaarte, wõi koguni neile kahele, kokotile, plikafestele, kellede filmalainused on kui ämblikutwõrgud ja printed sääred ning kaarpuusad määratumad magneeditwäljad, mis kisuwad endisse meeste pilke. Wõi jälle neile kahele, kraetkandwale härrale, kes paistisid olewat külatoolmeistrid ja näisid waidlewat selle üle, kas Argentiina asub Lõuna-Ameerikas wõi Lõuna-Ameerika Argentiinas? Ei, need kõik paistisid olewat siin juuda tüüpe. Polnud neist kellestki awitajat.

Istus nii kõrges kõiepuntras ja arutles. Laewa esimese klassi rõdul helistati härrasid kohwile. Paksud ja peened ifandad, koss priskete daamide ja moodsamate tehniliste wahenditega peenedatud preisidega, liikusid sõdgiisaali suunas. Tuul kandis sealt magusat kohwi- ja puundrilõhna. Hendrek sikutas end jalule, sirutas tuimunud liikmeid, pühkis peoga riidetelt tolmuga ja astus alla, neljandama klassi reisijate üldruumi.

See oli suur ja tolmune laewaruum, tulwil raudkõisid, wänget sõimu ja tubakasuitsu ja mitmekümne iserahwuse keeli. See räpane laewaruum näis esindawat terwes maailmas leiduwaid rahwaste rasse: Siin oli eurooplasi, igast rahwusest, ameeriklasi, aasialasi, aafriklast, austraallasi. Kuid sellele waatamata see rahwuste ja rahwaste segu näis olewat lihtne ja südamlik. Läbisaaminegi paistis olewat eeskujulik. Nii magasid süsimust hotentott ja lumiwalge walgewenelane ühel ja samal madratsil, sest wooditeest oli tulnud puudus, reisijate ülirohke tõttu.

Teisjal mängisid jälle kollanäolised hiinlased punakaspruunide indulastega würhtwleid. Warjukamas ruuminurgas süblis paarw segawärwilisi lapsi. Wäikene saksa Fritz mängis poola Zwaniga indiaanlast, kandes peas sulgi ja tätomeerides sõetükikesega üksteisel näokesi, kusjuures mudelikis tarwitati tõetrund indiaanlase poisipõngerjat, kes ise, asjast waimustatud, karjutas ühest prantsuse mudilast saadud suupilli. Wäike neegripois, räpaseis, wõidunud kalfsudes, toppis endale kaela wana kummikraed, õeldes, tema olewat nüüd sir.

Paar ameeriklastest inimidu mängisid itaallastega, larmates, politseid ja bandiiti. Wooditel lamaskles aga mehi ja naisi, koduselt riides, westeldes wõi lugedes. Pealiskaudselt waadelduna näisid need rändurid olewat endaga rahul ja sõidust ifegi huwitatud, kuid, terawamalt tähele pannes, wõis igas indiwiidis märgata rahutuse ja mure rõhuwaid warje.

„Andres, palju karjud?“ kuulis Hendrek lastidega täiskilutatud ruuminurgast kedagi küsivat.

„Wiis!“ hüüdis teine mehehäääl.

„Wiis omale!“ jorises jällegi esimene.

„Kurat, ruut trump. Mart, käi wälja!“ karjus siis kolmas ja neljas wirutas tugewa rusikahoobiga pottässa lauale.

Need olid jalk Pärnumaa mehi, kes seal olid kuffunud hafarti „lambapea“, sealtkandi populaarsema kaardimängu juures.

Hendrek üllatus ja imestas. Süda tahtis suurest rõõmusest nagu lakata löömast. Kogu keha wõbises ja põlwed nõtkusid nagu tabatud krambist. Haige kõhtki tundus terwemana, ega kolisenud enam nii hirmsasti. Ta otse tuihus mängulaua juure. Keegi ei märganud teda, sest lööming oli kõwa, suitsetati wägewalt ja pörotati hoogsalt kastile, mis hoopidest küll wõbises, kuid siiski wahwalt täitis laua aset. Andrešt-Jürit tahtsid Marti-Mihklit teha seajänni. Hendrek jäi seisma meeste seljataha.

„Tere, mehed!“ terwitas naeratades, „kas kõik cestlased?“ jatkas healmeesel.

„Ega teised seda mängu oska!“ suurustas üks mängijast, kes oli ümmarguse näo ja ninaga ning keda hüüti Jüriks, wirutades nagu sõnade finnituseks maailmatu suure rusikaga nigelale pakk-kastile, et lendasid aina kaardid.

„Ega minagi oska,“ naeris Hendrek.

„Sa pole siis Pärnu kandi mees mette?“ arwas Mihklis hüütu, suur mehekolakas, kandilise pea ja kehaga.

„Olen Tartu poolt.“

Nüüd alles waatasid mehed korrale üles ja nähes wõõrast kaasmaalast, weidi kohmetusid, kuid mäng käis täie auruga edasi.

„Ah, ah, wõi Tartu poolt kohe; noh, siis lööte marjaasi, wiitleshje ja linnapõletamist,“ seletas paljuteadwalt Andres, mees mongooli wereseguga, wäikene ja mustawereline.

„Kus klassis härra sõidab?“ päris nüüd neljas kaardilauast, keda hüüti Mardiks, pühkides käeseljaga üle oma kongis kullinina ja widutades päritwalt weskhalle filmi.

Hendrek kaalutles weidi weel, kas awaldada neile tõde, wõi luifata. Kuid arwas lõpuks siiski, et need, kui omamaalased, teda ei reeda.

„Jgas klassis,“ wastas siis wäsinult muiates.

„Kuidas, igas klassis? — niisugust klassi ju polegi?“ arwati, wahtides temale imestunult.

„Sõidan „jänesena“,“ awaldas siis tõe.

„Wõi „jänešt“ kohe, siis piletit sul põlegi!“ imestati edast.

„Wahi ilka poisilitsi, õh—õh—õh!“ naeris Mart, sülates woodi alla ühe hõberublalise, torgates piibu siis jällegi mustade wurrude wilu-warju.

„Mart, ae, kuidas ja räägid!“ hüüdis noomivalt weidi eemalt keegi lühike ja tüse maanaine, mäsšides karjuwat imikut ruudulisse suurrätti, kuna teine, weidi wanem, istus ema kõrwal ja lutsis mõnufalt põialt. Järgmistel kas-tidel kõsfutafid weel kaks soome-ugri tõnjoontega naist õlg-kollaste loffidiega, lapsukesed süles, kuna koha nende selja taga, ühes raudkõis, roostetas wanadusest tudisew halli-päine memm, wististi kellegi siinolija wanaema.

„Tere, prouad!“ noogutas lahkesti Hendrek neilegi ter-witufeks.

„Ei meil pole siin prouafid kedagi, oleme kõik lihtsad inimesed,“ wastati naistepereest naljatades.

Mehed olid lõpetanud partii ja nüüd alles asufid kor-rale, paludes Hendrekut istuda ja kõneleda midagi omaft huwitawast reisuft, sest need waißsed perekonnainimesed tõ-fiselt ei aimanud, kuidas see üldse wõimalik sõita piletitä farnafel juurel laewal. Hendrek seletaski; teised kuulasid ja noogutasid imestuseft päid. Neile paistis siiski wõimatuna ja uskumatuna, tulla läbi politsei ja kassakontrolli ühise walgwe laewale ja lamada siis weel nädalate wiisi korrakiku tuiduta igaweses pimeduses. Kuid tõsi see pidi olema, seda finnitas ju mees, kes seifis ärälõppenuna ja wäsinuna nende ees.

Naised löid kuulatahes käsi kokku ja ohkafid: „Sa taewane aeg küll!“ Kuna lapsi huwitas see kõige enam, kuidas niisugune suur poisikolakas jai olla jänefeks. Kuid üks neift, kes teistest püüdis olla targem, leidis kohase lahenduse: „Kui ta kapsalehti sõi, pahempidi kasukat kandis ja kõrwu ka oskas liigutada, siis ta ju oligi jänes.“

„Jänku, jänku!“ kilkasid teised, kogudes Hendreku üm-ber.

Sinna kogunes ka weel poolakaid, tšehhe, lätlasi, faks-lasi, itaallasi ja soomlasi. Kõik wõõrastafid Hendrekut. Wastides ja imestades seda blondi koljatit, keda logu sõidu-ajal polnud näinud ning kes nüüd, korraga, seifis nende keskel kui taewast maha sadanud prohwet. Enne kui teised jõudsid kustutada ringikogunute undishimu, seletas Hendrek neile, et sõidab kolmandas klassis, kuid nüüd olewat seal juba kuum ja kawatseb magama hakata dekil.

„Kseenefest mõista,“ ümifeti lihtsameelselt, jäädes was-tufega rahule.

Hendreku waldas jällegi haigestufehoog, kistudes ta krampides kokku. Palawikust kurnatud filmad nägid, kuidas

korraga kõik ümberolijad hakkasid lööma tantsu ja kufagil firifesid isegi nagu õbbikud. ülipingutuslega sugereeris end korrale. Ta wabandas end, on weidi haiglane ja peab ot-
sima puhkapaika, paludes weel kaasmaalasil, et need teda ei reedaks. Talle pakuti lahkest süüa ja paluti heita puh-
kama nende koisfe. Nõ tulekuks lubati walmistada talle
kastide wahetele mõnus pesake. Hendrek tundis end ustawas
kaubas ja tänuks oiates wajus lähemasse woodisse.

Nii libises otse mängledele päewi üle lage date weewäljade,
olles wärsked, kuid kardetawad ja igawad. Hendrek, kes ise-
loomult oli hea ja õilis, wõitis peagi kõigi poolehoiu. Sun-
rimaks sõbraks oli ta aga lastele, kes ifka weel imestasid,
et tal pole pikki kõrwu ega föö kopsalehti.

Omise küsimusile, kuhu need inimesed sõidawad ja miks
jätnud sünnimaa, sai kõigilt pea taolise wastuse: „Tõõpün-
dus, nälg, politiline kallimatus!“

Esimesena ufutles Wihtrik'ude perekonda, mis koosnes
mehest Mardist, naisest ja kahest wäikestest lapsest. Hendrek
kuulis: Mart Wihtrik pidanud linnas würtspoodi. Algul
lipanud elu aina rõkates üle argipäewa-kännustiku. Wõtnud
naine ja mõelnud ka troonipärijaisele — ühe sõnaga, elu mee-
litanud elama. Aga siis alanud mis paljudele würtspood-
niketele saanud hanaaks — wõlgu oli hakanud müüma. Tul-
nud töölist, palunud, et waata kaupmehehärä, selles nädalal
pole töötanud päewagi, leib otsas, lapsed näljas, naine soo-
wib lahutust! Tulewal nädalal saan kindlasti tööd, siis saab
kõik auwasti jälle makstud ja poehärä wõib ju kõik „reh-
nutti“ üles panna. Eks heafüdamlik Mart oli annudki siis
wõlgu, kirjutades „rehnutti“ mitmed raamatud kaaneni täis.
Kuid wõlgnikud jäidki töötä ja Mart mund kui pidi maksta
omast taskust. Ja eks nii oli tulnudki krahh. Kuid egas
Mart seepärast wõlgnikke wannu ega süüdistä, sest süüdi oli
ju ainult kriifine aeg!

Teine lugu oli olnud küllakoolmeister Andres Tohveril,
kessega kaasas oli naine ja wiieaastane poeg. Mees oli ol-
nud Toika wallas „maafoolaks“ juba üle kümne aasta. Oli
õpetanud edukalt lapsi, puhunud hinge sisse walla karstus-
ja haridusfelftile, asutanud pasuna- ja laulukoori, pidanud
üllitähfuid loenguid agronomiasfki, aga näe — oli julenud
jätta tuimapealise wallawanema poja teist aastat „sitfima“
ja sellest oli küll.

Algas õpetajate koondamine ja tema, Andres, wallan-
dati. Olewat siig punaste waadetega ja rikkawat laste ära.
Wõimata oli leida ka uut kohta, sest hariduspõllulgi aina
rända . . . !

Kolmas perekond, Jüri Markson, oma haiglase Miinaga ja wanaemaga, olid elanud üle umbes samajuguse draama kui Hendrekki. Jüri olnud wabadussõjalane ja wabadusristi kawaler ja saanud mõisast lahmasa maad. Siis tulnud ikaldusaastad ja kriis. Oli sõpradelegi annud mõned giirod ja nii ühel wihmasel sügispäewal langes — langes koos lehtedega ka talu. Asjatuks olid osutunud kõik katsed leida tööd. Söögi eest teise sulaseks oleks ju weel saanud, kuid oli siiski eelistanud sõitu „kaugetele randadele“.

Meljas, see suur ja kandiline wanapois, Mikkel Mikkelson, oli olnud kanaanegne riigiametnik ja lootnud kindlasti saada warsti painkile, kuid näe — ka oli ära koondatud. Seft polewat tal mingit algatuswõimet dokumentide ja rahaga ümberkäimises. Oli siis mees, kui teisedki ning tühanded peale nende, marssinud terve wabariigi läbi, otsides tööd, et toita end ja haiglast öde, kuid . . . !

Ja sarnase saatusega inimhingi kõigist meist oli see laew punpüsti täis. Kõik nad rändawad — öieti põgenewad. — Põgenewad kohutawa tulewiku eest, milles ei helgi ühtki lootuskiirt, kus kõik on waid must, kollane, must — mure, nälg, haud! Põgenewad kodumaalt, kust sõõnud wälja neid ahne majanduskriis ja selle haiglased pioneerid. Rebitsid endid kodukoldest, mille tõeline armsus selgub alles rännakuil, et astuda otsingteekonnale, mille raskusist polnud neil aimugi. Otsingteekonnale, mis tihti wiib täielikule häwin-gule. Sääraniis weel ajal, mil iga maa, iga riik, terve maakera, wireleb oma mädapaiseis.

Milliseid katsutakse asjatult arstida kord juba ajalukku warisenud maailmakorraga ja kōdunenud walitsemisprintsiipidega. Nagu ei teatafski, et ajalugu jääb ju igawesti ajalukku. Kuid aeg areneb, nõudes uusi sihte, uusi juhte, uusi walit-susmeetodeid ja ka uusi inimesi.

*

Mitu tundi enne sadamasse jõudmist kogunesid reisi-jad juba laewadekile, mis nüüd wälja nägi kui idamaa-turg. Nutati, tõtati, ilma et oleks felleks mingit põhjust. Zooksti ühest laewaärest teise, seletati närwiliselt, sõimati lapsi, keda wõlbi olewat jalus, ja segasid ning ristiwastu waiwaid arwamisi awaldades, uuriti lähenevat sihtpunkti.

Zaheti näha palest-palesse uut-maailma, uut kōbu-maad . . . Loodeki ja soowiti, esimese pilguga, aimata, mida wõib ja suudab pakkuda see. Kas helgib seal õnne kullaseid jooni? Millist tooni ta õhkkond? Kas sealgi murede rufur rüü on lämmatamas elupäewi? Kas sealgi kõhumure sõõb õõsel une, pigistab südameist õhkeid ja kustutab inimarmas-

tuse viimase helgi? Ei — Kuldrannalest waid wotaksid kõik. Sest palju elukski neid päewi, ja kui needki tulwil murest, kas maksab siis jatkata üldse weel loomulikku kõbunemisprotsessi surmani? — — —

Siis rebeneski woogawa ookeani rohelas wine ja fini-taewa siidijele lõwendile sündis, wõrratu sõejoonisena, ran-nawiir, kägerlise linna siluetiga. Laew lähenes — rand aga seisis, kuiwatades kaldale piherdawailt lainehobusilt wahu. Linn kaswas ja selgines. Majade kokkusulatatud massist tõusid kirikute tornid kui pigitatud terawnurgad, kuna pikad, nõgised korstnad näisid rippuwat taewast kui neegrinaiste süsimustad patfid. Mass kummardus reelin-gule. Wenitati kaelu, aga mis nähti, ei suutnud kuidagi waatajaid rahustada, waid maalis nende nägudele pettu-muse rōseda warju. Kõik oli toosama, ammunähtud : rand, mäekümfad, puud, majad, raudteerongid, tuhanded kihuta-wad autod. Midagi ei olnud teisiti : inimesed naersid, nut-sid, oigasid. Tolmu ja higilõhna oli juba kaugele tunda.

Peale lühikest terwitusfireeni hüppas ankur raginal wette, nagu oleks tal häbi, et tõi wõõrsilt jällegi trobikonna orje. Tolliwahurid ja politseinikud saabusid, ametlikuks kaswatatud maski taga luuraw pilk. Reisijad walmistusid minekuks maale. Hendrek märkas hirmunult, et iga lae-wast lahnuja peab end fiske mõllima politsei juures, laewa kontoris, kust antakse siis maabumiseks eriline luba.

Rahwast woolaski juba maale, kuid Hendrek seisis weel ifka nõutult defil, otsides wõimalust linna pääsemiseks. Sõit-dukaarti tal ju polnud, ega tohtinud end ka politseis näi-data, sest passis puudus kohaliku riigi wiisum. Müüd, wii-masel minutil end weel lasta tabada, oleks olnud aga kõige halwem, sest nähtud waew ja piinad ning lootus saada lord jällegi inimeseks, ei lubanud end asendada millegiga. Tuli leida mingi pääsetee, ja ta tabaski idee.

Wapralt sammus ta külakoolmeister Andrese abifaa-saga maandumisfilla juure. Nagu warem kokkuraägitud, teeskles häbine proua seal wäsimust, sest tal on kaapas suu-red kohworid, ja otsifles filmega abitult ringi. Hendrek, kessel omal pole mingit pagasi, kuid demonstratsiooniks haa-ranud läeotsa Jüri ühest kohwristest, satub nagu juhuslikult abitu proua juure :

„Pardon,“ pöördub selle poole abipakkuwa wiisakusega, pannes oma kohwri juurde rutanud Jüri hooldamise. „Wõin wast teid weidike awitada?“

Wäsinud ja abitult proualt muidugi wiisakas tänu. Hendrek nopib maadami kohwrid ja pöördub siis wiisakalt

forrawalwuri poole, tähendades, et aitab maadamil wiia koshwri maale, ja pöördub siis tagasi, wõtma oma pagasit.

„Palun, palun wäga,“ pöriseb inimesist tulpinud walwur, wöttes juba järgmiselt kaardi.

Sendrel aga läks ja pidas õnnest naeru.

XVII.

Täna oli Laanesaarel suurem liikumine kui riigikogu walimiste puhul. Kõik külaelanikud, kes suutsid seista jalul, tõttasid tänawa äärde. Ähiti ja lödisei külma. Trambiti pastaldatud jalgega terawil jääkolakail ja wibutati laiu ja külmašpunetawaid peolätakaid ümber tolmawa pihtkafuka, et saada weidise sooja. Kuid tuppa ei raatšunud jääda keegi. Wäikesed lapsed, kes külma pärast jäetud tuppa, põgenesid sealt salaja ja paljajalu, ronides lauda kõrgele wundamendile, kust tõusis üsna muhedalt püksifäärift üles sooja sõnnikuauru, nii et wõisid wastu wanemate keeldu seal seista ja wahtida, tundmata mingit tarwet wanemate poolt peidetud jalatšite järele. Sulased ja tüdrukudki jätsid oma töö ja wenitasid endid, ääri-weeri mööda, rohkem tänawa äärde, et paremini wahtida.

Ja wahtida oli täna ju rohkem kui muidu. Lõõri kas wõi filmad pungi ja punaseks ning imestusest alaliselt lahtiseisew suumull pakatama. Talumehed pidid alatisti puhastama suu piibust, et kiruda mööda wurawaid autosid, need pörgulised lõhkumat nende heinaweo tee aukliseks. Nagu ei teakski nad, et praegu warakewade wiimane lumitee. Naised ei jõudnud küllalt imestada sõidukeis istuwate prouade kübarate ja mantlite toredust ning nagu weidi häbenebes endi kulunud ja paigatud palituid, hoiti laiaturjaliste meeste seljataha. Lastel oli aga tegu, pidada meeles, palju neid ähkiwaid ja läikiwaid elukaid, milliseid kord nimetati autodeks, teinekord aga taksoideks, juba mööda on wurisenud

Arwud põrmugi ei klappinud, sest lugejate haridusline tase oli surutud alles waewalise ükskordühe raamesse. Ühed kinnitasid oma matemaatikaõpetajate ja koolitunnistuse nimel, neid olnud seitse, teised lubasid anda kas wõi pea ja tõendasid, jalaga lumme tõmmatud kriipsude abil, neid olnud viis. Wanemad inimesed leidsid arwu olewat wähemtähtsa, peaasi neid oli ikka terve kupaatus, nagu talwist puuwoori.

Laanest wajus tuisanud lumekoorkesele juba sini-kollast warakewade hämarust, kui wiimaseid sõidukeid kihutas

surises ja hingelbades Saanamäele. Laas norises pahan-
datult autode tuututust ja jääketid kõlisesid sõidukite ra-
tastel, peenelt ja kriuksuvalt, nagu närisk keegi randa. Ka
hobustel sõideti Saanamäele. Tihti võis kuulda, kuidas
aifakella külmanud tilin põgenes wõhiseses laande, hüpates,
sooja tehes, puult puule, wäsihes lõpuks lumest longunud
oksi. Hobustega sõitis peaaesjalikult Lagemaa alewisaksu
ja mõnesid suurimaid põllumehi, kes tundsid praegust kriisi-
aja üliwõimsat takti ja moodsat tooni ning seepärast armu
leidnud Saanamäe uue peremehe filme ees.

Ka Saanamäe naabri, Kuusiku pere on kõik õuel.
Noor- ja wanaperemes ning memm istuwad kõwerail ree-
lantfabel. Külakubjas, kes täna, nagu laupäewasel päewal,
hulkumas postikotiga ringi, toetub reepea najale ja naerab
kajjuröömsalt, nähes kuidas perenaine kolmeaastasele päri-
jale määrib „kaseplaastrit“ tagumikule, sest see on jällegi
kord paljajalu lipanud õuele.

„Tea mette, mis seal Saanamäel peab täna lahti
olema? Näe, jaksu sõidab juba ommikust saati?“ pärib
külakubjas, piff, kõrgeastumisega, kuiwetanud mees, kellele
pika koonu ja kõrge lauba wahese nagu peoga kofku wifatud
suu, nina ja filmad.

„Eks õnnistawad ja peawad sünnipäewi! Sööwad ja
joowad ühe rakuga kolm-neli praegust taluhinda nahka ja
ei pilguta filmagi!“ seletas pahandades Kuusiku noorpere-
mees Ants, kes olnud Hendrefu parimaid sõpru ning eesku-
julikumana talu omanikke, milline aga seisib praegu samuti
nii — ei furnud ega elanud.

„Kedas' nad seal's õnnistawad, wõi kes seal siis sün-
dinud oo?“ pärib uudishimulik külakubjas, tahes olla järg-
mises talus huwitaw ja oodatud mees, ja kes teab, et peab
end kõigi külaundistega täpselt jutti säädima.

„Eks kõike enne õnnistawad rahwast ja maad, kes tar-
witaks nende odawat salapiiritust ning jätaks oma kartu-
lad mullasse. Siis üht wennaerahwast, kes seda hästi tu-
lutoowat kaupa walmistab, ja teist, kes seda joob. Wend
peab ju wenda aitama. Kellel aga seal sünnipäew, seda
ma ei tea. Wõib olla peremehel omal, wõi mõnel ta armu-
kesel, wõi proual wõi selle tiitwaripsutajal, mine tea neid
suurte sakste asju!“

„Kui Leili mõned päewad tagasi mind käis waatamas,
sitles moole, et pereemal olla!“ seletas wanaperemes, tös-
tes habemepadrifust piibu lagedale.

„Aga mis selle Leisiga olla juhtunu? Ta'ga olla ka
asjad nii...! Tea kas uue peremehega wõeeh?“

„See oo Hendrekust,“ arvas wanaperemees, kes Leilit armastas nagu oma tütar.

„Mine tea — see Pätsik olla naestega õege läbe ja kärmas wend. Olli kuulda, et apteekri emandalegi tüwa riputanud...“ Julges kahelda pikk ja kondine, naiseliku uudishimuga küla postimees, kes maksu mis maksab, pidi igalt poolt kuulda saama waid täit tött.

„Aga kindlasti Hendrekust, ma tunnen ja tean Leelit juba lapsest saati!“ kinnitas weel kord wanaperemees, saates külakujale pahase pilgu.

Samal momendil kihutas mööda üks kuueistmeline lufustõld, milles tihedalt koos istus kolm hästi sisepeatitud inimkogu. Auto jorises käänakul ja laas osatas wastu. Koerad, kuulbes weidrat sireeni, hankusid tigevalt.

„See ligund on proua iji,“ arwas noorperenaine tundwat.

„Wõeh!“ jahmatas külakubjas. „Ega peremeeft ennast polnud wiist autos?“

„See nüüd oma mehega, armukestega ifka! Igakord, kui sõidab süia, toob mõne majasõbra kaasa. Ja ega peremees julge talle midagi öelda ka, olnud ju tugewad kaasawarad, kui kolinud. Wõi kas see Pätsik ise parem on, ühte moodi mõlemad?“ lükkas Ants mütsi ohusüstawalt kullasse. Wõttis siis taskust seapõiest tubakakoti, pakkus teistele ja keeras ka oma piibukahasse priske junni, jatkates: „Kogu nende pesakond, kogu Saunamäe, haiseb nüüd. — Kus oli ifka enne Saunamäe, kui Hendrek alles süin oli...? üle kihelkonna käidi waatamas ja imestamas. Kogu Laanesaarest peeti lugu, kuid nüüd!... Meel läheb päris mõruks kui mõtled praegusele ajale. Põle terwes külas enam meest, kes wõiks kopikuga wisata koera. Samuti, kui põle meest, kellel tuhandeid wõlgu põleks. Ei suuda keegi tasuda enam wõlaprotsente ega ka maksusid. Näe, eila pidin müüma suure lehmamullika, et tasuda üht maksu. Wõi, liha, linad ei maksa enam midagi. Lehma eest saad paari saapaid, hobuse eest adra ja rakenda siis kas wõi naine ette ja künna. Künna ja külwa ainult niipalju, et ise süüa saad. Müügist ei tasu enam midagi külwata. Sulase pall tuleks rohkem maksuma, kui kogu saagi wäärtus. Kurat, mis felle elust nii wälja tuleb. Näe, kuube pole nam seljas, pükksid ullemad kui sandil, pastalbel kümnekordsed paigad pörka all. Metfas käies leotab wefi igakord jalgu, saab külmetada — hullem on, kui kaiwikus oli.

Seal hoidis sind wabaduswaimustus ja kroonu käsl, kuid nüüd sunnib häda. Nälgi omas talus, nälgi omas riigis. Riistafte inimestel ifegi leiwa pealt fool. Riik tehakse

mingiks lüpiilehmaks. Talitakse täpselt nii, kui ütleb pühakiri: „Kellel on, antakse juure, kellel põle, wõetakse weelgi wähemaks!“ Tuhat ja tuline! Kuhu see meid wiib? Sel-dasse, kannatage, kannatage weel weidike, hoidke kofku, ärge hõõge, ärge jooge. Seftsaadik, kui sija afus see Pätšik, on fogu Lagemaa ja alewif uppumas jalapiiritusse. Mehed muud kui käiwad salamülkaks ja trimpawad. Naised nutawad ja huluwad, lapsed ei saa koolis käia, pole pastlaid ega riideid. Igapäew tuleb ette kaklemisi, pussitamisi, enesetapmisi.“

„Käagitakse awalikult, et Pätšik ajada sehwi jalapiiritusega, aga oma külasse ta põle jeda weel siputanud,“ mölgutab fondine külakubjas, seisstes kui lahja hurt jooksuwalnis, kuid mineku näib nüüd olewat täielikult unustanud.

„Ega karu oma koopa ümber? murra!“ targutab wanaperemees.

„Ega's wišt Leili täna enam sija tule?“ päris uudishimulikult weel kõhn külakubjas, kellel südamel pakitses tung, tingimata Leilit endalt saada teateid jelle kummalife Pätšiku üle, kes elanud külas juba üle poole aasta aga kellest weel lähemalt midagi ei teatud.

„Ega ta tule wišt jah. — Tal nüüd ju muedugi seitsme mehe ette tööd, sest nihukse pidularaka mahalöömiseks peawad ifka jalad ja terwis olema küll...!“ arwas aeglaselt ja nohisedes wanaperemees, tönstes külmanult reepärast, rahmides kasutakarwast õlgi. Ta ausast pilgust wõis lugeda ifalifku igatsust Leili järele, nagu oleks olnud see ta lihane tütar. Aga efs külas kõik ifkafid Leilit, armastafid teda, pidafid ta'ft lugu. Austafid teda kui heafüdamlist ja korralifku naisterahwast, kui Saanesaare looja, Hendrefku, prunti. Kõik tundsid kaasa ta hädadele, jagafid ta mured, kõnelesid kiitwast Hendrefkust, pärides ta üle teateid, tahtes nii kergendada ta igatsust oma peigmehe järele. Õlgugi, et küla oli omanud kurwa ja tõsise ilme ning kuulda wõis kõikjal kaebeid ja ohkeid, ei kusagilt naeru ega rõõmu, oli seal fiiski weel palju lihtsameelset kaastundmust ja inimlikkust.

„Joo ja pead ifka ka nüüd menema, sul ju piif tee weel lafutuda ning sind ju oodatakse — postimees!“ manitses end kõrgeastumisega külakubjas, pugedes ninani kasutajup-kasse, kadudes pikal, õõtsuwal sammul röstesse märtsiwidewifku.

*

Leilit oli tõesti palju tööd, sest täna oli ju proua sünnipäew ja uue Saanamäe õnnistamine. Juba terve nädal

warem algasid rahmeldused, kestes warahommikust hilis-
pöni. Palju oli ju waja korraldada, walmistada, ehtida ja
kaunistada. Näff oli, kõik hästi teha, kuuldele mitte waa-
data. Proua oli selleks puhuks linnast weel abilisege saat-
nud, kellel erialaks just maiustuste walmistamine. Widu
õllemeistriks aga palgatud külalt Nami Jüri, kes puhtalt
selle töö juut ja ostas õlled walmistada nii kanged, et kruusi
täis maket löi mehe juba laua alla.

Täna oli Leilil iseäranis palju küpsetamist ja askelda-
mist, mille tõttu ta aina lõendas ja hõõgus. Ta kaunistse,
kahwatusse näkku oli wajunud jällegi õitsewat eluroofat,
tehes ta wärskteks ja kauniks. Armunud peremeeski oli ta
tänašest wärskusest otse nimaštatud ja wahtis kõõgis. Sel-
lest aga sai linnast tulnud kõõgitüdruk, kellel muidugi töö
näis käiwat juba ülejon, niiwõrd närwiliseks, et hakkas
nutma, paludes lahkuda peremeest, see segawat tööd. Pätsil
läks, kuid igal wõimalusel, kas kuuldes paja ülekeemist wõi
Leili kergematki õhet, jooksis jällegi kõõki, et teda näha ja
aidata. Puudutada kas wõi näpuotsakesegagi selle külma,
selle kõik olewa kaunitari püha ja jumaldatud ihu. Leilist
näis ta tundwat rohkem kui päikesest, kui oma rikku-
sest, Saunamäest, oma toredast naisest. Ent Leili ei näi-
nudki teda, ei tundnud ta juuresolu.

Tal oli täna iseäranis wastik tundmus, sest pidi ju täna
laulatatama Saunamäe kellegi wõõraga, wõhikuga, kes ei
tunne Saunamäe hinge — maa hinge, selle soowe ja aja-
lugu. Kes ei mõistnud, et ka maa suudab igatseda, suudab
elada, nõudes õiget ja hoolast käitlemist peremehelt. Nõuab
armastust ja hellust sellelt, higi ja tööd, rõõme ja muresid,
kõiki tundeid, nagu inimenegi. Ja tema, Leili, pidi tegema sel-
leks wõltsiks, sunnitud abieluks ettewalmistusi. Talle meenus
ka õige Saunamäe häwing ja Hendreku põgenemine. Ta õhtas
ja pisaraid pudenes filmist suurele praepannile. See särises
nagu kaastundest. Tüdruk tuli ja päris, miks ta nutab.
„Ei nuta, lõikasin waid sibulaid,“ katsus Leili naeratada,
kuid pisaraid kukkus ja pann särises.

Juba hakkas saabuma külalisi. Autosid weeres nagu
hiiglarotte pika küüni alla. Kõige enne saabus maja-
proua, saadetud kahest saledest noorestmehest, kes piitliku
täpsusega näisid täitwat igat ta soowi. Tullles tuppa,
tõstis kohe lärmi, tubades olewat praelõhna. Wasi noor-
härredelt maha wõtta oma mantli, jooksis peegli alla end
wärwima, jättes nooredmehed nõutult wõõrasse ruumi.
Õlles julge, et on maalinud enda küllalt ilusaks, tuli tagasi
ja naeratas neile julgelt, nagu oleks ta Afrodite.

Ta polnud ilus : filmad mustad ja väikesed, nina pilt ning sõlmega, kuna kitsas, rippuw juu näis asuwat kui nina-
sõormeis. Keha ja jalad olid „c“ kujuliselt kõwerad, kuaa
käed pikad ja sõrmed luised. Kuid nähtawasti paks rahakott
ja toredad riided tegid ta kaunimaks naiselks maailmas.
Need, tänasedki nooredmehed, näisid tahtwat kas wõi surra,
kui waid saaks suudelda ta warbaotfi. Olles saanud oma
austajad wõitja naeratusega saali, sai alles aega welda oma
mehele tere ja pärida, kas kõik on korras.

Veili ootas teda ka kööki, kuid sinna, kui ülmooodsal
perenaisel, polnud tal nähtawasti suurt asja, waid edewalt
hüples saali, kust kuulduis warsti tantsumuusika muretut
takti.

Jõudis kohale ka juba teisi külalisi. Walgus tупpa
kalleis karusnahus daame ja karakullis harrasid, punetades
terwisest ja tuulest. Tulid lödisedes ja ähkides külmast, tõ-
tates küdewa ahju juurde, kus mehed läitsid sigarid, ent
naised awasid suured käetoid ja hakkasid kosmetauud sõr-
medega puuderdama külmast lillaks löönud ninasid.

Jmelahkest käitlesid külalisi peremees ja perenaine, pa-
ludes kõiki kiiresti lahti riietuda ja tulla jooma sooja teed
konjakiga. Tüsedusest pungitsewad prouad, kõhukad harrad
ja nende peened pojad ja tütreid siirdusid saali, kus ootas
neid juba rikkalikult kaetud teelaud, mugaw raadiomuusika,
sigarid ja kallid wiinad. See seltskond siin paistis olewat
täitsa oma poiste kamp, kes kindlasti ei mõnusenud koos
esimest korda, mida kõige enam tõendas üksteise waba koht-
lemine.

Minukesed, kes tundsid endid juurepoogitutena selles
seltskonnas, olid Lagemaa alewisakad ja paar suurmaa-
omanikke ning küürakas Soru Kusta, kes pidas würtspoodi
Laanesaare ja Lagemaa külade piiril. Kuidas see mees
sattunud siia seltskonda, Veili ei mõistnud, kuid nägi, ta siia
sugugi ei passinud, paistes olewat oma kõwera ja nälginud
kehaga nagu suur soolatüügase weretawal, pakkul lihul.
Enne, kui kerele andma hakati mõnu ja walu, tõusis lauast
tüse ja file isand, wõdistas oma lühikeste, tõntside sõrmede
wahel pikajalalist weinillaasi ning algas mõttetu ilukõnega,
soowides majaprouale palju aastaid ja Saunamäele püsi.

Proua Pätsil lõi sest kiidukõnest särama nagu hallitusest
puhastatud wassfõrmus, ega mõistnud enam, kuidas hoida
end wõi oma pikafabalist pidukleit, mille siidiseid file tõs-
tis kord lauale, siis toolile, lana alla ja kõrwalistuwate
austajate sülle, õieti igale poole, ise wahtides koera häbe-
likkusega külalisi. Sht muutus alatasa kummemaks ja tu-
jude manomeeter aina tõusis, näidates juba ahwardawalt

punasele kriipsule. Ja miks ei pidanud tõusmahi tuju, kui lambas polnud ühtki karflast, ei joogi ega ka söögi alal. Kallid kui ka odavad wiinad aina kadusid laualt ja Nami Jüril oli päris tegu, et wahetada tühje pudelid täitega. — Sht ja pead kuumenesid aina wõrdselt, sest soojuse kalooriaid tuubiti mõlemisse.

Juba wärisesidki naiste sõrmede wahel paberosfid ja meeste kämmaldes löid logisema õllekannud. Hääled muutusid lallutawaks ja pehmeks. Naerdi walgult ja totakalt iga labasemahi wäljendise puhul. Klirinal kullus laualt klaase ja weeres pörandale pudelid. Lihõõri ja wiina tilkus kalewile ning siidile, kuid seda ei märganud nüüd enam keegi, olgugi, et warem nopiti kostüümilt iga wahemgi tolmukübe. Juba on aeg, kus signema hakkawad lauafõned.

Õfimine, kes tunneb olema omal welda midagi tähtsat, on pankrottiläänud pangadirektor Kõrwitson. Ta on joobnud ja oleks tõustes peaaegu kukkunud, kui poleks õnnestunud weel parajal ajal ankrustada oma suurt kõhtu lauaserwale, kust pudenes klirinal taldreksid. Pudinal ja laia naerwa näoga seletas ta tänase päewa tähtsusest, soowides majaprouale õnne ja Saunamäele edu. ühtlasi awaldades arwamist, et see mõnuse kooswiibimine ei jää wiimaseks, waid neid saab olema weelgi ja sarnaselt suudawad kindlustada kõige pidevamalt nende ärilist ettevõtet, millel ju nii tore minek ja õilis siht: parandada riigi ja rahwa wiletsat majanduslikku olukorda. Ei jõna küllalt tänada Pätšikut ja selle prouat nende ettevõtlikkuse eest, sest suuresti olewat see just nende teene, et piirituseühingul õitseb äri, — teenib riik ja saab odawat piiritust talumees. Lõpüks kurdab siiski, et asi minewat nüüd juba weidi palawamaks, sest karflased ja mõned leigemõistusega riigimehed hakkawat tegema takistusi nende heategewas töös. Kuid leiab, need raskused olewat ainult kulufad, mitte aga takistawad. Kiitleb siis weel endi kui intelligentsi optimistlikust ja julgest suhtumisest elu, mis tulwil roose ja lõbu, imestades, kuidas julgewad inimesed kaebada praeguste aegade üle, kuna need polewat kunagi paremad olnudki. Leiab, elu suurimaks muredeks on waid wekslid, mida salamahti teinud nende pojad, ja skandaalid, mida walmistawad jonnakad tütrede oma soowimatute kawalerebega.

Kõneleja saab tugewa aplausi osaliseks. Mehed hüüawad: „Bravoo!“ Naised pilluwad silli. Uuesti tõusewad klaasid ja käänewad suule jõudes põhja üles, täpselt analoogiliselt — nagu automaadid. Uuesti pääseb walla ka täagiwõitlus hästiloõnawate toiduhunnikute kallal. Imeosawalt antakse roogadele nuga ja kahwit. Õfimese kõneleja meenust

ja alkoholi tihedast aurust ässtatuna, tunnend weel paljud tungiwat soowi weidi kõneleda. Klakutatakse sõna palumiseks kätega, kolistatakse lusikate, kahwlite ja nugaodega, kliristatakse klaasidega.

Järgmisena ajab end toolide najal püsti keegi wormis härra. Ka tema on paks. Sieti on tänases seltskonnas wähe, kes pole paksud. Ja kuna paksudel inimestel on kohutawalt palju sarnasust: pirnikujuline pea, raswauppuwad silmad, suu surutud lotendawate põskede wahel nõõbiks, laup mädal ja lõug paljude lottidega, siis ei maksaks tedagi lähemalt kirjeldada. Nagu nõuab seda kumme ja toon, soowib temagi majaprouale palju aastaid ja Saunamäele püü. Kiidab siis endi head wahetorda ja heategewuse põhimõtteil töötawat äri. Lõpuks suundudes nähtawasti oma erialale, hakkab kõnelema riigi ja rahwa julgeoleku küsimust. Satub waimustusse, praalib isamaa-armastusega.

Mõistab terawalt hukka ja peab lubamatuks ning illegaalseks nuriseda praeguse seisukorra juures, kus kõik riigid ja rahwad kannatawad ning ifegi nemad, riigi kandwad jõud, on raskustesse asetatud. Ja sõnadega „Si meil pole terge kellegil!“ lõpetab tormilise owatsooni all pidukõne.

Kuuldub jällegi klaaside klirinat, wiina kulinat, rõhkeid ja kõginat. Mugawalt seistakse toidu raskusest ägisewa peolana ees ja kirutakse inimesi, kes ei suuda weidike nälgida. Siis tõuseb jälle ja jällegi mehi. Keegi lühike ja kuiwetanud, pika rebaseninaga mees kõneleb waimustatult jahist.

Seadides end eeskujuks kõigile nurisewatele inimestele, seft waadaku aina, kuidas tema jookswat wahel mitmeid päewi metsas ringi, ilma et peale mõne wõileitwa midagi sööks ja pudeli wiina jookks. Keegi paljaspealine, kellel ninal paksuklaasidega prillid, kõneleb waimustatult spordist. Upitab ette oma suure kõhu, wäristab tõmpe jäsemeid, kiideldes, et neid kaswatanud just spordiga sarnaseiks painduwaiks ja tugewaks. Peab tähtsamaks kehakultuuri tegureiks just auto-õitu ja weeremängu, milliseid spordialasid järjekindlalt arendades wõib omale kõige edukamalt kaswatada raudseid mustleid ja terwet südant. Lõpuks olid kõik end kõnelega wälja pumbanud, peale alewisakste, Lagemaa tüsedamate pere-meeste ja küüraka Soru Kusta ja daamide.

Daamidil pole selleks aegagi, seft need on andumusega süwenenud intiimsesasse kohwijuttu.

Kõnelhakse, kes kelleliga kurameeriwat, kes Pariisis käinud, keda arwatakse põdewat intelligenttsihaigust, kes olnud omale uue kübara wõi moodsa kostüümi, kus ballil keegi käinud ja millises riietuses, kellel bulldogg wõi hurt olnud haige ja kellega mees teda petwat. Mitte poole sõnagagi ei

puudutatud majanduslikke küsimusi; kuigi siis wähest niipalju, mis sugune kohn kellelegi maitseb, wõi jälle palju nähtud waewa heategewate pidude korraldamisega ja mis sugune mööbel siis klubiruumidesse selle eest ostetud.

Kellelegi ei tulnud meele, et ajal, mil nad laristawad rikkaliku toidulaua taga, longib tänawail tuhandeid nälgi-
jaid. Nälgiwad lapsed korjawad prügihunnikuist leiwakoorn-
kese ja naised käiwad salaja kerjamas, sest nende emasüda
ei suuda lasta surra nälga süütuid lapsi.

Alawisaktsad, kes seni olid waitides mõnulenud wiina ja
toidu wirnades, said keeled alles õlises, kui teistel need
näiõid olewat juba kurku sulanud. Alawi apteeker Resept
seletas labaselt ja wäsimatult, kellele ja mida müünud. Tun-
des ohjeldamatut rõõmu seletusest, kuidas lahkest „awitanud“
alawiku wõi umbruskonna tuntumaid preilisi, muretsedes
neile arstimeid, millest awalikult ei räägita. Riikas alawi lina-
kaupmees, kes kriisajal sattunud pankrotti ja siis oma tuge-
walt kinnitatud linaaidad ära põletanud ja pärast lihunikuks
hakanud, seletab peaaegu mõirates, kuidas ta maameestel
lööwat hindadega p lahti, nagu ise nimetab. Lõpetab
siis karjuwa naeruga: „Talumehed on jäänud nüüd ka näl-
jaseks ja kondiseks, polegi neist mund enam järele kui pastlad
ja suured wõlad!“ Lagemaa hallparun Räster, kellel midagi
pole kõneleda, näitab linnameestele, kuidas lüüakse peoga
„riigiwanal“ kork ühes pitsatiga üle kõrwade. Soru Rusta,
kes juba täiesti kännis, on kusagilt wälja nuhkinud lõõts-
mooniku, istub nüüd hämaras nurgas ja keerates enese kõwe-
rat leha pillikortsudesse, käristab wägewat külapollkat.

Ja kõik on äärmiselt õnnelikud. Niitõrd endiga rahul,
et wõiksid kas wõi wanduda, polegi kunagi lõbusamat elu
olnud, kui seda on praegusel suurel kriisajal. Need mõned-
kümned tuhanded töötud, kalfsudes ja haifewad logardid, need
wõiwad ju surra — tööinimesi sigineb kiiresti jällegi juure,
häraskid aga wähe. Need siin elasiid päewast-päewa kui
määratu pulmalaua taga, sest raha neil ju oli ja ained kõik
odawad — osta kas wõi terve wabariik ära. Osta ära ja
tee siis pankrott, itka jälle midagi teenib!

Wähest ainukene terwes selles purujoobnud, lallutawas,
roppe anekdoote weskewas seltskonnas, kes ise nimetasid end
haritlasiks, kellel peas ka weel muud mõtteid, kui need, mida
ergutasid kõht, oli Pätssik. Ka tema oli joobnud ja hullas
daamide ja preilidega, kuid ajude õnarusis puperdas siiski
domineeriwana Leisi õilis kaju. Ta oli armunud. Ta ihkas
teda hingega, kogu oma olemusega, oma pattude, tooruse
ja joobumusega. Tahtis teda waid näha, temaga kõneleda,
fõrmeosttega weidi puudutada ta walget luigenakka, seda

filitada. Tõusis taarudes lauast. Tõusid ka teised. Tõolid kanti seina äärde ja igaiks poseeris end olukorrale kuus soomis. Ettevaatlikult hüüis Pätšik välja toast. Ta kobas haigena kõõki. Suits ja wänge praelõhn panid ta luskuma, kiskudes silmad täis pisaraid. Widutas nii wäikesi seasilmi ja wahtis ringi. Mis nägi, oli linnast toodud kõõgitüdruk, kes lõfendas Lagemaa riigimõisa noore walitsejaga, kellest teati, et kõik oma palga maksab alimentideks. Kuid Leilit polnud kõõgis. Pätšik tundis, et tal on paha, wististi oli joonud palju ja siida tahtis kui lupfata läbi kõritoru suhu. Tõttas werandale, kus teadis olemat jahedama. Tõndes külma ruumi, nägi, külm oli fuurise klaastawhleiile woolinud palju troopikalisi jääroose, milliseid kuu wiimane weerand kattis, ühte serwapidi, kullaga. Jäädekoratsioonidega akna ees seisid aga Leili ja puhus hajameelselt jäätanud klaasile. Suur tume laik tekkis sirawasfe jääsfe. Nähes Pätšikut waarumas sisse, Leili ehmus ja tahtis minna, kuid see hoidis ta tagasi:

„Leili, kallid laps, olen haige, peawalu...! Kas teed mu taskuräti märjaks ja seod pea ümber?“ palus Pätšik, tundes, pole enam joounud ega ka haige. Tahtis waid, et Leili seisaks seal. Hoolitseks weidi ta eest, puudutaks teda oma käestega, kõnetaks. ütleks ühegi hea sõna!

Leili, kelle õrnatundeline siida awitamast kunagi ei keeldunud, wõttis ta taskuräti, läks ja tõi tagasi selle, külmas wees leotatult. Seda kõike tegi ta puhtinimlikust tundeist, isegi wastumeelselt, sest just praegu oli mõelnud Hendrekule. Oli julgenud mõelda talle, olgugi, et seda poleks tohtinud. Kunagi poleks wõinud omale, kui rüwetule, seda lubada. Oli isegi mõelnud, kui Hendrek nüüd tuleb. Tuleb Saanamäe pulma, mis ta siis kõik peaks nägema! Ta ei suutnud enam nutta, sest oli tuim. Ja nüüd tuli jälle see Pätšik. Teine koletis. Kuid sellel näis siiski olemat weel siida ja tundeid. Mida wõiski Leili weel oodata paremat? Tema, saatusest ja aja karmusest rüwetatu, üliwõimust porri tallatu, ja ometi ei tohtinud igatfeda enam Hendrekut — ei, ei, ei...! Leili hakkas siiduma Pätšikule märga rästi pähe. See wigas ja ohkas nagu tõesti haige. Taarusk siis ja wajus põlwile Leili ette. See oli nüüd ta taewas, ta elu pühimaid eesmärke, ületamatuid soowe. Leili oli juhtumiseist ehmunud ja katsus tõugata ta pahandatult eemale, paludes seista rahulikuna, kui tahab end lasta rawida. Aga Pätšik ei kuulnud ega näinud — tundis waid, tundis taewast, lõhnu ja lilli.

„Aga, Fritsikene, vota nüüd weidi!“ kostis korrage kufagilt naise, õrnusist leebe, hääl. Samal momendil awanes ka weranda klaasuks ja läwel seisid Pätšiku proua oma jaleda nooremehega. Noormees ehmus ja tahtis põgeneda, kuid sõjakalt jäi tigebasilmaline, pikanimaline, seltskonna- ja poolilmadaam, proua Pätšik. Mõõtis Leilit pilguga kui putukaurija liblikat ja wähest nüüd alles märkas Leili rasedust. See oli kohutaw amatsooniwiha, mis ta wallutas. Nagu marutuul kargas ta Leili kallale, haaras jelles juukseist, lõi jalaga, katsus hammustada, kisedas ja röökis nagu piinataw loom.

„Wõi sina wõrgutasid minu meest...! Minu mehelt oled sa saanud lapse... Sina peletis!...“

Peffis nii ja märatšes Leili kallal kui leekiw kurat: mustad juukses tõrwaste ussidena õlul, niigi õel nagu wihas moonutatud jubedaks wärwiplatatsaks. Nüüd on jõudnud kiskuda Leili juba pikali, hüppab talle jaluli otsa, jälgab, kiristab hambaid. Proua kawaler waatas sündmust wärisedes pealt ega liiguta õnnetu Leili päästmiseks vormegi. Kuna Pätšik on ifta alles kápuli ja näib mõtlewat, mis teha? Siis aga wõidab armastus Leili wastu temas abikaasa-kohustused. Tõuseb, waatamata tema paksusele, atleetliku kiirusega. Rabab pöörase naise ja wirutab täie hooga wastu klaasseina. Klaasid purunewad kirinal. Naine waarub ja kukub. Pitsine aluskuub ja raske siidileit tõusewad kaelani, jätteks paljaks ta kõwerad ja peened säared. See pilt näib Pätšikut wihasstawat weelgi enam. Tormab naisele uuesti ligi, hakates palja kämbelaga laduma heledaid plasse selle tagumikule, täiendades lööke ähkiwa wihasõimuga. Sirmunult kaob nüüd naise mehine kawaler. Külalised ruttawad kisa peale werandale. Nähes jubedat pilti ja kuuldes karjeid ja oigeid, mehed ruttawad wahela. Kuna naised kiljuwad wõi minestawad. Leili tõstetakse üles, ta on segane ja õhfab kaebawalt, nähtawasti kannatab tugewate walude all. Pätšik, wihas wähtades, õiendab meestega, kuna ta proua, kes wahapeal upitanud end jällegi püsti, tahab uuesti hüpata Leilile kallale. Ta näib omas wihas täielikult wajunud olewat tagasi murdjate loomade ürginstinkti. Külalised hoiawad ta tagasi ja kannawad saali.

„Lahutust, lahutust!“ karjub ta.

„Tule Fritzi, lahutust, lahutust, la-hu-uu-tust!“ kisedab edasi. Kuid Fritzi, kes enne oli nii file ja tore kawaler, on nüüd jäljetult kadunud ega näi sugugi tahtwat enam armastada oma lemmikut. Bealegi weel nüüd, kus see nõuab lahutust. Proua Pätšik tormab õuele ihuüksi ja

hüsteeriliselt karjades, kihutab luksus-Renault'il üle lumestkrudisewa ja auklise metsatee. Talle järgnewad teised külalised. Wäikides ja tagasihoidlikult naeratades poewad nad oma autodesse. „Minult wäikene kapriis,“ kuulduw sūt ja sealt kosisklusi. Siis: „Head ööd!“ ja kõit lähewad, jättes Pätstku juhmilt õuele. See lõpuks firdub tuppa, põlwitab Deili woodi ette, trööstides ja paitades teda nagu haiget last. Müüd saab teda suudelda ja kallistada palju tahab. Ja ta suudlebki teda põsile, näppudele, laubale, juuffeile, kuid mitte suule. Pätstikust on saanud õige armastaja ja aumees.

XVII

„... Head terwißt sulle, palju õnne ja...!“

„Ming sulle kõige paremat. Snnelikku reisu ja edu uue kodu loomisel!“ See oli wiimane tuttauw laewalt, wabastatud riigiametnik, wanapoiss Mikkel, kelle praegu saatis minema. Teised olid juba warem läinud. Igauks ise ilmaaarde, kusti keegi arwas leidwat õnne. Minult Hendrek jäi. Tahtis otsida siin weel tööd. Wõibolla, leiab laewajobi; saaks koguda weidi raha, ja siis wõiks otsida juba midagi kindlamat. Ka riided ja jalatsid wajaksid hädapärast uuendust. Pesu polnud enam rohkem kui ainus paar, seda pumba all pestes pidi seni olema alasti, ülikonnas. Ka jaa-bastel olid juba kolm künud tassad läbi, jeda küll keegi ei näinud, kuid walus oli juba käia, sest ka sokkidest polnud enam ammugi muud järel kui sääred. Saabas palja jala otsas on küll kõwa...! Midagi polnud parata, pidi alistuma oluforrale, sest elu lippas ju praegust sendita tasku-põhjas. Wilets ta ju oli, isegi uskumatu, et inimene wõib elada täiesti sendita ja pealegi weel wõõrül, kuid jarnafelt elafid nüüd tuhanded, kümmed tuhanded, miljonid. Rännates nii isegi terve maakera läbi, kunagi muretsmata, et pole sõiduraha, sest sõit „jänesena“, olgugi, et elufardetaw, oli odaw. Tõsi ju oli, kes põdur, suri, kuid tugewad pidafid jarnafele elule imestamiswäärt hästi vastu. Glasid ja otstsid iwakesi nagu warblased aida ukse taga. Kana see nii kestab? Kunas paraneb meie saagiastuust põdew planeet? Kunas kaob loom inimesest, kelle kaswatanud sinna wõimsad türannid, juba kaua enne juudarahwa kuningat, ja kelle uuele wihale ärgitanud werine maailmasõda? Kunas tuleb aeg, kus inimene wõib tunda end inimesena? Wõib töötada, ilma et teda piinaks mure, kartus homse päewa eest? Wõib naida ja kaswatada lapsi, ilma et pruugiks karta, et need jureks werewaesusesse wõi tuberkuloosi? Ilma, et sul

prungiks karta, ei saa nälgasurnud omakseile kirsturaha. Alma, et ei tuleks söögilauas mõelda, kas neelata veel üks suutäis või jätta see homseks. Tõesti elu oleks siis sunni-
väärt, kui kord taibataks inimeses inimese mõistet. Kui võimaldataks inimesele inimlike elamistingimusi, mille ometi kindlustab talle ta igapäevane töö.

*

Täna oli neljas päev, kus hullus söömata võoras linnas, otsides tööd. Viitus roidumult mööda tolmuseid tänavaid, kurnatud keha haistemas väsimushigist. Lonkis ruttavate, lärmavate inimeste keskel nagu hall ja tolmune nälg. Peaaud tuimad kui piljardipallid, koliseedes kolpas walutegewalt. Tunnetusfiitel tormasid rõhuwad murederongid. Piin lõi kahjatsufega südamekambreis melanhoolset surmatantsu. Jhhu oli kannatusest tekinud ükskõiksuse koi. Tunded kikitatud hingest kui kõlbmatu umbrohi. Kellegi ees ei tunnud ta enam anartust, häbi, piinlikkust, kellegi vastu ka mitte kaastundmust ega õrnust. Ka midagi ei soovinud enam, sest ta ei tunnud olema omal enam ei ihu ega hinge. Tahtis minna ära maa pealt, kus polnud muud kui jäist halastamatust, wihtamist ja nälg. Maa-pealt, kus kallesid inimesed söime ja sööma pärast, kus kummardati Sigluse ja Salkiwuse ebajumalaid, kuid ta ei suutnud, maa magneetväljad olid tugewamad ta väsinud hinge fugestioonist, mäsfiid ta endasse, wäsitastid! Oma-des weidi jälle energiat, astus sisse kuhugi asutusse. Est-nes seal kord uhkelt, iseteadwalt, kõikewõiwalt, kord jälle rõõmsalt, alandlikult, pugewalt, kuid kuski teda ei wajatud. Naerdi, kui küsis tööd, nagu oleks kõnelenud mingit lol-
lust. See oleks olnud kui ime, anda praegusel kriisajal kellegile tööd ja wõibolla, töötajaks ifegi weel rahalift palka, kuna ometi kõik saadused, nende oma wäärtus, plus tööjõud ja masinate kulu, seisid mädanedes ladudes. Oh!, kui juhtuski olema mõni töökoht wäikse, siis oli õigus sellele waid omamaalasil. Wööramaalane oodaku seni, kuni pole enam töötuid omamaalasi. Wäga õieti öeldud, kuid millal tuleb kord sarnaseid aegu? Ja millest elawad seni need, kes kodumaalt kord juba tulnud wöörfile.

Ta oli käinud ka sadama „shipingmaster'i“ juures, kes tawaliselt muretsseb meremehile tööd, kuid muidugi ainult kõwa waewataju eest. Too, õllest end jämedaks joonud, (sest iga meremees, tehes talle interwjuun, pidi meelituseks ostma wähemalt paar klaasi õlut) punetaw mees oli küll teretanud teda kättpidi, kirjutanud üles ta nime ja palunud oma hallide hülgefilmadega klaasi õlut. Kuid Hendrek pidi

mängima taibutut, mispeale „Merihai“, nagu teda tavaliselt nimetati, oli lorraga üle elanud jahenemise imekiire protsessi ja kätt andmata saanud ta minema, tähendades, tulgu teine kord weel vaatama. Andes ühtlasi aga ka mõista: „Noormees, ilma rahadeta praegusel ajal kka ei saa!“ Aga kust võtab puruwaene pitspomm selle kõikide südameröömu — raha? Sea kui saad hiirena kuidagi kail ära elada! Hendrek ei mõistnud, mis peale hakata, kuidas pääseda näljast? Kas minna jällegi elama sadamasse? Ei, weel mitte! Teadis väga hästi, kui kord satub sellesse õhkkonda, pole sealt väljapääsuks enam suuri võimalusi. Seal leviw õhk oli nagu oopium, mis köidab, kuid ühtlasi ka määndab ja lõpuks surmab. Seal sed inimesed olid kui mõimsad poliüübid, kes mäsfiwad su enda jalakestega, kiskudes koos endaga hirmsasse sügavusse, lämmatades, häwitades . . . !

Märkamatu oli jõudnud sadama piirkonnas asuwaisse kitskisse tänavaisse, kus lõmitas waid wiletsaid tüübiselamuid, kõrtse ja wabrikuhoneid. Argates wiwuks mõttewingust, tunneb waistuliselt, teda wahitakse. Näeb, teda seirawad kaks paari weidi mongoolipäraseid pilufilmi. Teisi tüüpäraseid näojooni on tal wõimata awastada, sest need on warjatud sөөti jäetud habemepõlluga. Riidetatud on nad niiwõrd koomiliselt, et Hendrekul, üle kuu aja, wenitab naeruwine suu kord jällegi praokile. Käs kannawad mehed aga lössi taotud plektpõsikulid.

„Need wiit lähewad maskeraadile,“ katsub Hendrek end lõbustada.

„Mis sa kurat lõmpsid, õh? . . .“ siistastid järgmisel momendil kaks karwast pead, üsna ta kehakontuuride rajoonis, huhtas eesti keeles.

Hendrek oli täiesti üllatunud, kuuldes kord jällegi kenakõlalist emakeelt, ja uuris imestades ärritatud mehi.

„Dlete eestlased, siis tere kah!“ katsub Hendrek asja teha heaks.

„Seda seltsi, imetajate liiki, öeldakse meid olema jah, kui satume politsei kätte. Kuid oma teada oleme ainult internatsionaalsed wagabundid. Ja sa ära topi siia oma käppa, kas tead. See siin pole sadama mood. Ja mis sa enne nähwisid, kurat, mis sa mulkisesid? Kes lähewad maskeraadile? . . . Sitt niisugune. Sa ära laamenda, kui topsidega toitu forjame,“ mõnitas suurem neist, kessel seljas triibuline pätitfätk ja jalas sammetist klounipüksid.

„Si-noh, topsidega siis . . . ja teie ülikonnad on nagu Pariisi sügistarnewalilt, millede eest määratud kõrgem „fig-priz“!“ naeris lepitawalt Hendrek.

„Topsi oled sa ise ja selleks sa jäädi ja topsiga saad sinagi siin teenima oma magu, ninajarwik, nihute!“ wandus ifka weel wihafelt toosama klauniriietes, jämedakaelaline, turjakas ja rüugearmiline, sülates laias kaares tänawu-
kivele suure tatiortsu nagu hõbe wiiepeesetase. Muutu-
des lõpuks lahkemaks, küsis korraga Hendrekult :

„Suitsu on?“

„Ei ole.“

„Anna siis üks pesecta, kurat?“

„Olen plinn!“

„Noh, mis sul kuradil siis on, ainult süda ja soe hing?“ wandus ja pööris põlastawalt selja, nagu põeks Hendrek pidalitõbe.

„Alma topsita wennite, wõid siin ainult niikaua elada, kuni kusagilt prügihunnikust omale topfi otsid,“ tähendas targutawat wähem, pika nina ja peene, aadliku koonuga noormees, kellel imemugaw näis olewat seista alati lah-
tise suuga.

„Mii siis, topsit peab olema, kui tahad pommida süüa,“ pomises mõtlikult Hendrek. „See wõib olla õige jah, sest neli päewa olen katsunud asjatult tungida laewadele, et saada weidi süüa, kuid iga mu rünnaku on wahimehed, kes siin näiwad olemat delus ise, tagasi wirutanud. Seepärast siis pidingi end neli päewa toitma eimiskift. Oma lolluse pärast olen nälginud oma memmeks,“ noomis end Hendrek ja lihtsalt sellepärast, et nälja unustamiseks midagi kõneleda.

„Oled nõrk nagu konna ema, mis!“ naersid lahjurõom-
fakt teised, kes seltsimehe häda kuuldes olid saanud juba weidi leplikumaks.

„Kui just ette põletab, mul taskus on weidi „turwast“ (nii nimetatavad meremehed leiba), sain sakslaselt, muud neil nälgadel polnud,“ lausus pikaninaline, wahtides armatsehes määrduvad leiwakannikale, mille ulatas Hendrekule. „Kui rohkem tahad, siis tule kaasa, praegn just läheme woolima. üks norrakas on sees, wast jupastab?“

„Meid pomme ju siin ka nii palju, et iga tera tuleb pooleks lüüa“, tähendas rüugearmiline, lülates ohates mütti kullasfe.

„Ah, siin siis kuidagi moodi laewale ei pääse ja tuleb toitu korjata topsiga?“ usutles weelgi Hendrek.

„Oh, laewale, mitte ligigi ei lasta. Wahimehed siin on kui werikoerad. Ei nihkfeid hulle pole enne nähtud. Sõõks-
kas wõi topsiga tükkis nahka!“ kirus aadliku koonuga.

„Aga kuidas te selle nõu illesse winnate ja täielt jälle alla toote? Laewad, pergeli pärast, on ju kõrgeb?“ noris Hendrek teateid, olles asja uudsusest huwitatud, sest sarnast

pommamisjüsteemi polnud ta näinud Euroopas. Teadis küll, et jobil olevaid merimehi pommitakse ja ta on seda isegi teinud s. o.: mine laewa ja oota, mis meeskond omaistoiduportsfust sulle järgi jätab. Kuid minna topsikuga ot-sima — nagu sõdur liinil! Sõdur vähemalt teab, et ta sinna sisse itka midagi saab, kuid pomm?

„Küllap warsti näed ja pane hoolega tähele. Kui täna weab, jaad süüa mete käest, kuid homme peab sul juba kindlasti olema omal tops, jupp nõõri, teraw film ja hea mõistus ning hulk häbematusi,“ õpetas jämedakaelaline, näppides triibulist trikoosärki nagu jookseks keegi selle all.

Nii nad marsjisiidki juba sadama poole: kaks kalfsus ja topsidega, Hendrek niisama: känd sügawalt taskus, nagu näljane kui itepihundil.

„Kus poolt poisid olete?“ küsis pika waikimise järele Hendrek, arwustades mõlemaid uuriwa pilguga.

„Wiljandimaalt,“ wastas nähtawa wastumeelsusega jämedakaelaline, keda aadliku koonuga hüüdis Jaaniks.

„Ja mõlemad kohe siis Mulgist? Ega sealt kandist palju poisid wäljas ole. Ainult ühte ainust olen seni kohanud, see oli Habe, elab praegu Marseilles. Te ju nii rohkem kuiwamaa mehi.“

„Eks neid nüüd sealtki wälja woorib. Nüüd, kus iga kolmas talu on Mulgis pankrotis, tuleb õppida ka rikkal mulgil merd sõitma,“ arwas Jaan.

„Eks neid ole merel nähtud, neid ära hellitatud wiljandlasi, kui weidi merd saawad, siis kohe on silmad pungis ja kari kajakaid järele. Tulewad wõõrsile, surewad siin nälga wõi upuwad merre. Ega me mulgid ju osta ujudagi,“ arwustas endid pikakoonuline, Madise-nimeline.

„Ajumine peaks meremeeistel üldse ära keelutama, saaks rohkem laewajobisid,“ püüdis Hendrek teha, näljase kere lõbustujeks, weidi nalja.

„Paljuks neid meremehi ujudes pääseb. Sõda oleks waja? Ainult sõda suudaks oluforda parandada. Nut ilma-sõda!“ awalbas end puht majandusteadlase toonil Jaan, kes nähtawasti suutnud juba unustada olnud sõja kolebused.

„Aga, kas oled ka mõelnud, keda sõjas tapetakse, ja kes taist saawad kasu? Tead ka, et need on enamasti waesed inimesed, keda uritatakse sõjajumalale. Kelle werega kapital ostab omale wabaduse ja isamaa, rikkuse ja heaolu, et wõiks uuesti alustada waesema wenna ekspluateerimist. Ja kes saawad sõjast kasu? Ristutegijad, lahingwarustuse wabrikandid ja riigiäraandjad!“

„Aga see on just hea, et töölisti notitakse vähemaks, siis kaob ju kindlasti tööpuudus,“ arwas rumal Jaan.

„Muidugi, tööline saab jällegi möllata vööd kui päewad haisevas wabrikus ja kaswatada uue weripulma jaoks lapsi. sest kriis tuleb ikka ja ikkagi jälle ning sarnase maailmaorra juures saab ta olema igawesti,“ protesteeris Hendrek.

„Ega sõda enam ikka tule,“ kahtles Madis. „On ju nüüd rahwasteliit ja paktid ning...“ Hendreku naer katkestas ta jutu.

„Rahwasteliit!“ põlastas Hendrek. „Mukuteater lapses-
tunud wanakesele, titabele, kes jampsiwad utoopiatega elu teerulisel maelaual. Mis suudab üks rahwasteliit, kellel waid nimi ja tore koosolekute saal. Praegu on sõda Idas. Jaapanlased wassutawad omawoliliselt Mandshuuria, Hiina protestih, palub rahwasteliidult abi. Ja mis teeb rahwaste-
liit? Annab käske, mida keegi ei täida. Hirmutab ja ah-
wardab, millele naerdakse. Mis on rahwasteliit? Koht, kus rahust kõneledes kuulajad peawad naeru.

„Eks ta õigus näi nii olewat küll,“ jäi nõusse nüüd ta Madis, noppides imeosawalt ja kellegilt märkamatult tä-
nawarentsliit konijupi. Murdis selle lõmastatud otša ja ülejäänud paar sentimeetrit pistis suumulku.

Jaan aga tahtis weel asja üle protestida, mida tõen-
dashid ta kõneks walmiwate suumusklike liigutused, kuid nä-
hes sõpra mõnulemas suitsuga löid ta mõtteid räsfi.

„Kust ja suitu said? Jäta halli kah?“ pöördus Madise poole, unustades hoopis eelmainitud kõneaine.

„Sandilt küsitakse, kust said!“ pahandas Madis, ulata-
des näppepõletawa suitsunatufese Jaanile. See, wedades endasse tugewa mahwiga weidi nikotiini, suutis jällegi koon-
dada mõtteid.

„Aga millega arwad siis praeguse kriisi lõppewat?“

„See kriis sureb nagu wana hobu aia aarde. Kõngeb kodusõdadesse ja temaga koos ka meie. Sellest hukatusest meist keegi ei pääse. Alles uued inimesed toowad oluforda parandust.“ Arwas Hendrek, kellesse lõputud kannatused ja alalised wiletsusfilmid kannud tugewasti pessimismi.

„Mulle on see ükstas foff puha,“ arwas Jaan, kellel näis kõik see elu olewat waid suur — ükstaskõik. Seni, kui oli weel päiksel soojust, vöödel und ja kail toidust. Need kaks mulki olid küll suurimaid pomme, keda Hendrek koha-
nud senini.

Zuba jõntigi sadamasse. Kärin, mürin ja lämmastaw suits ja tolm haarasid neid enda sülelusse. Jäätise ja limo-
naadinimüüjad kraakfusid nagu noored kuled higistnõreta-
wate tööliste wahel. Shefid söimasid ja wibutasid rusi-
kaid. Paar pakku härrat lastsid endale autosse ulatada li-
monaadi. Sadam elas, kuid mitte kogu omalt suuruselt.

Siin ja seal olid muulid tühjad kui noolitud künad, mille serwadel igawalt konutasid kraanad nagu tufluwad kured, nokad sügawalt wee kohal. Neil polnud tööd, sest kriis andrustas laewu, samuti kui kanpu ladus. Seiske ja oodate paremaid aegu! Kohtasid muulide wahel palju sissewajunud põskedega, palawikuft läikivate filmadega tööliisi: Leiwakott lõhkenud põienä puusjal, murekühm ahwina seljas. Luurasisid laewu nagu näljased hääänid raibet.

Üks kui teine astus häbelikult nende juurde, küsides suitu, leiba, raha, saapaid, pükse ja paljugi weel. Lõpuks peatas neid ärda palwega keegi madalakaarwuline hispaanlane, pärides, kas nad ei tea, kuhu sõidab saksa aurik „Dixburg“. Mees kurtis oma wiletsust ja awaldas, et tahab nüüd maksu mis maksab, sõita Saksamaale, sest tema olewat lungenud ühest wanast kunkirjast, seal olewat praegu ainus „Schlaraffenland“. Seletades talle, et seal weel wähem peale hakata kui siin, sai mees kurwaks ja lubas õppima hakata wene keelt, et sõita punasesse Paradiisi.

Lõpuks seisisid laewa juures, mis täna pidi neid toidustama. See oli suur norra prahilaew „Hinnoi“. Laewa külje warjust leidsid nad eest juba näljase jõngu, kes tähelepanelikult seirasid igat liigutust laewal. Tolles jõngus polnud üksi töötuid merimehi, waid ka naisi ja lapsi, igas wanuses. Kõigil kõlkumas näpuotfats igawormilisi sõõginõusid. Keegi nende olemasolu ei häbene, keegi ei katfugi neid peita põue wõi põlle alla. Keegi mutinäoga wanamoor õatfutat kõhnal tagumikul ifegi suurt pange. Kõiki neid näib rõhutat waid üks mure, üks mõte. Mõte, mille tekitab tühi kõht. „Kas saab wõi ei saa?“ To mõte toidust walitfseb täjeliku diktaatorina ajudes, surmates kõik muu, millel ühif pole kõhuga.

Süülib ifegi õistel unenägude maadel, tiine lõhnowateft toitudeft, milliseid süües aga kunagi ei täitu kõht. Mõte toidust on ka see, mis istutab südamesoppi kadedustaimi, sundides igat teist inimest pidama oma waenlaseks — wiimaks saab tema ja mina jään ilma? — Aga, kui tal omal on õrne, saada toitu, siis kunagi ei mõtle: „teine jäi ilma!“ Kuid niifuguseiks oli kaswatanud neid nälg ja alalise pettumused selle rahuldamiseks; teinud umbufflikuks, rööwides hingest wiimasegi kaastunde raasufese.

Sendrek waatles neid ja hinge sadenes südamepõorideft kurbuse moleküüle ning wiha, mida kurjasti ästfitas weel tagant näljast kinnuw kõht, kus kolises liigfelt joodud weest. Tundis, lihaffed muutufid raudseiks, nii tugewaks, kas wõi põrmusta ainsa wasakfirgega kogu maailm, löö kõik elu seal lõmmi. Ta tahtis praegu wõidelda, purustada, lõh-

fuda, aga teda ja kellega, kes teda ümbritsevad olid vaid ta kaitstes ja nälgased feltimehed, kes walmis murdma üksteist tühise kundi pärast.

Pakkult ja rammsalt lewis kail forraga magusat toidulõhna. Kõik katkestasid jutu, hingati sügavamalt, nuusutati. Minasöörmes laienesid kohutawalt ja wibreerusid imetundelikult.

„Kupavad lambaliha ja soostiga,“ arwasid hispaanlased.

„Zwiebelklops!“ kinnitasid sakslased.

„Makaronid!“ ohkasid itaallased.

„Müis!“ kinnusid mustad, lõgistades peos puupulki.

„Ei, täna haiseb nagu soolakala järele,“ arwasid norralad ja lõpuks satuti toidu üle waieldes juba sülitsti kottu. Naised karjusid ja wedasid üksteist juukseid pidi. Mehed wirutasid kateloffidega. Tapeluse mabinat ja ähkimist olid kõik kohad täis.

„Oleks pekki, paksu ja raswast, kas wõi kolme jala paksust, küll wäänaks sisse!“ unistas Madis ja pühkis suud.

„Tahad wiimaks kama ja munakorpa kah?“ õrritas Jaan, kuna see öeldud, ise katsus wargelt neelata midagi ja silmitsi tal imelikult loitis.

„Kui saaks suppigi, mis juba nirisenud tagasi kümne madruse suust, saadaks ka nälja rappa,“ arwas Hendrek.

„Et killu „turwast“ saab ikka,“ lootis Jaan.

„Mõh, seda ikka...!“ oli kindel ka Madis.

Madrused liikusid toidunõududega kõõki. Kott tuli kõõgiksele, pühkis walge põllega raswast nägu ja wistas siis werise pilgu pommidele. Wahimees seisis maandumisfiall nagu wõitluswalmis tüger. Temale oli antud käst, mitte hingegi laewale lasta, ega lubada sellele sokutada ka toidunõusid. Juba wisati pikki nõõre, millel ühes otsas kiwi, teises tops, laewale. Wahimees ähkis ja punnis, katsudes heita nõõre tagasi kaile, kuid iga tagasihoidetu lendas uue ja nüüd juba tugewama jõuga dekile, tabades nagu kogemata sõimawat wahimeest ja muudugi mitte paitades! Kirudes siirdus mees wiimaks laewa teise otsa, tehes nagu ei näekski, mis ees sünnib. Veel oodati pool tundi, siis alles tekkisid laewale jungmannid ja delipoisid, kes ootajatele jagsid wedela supiresti. Kui oli veel liha, juustu, kala, kompotti wõi margariini, siis segati loomulikult seegi supilõrtsule juure. Mii et segu oli füüsilise ja wõis häbenematult kanda solgi nimetust. Oleks sedagi, aga paljuski siis jatkub ihe laewameeskonna supirestist paljudele — ainult nigelas warjusk kõige peenemasse soolikasse.

Õnnelikud kugistajad jamas ja püstijalu jaadu, lastes üle sadama kuuldawale magusat mätsutamist. Kuna õnnetu-
mad peawad ronima edasi, otsima uyt „toitlustajat“. Toidu
wähefufe tõttu tuleb tihti iga konserwitoppsikef kohta neli-
wiis „nina“. Kuid seegi pisku jagatakse sõbralikult iga
herne- ehk tanguterani. Lugu on aga pahem kui kellelgi
midagi jagada pole wõi mõnel jälle liig palju, siis on
jalamaid riid majas ja jõprufel lõputunnistus cum-
laudega.

Nii hulgutakse päewad läbi sadamas, otsides kõhule
toitu. Wõi minnakse linna, kuhugi Punase-Nisti supisappa,
milliseid korraldawad miljonäride abikaasad — puhtast
armust, et teha omale nime ja saada mainitud ajalehis
toodud suurima heategijana.

Ja nii õhtuks, mil hakkab paljudel kulunud ja mäge
suurte wärinate ja iharuste fesoos, leiawad näljased hulgab,
et kõhule on fiiski weel tühi. Ring jällegi tuleb minna
magama näljajelt, lootuses — wast homme...?!

Madisef ja Jaanil õnnestus asi, nende oskuse ning
tragiduse tõttu, kestmiselt, mõlemad leidsid supinatukest, isegi
kondi ja täikese tulitanud soolakala. Kuna Hendrekul oli
õnnestunud püüda õhust üht leiwakontsu kui neid pardalt
alla pilluti. Istuti siis kiwise kai serwale, jalad tõlakil
õlise wee kohal, ja lasti hea maitsta. Et kolme peale oli
ainult üks nuga ja lusikas, siis pugefid need atribundid
suust suhu. Igasugused reeglid terwishoiust tuli kail olles
jätta kaugele wäljaspoole ajufid — nalg käskis nii. Lõpe-
tades söömise, tehti pumba all weel üks „hier“, nagu kom-
beks oli öelda, pesti toppid ja mindi muulile, mis oli pikk
ning täis kalfsudes mehi, paljad maod naermas „weidi
fooja“ helesiniist lõunamaa taewast. Lasti tänutundega leiba
luusse ja kiideti kõhte, tugewaid pommikõhte, mis olesma pea-
wad kui raagnahast, et wõtta kõife wastu ja suuta seedida
kõife, mida aetakse iial fiske.

„Warsti algab öö, kus te magate?“ küfif Hendrek peale
lõunawinakut.

„Eks feitsmendat kuud juba „Põlatute templis“,“ mui-
gas Jaan, käskides Madisef sügada weidi selga.

„Kummaline nimi. Kõlab umbes nii, nagu saaks ööbida
seal tasuta, mis? — Kuidas see elamine seal ka on?“
päris tõde aimaw Hendrek.

„Suur ja kolossaalne wärf on. Maa, taewas, neli feina,
uksed, aknad ja koduloomad — soowid weel midagi? Aga
kus pörgus sa siis magafid? Egas sadamas ei saa, fiiin on ju
neid moskiitofid, kes oskawad nii hammustada, et logu keha
paistetab?“ päris Jaan.

„Olin algul sõprade pool ja pärast — kus juhtus...“
„Wõi sul sõprugi siin?“ imestati, saades tähelepanepähe.

„Enam nüüd ei ole. Need sõitsid edasi. Olin emigrandid, kellega koos sõitsin.“

„Mis õnne nad siit tulid otsima?“

„Eks tööd ikka.“

Mõlemad mulgid naersid seepeale põlastawalt.

„Aga miks siis sina tulid wälja?“ päris Hendrek oma korda, keda weidi haawanud meeste põlglik ja irriteeriw naer.

„Mina, nah, mina... Mul oli wäikeselt põhjusi,“ algas põigeldes Jaan. „Wana, kurat, ei annud rahasid, kui olin tudeng Tartus. Ei jäänud siis muud kui surusin paarile wekslile ise oma käega äti allkirjad. Ja siis see tuli ja läks. Isa tuli ka weel tagant otsa. Koh, olid päewad Tartus —!“ awaldas Jaan mõtlikult, täiesti ilma kahetsufeta.

„Ja mis sellel Madisil siis oli?“

„Ah, mul, niisama: mõned tühised „afäärad“. Mis sa sitast pärid,“ wastas see jonnakalt.

Alles pärast kuulis Hendrek, et poisiks oli ühest pangast, kus teeninud, näpanud näputäie rahasid. Sõbrad ja preilid wedanud sisse.

Igatahes olid need kaks ülitõimisa ja moodsa takti ohwrid ja kindlasti mitte ainukesed maailma sadamate waga bundaashis.

XVIII.

Oli wiredate tuulte ja jääkollaga warakewad. Restpäewal küttis päike juba kasukaturja tuliseks ja sulatas ka lund. Maanteed haifesidki juba kaugeist kewadest, ja warblased siristasiid rõõmsalt päiksepoolseil katusekülgedel. Suled mugawalt kohewil, sabad püsti, et päikene pääfeks rohkem talwest tardunud ihule ligi. Katuseräästail ripnesid lihawad jäänisad, millised sõõrutasiid ainult restpäewal weidike. Kõikjal wõis haista juba ainult kewadele omaseid hinge elustawaid lõhnu. Kõikjal wõis kuulda ta wõimsat hellimist. Kõik märkasiid seda ja wärisesiid õnnest.

Ka Leili tundis seda. Olgu et lamas juba teist nädalat woodis, muutunud kahwatuks ja kõhnaks. Ta toakese aken oli awatud ja sellest hoowas umbesesse tuppa werd erutawat kewadenima, palju, palju päikest ja rõõmuist warblaste siristamist. Need kewade õhud ja päikene, mis woolasiid tuppa kui kullane wiin, töid Leilisega elu. Pumpasiid temasse jõndu ja tahet elamiseks. Ta sirutas end ja liikmeist hoowas kewadet, suurist sinisilmist wärskust ja jõndu. Ta oli para-

nemisel. Paranemisel haigusest, mille toonud wiimane läbi-
elamus proua Pätliku sünnipäewal. Ta närwid, mis polnud
olnud kunagi tugewad, paisati olnud sündmusest jällegi segi
ja ta pidi lamastlema selle järeldufel nädalapäewi woodis.

Teda rawiti arst, kelle Pätlik kohe toonud, oli seleta-
nud, haigus olewat seepärast weel eriti raske, et on rase.
Kuid paranemine tuli siiski. Tuli hoolikast rawimiseft, kus
Pätlik, see musta kuulsusega wõimas ärimees, näitas suurt
ohwimeelsust ja armastust. Oli linnast kutsunud Leilile
rawijaks isegi õe, kelle teadliku hoolitsemise arwele tuleb
pannagi kiire paranemine. Ka Pätlik ise wiibis tundide wiisi
ja igapäew haigewoodi ees. Käitles Leilit kui oma õde: jul-
gustas teda, rahustas, paitas, meelitas. Nuttis, kui nuttis
Leili, naeris, kui naeris haige tütarlaps. Kohtles teda kui
tõsine armastaja, kui inimene, kelle elu oleneb teise omast.
Unustas Leili pärast oma äri, kohustused, löbud.

Wastumeelselt lahkus kodust, kui sõideti talle järgi, ja
nii kiiresti kui wõimalik pöördus jälle tagasi Saunamäele,
et pärida Leilit, kuidas end tunneb. Ka Leilile ei jäänud
tähelepanematult Pätliku tunded ja ta üllatus neist tõsiselt,
sest pidas ju teda samuti kriisitondiks, kes waid wiimase
wallutusabinõuna teeskleb armastajat, et siis häwitada —
teha põrmuks, murda maha ja siis unustada. Kuid iga su-
rewa päewaga weendus ifka enam ja enam mehe tunnete
tõsiduses ning nüüd ei kahelnudki enam nende ehtsuses. Ei
tõrjunud neid ka tagasi, ei pidanud haawataks ega wasti-
kaks. Ifegi mehe rahustawad sõnad rahustasid ja lohutasid
teda, — teda, lapsega tüdrukut, rüwetatut, kelle elu on nii-
kuinii juba häwitatud, kellele enesetunne keelanud loota weel
armastust armastatult.

Sundis ifka enam ja enam end mõttele: „Hendrel, ta
jumal, on talle kadunud — igawesti. Kunagi ei tohi ta
teda enam armastada, olla tema, ihata teda, seni kuni peab
temast weel lugu.“ Ja nii leppis ta Pätliku armastuse ja
õrnusemusega. Sakkas isegi tundma, nii on parem, kui Pät-
lik wiibib tema juures. Tutustab talle kui lapsele, naljatab,
wallatab. Suudab nii kergemini unustada oma õnneliku
kui ka õnnetu minewiku, mis mõlemad teda kagistawat
rõhusid.

Saab sukelduda olewiku reaalsusse, kus pole küll õnne
ega armastust, kuid on elu, lihtne ja rahulik. Saab kuidagi
elada üle eluks antud päewad, ega pole waja hakata, kama-
tuste ja piinade surwel, enese mõrtfufaks. Pätlik, kellel käi-
mas oli lahutusprotsess, oli awaldanudki talle juba soowi,
abielluda temaga. Saada tema omaks, sest ta ei wõiwat
elada Leilita, olla temasse armunud kui rumal foolipois.

Ta isegi ei pärinud, kellele kuulub too laps ta ihus, kes on selle isa, kuid uskus, et see on Hendrekult. Ei pärinud ta Hendreku järele, sest arvas, et mees, kes suutnud jätta kord farnase uhke pruudi, ei omagi enam õigusi sellele.

Muidugi farnaseid mõtteid õigustas teadmatuus tõelise põhjusest, mis sundisid Hendreku rändama wälja. Pealegi pimestas ja uimastas teda määratu armastus. Mis oli farnane metsik, üliwõimas, millist, waatamata omile aastaille, polnud tunnud weel kunagi, olgugi et rikka mehena oli ujunud igataoliste õrnustuswoogudes ja armastanud igas olukorras ja paljude laiuskraadide all. Kuid senini oli kõigi wastu olnud külm, kare, ärimehelik, südametu hulkaja daamide alkoowi patuteedel. Kuid Leili wastu tundis erisuguseid tundeid — tundeid, mida polnud seletanud weel teadus, kuid mida nimetati armastuseks.

Ta ei olnud Leililt nõudnud oma ettepanekule ka weel wastust, waid palunud teda mõelda järele. Kaalutleda, kas suudab omi elupäewi weeta ta kaasana, kellele walmis ohwerdama kõik, lugedes juba filmist ta soowe. Ta Leili polnud haawunud sellest ettepanekust, polnud isegi saanud pahaseks, waid naeratanud rahust. Küüd wiimaseid päewi, kus oli peaaegu juba täiesti terve ja weel waid wahete-wahel lamastles woodil, oli kawa mõelnud sellele. Oli sorinud läbi kogu oma minewiku arhiivi, analüüsinud üksikuid juhtumeid, tuhninud oma hinge kallal, palunud Jumalalt juhiseid, kuid ta ei jõudnud otsesele selgusele. Teadis waid, armastab weel pöörasemalt Hendrekut kui kunagi warem. Ihkab teda ja elab juhituna tema hinge ja ihu wõimsaist magneetwälistust. Põleb armastusest ta järele, olgugi et teab, et peab temast loobuma, kui tõsiselt teda armastab.

Tema, rüüwetatud, häbistatud naine, kes kannab oma südame all elu julmuse libedat wilja, kas tohib ta nii saada weel Hendreku omaks? Tema naiseks, eluseltkõiksiks? Kas tohib ta üldse weel armastada Hendrekut, mõelda temale? Ei, ei, ta ei tohi seda...! Ei tohi teda haawata, teda häbistada, teda ka tema ilmale naeruks: Hendrekul naine, kellel laps kellegilt teiselt mehelt, ühelt koletiselt! Mis mõtled ometi, Leili? — Miks tikud sinagi ligemise häwitamisele? Miks lähened sinagi õigele inimesele soowiga, teda rüüwetada, teotada? Kelleks sa end pead? Ei, Hendrek on talle selleks liig armas, püha, et teda weel armastada, armastada nii kui kord. — Talle meenuwad warged suudlused, mida wahetasid töwwahaeagadel, wiljast tiinetel nurmedel, kummalised hellitawad unistused, mis tekkisid sumedail suwedil mahedast laane kohinast.

Mäletab tundi, kus istusid Hendrekuga aias, joobunud wioletete sirelipuhmaste õieekstraktist, ja mängisid Crose san-

tastiliste tuledega. Need olid ununematuid päewi fantaasia-
rikka nooruse Weenusmael, kus kõit uppus armastuswalsti
sentimentaal-romantilisise rütmi.

Pätšik hüüab tafa tuppä. Ta on tulnud just linnareisult
ja kannab näpuotšas toredat karpi šhokolaaadiga.

„Tõin sulle ššipake maiustust, tuipojuka. Ššö, wäikene,
ja su põššisse imbub jälle eluroosat,“ äratas oma meelitusiga
Leili kannist unistuste riigist.

„Tänan, ma tunnen end niigi terwena!“ solwas Leili,
tahtes olla jaha, kuid ta häälest heliseb ššiski reetwat örnust.

„Wõta ükski, kallis laps, sulle ma ju nad tõin!“ palus
Pätšik ja pistis Leilile suhu tüki šhokolaaadi. Leili ei pane
wastu. Tal on nii parem, kui keegi kannab wälja ta kur-
nawate mõtete pigistusist. Ta ššöb ja filmitšeb Pätšikut.
See istub woodi peatšil ja ššärab önnest. Ta tugew leha
on wajunud weidi ette. Šumekas, weidi juudidipärane nagu
lökendab heameelest ja terwisest. Šuured, wesišhallid filmad
keewad metšikust armastusest.

„Leili, armas laps, oled sa mõelnud juba mu küšimu-
sele?“ küšis lõpušš argšest ja paluwalt Pätšik, ššilitades Leili
kuldblonde kiharaid. Ta ššile nagu on wastuse ootel walmis
rõõmuššuma ja pettuma, nutma ja naerma.

Leili ššai tõššiseks. Aidaku Šumal, mis peab ta was-
tama, mis ütlemä? Uueššti lendawad mõttepääššufesed mine-
wiku koobastesse. Tuleb ta ššüdamekuningas, Šendrek, ja
käsib anda sellele mehele wastu nagu. Meenub lahkumine,
ta rüüwetušššteen, praegune oluford — need käsewad öeläda:

„ja“. Leilile meenuwad ka ta ššurnud wanemad. Küla ela-
nikud — mis ütlesšin nemad — Leili lapššega tüdruk! Külas
waheššt arwatašše, et ššee on Šendrekust, ššest oli ju selle kih-
latud pruut, kuid ššiski mitte laulatatud. Külaeitedel oleks
ššindlasti ššölerdamiššt ja jookššmiššt mööda küla: „et teate,
Leilil on ššohilaps!“ — Jah, oleks ššee olnud Šendrekust, ta
pölešš midagi häbenenud, kuid —. Ja, ma ütlen talle „ja“.

„Ma mõtlen weel järele,“ kõlas Leili endagi üllatusššeks
ta kõšššlew wastus. Mikšš ta ei öelnud „ja“, nagu kawatššes?
Mis üle ta ššis weel mõtleb? Ta ei mõišštnud ššeda. Kuid
keegi nagu ššundis ššeda wäikimä, wõtama. Ja millele, kel-
lele — —? Et teha Šendrekut ilma naeruššs, wõi end...?

Pätšik püüdis ta wäikesed, örnad käekesed ja ššundles neid
anudes ja andumusega. Leili ei tõmmanud neid ära. Oleks
Pätšik ššeda ššundelnud kas wõi ššuule, ta oleks ššündida lašššnud
ššedagi. Ta naeratas talle, ja Pätšik tundis nagu oleks päike
päišštnud talle näkku. Šeie päikene, mis kiššub piššaradki ššilmi.
Tundis, hingeski helššis kui kaugeššt kewadest.

Ja kaugeššt kewadest helššis ka wäljas, kus jääkolakališšed
teed häišššid ššüdanterutawalt kewadest ja katuste päikeses.

paistelisel külil firtfusid rõõmsalt warblased, suled kohewil, sabad püsti, et kiiremini lööks talwest tardunud ihu kuumaks. Sõst ahtraks mundetud jäänisid katuseräästais aga sõõrutasid kespäewast süpsi.

XIX.

„Nüüd üles keda needus rõhub!“

kostus „Pölatute Templist“ kriiskawaid hääli, karjumas internatsionaali. Mis keeles seda seal lauldi, oli raske aru saada, sest kord wõis kuulda sealtsaksa, kord wene, inglise, hispaania, prantsuse, soome ja paljusid teisi keeli. Wõib olla, oli see esperanto, kindlaid tõendusid pole. Kuid laulu wiis ja taht olid ometi ühised, waatamata internatsionaalsele keelele. Tempel ise asus alles tänawanurga taga, kuid siin ja seal wõis näha luuramas juba mõnda ta täiswolikulist elanikku. Armetult ja wäsinult liikusid nad laulu suunas, filmis õnneläik, mis näis kui ütlemat: „lähme koju!“ Nüüd seisiski Hendrek, koos oma kaardiwäega, selle maja ees, õigemini hoone ees, mida nimetati „Pölatute Templiks“ ja mis lamas armetuna ja hädijelt wabrikute taga, kiwimurus, ehitatud pooleni maasse.

Nagu wiltsuse hunnik losutas ta seal tuimalt ja külmal, pugenukt häbenenedes, tagumikku pidi, tõõmendawasse lubjakiwist kaljusse. Altnad ja ukseangud tühjad, nagu hambutud juud, raamideta, klaasideta. Waatamata suurile pragudele kiwiseinas, wiis majja ka weel suur, müüritud, poolpime kangialune, kust wiltsakeste suurimaks õnneks wõib iga minut kukkuda pähe mõni suur kiwilahmak. Maja ees promeneeriwad aga nälginud, nänguwad kassid ja paar wanadusest poolpimedat koera tõstawad nudistawalt pea, kui Hendrek neist möödub, nagu ootaksid kuulsat Einsteini, kuid pettudes omawad nende wanadusest wäsinud filmad küsiwa ilme: üks uus nagu wiist jälle juures?

„Need siin on ka ponnid nagu meiegi,“ tähendas Jaan, wisates neile taskust leiwapuru, mille aga kiired, näljased kassid mädafilmaliste koerawanakaste eest warastasid imeosawalt.

„Kust te need kõik siia kokku olete kannud?“ küsis Hendrek, silitades ühel kassil õredafarwalist seljakonti. Waene loom on sellega väga rahul. Tõmbab selja kõrgele looka, saba püsti, ja teeb wapralt nurru.

„Tulewad ise, kes neid toob. Tulewad samuti kui sina ja kõik need teisedki. Ega neilgi pole kodu ja nad kindlasti on wisatud suremiseks tänawale,“ seletas loomasõbralik Madis.

Mebed astusid pilli ja pimedasse koridori, mille mõlemal küljel haigutasid suurte tindiplekkidena madalad wõlvikesed, milledest läbi tungis igatõlalisi hääli, halba haisu ja nõrga tule ahashawat winet.

„Siin näib olevat palju tube, on need kõik täis?“ päris Hendrek, kes imestab, et ei astu kuhugi weel sisse, kuna läinud juba mööda paljudest usteft.

„Täis puupüsti. Isegi Argentiina presidendile poleks siin enam ruumi,“ wastab Jaan.

„Ja kus te siis elutsete?“

„Seitstsoon XI, wagabundide osakonnas,“ wastas ükskõikfekt Jaan, kadudes juba kuhugi awaansse.

„On siin see wärk siis osakondade järgi?“

„Mõh, mis sa siis mõtled. Iffa osakondade järgi. Kord on siin kui sõjakoolis. Sõjad peawad olema ju lammastest lahutatud. Minu teada on siin weel: kerjaste, päewawaraste, kalfukorjajate, libude ja käewäristajate osakonnad,“ seletas uhkelt Madis, juhatades Hendreku ruumi.

„Ja kes seda korraldab siin?“

„Patuse omawalitsus iffa.“

„Aga politsei, kas see minema ei kihuta?“

„Kihutab minema, tylene tagasi jälle. Wõi kuhu peawad need hullurid siis minema? Peatänawasse? Nõikaste losside ette, et surra seal. Wõi soowid lasta end tabada kiriku ees ja wisata nälgimise pärast türmi?“ seletas Madis, astudes koos Hendrekuga kitsast, suitsust, piirituse- ja higilõhnast läbileotatud ruumi.

Uwanew pilt oli erisugune, mida Hendrek kunagi näinud: kogu too seitstsoonide rida asus siiski ühes ja samas suures ruumis, millel küll kunagi olnud wahesena, kuid nüüd pooleldi mahalõhutud. See wastik kasarmuruum näis Hendrekule kui määratu katel, kus pudrutanguks kõik ilmasleiduwad rahwaste-rasid ja millele soolaks raputatud juure igasuguseid maailmakeeli.

Siin ei olnud üksi mehi, waid ka naisi, igas wanaduses ja iluduses. Enamjaolt läbipõlenud, kellel weel kannatust elada oma jäänud päewade kurba ja mõnutut elu, sest enamus põeb neist rasketuulisi kroonilisi suguhaigusi, millised haawadena ja paistetena löönud wälja juba ihule! Kuid siiski pole kõik suutnud weel unustada oma, juba harjumuseks saanud flirti. Otse Hendreku ees, teises ruumis, hüppas üks neist. Sõritab omi põdewaid puusi ja keerutab wäljaweninud kõhtu, tõstes sealjuures kõrgele kleidikaltsu, paljastades nii oma kuiwanud anatoomia. Ise naerab jõhkralt, joodud, korisema häälega. Saarab siis ühe habetanud araablase, tehes sellega paar lonkawat walfituuri, langedes lõpuks hingeldades nurgas löömawa tule soojendawasse

fööri, kus istub ringis hull wanu inimesi, soojendades omi jookswahaigeid liikmeid.

Rõiwad, mis katavad wanakeste põdewaid kehi waid osaliselt, jätawad wabaks suurte lappide wiisi kõõmendawat, fanaanahas ihu. Teise teina ääre on aset wõtnud paar kerjusperekonda. Tuli wihiſeb raudkiwest ehitatud koldeſ, kuumendades seal asuwaid mõlkiatunud potte ja panne. Ja tule ümber nad istuwad, kõik terve pere, ning ootawad süüa. Toidunatufest, mis nii lõhnawalt wiriſeb määrdunud pottides. Rõige enne eritab film kahte abielupaari. Neglaſed ja kohnakad, ſeljad küürus, ſarnafed nagu ühe wormiga woolitud. Näod karwafed — ka naiſtel õredad wurud ja näputäis habet koonu kühmul, ümber käsnade ja ſoolatüügaste.

Mehed kratſiwad endid mõnufalt ja nutſiwad piipu, kuna naiſtel pliida ümber tulift askeldamift. Wõi kui jääbki weidi waba aega, ſiis kulub ſee hädapärafelt laſte peſkmifeks. Ja neid mudilaſi ſiin ju peſuks on, nagu ifka waestel inimeſtel — ſamapalju kui ſõrmi. Seal nad askeldawad, nagu ſeapõrſad tolmufes ja haisewas põhus. Mõni päris alaſti, teiſel ainult mingi kalts ümber näljaſtpaiſunud kumerkõhu, kolmandail näiwad ifegi olewat riided, milledele nad wäga uhked, teewad kurja näo ja käſutawad teiſi: kes kedagi wedama juufeiſt wõi iſtmiffupidi mööda raſpeltõredaid kiwe, wõi kaſwatama tiritamme haisewal ſolgiämbril, kuſt iga ebaõnnetanud katſe wiib pea ees nõuſſe. Kes aga haſſab nutma ja pugedes emale põlle alla, kaebab, ſee ſaadetakſe mängima põlenudkarwaga karu wõi mõne jubeda mandrilliga, kes õpetatud rahakerjamife otſtarbel tantſima ja turnima ning nüüd ſeltſis teiſte perekonnaliikmetega iſtuwad täie õigufega tule ümber.

Perekonnaſt on wälja jäetud ainult eefel, ſee ſeiſab paar meetrit kaugemal ja noſib, sõõrmeid krimpſutades, kõlkatunſtis. Liigutab omi pikki kõrwu ja häälitſeb nagu rinnalaps — näilifelt pole ta toiduga rahul. Weidi eespool, otſe keſt ruumi, iſtuwad kaſs halli wanameeſt ja üks eit. Wiſtisti kaltsuforjajad, ſeiſt nad on piiranud endid igalt küljeſt suurte kaltsufottidega. Mehed on laſtirõiwastatud ja konutawad nüüd nagu roostetanud konksud omil kuitwanud ſääril ja otſiwad ihukatteiſt täiſid. Igaw töö näib ſee olewat, ſeiſt ollakſe pühalikult waikſed ja imetõſifed.

Negajalt ohkawad ja haigutawad, ſirutades hädiſelt, kuſjuures nende külmaſt ſinetaw ihunahk liigub nagu miljonfortſuline lõõts. Kaltsuforjajaiſt weidi ebaſi lamawad ſandib: üks ſegab oma puujalaga tules küpſewaid kartuleid, teine, kummikaeline, küpſetab ſeelides wardaſſe aetud linnu-

poega, kolmas, kellel alumiseks kehaks lapsewanter, loeb po-
sinal päewa jookful teenitud sente, neljas puhastab pleff-
toppisi oma klaasfilma, kuu üks prohvetihabemega wanake,
koos noore tüdrukupäega, õpivad järgmiseks kerjuspäewaks
mingit kirjulaulu.

Viia ruumi kõige kitsama awanise kõrwale on aga ker-
jusjuudid lõõnud lahti wäikese käsipoe. Müüakse suitsu ja
tuletikku, saia ja haawamääret, rauakoli, wanu saapaid ja
praetud hiinapähklaid.

Üksna ruumi teises otjas istub, suures sõõris, jõut
liiwkollaseid araablasi, mäsfitult määrdunud talaaridesse.
Nutsiwad suurt wesipiipu ja inisewad Allahile tänupalweid.
Nende läheduses närib kari hotentotte konte, kinnudes nagu
nälgjased penid. Ühe wana peeglikillu ees, mis pistetud kui-
dagi müüri prakku, kõõlitab õlgmattidel rühm wärwi-
listis rõiwus, wäsinud ja haiglase ilmega naisti, jalad wisa-
tud kõrgelt üle põlwe, suitsud suus. Nende närtsinud jääred
ja ripnewad rinnad on paljad. Silmis põlemas aga ko-
kaiini ja oopiumi õlgtsuled.

Naiiste läheduses aga laulab ja lärmitseb hullt igast
rahwusest meremehi. Nemadki lamawad wanul roguksel:
ühed mängiwad kaarte, teised walmistawad priimusel teed,
kolmandad kitlewad oma ekfiõitudega ja firuwad poots-
manni, neljandad jändawad kahtlaste naiistega, kuu wiien-
dad siputawad niisamu jalgu taewa poole ja unistawad.
Keegi noor jänki maalib sõega seinale priiskewormidega
alasti naise. üks tõmmu itaallane jutustab erootilisi ane-
dootte, kuu sakslane lõikab ajawiitekse puust ankrut. Selles
osakonnas siin näib üle ruumi asuwat fiiski wiisakamat pub-
likut. Neil pole kadunud weel füüsiline ega hingeline jõud,
mis hoiab inimesi weel teguwõimsana. Ringi läbi ruumi
marsib fall mehi, kandes ridwal punast hilpu ja mõirates
internatsionaali. Nad näiwad olewat sattunud eks-
taasi ja wahiwad punasele wärwile nagu õnnistegijale. —
Miks nad ei laula mõnda kirjulaulu, kui ise hullumas hä-
das? Miks nad ei laula: „Jumal keifert kaitse sa?“ Miks
nad ei laula: „Plus oled isamaa!“ Miks? — Hendrekule
olid ta raskest wintstutused ja piinad õpetanud, miks. Tea-
dis ka, miks need inimesed siiplewad siin seitsemenda võrgu
kõige tõrmasemais kateldes.

Miks nad ei ela lõõsides, ei jõida autodega ega sõõ
endid passuks? Miks nad ei palu jumalat ega kõnele pat-
tudest ja isamaa-armastusest ja rahwustundest? Miks nad
ei käi teatris ega hobuste wõidufõitudel, waid kerjamas?
Ta teadis seda ja wihtas end, et teadis. Olla teadlik kõigis
neis koleduis ja jaada mitte aidata, see kurnas ta hinge.

Nõõwis talt rahu ja isikliku heaolu. Kui saaks wälja siit, teise õhkkonda. Siis wahest pääseks sellest mäda ja surma järele haifewast wiletsustondi kohutawast mõjust.

Saaks hakata korralikult töösse, wõitlema tuhandete, miljonite eest. Wõitlema inimsuse eest. Wõitlema elu ja leiwapaluse eest. Wõi jätta jälle kõik ja põgeneda maailmalt, mis pödemas arstimatut egoismi wähhjatõwe ja enese mina hüpertroofiat. Põgeneda kuhugi üffikule lõunamere saarekesele ja elada seal nagu Robinson Cruso. Täielise looduslapsena, looduse toidetuna, looduse kaitstuna, ihaldades, ei himustades midagi. Tõesti ei teadnud mis teha, mis peale hakata? Ta hing oli tollet karmil rännakul löödud wälja ta ilufast romantilisest maailmalt. Purustatud ta senised unistused. Rebitud maha ta õnnetawea senised tähised. Uus päike, uued tuled, terve kosmos ja maailm näis talle uuea, enneolematuna. Werd ja piina näis ihlawat iga orgaaniline olemus. Tapahast wärrisefid kõikide südamate molekulid. Orjad ja ferge lõbu näisid olewat popi kui ka sandi ülilimaid soowe.

Segaselt ja uimaset wähtis üllatunud Hendrek omaa uues kodus ringi. Siis tundis nagu pudeneks filmilt tahmakuulilesti, mis kuffudes muutusid nii suureks ja raskeks, et panid wõnkuma pöranda. Wajus siis wäsinult maha, et leida kuffi tuge.

„See siin on minu matt, kurat!“ kirus keegi.

„Kät lontrus teise nurka, ära tüki minu pesa,“ fõimati teisalt.

Ta Hendrek ronis käpuli pörandal, kuni Jaan ja Madis tõmbasid ta enda wahese.

„Homme olgu sul omal matid ja potid,“ õpetas Jaan, tappes seinal lutika. Werine laif tekkis murenemisele lubjale.

„Jah, kui siin tahad elu teha mugawaks, siis ilma nendeta ikka ei saa,“ tähendas ka Madis, matsutades unifelt suud.

Hendrek ei wästanud, ta wähtis, kuidas suured, roosad, nagu nülitud fisalikulid wäterdasid tahmasel seinal.

XX.

Brundipärg põletas Leili pead. Hõõgus nagu tuline raudrõngas, torkis kui Kristuse libuwitfa kroon. Pea enam ei jõudnudki teda taluda, waid wajus ja wajus, kuni kuffus lõpuks, raske tinapommina, ta peopesale. Brundilleit omakorda pigistas keha ja raske fiidiloor kägistas teda kõrikt. Tundis, rinnakorw on rõhutud murdumiseni kofku. Süda

nagu ei pumbanudki soontesse werd. Enam ja enam taroud
Leili, mida lähemale jõudis pulmarong Saanamäele.

„Hõissa, hõissa pulmad, hõissa!“ karjuti jämedail ja
heledail hääil nende seljataga kihutavast pulmarongist.

„Hõissa, hõissa!“ kõmises vastuseks laane pehmest sü-
gavusest.

Pikas pulmarongis, sest pulma oli kutsutud ju terve
Laanesaare, tõsteti hoogsalt viinapudeleid, löödi neid kõli-
nal kofku, joodi kulinal, särmati, hõisati ja lauldi: „Palju
aastaid, palju aastaid!“

Nooremad mehed tõusid saanides püsti, keerutasid kõrgel
peatohal ohjafääru nagu lassot ja kihutasid. Laas tilises ja
helises kuljuste fillerdusist. Hõisel oli sadanud värsket lund
ja see säras nüüd kerge siidina, õrnalt ja pehmelt, kewadisel
jääkolakalifel metsateel. Saanid libisesid kergelt ja kiirelt.
Hobused norstasid, surusid pea ja kaela kaugele ette ja kihu-
tasid. Meilegi tegi löbu sirutada wälja pitast talwest tülp-
nud jalgu.

„Hõissa pulmad, hõissa, hõissa! Nad elagu!“ karjuti
jälle ja jälle rõõmuft pöörasest pulmarongist.

„Nad elagu!“ oigas tumedalt laas.

„Eks täna ole ju suurepäranne ilm?“ küsis jutu alusta-
miseks oma pruudilt peigmees Pätfit, seirates himutsewa
pilguga Leilit, kes waikides seisis, lahtwatuna ja külmalt, ta
kõrwal. Leili ei wastanud. Ta tahtis seda küll teha, kuid
hääled angusid nutust pakitsewas kõris.

„Waata kallis, kui ilufasti särab lumi ja kui hellalt
suudleb päike uinuwat laant. Kuula, ta wirgub juba ja
sumiseb soignwalt. Kõik näiwad kui rõõmustawat see üle,
et oleme iiksteist leidnud. Eks ju, muhkene?“

Ka nüüdki Leili ei wastanud. Ta pea küll nookus weidi,
nagu jaatades, kuid see tuli sellest, et hobune tõmbas jär-
semalt. Leili tahtis nüüdki wastata, kuid ta ei teadnud
mida, wõi millele. Ta ei olnud ju kuulnud midagi, mis
küsis ja kõneles Pätfit.

„Tõmba Juhan täkule, las lendab! Sieti on ju see
alles mu esimene pulmasõit!“ käsutas Pätfit hobusejuhti.
Ja täkk lendaski. Suuri jäälahmalaid sadas lillisele saani-
tekile. Kuljuste rõkkasid looma rõngas kaela ümber nagu
raputaks neid kellegi metsil käsi. Leili istus aga tardunult
saanis ja lendas kõigiga koos. Lendas sinna, kuhu lendas
ees ka laulatatud mees, kuhu lendasid pulmalised, kuhu len-
das elu. Sigemini tundis, kullus kuhugi, wajus lumisesse
ja selgesse sügavusse. Ta olesk wõinud hoida end õhus
ja lennata nagu teised, kuid ta ei tahtnud seda, ei suutnud

ta, seft tundis, polnud tal enam ei hinge ega ajusid. Keha oli nagu jääst, milles hinge asemel jahe ja tuiskaw lume-
kõrb.

Nüüd sõitis siis oma pulmasõitu läbi kewadesse ar-
munud, tumerohelise laane, mööda siidpehmet metsateed —
Saunamäele. Ja ta kõrwal istub ta peigmees. Mees teda
peab armastama, kellega jagama elu mured ja rõõmud.
Kellele peab kuuluma ihu, hinge ja mõtteiga. Kas suudab
ta seda? Ta on ju nüüd mu mees, mehe õigustega, koku-
sulatatud pühafõnaga, seotud wandega. Pealegi, see mees
armastab teda. Ihkab jagada elupäewi. Soowib wabataht-
likult aidata taluda ta rüwetatud keha ja hingewalude
koormat. See peab olema ju suur armastus, mis sundis
naima, hābenemata ta rüwetust. See pidi olema tõsine ar-
mastus, mis sundis teda wõtma omaks naife, kelles iduneb
wõõra laps.

Jah, Pätšik armastab. Kuid kas suudab ta armastada
teda? Kas ei ummista teda weel Hendreku armastus? On
ta suutnud selle omas hāwitada? Wõi oli ta ehk liig nõrk,
ifeloomutu ja andis Pätšikule liig kergemeelselt oma „ja“-
fõna? Wahest Hendrek, tulles tagasi, oleks suutnud siiski
talle andestada? Kui oleks palunud teda, pihtinud, puht-
südamliselt üles tunnistanud, kuidas teda rüwetatud, mida
kõik läbielanud, mida kannatanud, kuidas alati waid teda
armastanud. Aga ei, ei, ei — iialgi! Ta ei tohi määrida
Hendreku nime oma rüwetusega. Ta ei tohi hāwitada ta
õnne, ta elu. Ei, ta ei tohi teda armastada — seda endise
armastuse nimel mitte, oma surnud wanemate ja kasuema
õndsate nimede pärast mitte! Ja mis jäi tal nüüd muud
weel üle? Kas halata enda mõrtsukaks? Lapse mõrtsukaks,
kes ometi oli süütu oma wanemate patust? Wõi saama
kõige ilma naeruks — Leili lapsega tüdruk ja jumal teab
weel kellelt? Ta teadis, et nüüdki harutletakse seda ela-
walt külas. Ja palju Hendreku tõsiseid sõpru, kes kuulsid
ta pulmadest Pätšikuga, otse jahmatafid, ega tulnud ta
pulma. Kui tuleb tagasi lord Hendrek, mis ütleb siis tema,
oi — ja —!

Leili ifegi mõtles praegu sellele, mis ütleks küll Hend-
rek, kui kunagi lord jõuab koju? Kas on kurb wõi rõõmus?
Suudab ta andestada? Talle meenus, kui sõitsid Hendre-
kuga haiglasse. Siis oli sügis ja sadas. Wanter hāples
konarlisel metsateel ja laas oigas. Māletas, kuis tulles
sekundis meelemārkusele, oli tundnud ihus kōhutawate tule-
haawade waludeleeki. Oli kuulnud kõrwos hundawat tules
lāmbuwa kasuema hādalifa. Māgi, kuis haralised tuleleegid
lakkusid liha ta luult. Kuid, mārdates siis enda kõrwal

Hendrekul, ta oli olnud õnnelik. Kuid praegu sõitis oma pulmasõitu.

Kõikjal hellis kewadest, uuest elust, kuid nüüd polnud ta õnnelik. Oli ifegi õnnetu, õnnetum kõigist. Pruudi-pärg põletas kohutawalt kui tulihaawad ja kuld laulatus-fõrmuski weeres nagu lihatul näpuluul. Pruutfleit aga lämmatas ja pigistatas ta keha niivõrd raskelt, et wõimatu oli ifegi ohata. Ja Saunamäe — see uus Saunamäe, hel-lis omas uuduses kohutawamalt kui walge särk, koledamalt kui endine suitsenud aherware. Ja sinna ta nüüd sõitis — sõitis oma pulmasõitu!

„Hõisja pulmad, hõisja, hõisja!“ rõkkasid joobnud ta-lumehed pikas pulmarongis.

„Hõisja!“ oigas laas tafa — õige tafa!

XXI.

Hallilt ja igawalt, nagu pödewaid kerjuseid, warises päewi aastate kalmistule. Hendrekul, kes põgenenud huffu-nud, armsast kodust, lootuses, et suudab wõõrsil leida rahu ja uue kodu, näisid purunenwat kõik lootused. Kõiki ta kat-seid, kõiki ta wäsimatuid püüdeid paremusele, üles, naeru-wääristas haige aeg. Kufagil ei wõjatud uut tööjõudu, aeti olewaga läbi, wõi ifegi wallandati. Tõusu ega edu polnud märgata ei üheski tööstus- kui ka põllumajandus-harns, küll aga kadu, järjekindlat kõdunemist. Nagu üks-teise wõidu ruttas panku, tööstusettewõtteid ja talusid pankrotti. Suured ja wägewad maailmariigid purunesid inflatsioonihäwitawa tanfi all.

Miljoneid inimesi kaotas riikide ja pankade kofkuwari-semifel oma wiimase waranduse — mustapäewade pennid. Teised miljoniid jäid eelmistele liisaks weel töötä, kuna kol-mandad, need miljoniilised hinged, kes nälginud juba aas-taid, pidid, kergel käel, wahetama nälja surmaga. Oluford oli katastroofiline. Igapäew wõis tänawail näha nälginud töölist pidamas miitinguid, harutledes, kust saada tükkie leiba ja kuidas? Kuid midagi sarnast ei saadud. Ujalugu on ju, ajastute wahetusel, alati olnud maiaš were järele ja ihkas praegugi seda. Kõikjal haisti ifuskalt ta hurmawat, nõrkjat aroomi ja töötü pidi rahuldama moodsaid Nerošid oma lahja werega.

Nii seisšis Hendrek, koos paljude miljoniitega, kelledel ainsaks süüks, et sündinud waestena, tolles määandawas positsioonis. Ta oli kaotanud juba igasuguse lootuse, leida weel tööd, saada inimeliks. Päew-päewaga wajus ta ihka sügawamale ulaelu mädafohn. Šaige aeg lükkas mehifelt

takka, warem juba porrilangenud sõbrad tõmbasid cest. Ta ei suutnud end rabada enam lahti neist, kuristikku kiskuwaißt hüglaküüfist. Tal polnud selleks enam jõudu ega energiat, sest sadam ja nälg olid imenud selle wiimseni, jättes temale waid luud ja tühjad ajud.

Ta ei julgenud mõelda ka enam kodumaale ega Leilile. Las olla kus on! Tema ei kõlba enam neile. Tema, kelle rebinud wälja korralikust elust jõe kriis. Tundis end nägast lestinud lutikana kuskil woodipraos, kes wõib saada jälle suureks ja wõimsaks, kui leiab toitu. Tundis end näginud kerjuskoerana, kes uudistab igahüht — wahest saab tükkese leiba? Ta katsus unustada kõik, kõik, mis kord olnud, ja mõelda waid nii, nagu poleks ta kunagi olnudki parem. Kuid siiski ei suutnud pääseda armastusest Leili ega ka isamaa wastu. Mõtted neist olid pea ainukesed, mis ütlesid, et kord siiski on Hendrek Kasekänd olnud inimene. Inimene, nagu palju teisigi, kandew ülikonda, puhast särki, kraet, läikima löödud saapaid ja peana si — wõis süüa — söö kas wõi kogu päew. Kuid nüüd kulusid päewad weel waid selleks, et otsida koorukest leiba.

Kuid juua sai sadamas ohtralt, sest meremehed otsid pommile alati meelsamalt klaas wiina kui tüki leiba. Ja Hendrek oli hakanud nii jooma, koos kaaslastega, koos kogu „Pölatute templiga“. „Kes juua tahab, saab alati juua,“ öeldakse, ja nii ka oli. Väike tõusis ja läks looja, tuli särafilmaline sammelmüst öö, kuid kõik nad wõisid tunnistada, et „Pölatute templis“ kestab lõputu jooming. Kes magas end targaks, oli õnnetumaid inimesi, sest näha kord jälle reaalsuse koledufi awafilmil, mõjus nitwõrd wapustawalt, et mees, kukkudes nuesta jooma, imes end alkoholist furnuks.

Tänane päew näis Hendrekule ja ta kaaslastele jälle üks selliseid, mis sündinud Wachuse tähe all. Sest täna oli leintatud jälle üks nuss ja lihaw „kuldkala“ (meremees, kes saanud ehl wõtnud laewast mahamaksu). See oli seekord üks soomlane. Seasüdamlik ja õiglane meremees, kes kunagi paljude waewarohkete kuudega teenitud raha ei pane tasku, olgu seda kas wõi miljon, waid joob sõpradega otsekõhe maha. Pärast, loomulikult, jäädes pennita taskusopis, satub sadamasse „pitspõmmi“. Hendrek oli kohanud teda sadamas. Olid siis sadamabaaris teinud mõned sissejuhatawad aweretifid, nii nagu wennastrahwuste kohtamisel kunagi. Peale sissejuhatusi oli otsekõhe järgnenud kawa, mis, nagu moodsamais kinodeski, läheb wahaeagadeta.

Siljem oli Hendrekule feltsinud weel ta omamaalastist sõpru, kuid ka teisi liikmeid templist, kes nagu kaskid weawad endid haifu peale alati sinna, kus wedelemas mõni

„kuldkala“. Nii omandas jooming juba täiesti kolossaalse ilme. Saabus õhtu ja seega oldi joodud juba pool päeva, kuid keegi polnud veel purjus. Wähemalt nii arwastid üksteist kaelustawad ja taarwad mehed ise.

„Pergela poiga, täna ma rüüpa itse alles känni,“ arwas soomlane ja maksis. Maksis ilma waatamata ja lugemata, sest kuuekuulisest tripist saadud raha olid kõik taskud täis. Kõrtsimees, pallinimene, oli lõhkemas õnnest ja kraamis wälja kõik omad libedamad meelitusfõnad ning asja menuramaks tegemiseks pudistas weel iga erimaalasega ise teelt, et aga mehed oskaksid. Kui enam muud abinõu polnud, siis tõi elutoast wälja oma lopsakate kehawormidega naise ja alaealise tütre, kes pidid ergutama wiinastunud meremehe ostutehingule. Mis sellest, et naine ja alles lapseas tütar rüüwetati, kuid tema sai ju raha. Beremees oli ju prantslane, kelle põhimõtteks: Naise puutumatus pole weel üffi ta woorus. Naine wõib magada ka teistega, kui ta aga raha toob koju.

Kuid ka sellest oli joomast hullunud mehile wähe. Nad momendil ihkaksid elu, kõigi ta sügawamate pahedega, kõigi ta madalamate instinktidega, pattude ja toornusega. Ning lauldes ja lärmitsedes liikus terve pande linnajao sihis, mil-line oli haigewamaid ja mustemaid. Kus põlesid igas ligases põiktänawas, räpastes hotellinistel, punased tuled, ning millede lähel taarusid naised, suitsud suus, sääred paljad, kutsudes möödaminejaid:

„Comean Jaá! Ven aqui, ven! Hermosas senoritas! Chinema!“

Ja ühte niisugusesse asutusse kadus ka Hendrek, koos oma lärmitsewate, purujoobnud, sõpradega. Ta kunagi polnud käinud niisuguses punastetuledega majas, mille ustel suitsetawad ja ropendawad naised, seepärast oli ka pilt hämmastaw, mille fototasid ta filmade kaamerad.

Kuum oli suur ja sopiline, tulwil tolm, kustunud suitsuotsade, higi, odawate lõhnaõlide ja wiina wänget leittet. Seinad enamjaolt tapeeditud peegliklaasi ja maalidega, mis pärit madame Pompadouri ajast, kujutades nukutaolisi, laiapuusalisi naisi ja gitarri mängiwaid, mustakuulisi, siidsukis mehi. Seinte ääres asuwad lihtsad, odawa nahaga ühelööbub pingid, millede ees asetuwad walged marmorlauad. Ruumi tagapoolsemas nurgas, kõrgemal poodiumil, ürgab metfükt jazz-band. ühes seinas asub buhwet, kust sipelgausinusega kaks elust kollaseks põlenud, jämehate kehawormidega naist jagawad nõrfenuile karastawaid, kuid ka pehmendawaid jooke, just nii kuidas keegi joomis.

ühhest saalinurgast wiib üles waibaga kaetud trepp, kust praegu naeru kihistades üles jookseb üks rõivasteta libu, wedades kättpidi enda järele joobnud meest. Kest tuba hüplewad fogiwaludes higistawad paarid. Mehed, karedaloomulised, kohmatad ja taaruwad, lohistawad oma suurte kammalde wahel naissi, kelledest waid üksikud kannawad waksapikkuseid kleidinatukesi ehk tükkese wärwilist linti üle kõige intiimsema koha.

Mehed trambiwad muusikale kaasa, naerawad walju ja hirnudes, ulatades naistele suudlusiks omi higistawaid, armilisi näomolakaid, kistudes seejuures neid oma jalge wahel, wõi tõstes sülle, pähe, kassiratsi kaelale. Lõbumaised, kellelaid waid eesmärgiks erutada mehi, suudlewad neid oma närtsinud, lõhkipakatunud, wärwhuustega, õritawad puusadega ja woltiwajunud kõhuga, ise märalikult hirnudes. Seina ääres, laudade juures, on armastajail wõetud asendid, milliseid demonstreeritakse filmides, mis noorsoole

Tüdrukud istuwad meestel süles, harwa printsed, puuderdatud säared ükspidi, tawaliselt aga kassiti wõi jälle on wisatud laialt, üle marmorlana, kepsutades edwistawalt oma tillukeste brokaatkingadega, klaaside ja tühjaks imetud pudelite kolonnis. Kusjuures himurad mehed, põlewail filmil, nuriwad wärisewail näpel nende eewalisku anatoomiate kõike seda saadab aga kärisew fogirütm. Sagofon nutab, karjub, rõõmustab ja parastab. Trumm hoiab külmawerelisel takti, kus asi kuumem, seal kaotab wäsinud trummimeeski meeled ja wirutab kõwema mütsu. üle kõige aga manitseb, palub ja nutab wiul. Ta on kui süütu hing, kes juhustlikult sattunud siia, pealtwaatama seda ekfinud inimelude õlgtuld, mille süüdanud kokaiin ja alkohol.

Ka Hendrek tunneb end samana kui wiul, sest kunagi warem pole näinud altilma riiwetatud patuelu. Ta otse kui kaineneb nähtust. Tahaks jooksta minema. Karjuda appi. Peksta wälja siit need häbitud libud ja joomarid. Lõhkuda maha see roojane maja. Ent miski hoiab teda paigal. Mingi wõim sunnib teda jääma. Näeb, teised on kadunud juba kiiresti lämmasesse ruumi. Istuwad laudade ääres, naised süles, rida pudeleid ees.

„Senjor!“ sofsifleb keegi talle õrnalt nagu tütarlaps, haarates teda käest, tirides tantsupõrandale. Hendrek wahib ja leiab, see on ilus, süsimustade juustega, tõmmu näo ja täidlaste kehawormidega abras olewus. Tulipunane suu magusalt naerul, suured, süsimustad filmad jaramas kutsuwalt. Plika näis olewat alles õige noor. Hendrek ei pannud ega suutnudki panna wastu. Saaras plika ja tantsis. ümber nende hüplefid samasuguselt ka teised. Minult

Kaks wana ja läbipõlenud tüdrukut, kes kedagi ei suutnud enam weedelda, wiristajid kahelksi, külmalt ja kuivalt.

Tantsu lõppedes, Hendreku noor partner suudleb teda ahnelt ja anuvalt sofsifleedes: „*Mi corazon!*“, jookstes siis laua juure, kus istus keegi apelsinpunase näoga, suurekaskuline, keifealine härra, kellel wägew kõht ja wäntas jalad ning kõik sõrmed actud sõrmustesse. Mees oma uhke riidetuse ja priiskusega paistis kui mülla kuningas. Paks põrnikes oma wesiiste utefilmadega, määrdunud töölisriietuses, toredakehalist Hendrekut, siis muiates iseteadwalt ja ironiseeriwalt, tõmbas mustafilmalise oma sülle. Hendrek tundis neist wastikust ja sööstis oma kolleegide juure. Hendrekul tuli tuju jällegi juua. Istus lärmawate sõprade wahela ja möödud täideti ning tühjendati. Wõitjad ja neid kratsisid päris üksteise wõidu meeste peast meeli. Madis oligi juba wajunud lauaalla ja tüdrukud tuhnisid ta taskuid. Jaan oli preiliga üles läinud. Teised lallutasid niisama. Hendrek suitsetas ja jõi. Järgmised tantsud tantsis mustafilmaline oma raswunud, kuldrõngais koljatiga, wahtides aga awalikult Hendrekut, kelle mehine, blond pea wajus nüüd korraga norgu.

Tuli teisi naisi ja kutsus teda tantsima. Hendrek kutas nad minema. Mustafilmaline naeris heast meelest, näpistab oma „wana“ ninast. Järgmise tantsu ajal tuli mustafilmaline ja haaras Hendreku käest kinni. Nad tantsisid ja Hendrek, kes enam kaua polnud kohelnud tütarlapsi, tundis selle ilusa plika wastu isegi weidi sümpaatkust. Ta oleks tahtnud teda kallistada, suudelda.

Kuid siis tekkis wiinaaurust tuhmunud ajudesse ta pruudi, Leili, õrn kuju. Selle särawad sinifilmad noomisid teda. Kuldblond juukseharad keelasid. Kuid ta pole ju enam Hendrek. Hendrek on surunud! Tema on ta hing, kes pugunud kellegisse joomarisse ja nüüd — anna aga walu, las littaa —! Ela hästi Hendrek! Kuid siis meenus talle, et seda plikat suudlewad ja armastawad ju kõik, iga kalfakas võib osta temalt armastust, kõigile on ukked walla ta laenu-hoiukassasse. Ka sellele raswunud, ilgele wanamehele, sellele roojasele kuldwastikale on awatud seal jooksew arwe. See mõte muutis ta külmaks.

„Tahad sa tulla minuga?“ sofsifles preili.

„Sul ju see wanamees juba...?“

„Ah, see muidugi ka, aga sina tule praegu. Ja?“

„Mul pole sentigi raha,“ wastas seepeale, peaaegu juba enesewalitsemise kaotanud, Hendrek.

„Mii sa ei ole kena,“ wastas tüdruk, sai kurwaks ja muutus siinnähtawalt külmemaks.

Hendrek märkas, et isegi siin ei sobi nälg ega ka armastus! Kuid siiski näis plikale Hendrek meeldivat. Lõpuks olid mõlemad üksteisesse armunud. Hendrek muidugi suuresti alkoholi mõjust, plika, et võita omale uusi kundesid. Suur ja tüse apelsiinipunase-näoline waatles seda mängu aga armukadedalt pealt. Nõhkis pahandatult ja sõi sigarit kui šokolaadi.

Tants lõppes ja paarid läksid jällegi laudade juure. Tuli muusika waheaeg. Joobnud kõrtsilised hakkasid tegema ajawiiteks nalja ja jõunumbreid. Templipoiste kambas läks lahti kae mahamurdmise võistlus, mis tekitas pealtvaatajais palju huvi, nalja ja kisa. Mäng ise oli järgmine: küünarnukkipidi lauale asetatud käsi tuli wastase poolt minuti jooksul suruda tagasi lauale, kusjuures katsutada võis vaid korra ja tegewus pidi sündima ilma waluwõteteta. Kelle kätt maha murda ei suudetud, oli loomulikult võitja. See mäng oli Argentiina kõrtsipubliku lemmikmäng ja tekitas seepärast saalis suurt eluust. Kõik kogusid ümber templipoiste laua, et näha nende mängu. Ka suurekswuline ja uhke apelsiininäoline tuli koos oma mustafilmaalisega. Naised kiirgasid ja karjusid, mehed ässitasid ja õhutasid. Omapoiste seas tuli üleolewalt võitjaks Hendrek, saades tugewa aplausi ja tüdrukute ihaldawate pilkude osaliseks. Naiste aplaus ärgitab mehi auahnusele ja võistlus kuulutati nüüd juba üldiseks ja rahwuswaheliseks. Asi läks tuliseks. Tsal-pool murti küünarpäid. Paljaks kooritud käsiwarred seisid nagu walged kassid marmorlaudadel, keda teised, ähkides ja kiristades hammastega, katsusid maha murda. Lõpuks oli asi selge, finalistidena pidid minema kokku Hendrek ja paks apelsiininäoline.

„Hol—la—la! au—uh!“ karjuti metsikult tegewalt ümberolijait. Sibud filmitsefid ärewalt ja unustasid partnerid. Wastased põrnitsefid üksteist nagu wihased sõnnid. Looft järele pidi paks asetama esimesena oma lihawa kae marmorlauale. Nõwe, rikunud, joobnud jõuk pidas hinge. Naised tõusid tipuwarwuli, hoides sõrmed ja suu laiali, ehk lastsid tõsta endid meeste turjale, et paremini näha.

Mehed neelasid ja puhusid närwiliselt suitsu, peites muige warju kadestust. Agaralt sõlmiti ka kihlwebusid, milles enamus ennustas paksu, kui tüsedama, üleolewat võitu. Hendrek tõusis püsti ja hakkas murdma. Paks hoidis kõigest wäest, ähkis, puhus ja higistas. Ta filmad läksid pungi, suu kiskus wiltu ja rippus nagu ühte nurka pidi kõrwajuurika küljes. Näme korin jooksis ta kurgust. Oredakarwalisel pealael tõusid pingutuselt püsti juuksendemed, wõhisedes ja tõstudes nagu mängiks nendega maru. Melikümmendwiis

sekundit oli Hendrek murdnud asjatult, kuid wiiekümmen-
dases hakkas lihaw käsi juba wõnkuma ja wiiekümmewiendal
wajus paks käsiwars wähesuitsetatud sngina walgele mar-
morlauale. Rõttaw rõõmulisa täitis wiinast, higist ja tu-
bakast haisewa ruumi. Tüdrutud tormasid kallistama
Hendrekut. Mehed kiitsid asja kadedalt heaks.

„Mis te enneaegu kaagutate, mul kõwad wiigi wõima-
lused!“ pahandas paks, hakates omakorda murdma Hend-
reku soonilist töömehe kätt. Mees oli raske ja wajutas täie-
terega peale. Sülgas pealtwaatajate jalgele ja kaalus kätt
kui kändu, kuid see istus nagu külmanud kaks püsti laual.
Paks läks punafeks ja wihafeks, nohises ning siises. Soo-
ned tõusid ta madalale laubale kui priskeid wihmusfid.

Ka Hendrek ägises, jurus hambad kokku ja wõbises üli-
pingutuselt. Pealtwaatajad ohkasid kaastundlikult, sest nad
kartsid, et see wähemalt kahetsapuudane mees murrab siiski
Hendreku küünarpea siise. Naised hoidsid käsi ülewal, olles
iga silmapilk walmis lööma neid ahastusest kokku. Veel
wiis sekundit oli aega. Paks pani oma wiimase wälja, rõ-
gisedes rinnuli käel nagu püstetud siga. Kuid siis, nähes,
et wõidulootusi pole, tõukas ja sülgas Hendreku kannatawasse
naffu.

Keegi ei näinud, kuidas Hendrek tõusis, wõi millal löi,
kuid kõik nägid, kuidas paks lamas ristfeliti, täielt ja laialt,
süljesel ja tolmusel kõrtsipõrandal. Paar joobnut tormasid
ligi, hakates poksihohtunikestena lugema sekundeid. Perenaine
jooksis nih-ahtades ja niisutas lamajal külma weega nagu
ning karwast rinda. Mafis aga ümberringi juubeldas, tõs-
teti klaase ja karjuti elagu! Jazz mängis poodiumil dushi.

Warsti ärkas knof-outist ka apelsininaoline. Tõusis pi-
kalt ja laisalt, õrudes nagu ja laupa. Nähes siis Hendrekut,
astus sammu tema poole. Mehi kargas lähemale, naised
kiljusid hirmust: „ta tapab ta, ih!“. Kuid paks wähtis ra-
hulikult Hendrekule ja ulatas talle naeratades käe, küsides,
mis rahwusest ja kes ta on niisugune, kutsudes ta oma
lauda. Kõik hirnusid naerda. Perenaine rõõkis nii, et pil-
las klaasid maha. Ta pidi ju naerma, sest nüüd ahwardas
asi minna alles korralikuks joominguks. Ka paks naeris ja
mustasilmaline pugus kihistades otse Hendreku põue.

„Oled täitsamees. Esimene oled, kes mu juutnud ainfa
hoobiga liita selja peale. Tahad tulla mu farmi eestwõli-
seks?“ küsis lauda istudes paks, pattutades Hendrekule
heaakiiwalt õlale.

„Muidugi, kui laubale saame,“ naeris Hendrek, kes
arwas paksu tegewat nalja. Kui pärast teised aga seletasid,
et wanal olewat suur mõisa linna lähedal ja et ta olewat

ümbruskonna jõukamaid mehi, wõttis Hendrek asja tõsiselt ja leping tehti walmis.

„Oled nõus, siis wõta oma asjad ja sõida öösel kohe minuga kaasa, sest olen asjatoimetuste pärast autoga linnas.“

„Asjad jääwad hotellis „Pölatute templisse“ hoiule,“ naljatas Hendrek, kellel üldse, peale taskus olevate, midagi polnud.

„Naljaka nimega see ju hotell, ega ta wiist suur asi pole,“ arwas paks, kellel aimugi polnud, mida mõistetati selle nime all.

XXI.

„Surnud!“

„Surnud? . . .“ küsis nõrgalt Leili, ärgates sünnituswalude kangestusest.

„Surnud,“ kordas weel kord alewiku ämmaemand ja asetask enneaegu sündinud imiku hälli. „Armuline proua on wististi kohkunud või haiget saanud ja selletõttu laps sündinud warem.“

Leili ohkas ja sulles filmad. Ta teadis väga hästi, et Pätõku eelmise naise skandaalne sünnipäew oli rõõwinud lapse elu. Wõi siis surnud oli laps! Kas tuli see sünnituspiinadest või hingelihst waludest, kuid ta ei teadnud, kas tunda end lapse kaotusest õnnetuna või õnnelikuna. Kas pidi nutma ja kahjatsema, et selle wägiwalla walusa kireõie oli sünnitanud surnuna, või rõõmustama, et wabanenud sellest, mis sunniwiitil, toorelt ja halastamatult oli istutatud ta neitsiõhhu, rõõwides nii talt armastuse ja elumõtte. Tõmbas riideloori lapse näolt. Wahtis kaua ja tardunult ebanormaalse imiku surnud näkku. See oli üsna tillukene, armas lapsenäoke, mis waewalt ulatas wälja puhtait, walgeist mähkmeid. Leilile paistis, nagu polekski laps surnud, waid magab, magab süütut lapseund. Sõrmeotstega libistas üle tillukese lapseõse — see oli külm. Jäine judin jookkis näpuotstist sügawamasse südamesse, lõhledes seal tuhanded walupiisaks.

„Kas poisiks või tüdruk?“ suutis waewu, waewu weel küsida, sest ta enesewalitsemine kadus ja närwid walguisid täis nagu sulatina.

„Poisiks on,“ ohkas ämmaemand, „kena poisiks oleks tulnud!“

„Poisiks!“ fofistask Leili, tundes endas tulist ja pakitsewat walu. Kogur ta teha nagu paistetask piinust. Sooned nagu tõmbusid ferra. Siis andis aga kuskilt järele, hing

ja ihu lõhkesid waludest seebimullina. Pisaraid purskas ta silmist, suuri ja raskeid.

Ämmaemand istus woodiserwale ja hakkas teda rahustama.

Ettewaatlikult hüüis tuppja Pätšik. Saatis mureliku pilgu Leilile ja lähenes tipiwarmu hällile. Nägu punetamas lihtfasi uudishimust.

„Kas magab?“ küsiselles sofinal ämmaemandalt, tõstes wärisewail förmil lapse näofest katwa loori.

„Magab, kuid igawest und,“ wastas õnnetult ämma-moor, arwates, et nüüd hakkab ka isa omakorda haletsjema ja nutma.

„Surnud!“ ohkas kergendatult Pätšik, wahtides rahulolles ja õnnelikult Leilile, kes raskest sünnitusprotsessist ning hingelisest ärritusest lamas pooleni nõrkenuna woodil. Nägu kõhn ja kahwatu, silmis hõbedane pisarateloor. Nobedalt askeldas ämmaemand, katjudes teda elustada. Pätšik läks ja suudles palawalt ja warjamatu tänutundega Leilit, hii-likes siis rõõmust tantšikleedes wälja, et minna tooma sur-nult sündinud wõõraspojale kirstukest.

Ämmamoor wahtis talle imestanult järele ja targutas iseendas:

„Mehed on ikka mehed, ega neil pole hinge ega südant.“

Oli juba keskpäew, kui Leili alles wirgus, ja pitšilised afnaeesriided sõelufid tuppja kewadpäikese kosutawat kulda. Läbi atwatud afna woolas kosena wärskendawat kewaduima. Tasa ja unistawalt kohises laas. Wahe kewadtuul kandis aasult miljon lõhnu, ja noored õunapund roosa-walges die-färgis kükitasid afna all nagu paljaid sääri häbenewad plikafesed. Karjatoplis kuffus imewaljuft kagu. See oli esimene, keda Leili jellel aastal kuulis, ja luges seepärast ta lufseid, mis pidid ütleva talle weel elada jääwate aastate hulga. Kagu kuffus waid korra ja siis waiķis. Leili ootas hinge pidades weel kawa, kuid wastufeks kuulis waid ära-lendawa linnu tiibade wuhinat. „Wististi hirmutas teda keegi,“ rahustas iseennast ja kuulatas weel. Kuid kagu waiķis jonnakalt, ainult siidisaba wilistas kusagil imerõõm-falt, nagu polekski ta teadnud, et olemas ka sügis ja talw. Kirju liblikas effis läbi lahtise afna tuppja, lastus hälli walgele waibale ja liigutas nagu järeilmõeldes tiibu. Ämma-emand seisis weel ikka Leili kõrwal ning trööstis teda oma emaliku pilguga.

„Kas magasite hästi?“ küsis siis.

„Kas ma magasin?“ jahmatas Leili, ent siis meenus talle kõik ja saatis kiire pilgu hällile, — see oli tühi. Pätšik oli lapufese asetanud juba kirstu. Tähendab, kõik oli

mööda. Kõik, mis olema pidi, oli, ent hääl seisis ikka veel tühi ja ootas. Keda ta veel ootas? Mis ta soovib — —? Dotab uut elu...! Jah, uus elu peab sündima! Ta ongi juba sündinud. Sündinud looduses ja ka temas. Nüüd on ta vähemalt waba ühestki piinawast koormast. Waba kolmandast isikust, kellega tihedalt oli seotud lapse läbi. Nüüd wõisid ta elu mõjutada waid veel kaks tegurit: tema sea-duslik mees Pätšik ja ebaseaduslik, armastuse ja ihalduste ühendatud summa — Hendrek. Esmesele wõis ta olla naine, teda armastada, wihata, hellitada, wihastada, olla truu ja peetta, kuid Hendrekul wõis waid ihaldada ja armastada salaja, kõigile teadmatult — ka enda ees pidi ta seda warjama, salgama. Tõesti, Pätšikule saab ta nüüd olema tubli naine. Naine kogu oma naiseliku täiussega. Ja wahest nii suudab tajuda ta armastuse, ausameelsuse ja katta oma rüwetatud keha puudusi. Koos loodusega tahab alustada uut elu, elu, milles on rahu ja armastust. Tahab õppida armastama Pätšikut, kes julgenud wõtta oma õlgadele häbikoorma, mis oleks tõstetud sinna rüwetuse awalikuks tulekul. Kui suudaks waid Hendreku suruda wälja omast määritud, temale kui kangelasele kõlbmatuks tehtud hingest. Kui suudaks weiditegi kustutada hulluks tegewat armastust tema järele. Kui mälestuspargi igawesse kewadesse meelitada sügise...! Kui Hendrek tuleks ise ja hiritaks ning lööks talle näkku. Paljastaks maailmale ta alatuse ja häbi, wahest siis hakkaks hanguma ka armastus? Saaks temastki tõelik Pätšiku naine ja õnnelik ema!

Warjamatu rõõmuga astus tuppa Pätšik, kallistas õnnelikult naist ja teatas tehtud tõsidusega, õpetaja tulnud panema last kirstu.

Leili ei puhkan enam nutma, mõeldes furnult sündinud efilaptele. Ta waid muutub tõsiseks ja waatab rahulikult oma mehele filmi. Tõo tõsine ja armas naisepill oli Pätšikule talumatu ning põlwili langes ta woodi ette. Leili tõmbas siis mehe kareda ja päewitanud pea ning suudles teda suule. See oli esimene suudlus, mille laulatatud meest-naist nüüd wahetasid. Ning mõlemad tundsid, — see momentne huulte jootmine alles tõelikult ühendas neid meheks ja naiseks.

XXII.

Päikene oli toakese kujudanud täis päewakanga kullaseid lõimi, missised fikutatud kimpudena läbi akna ja kinnitatud nägematult walgekslubjatud seinale, kui Hendrek ärkas. Segaselt waltis ta toas ringi, — see oli wõõras. Liig uhke ja mõnus temale — ühese kalfsujäänud hullurile.

Kobas siis waistuliselt oma kõrwal seltsimeeste järele, kuid neid polnud. Polnud kuulda ka kerjaste rõgastamist, tänawanaiste kuiwi kõhatust ega wagabundide metsikut unenorinat. „Kus ma ometi siis pikutan?“ katsus mõelda, kuid pea walutas ja pööratas. Midagi ei suutnud tuletada meelde. „Wahest olen tänawarentslis, — muidugi...!“ Ta awas filmad ja piilus häbelikult enda ümber, sest tundis endal nagu wiibawat hirwitawaid pilke: „noor mees alles ja juba tänawarentslis!“ Kuid ei, see on ju tuba. Klaasibega aken — uks... Toas laud ja toolid, pesukauss roosawärwilise seebiga ja see wististi kindlasti maafikalõhnaline. Ja, Sumal hoidku, kummut, akna kõrwal, peegli ees! Puunduwad weel pildid seinal, eesriided akende ees — ja ta mõtleks, et wiibib kodus — Saunamäel. Ah, see on wist ilus unenägu. Kõrs... kaa ära, mine minema, peletis, ära piina! — kuid pilt seisab endiselt ta silme ees. „Madis, ae, Jaan!“ hüüab seltsimehi, kuid keegi ei wasta. Ta saab enda saamatuse ja segasuse üle kurjaks: „Kurad wõtaks küll, kas ma siis olen tõesti juba nii wana, et magan lahtisilmil, wõi olen siiski ärkweel ja wiibin tõelikult Saunamäel, omas talus, omas kambris, omas woodis ning midagi pole halba juhtunud, kõik on olnud waid kuri unenägu?“ Tõestamiseks näpistab end ninast. „Too-oh!“ imestab, karates istuli woodi. Sled sahisewad aluskotis koduselt ja puhtad linad krudisewad mõnufalt ta ümber. Katsub ja imestab puhast ja koduselt lõhnawat woodipesu, ja rõõm tungib südamesse ta filmisse, muutes need suureks ja läikwaks. Suure, õnneft naeratawa lapsena wajub tagasi sahisewale põhukotile, kusjuures ta jastis blond pea upub sügawalt uinutawate patjade pehmusesse. „Ei, siiski pole see Saunamäe,“ hakkab juba taipama, „kuid ükstakõik, siin on ju samuti mugaw,“ mõtleb, surudes warbaid tugewalt wastu nagisewat woodiotsmikku. Kuuldes selle protestiwat krudinat, tekib waistuliselt ajju hullureile nii tawaline mõte: „Eg'as lutiakid ometi...?“ Ent wisates siis pilgu üle puhta ruumi ja woodi, naeratab end noomiwalt. Aga kus ta siis dieti lamab praegu? On ta sattunud emigratsioonile ja istub kartseris? Ohmudes sellest mõtteft, meenub tal kogu eilne juhtum. Eilne suurjooming, sündmus lõbumajas ja siiaõit. Ta hakkab waljusti naerma. „Noh, on weider mees, see mu uus peremees. Kolab sarnaseis kohis ringi, laseb liiia näo segi ja pallab siis weel töölegi. Nähtawasti on see selle raswunud tüübi üks omapärafusi?“ Hendref mõtleb olukorrale ja tunneb enefes mõnufat rahu; kõigiti on ta nüüd mees omal kohal. Wõi weelgi enam, tunneb, on sattunud uude maailma, kus inimesel inimese kohustused ja elutingimused. On leidnud koha positiwseks tööks, tegewuseks ja enese rahulduseks.

Ta on küllaltki tugev loominguks ja võimas taluma sellele kaasuvaid walusi. Küllalt kindlameelne lõpetama seda mürgiudust ja anabioosilist elu. Kord oli mõelnud ja tunnud sama. See oli siis, kui tuli nõrkenuna ja väsinuna, kuid siiski õnnelikuna maailma suurimast weripulmast. Oli tunnud end tegu võimsana, suurena ja kõike võiwana. Oli ehitanud ja loonud, saavutadeski sihte. Ent ometi oli tulnud krahh, hävitades fogu ta waranduse, isamaa, kodu, ja lõõnud lõmmi hinge muredega ning häbiga. Ja mispärast oli sündinud see nii? Kes selles olid süüdi? „Masinad,“ ütlesid ühed, „Benemaa,“ arvasid teised, „kuld,“ kinnitasid kolmandad, „maailmasõda,“ wandusid neljandad.

Ei keegi neist polnud täielik süüdlane, waid süüdi olime tse, katsudes takistada ajaloo arengut wananenud walitsemis- korra ja sotsiaalsüsteemiga. Katsuti pilduda zeppeolini kiwi- dega, et teda hävitada. Walitud riigijuhid töötasid sama absurdsest, kui, oletades inimese arengut darwinismi järele, sundida teda tagasi pugema ahwinahka. Maailm wajab ju üldisele ja alalisele ewolutsioonile ka wastawaid seadusi ja juhte — nusi inimesi. Ja Hendrek tahtis saada nüüd uueks inimeseks. Alustada uut rünnakut elule, uute sihtidega, uute waadetega. Wiletuste ja kogemuste kummiga oli kus- tutanud täielikult oma peajust tolle, praegusele ajale nii omapärase egoistinaalse mõtte — omada kord rikkusi. Olla jõukas ja lodew, kaskiwi ning tagasundiw, iskaw ebawaja- lisse, isegi kahjulisse mugawusi. Ei tahtnud jääda, paljude miljonite eeskujul, kikitama traditsioonide mädamunadele, millel lõssutamise teeb anduja kahjatsuwäärseks, suuruse- hullustajaks. Ei, ta ei unistanud enam eimillegi sarnasest. Nõuab waid oma süüsilisele kui psüühilisele minale normaal- seid elutingimusi, et lõpetada muretult kord eluks süüdatud elu. Wõi milleks wajagi inimesel rikkus?

Kotitüed kulda, toredaid kalliskive ja määratumal hul- gal muidki warandusi, kui ta elus tarwitab neist waid nii- palju, et rahuldada omi wäikese soowe. Mende üliküllasta- mine nõuab waid ju tilluse osa üldisest wäärtuste fogu- summast. Kuna ülejäänud seisab kokkuhujunult kasutamata. Ja see jääbki tarwitamata, kuna handa kaasa wõtta midagi ei saa ja seda maha jätta on weelgi walusam.

Panna aga tööle neid kuhjunud warasid, et saneerida üldist olukorda, ka ei raatsita, sest see oleks ju pöörasus, kui enam ei oleks waeleid. Siis poleks mõtet olla ka rikas! Pole ju siis neid, kelle nimel korraldada weel sõdu, rew- lutstioone, kellelt wõtta maks, kui polegi enam sündinud maksu maksjaid? Kelle nimel pidada weel majandusliku olu- korra parandamise-, igawese rahu- ja usukontwerentse? Osa

inimeste praaliv ja lodev „mina“ oleks üleöö häwinud. Kinnalaste kodusse oleks asetatud need väetid ja kasutud inimesed, kes kullas sündides on kõige tooremalt õppinud jumalusele ja inimsusele sülitama. Nii mõtiskles Hendrek, lamades mugavalt woodis. Päewakangas aga kaswas ja kaswas, sest päike wenitas ohralt jellesse kullaseid löimi, ning warjudesüstad lõkutasid wahale koe.

Korraga awanes koputamatast toauks ja sisse tungisid kaks waatinimest. Sunrem oli küll peremees oma peetpunase näo, kartulnina ja kuldrõngaisse aetud kätega, kuid teist Hendrek ei tunnud, ega polnud farnast inimkarikatuuri warrem näinud ka aprillikaartidel. See oli nagu lohku taotud poolopall, millele alla pandud lapse jalad ja lamedaille õlgadele kinnitatud peened orkkäed. Mõlemad kandsid walgeid lõunamaa ülikondi, ainult wahega, et „kuuinimesel“ olid põlwpüksid ja peas õlgadeni ulatuw roheline troopikakübar.

„Tere!“ ümises peremees nagu kõhatuse jatkus.

„Tere!“ ütles ka teine, kusjuures, millegi üle muiates, kärises ta suu kohutawalt laiaks, nagu oleks kistud kõrwust.

„Tere, tere,“ wastas Hendrek, wahtides mehi kui lummutisi.

„See señor siin on mu farmi walitseja Paolino. Ta peale lõunat näitab teile mu majapidamist ja annab tarwilikke juhatusi tööks, homme, siis hakkate pihta, saite aru?“ kõneles peremees uhkelt ja üleolewalt, waatamata seejuures kordagi Hendrekule. Süütas siis kustunud sigarijupi ja taitis wäljuda, ent peatus siiski weel uksele, sõnades:

„Kuna mul omal linnas palju toiminguid, siis wõtte omale aegsasti pähe, et walitseja käsk on minu käsk, saite aru?“

„Kunnen,“ wastas sõjamehelikult Hendrek, kuid ta ei saanud millestki aru. Esiteks, miks on peremees täna nii üleolew ja uhke, teiseks, miks askeldab üks farmiperemees igapäew linnas, lõbumajades?

Mõlemad pöördusid nüüd wälja. Peremees ees, walitseja Paolino tätserdades järele, nagu ülenuumatud part, waarudes laineliselt ühelt küljelt teisele.

„Sellel walitsejahärral wõiks alles lõbus olla pomm — täid ei sööks, sest need jääks ta õõtsuwal turjal kindlasti merehaigeks,“ lõbustas end mõttega Hendrek, tõustes mugawalt woodist, ja ringutas. Siis istus laua ette ja kirjutas Leilile pika ja südamliku kirja, teatades, et on leidnud töökohta ja loodab temagi kutsuda warsti siia. Aga kas kutsub ta Leilit üldse wõõrfile, wahest ise sõidab koju? Kahtles endas, kleepides kinni kirja.

Kojuigatsuse koi oli pugunud talle juba südamesse. Leidis, võõrsil on siiski raske kohaneda ja koduneda. See võõras rahvas, maa, keel — need ajajoosul mundavad tuumaks iga indiviidi. Võõras loodus jätab hinge külma ja puiseks ja võõrad lõhnad mürgitavad ihu. Pole siin farnaseid suuri, kohisevaid, waigustlõhnavaid metsi, sinetavaid rabu, korisevaid soid. Muldki lehtab võõralt ja päike on jahe. Sina ei suuda milledki elustuda, kõik tunded puutuvad, surevad. Jah, ma siiski sõidan tagasi koju. Aga — ei sõida ka... Siiski sõidan, sest wististi on ka süüdistus mu wastu talu põletamise eest juba lõpetatud ja juhuslik õnnetus avastatud. Kuid Leili pole talle veel midagi kirjutanud sellest! Ta pole mulle ammugi enam kirjutanud, pole wistanudki mu esimesele kirjale ja sellest on juba nii palju aega möödunud? Imelik, kuidas ta seda oma altilma elupäewil polnud märganud? Wahest on juhtunud mõni õnnetus? Ehk pole saanud kätte mu kirja? Wahest kirjutas, kuid alalise elukoha muutmise tõttu pole ma seda omanud? Nüüd alles tundis, kui kaua oli süntnud elada Leilita, teda peaaegu unustades. Ja tagedaid mõttekupjaid puges hinge, piitsutades seda kahtlus- ja kahtlustushoobega. Ehk Leili ei andestanudki mulle mu ärasõitu? Luges mu lahkumise trunduse murdmist ja abiellus mõne teisega?

Kaised on ju nii kerged alistuma igasugu tuultele, mis weidilegi suudawad soojendada nende waheldust jännuwaid, kergemeelseid hinge. Leilil oli küll endadistsipliini ja meelekindlust, kuid ometi oli ta naine! Hendrek hakkas end libedalt süüdistama, et kergemeelselt oli jätnud Leili ja võõrsilt talle nii wähe kirjutanud. Ometi ju teadis, et Leilil kui nõrgal naisterahwal on raske elada üksi: ilma wane-mateta, sugulasteta, sõpradeta. Kuid too warjuelu mürgises sadamas oli teinud ta tuumaks. Oli matnud mõtted paksu tolmu, müütrinud südamet kõigi ta tunnetega elu alalhoiu rusuwasse piramiidi. Pealegi oli tal piinlik kirjutada oma hulluwast elust. Ja poleks awanenud mingit wäljapääsu pidewast langusest, ta poleks talle enam üldse kirjutandki. Milleks tehagi teisele inimesele walu, kiskuda tedagi kaasa hukatusse?

Eks ühest ohwrist ole küllalt? Kuid nüüd oli juhuslikult tulnud pääsemine, tuues omaga elutahet. Tahtis jälle elada ja wõita tagasi oma au ja Leili. Lütarlapse, kelle pärast põgenes kodumaalt nagu arg poisike, kelle pärast kannatas wagabundi miljonit piina. Asja tahab teha nüüd jälle heaks. Töötada, töötada siin ja siis sõita tagasi kodumaale.

Hendrek läks ja wiis kirja postkasti, hakates ise tutwuma uue asukohaga.

Alles õhtu eel, kui Hendrek luusunud läbi kogu ümbruskonna, ilmus mõisa poolt weerew Paolino. Ähki terwitamatult Hendreku juure, tehes imetõhise näo, mis kuidagi ei jöbinud sellele lõuendile, mis kumas troopikakübara serwa alt paistetanud poolkuuna. Weidi aega wehkis kätega täiesti kuiwalt, siis alles pääsis kõrisulust peenike pirin ja lõpuks hakkas seletama päris inimese moodi. Tasa liikusid mehed nüüd põldude suunas ja walitseja jagas nohitehes doktriine. Et kõiki sõnu paremini kuulda, katsus Hendrek pidada sammu, kuid see oli raskem töö kui esialgu mõelnud, sest mees komistas ja kummardas iga õlekõrre ning kiwikilukese ees. Nii ei suutnudki Hendreku kõrwadeantennid reageerida terwele walitseja kõnele. Kuid tähtsamaid, mida kuulis, oli: „Glumajad meil siin on kolmes klassis: härradele, teenijatele ja loomadele. Keelatud on teenijatel ja lojustel tulla härrasmaja lähedusse wõi seda ümbritsewasse parki, sest need on tarwitamiseks mõõdukamaile inimesile.“

„Muidugi, muidugi mõõdukamaile,“ kinnitas Hendrek, wõrreldes oma faledat kogu selle pallinimesega, kes kuidagi ei ulatanud talle koonuni, mille tõttu Hendrek wõis wahtida talle otse lagipähe nagu troopikapäike.

Hendrek silmitses mõisa. See oli kahfordne, kessaegne kiwiehistik, tornide ja foppidega pugenukt üleni wäänkaswudesse. Maja ümbritses paksu, roheline pärjana põline park, mida wõimsa müürina piiras kõrge ja paks kiwiaed. Härrasmaja koos ümbritsewa pargiga oli tõesti tore, kuid Hendrekule tundus see tornide ja foppidega ehitis siiski liig salapärasena.

„Need hooned siin on töölistele. Igale perekonnale täitsa omaette tuba,“ jatkas seletusi Paolino, mõõdudes reast madalalt punehitustest, millede katuseräästad peaaegu saagisid juba muru. Alnad wäikesed ja korstnad murenenud.

„Palju neid töölishingi siin siis elab?“ küsis Hendrek, oodates walitsejat järele, kes nüüd juba nii tugewalt löötjutas, et waewalt suutis weel kõneleda.

„Kes neid hingi teab. Waesed inimesed ju suure siginimisega nagu sead. Töö eest saab tasutud neljateistkümmele, kuid põllule saawad nad kõik saadetud, mis nad koduski logelewad,“ ähki walitseja, sammudes teise grupi hoonete juure.

Need olid ruumikad laduhooned. Põllutööriistade ja wilja hoidmiseks.

„Siin neis asub wili ja masinad, nagu traktorid ja... ja, mmm... mis nende nimed nüüd olid, noh, palju mehhanika masinaid, igasugu rataste ja wäntadega,“ punnis walitseja.

„Kõwad teadmised jellel walitsejahärral mafinatest,“ mõtles Hendrek endamisi.

ümber hoonete mäsšis end kullase kangana ääretu nišuwäli, kust läbi lai karjarada wiis kaugemale, rohklasše.

„See fiin on pöld — nišudega!“ hüüdis põllule lähenevale Hendrekule tagant järele walitseja Paolino, jäädes ise kuurinurga warju. Wististi oli ta juba wäsinud, sest mattis oma laia nägu alatihiti taskurätiga, kuiwatas higi ja puristas nagu wäsinud hobune.

Hendrek astus üksinda põlluserwale. Euroopas oli praegu wististi külm warakewad, fiin aga šoe hilisšuwu, ja päike, suurimaid maailma leškkütteid, hoidis termomeetris elawhõbeda kõrgel üle nalli.

Nišuwäli oli walmimas ja kohises tuules nagu meri. Suur ja lage näis see wišjawäli, ainult üššikuid puid tuffus põldudel kui luurawaid wahišõdureid. Kõõmust lindude šidistamist segašid rohutirtsud oma kuiwa širtsutamisega. Nähtawasti ei teinud neile mingit muret kurnaw majanduskriis. Wäljade tagant kostus wahete-wahel igatšewaid lešmade ammumiši, milliseile wastašid šõnnid hoiatawa mõirgega.

„Seal šöõb mete lihakar,“ tähendas walitseja, wiibates käega kaugusešše. Ta oli wahepeal wajunud juba ühele kiwile ja, imedes jämedat šigariniša, liigutas kartlikult kõrges kašteheinas oma peeneid nuudelšalgu.

„Palju loomi on?“ küšis Hendrek.

„Seda ei tea karjased ka mitte! Šole neid keegi mitmel aastal lugenud, sest liha on nii odaw, et müüa pea midagi ei šaa. üšš laotäis mädaneski maha ja šai šiš ära põletatud. Kuid ešš neid waremgi oli juba tuhandeid, nüüd muudugi rohkem. Ja mis neist šaab? Šulewad wististi gaasiga ära mürgitada ja liha maha matta,“ hädaldas walitseja, tõustes kiwilt ja alustades tagašimarsšimist mõiša poole.

„Aga ešš wõiks ju liha töötuile, nälgiwaille inimešile ja ka oma töölišile jagada?“ arwas Hendrek.

Walitseja wahšis talle šeda kuuldes tüšš aega oma ämmarguste šöökullišilmadega ehmunult näkku ja šiš alles šai awada šuu põlastawaks oigekš:

„Wõi töötuile, neile mäššajaile, päš, et nad wõiks aga kriiši teha. Šas' nälgiwad, šiš špitwad kuulma šõna ja wirgemalt töötamä. Šandiidid, logardid on need, wargad...!“ šõimas, wäntšides nüüd ägedalt, komištades, longates, libi-fedes ja komberdades.

„Kas šiš töölišed on šelles šüüdi, et wili ja liha ära põletatašše ja wabrikud laššawad töötamäšt?“ küšis pahandatud Hendrek.

„Kes siis muud,“ imestas Paolino, kuffudes üle kiwi-
müraka, mida oma suure kõhu tõttu polnud märganud.

Hendrek ei läinud teda avitama, sest see idioot oli talle
wastik, waid tundis isegi kahjurõõmu walitseja äpardusest
ja naeris poolkuulsdawalt:

„Eks kandku siis igamees oma risti!“

„Das' kannawad jah, jumalakartmatud,“ oli ka walit-
seja koke nõus, kes Hendreku pilkest aru ei saanud.

Olid jõudnud juba tööliste elamute juure, kui walitseja
lahkus, jättes Hendreku üksi.

Wähe aega luusis Hendrek weel lagedal õuel ja tahtis
astuda just tuppa, kui nägi endast mööduwat wana, lombakat
neegrit, kes tuli komberdades laduhoonete poolt.

Wanake, kelle mustad kähärjnuksed lõõnud aastatest juba
roostetama, wõttis suust närimispulga, millega kõik sealsed
mustad armastawad koobitseda omi hambaid, ja terwitas
alandslikult.

„Kuidas läheb?“ küsis Hendrek sõbralikult.

„Allah olgu tänatud, taja-piis,“ wastas wanake, piilu-
des kartlikult mõisa poole. Kedagi kahtlast mitte nähes, jat-
kas: „Tulin praegu kupunaise juurest, jalg teeb walu. Kui
Allah tahab, paraneb, kui mitte, siis teeb ka teise wigaseks.“

„Mis wiga on?“

„Jäi rataste wahele,“ sosistas, piiludes jällegi kartlikult
ringi. Astus siis üsna Hendreku lähedale ja, tehes saladus-
liku näo, küsis sosinal:

„Kas señor on meie uus ihes?“

Hendrek jaatas. Must sai Hendreku lahkusest julgust ja
wali kahtlusmäss hakkas sulama ta kannatlikult piginäolt.

„Señor, meie mustadele on see farm siin otse põrguks.
Walitseja peksab ja ei maksa palka. Lähed aga peremehele
kaebama, saad weel teise nahatäie,“ kaebas läbi pisarate
wanake.

„Aga miks te's ei lähe ära, ega wiruta walitsejale
wastu?“

„Kuhu me peaks minema, señor? Igalpool on nälg,
peks ja föim, aga wastu liüia — —? Olete uus ja ei
tea . . .“

Hendrek tundis piinlikkust oma rumalast küsimusest, sest
teadis väga hästi, et praegu kusagilt pole leida tööd. Ent
weider tundus talle siiski see peksmislugu, mis meele tuletas
eelmisel sajandil walitsenud orjakauplusaegu. Kuid ta ei
kahelnud ka, et see wõimalik Lõuna-Ameerika riiges.

„Aga kas peremees ise on mõistlikum?“

„Peremeest ennast näeb harwa, tal palju tegemist lin-
nas. Aga kui põllule tuleb, siis kargib ja peksab niisama,“

halettes wana neeger, istudes uffepakule ja hakates priimufel walmistama teed.

„Tea mis asjatalitused tal linnas peaks olema?“ katsus Hendref ufutleda musta.

Must wahtis kawalalt ja paljuteadwalt Hendrekule, pani siis oma alt küljest walfjaks hõrdunud musta näpu rooste-wärwiliste huulte juure ja fofistas:

„Pis . . . selle üle waitimise eest, et peremees tüdrukutega kaupleb, saame wiiskümmend sentiimi kuus rohkem, señor. Sellest peame waitima, señor.“

„Tüdrukud, lõbumaja, naistega kupeldamine,“ Hendref aimas nüüd, mis „wäikesed asjatalitused“ peremehel toimetada olid linnas. See uudis tegi Hendrekule wastikuks selle farmi ja ta omaniku. Tööind langes nullini, ent põlgus ja wiha kaswasid plahwatufeni. Wõi feegi koletis kasutab rasket kriisiga selleks, et end weelgi laiemaks nuumata waeste tütarlaste walu ja piinadega. Dohaku aina! Kord tahab ta neid paljastada, häwitada! Kuid kas suudab ta seda teha — wahest häwitaks iseene, kuna rahwas ja maa jääksid endiselt nutma.

XXIII.

„Mu süda, mu armastus!

Ka kõige mustem pilw häwib, mööda lä'eb,
kuid kõrge finitawas igawesti jääb!“ —

need olid read, millega hakkas Hendreku kiri, mille praegu külakubjas toonud. Leisi istus aias, hoidis kirja wäriwate fõrmede wahel ja luges. Luges korra, kats, kolm — tõmbas siis hinge, õhkas, hõõrus oma tillukeste rusikatega meelekohti ja algas jällegi lugemisega. See kiri oli talle nii pööraselt armas, sellest sai ta oma kuiwanud hingele elu, südamele wärsket werd, kopsudele õhku. See wäikene kofkumurtud paber ja tindiga sellele kirjutatud tähed, need suudlesid ja kallistasid teda, tõstsid wälja argipäewast, mure- ning walunderiigist, kandes sinna, kus lõpeb reaalsus ja algab unelmate riik. Kuid see wäikene, süütu kiri ühtlasi süütas hinges walude juba kustuma lööwad sõed, mis põletasid nüüd hirmsamalt kui kunagi warem. Ujud otse kõrbesid mõtte-raskusist ja süda lämbus walude ummikus. See ei töötanudki enam, lakkas löömast. üksikud tulesed, mida weel tegi, tahtsid rainda koha nagu pooleks. Ta nõrgad närwid löödi hingelisest erutuselt kord jällegi sassi ning ta ei tajunud enam kohta ega olukorda. Wajus kahwatult aiapingi seljatoele, käed laiali, noored, alles puhkenud emarinnad kõrgelt wäljas, nagu wajunud gipsmasšina walgele õlale. Oli

pühapäew, ja Saunamäe õuel walitses rahu. Ainult kuff koterdas suures kanakrjas prügihunnikul, soputas tiibu ja laulis oma ainukest laulu. Kambrišt kostus pühalikku kandli singumist ja kerget lauluüminat.

Seal mõnules poolkurt wanaisa oma kandli, wiinapudeli ja piibuga.

Mialatil istus aga murelikult wares ja ostas fondi järele, mille pärast lōristades kallešid karjakrantsid Pauka ja Muri. Sekka kostus Kuusiku õuest ka pristawi kriiskawat tenorit ja haamri õõnšaid kolkfatuši. Seal peeti oksjonit. Sinna olid läinud ka sulane tüdrukuga lootuses, et ehk saab mõne krooni eest osta hobuse wõi lehma. Pätšik aga oli sõitnud oma harilikule „ärišõidule“. üle kõige aga sumises laas, hingates oma päratuist kopsudest wärsket waigukarši.

Wõttis palju aega, enne kui toibus Leili. Wirgus sellest, et Kuusiku õuel hakkas hädaldawalt nutma üks lastest, kelle lambatall tuli oksjoni nime all jagamiseks rahwale. Toibus ja esimesel heffel ei taibanud, mis juhtunud. Ent kiri ta peos ütles peagi tõe. Weel kord luges ta seda. Sõnasõnalt, täht-tähest weeris ta selle aju. Iga tindiplekifegi paberil oli talle wõrratu armas. Nüüd teadis, Hendrek oli tal alles nagu ennegi, armastas teda, igatses, ihkas tulla tagasi tema juure. Wõibolla, sõidabki juba? Ja kes on tema? Kuidas julgeb weel astuda Hendreku, oma jumala, ette? Tema, rüwetatud, emaks tehtud, porri tallatud, teise mehe praegune seaduslik naine! Ta tuleb wõõrsilt, kus kannatanud miljoneid wäljarändajate piinu, tuleb koju, et unustada oma pruudi kaisutistes elu toorust, ja nüüd ta armastatu, ta pruut on seaduslik teise naine!... Kuidas ta seisab selle mehe ees, keda on meeletult armastanud? Kelle armastuse pärast on ohwerdanud oma tunded, ihu, et hoiduda nii teda tõmbamast kaasa oma rüwetusse! Määrimast ta nime? Kui rumal oli olnud, mõeldes:

Pätšikuga abielludes suudab unustada Hendreku. Suudab häwitada ifegi tunded ja mälestused temast. See oli olnud suur pettumuste ahelik, mis talle järgnenud kohe peale pulmi. Iga kolkupuude oma mehega, iga ta kallistus, õrnustemine, suudlused, ka iga sõna, olid erafordse waljusega meenutanud Hendrekut. Iga oma mehe liigutust, ka mõtteid ja tundeid oli kõrwatanud Hendreku omiga. Iga ta awalduše wõtnud Hendreku omana. Suudles teda Pätšik — mõttes, see on Hendrek, kallistas — tundis selles Hendreku ligidust. Ja see kõik oli tulnud ifeenešest, soowimatult, ifegi wastumeelselt, sest ta ei tohtinud ju haawata Hendrekut sellase häbematusfega, lastes end kanda ta armastusest ja waimust.

nisufarmides üks murederohkemaid. Kuid ega Hendrek ei kartnud tööd; töö oli talle isegi lõbuks ja trööstiks. Pealegi oli juba pännielu kurnatusest siin wiibides kosunud nii kehaliselt kui ka hingeliselt. Koos määrduvad pommiäär-giga olid kadunud ta mured, ning korrapärane toit toonud tagasi elurõõmu ja jõu, olgugi et põetud päewast jäi igaweselt ta filmisse mõtlik, kurbtõsine läik ning hinge libelew surutis reaalelu koleduisist.

Töötas nii tänagi hoogsalt ja püsiwalt. Mootor aina miirises ja puhus hingeldades kuumusest wirwendawasse eetrisse wänget petrooleumilõhna. Linnud tõusid ehmunult masinate eest ja sulasid sinitaewa ääretusse, mille sõõr-joonel kibrutas õige weidike nõrkwalget pilwekoort. Mustad ta seljataga töötasid higistades ja kinnusid lapselikul, heledal häälel endi nuttewtoonilisi rahwalaule. Sirutasid siis wahete-wahel ja mölgitasid imestusest suid, miks see suur ja blond mees täna ei laula. Nad tahtsid meeleldi kuulda teda laulmas, sest kuitagi warem polnud kuulnud sarnaseid kõlawaid, kurbatoonilisi laule ega näinud ka nii blondi meest. Ehkki üks, pikakasuline Jim, tõendas Allahi nimel, ta linnas olewat näinud paari tütarlast, kes olnud weelgi blondimad. Mispeale teised aga uskumatult raputasid päid, arwates, et Jim olnud siis purjus.

Hendrek wakis täna aga jonnakalt. Iseäralik rahutus piinas teda. Mingi paha eelaimdus rõõwis tuju ja rõhus hinge. Wahest tuli see sellest, et hommikul olnud walitsejaga suurem tokkupõrge, wõi sellest, et õõsel, nagu palju fordi warengi, kuulnud häärasmajast hädalawat tütarlapse nuttu. Ta teadis, et peremees ajab naistega alatut äri, kuid seda tema, üks lihtne wagabund, ei saanud muuta ega äri ka lõpetada, kuna tihti wõis näha peremeeft koos paljude mundrikandjatega. Ta tundis end nõrgana kui jääst, kes istub küll elewandi lundil, kuid on selle murdmiseks wõimetu ja ka äralendamiseks kõhu liigtaiusse tõttu mannetu. Nii külitaski kurbalt traktoril raudsel istmel ja wahtis kaas-tundlikult warisewaile kõrtele.

Kui korrapäraselt need langesid ja surid! Täpselt nii, kuidas soowis seda tema ja masin. Kuid see oli ju nende kohus — surra, et anda teistele elu. Ka inimesi häwitab ju aastast-aastasse surmade niidumasin. See on loomulik ja sarnane on kord. Olgu normaalne kadu, mille kwantiteedi määrab jumalus, ent milleks selle häwingu kunstlik suurendamine, inimeste poolt, kellele pole selleks õigust, ja pealegi weel kõige tooremalt — nälja ja haigustega. Sarnased mõtted pugewid talle pähe ja tegid ta kurbaks ja nirk-raks. Wahtis trööstitult üle saagirohkuselt songunud, kuldkol-

laste wiljawäljade, kuid need olid talle wõõrad ega suutnud teda lohutada. Siis eelmisele muremõttele kaasus weel ka mälestusi ta õnnetust saatuselt: häwinenud kogu oma wõrratu iluga, Leili oma neitsilik puhtuse ja armastusega, kasuema oma lõputu armsuse ning hellusega.

Kuulis läbi lõkerdawa masinamüra nagu kodulaane wõimsat kohinat ja sõõrmedki piiüdis nagu ta karget, karastawat waigulõhna. Näeks kui loffawaid koduwainuid ja winetawat raba, kust kunagi ei lõppenud kurgede krudisew „krukru“. Tundis, need kutsusid teda. Sugereerisid ja saatsid paljude tuhandete kilomeetrite taha, üle ookeanide ja forgete mägede oma kodust hõngu, mis puges wõimsalt südamesse, tehes ta närwiliseks ja nufrats. Sündides igatsema, ohkama neile järele, waewlema unetuid öid põledes igatsuswaludes. Siis jälle meenus ta mahajäänud seltsimeeste lootusetu ja kurb elu.

Siis see polnudki enam elu, waid mingeist nägematuist ohelikest juhitud wainude kiratsew nälgjatants anabioosilises olemises. Besematute ja täitanud ihude põlemine kul-laahusest segipaisatud ja läidetud maailmakatlas. Kõiki neid kurbu mälestusi noppis kokku ta ajude arwelaual mingi nägematu käsi, wajutades ta tugewa leha nääsu metallisele istepingile, kiskudes temast välja töötakte ja rahu. Tihti katsus sundida end wäewõimuga unustama elu dramaatilist reaalsust ja wõtta kõiki koomilise farsina. Aga see taibutu, wilets töölisjõuk, kellega tuli päewi weeta koos, kujutas piltlikult waid elu wiletsust ja halastamatust. Ta katsus anda neile oma eeskujuga õige suuna. Tahtis meeldi ohwerdada end nende wäljakandmiseks pimedusest walgujessse, nende lunastamiseks piinapingilt; sest praegusel ajal oli selleks juba liiga palju aastaid ja liiga palju walgust, et lubada jarnaseid koledusi. Ja peab mainima, see oli Hendrekul õnnestunudki juba osaltelt, kuid ühtlasi toonud kaasa ka sagedasi sõnawahetusi peremehega ja kate-lusti walitsejaga.

„Ole ja ela ise kuidas tahad, kuid ära teisi wea kaasa!“ oli peremees öelnud juba korduvalt. Kuid Hendrek näis peale läbimarssi elu piinarohkest kadalipust hooliwat endast waid wähe. Tähtsamad olid talle seltsimehed, kes ei näinud suutwat mõelda kaugemale kui unele ja leiwakooru-tesele. Kes mõistisid endile süüks ja pidasid seda paratamatuks, et olid sündinud orjadeks ja maksumaksjateks. Nende harimine oli Hendrekule waewarohkemaid töid ja kutsus esile alalise wahekorvade terawnemise peremehega. Peremees oli äkiline ja äge, walitseja julm ja toores. Ka Hendrek oli järsku wihaga ja nii tuligi, et walitseja lastis

põllult tihti jalga, minnes peremehele kaebama, Hendrek olevat teda löönud ja söimanud. Olid tulnud siis peremehega kahekümnepäevaste ratsahobustel ja piitsadega.

Söimanud ja peksnud enne musti, kuni möödunud suur viha, ning siis alles tulnud Hendrekuga õiendama arveid. Kuid üsna ligi pole julenud neist kumbki tulla, vaid seisnud eemal nagu kaks püstitükatud waati, millel lamamas weretawad pead, all siplenas kaks paari nuudeljalgu ja õlgade poogiks paar wäntkäsi.

Ra täna oli Hendrekul olnud Paolinoaga suurem tüli, kes homnikul ilmunud wihafelt ajama mehi tööle normaalajast terwelt tunni warem. Nähtawasti oli ta tulnud kuskil järjekorraliselt joomingult ja taarus alles tugewasti omal äpardunud alusel. Neegrid olid kogunudki juba sõnakuulelikult õuele, kuid Hendrek puudus weel, olgugi et walitseja Paolino tema ukse taga teinud kõige suuremat põrgut :

„Si taha tööd teha, magada tahate, ahwid! Ainult nõrgata tahate, palka tahate, korterit tahate, elewandid! Noh, tuleb aeg, kus müüte endid läätsaleeme eest. Paluma tulete leiba, koerad!“ Nagu skorpionist hammustatud, karanud Hendrek aluspesus õuele, haaranud walitsejal ühe käega kõrist ja teisega hoidnud ajanäitaja tal nina all.

„Näed ja tõbras, mis aeg on, näed!“ oli karjunud ta wäikefissi, raswawoldesse uppunud hiirekõrwusse, tõugates teda siis seljast kiwile. Mees jäänudki weidifisels ajaks uurima linnutee saladusi, wiimaks aga tõllerdanud neljakäpuli mõisa poole, nii kiirelt nagu oleks awastanud kosmoses mõne uue planeedi.

Hendrek oli waadelnud siis ümber, et näha, palju on tal ka neid toetajaid seltsimehi. Aga wõis konstateerida ainult alles ööst mustendawate majanurkade taga mõnda weel tõmmumat inimpea wõbisewat siluetti. Hirmunud seltsimehed päästsid majanurkade taga oma nahka!

Kuna peremehel oli nähtawasti linnas jällegi „wäikesi asjatalitust“, lõppenud asi seekord wäiksel ja kätatult. Walitseja Paolino jessel päewal enam ei ilmunudki tööliki kutsuma tööle, ega polnud teda ka kuni lõunani tulnud weel põllule. Hendrek waistuliselt tundis, et see oli wäikus enne tormi, ja see tegi ta weidi närwilisels.

*

Oli juba eelõhtu, kui ilmusid wäljale, Jordi luksustõllas, peremees walitsejaga. Auto stopati otse traktori kõrwal ja karm peremehe hääl kästis Hendrekul peatuda. Hendrek kuulas käsklust ja pani seisma mürisewa masina.

Mehed põrnitsefid üksteist. Mustad, kes kuuldes auto-
mürinat, olid pöörasufeni kiirendanud töötempot, unustasid
nüüd wahetewahel wihu sülle, jälgides ara pilguga
walgeid.

„Te' olla hommikul walitsejat Paolinot ähwardanud?“
karijus peremees wäskuwail silmil, pigistades peos auto-
patju.

„Ei, waid löin,“ wastas külmalt Hendrek.

Peremees plahwatas.

„Kes teie olete, et julgete lüüa minu walitsejat? Iga-
wene hulguis, ninasarwik! Teie julgete hakata minu ja
tema käfule wastu, koer! Seda ma teile ütlen, weel üks
eksimus, ja te wõite minna, kust tulnud, saad aru?“ rögisest
wihast, tehes autos meksikut warjupoksi.

„Palun, kuid walitseja segas mu unerahu,“ protestis
Hendrek.

„Mis unerahu?“

„Tuli, olles ise purujoobnud, ja tahtis floppida meid
tund aega warem tööle.“

„Dlekkite pidanud ka minema, sest see oli käf,“ õigus-
tas walitsejat peremees, mispeale Paolino juba koshkuma
lõõnud nagu wajus jällegi ifeteadwalt lössi.

„Aga see oli õiglus, et ma ei läinud,“ jonnis Hendrek.

„Õiglus, wäikekodanline mõiste! Õiglus? ... nõr-
kade raudriie mürkgaasi wastu. Meie, peremeeste, käes
on jõud ja seega õiglus!“ tähendas weel peremees, kuid
nüüd hakkas ta wihast leekiw nagu juba loojenema üks-
kõiksuse maski warju. Siis lausus ta weel midagi sofinal
walitsejale, kes wihafelt rullis oma pallerega autopatju.

Hendrek, kes luges juhtumi juba lõppenuks, tahtis
uuesti käima panna traktori, kuid peremees peatas ta :

„Stopp, las jääb!“

„Aga...?“ tahtis kõneleda Hendrek.

„ülejäänust saab suurepärase fenomeeni. Ohtu tu-
lekul lööb tule otfa. Said aru?“ kästis peremees.

„Ma ei saa aru teist,“ wastas Hendrek, „milleks siis
wajalik põletada inimeste walmis loomingut. Pealegi on
ligikaudu pool wiljawäljast alles puutumata.“

„Das põleb, et hinnad tõuseks. Mis me taft muidu
jagame inimestele. Täna oli nisufarmerite koosolek, kus
tegime otsuseks, häwitada käesolewa aasta nisufaagist üks
kolmandik, et tõsta maailmaturu nisuhindu. Nii siis, kumagu
õhtul taewas põlewast leiwast ja olgu ohwrituleks headele
jumalatele.“

„Ei, häbimärgiks türannide lollusele ja kallusele!“ ar-
was Hendrek.

„Mis, mis tead sina ka majandusest. Sa ei osta ju veel isegi himustada raha?“ ofatles peremees.

„Mida tean, see on ju ükstatsoik, kuid hävitada jumalavilja, mis waevaga külwatud nälgiwate hulkade poolt, on ju karjuwamaid ülekohtuid. Andke parem külwajaile luba ka lõigata, ja nad on õnnelikud. Andke nälginuile süüa, ja te teenite rohkem kui produktide häwitamisega.“

„Ara noormees aja lolli loba, me peame ju ometi teema. Kas wõi tulgu see kuld siis üle raibete. Wõi ehk oled kommunist?“

„Idioot ja kommunist kindlasti!“ urises wihaft puhkuw Paolino, kes kõigeft wäeft pingutas, et tõsta üht jalga teisele.

„Kommunist, idioot!“ ofatas teda Hendrek, ja tundis, kuidas wihapärm hakkas peas paisutama werd. Ta silmad süttisid, käed kiskusid rusikasse, rind ahmis kiiresti õhku. — Inimene nõuab nälgiwale kõhule toitu ja ta on kommunist. Inimene ihtab puituwale waimule lisa ja ta on idioot. Hullud olete, hullud, te ahned koerad. Hullud were lõhnast ja masside furmaagooniaist!

„Põrgu käige, mina neid ei süüta!“ hüüdis siis Hendrek, pannes traktori käima. sõites müriinal edasi.

Mõlemad mehed wahtisid, wihaselt filmi pungitades, talle järele.

„No on bandiit!“ ürgas peremees.

„Kommunist ifka,“ parandas walitseja.

„Pane wäljad põlema ja las kõrbe see koer koos wiljaga!“ karjus peremees walitsejale, raputades Hendreku poole wõbisewat rusikat.

Ahkides ja puhkides ronis wihaftsiine walitseja wälja autoft, wõttis sõimates benfiini kalonni, lastis sõnakuldelikke musti kanda koku weidi wana kulu ning süütas kuwa ja walminud wilja. Nagu püssirohi plahwatas küps wili ja kerge tuul wenitas haralise tulekeele laialt üle kuld-kollaste wäljade. Tuhandeid peeneid suitsusõormeid pugest õhtuehaft roostetanud lõunamaataewasse. Mõned jänefed ja palju hiiri põgenesid hädaldades, piuksudes cemale. Reegrid unustasid paksud suud lahti ja hakkasid appi hüüdma Allahi.

Hendrek, kes tuli ringiga wälja teisest serwast, nägi määratut tulemerd kroonimas wiljapõlde. Temas tõusis meeletu wiha, mis kaswas hullumureks, nähes, kuidas suurima lõbutundega silmitsesid seda ülbet häwingut hukkuwa waranduse peremees ja walitseja. Mis praegu juhtus, oli siindmus, mida mõned aastad warem oleks nimetatud määratult õnnetuselks. Kuid nüüd oli see omanikule waid lõ-

buks meelelahutusjeks. Võbiks, mis naeratama sunnib, kerge farfs. Miljoneid sureb igapäev nälga. Teised miljonid kerjavad ja manguvad nuttes iga leitvakoornese järele, aga nemad põletavad lõbutundega tuhandeid tonne vilja, et tõsta hindu, et saaks kasvatada raswadele lihas raswu ning suurendada kullawirnu. Ajal, kui kogu maailm appi karjub ja ahastusest käsi ringutab, suudab üks kiht inimesi weel hirwitades tõugata õnnetuid jalaga, lükates neid külma südamega surma. Hendrek, hull wihas, kihutas traktori ja niidumasinatega otse tulle, jätteski need häwima koos wiljaga, põgenedes ise. Tormas hingelbades ja määratsewas wihas peremehe juurde, kähises, ja ainja hoobiga löi selle knok-outi. Walitseja, kes hirmust wajunud juba põlwili, tõstis püsti ja löi, löi ning tõstis püsti, palju kordi järjest, lõpuks wiskas risti üle maaslamawa peremehe Trampis siis ka weel jaluli mõlemil, ning alles wäsihdes hüppas autosse, sõidutades sellegi tulle. Ise waewu wälja tuikudes leegest, suitsunult ja tulehaawadega. Ohmunud mustad aga põgenesid kiljudes ja karjudes farmi suunas, kogu aeg hühides armu Allahilt. Kuid Hendrek ei kuulnud ega näinud neid. Ta põgenes sündmuselohalt waatamata tagasi nagu Lot.

XXVI.

• Suri killine suwi ja wiljakas sügis. ükskõik pudes windund eeltalweest lumelortsuseid päewi ajaloo aegusulatawasse porri, kuid Hendrek ikka weel ei ilmunud. Ka kirja enam ei tulnud. Ugugi, et Leili ootas teda otse põledes palawikust. Ootas teda närweeriwalt ja karsitult nagu kurjategija kohtusaalis surmaotsust. Wärises rõõmust, kuid ühtlasi ka kartusest, kui mõttes filmapilgule, missal kohtas üle aastate jälle kord Hendrekut. Lämpus õnnest ja suri hirmust, kui oma meelesegaduses nägi tulewatti Hendreku wiirastust. Ta ei teadnud, kas on see ka surmaks wõi eluks, kui kohtab Hendrekut. Kuid see oli talle ka ükskõik — ta wajas teda ja pidi teda nägema. Pidi talle pihtima ja paluma andestust, ning siis wõis sündida kõik, kõik! Wõimatu oli elu jatkamine nii, nagu oli see praegu. Polnud elu, polnud surma, waid hingetu, priitunud heha asumine eimiskis. Oli jõudnud nüüd lõpuliikule äratundmisele, et ta kehas pole asunud ammu enam hinge. See rändab janudes armastusest, rändab Hendreku järele, rändab ja manub teda. Pakub end talle sõnakulelikuks orjaks, ihatawa wastassugupoole poogiks, mis loob ükfilinimesest alles täiusliku elu harmoonia. Ent praegu ta

elab hingeta ja ta keha on õõnes nagu kõdunenud puu, mis võimas veel seisma, kuid enam ei anna elu. Ta on kui tühjakõsimetud käre, mis seni kõlbmatu, kuni pole pistetud tagasi mesipuuksse. Ka temasse võib tulla veel elu ja tundeid, kui suudetakse pakkuda ta hingele vajalikku toidet. Kuid praegune elu oli väär ja kunstlikult kokku poogitud. Ta ei suuda enam elada koos Pätšikuga. Ei suuda enam elada mehega, kes ei ewi omadusi, mis hädavajalikud tema temperamendi ja hinge eluõhutamaile nõudeile. Tal oli kahju Pätšikust, sest see armastab teda kogu oma olemisega, õiglaselt ja ausalt. Kuid ta ei suuda seda talle kuidagi tajuda: ei oma hingega, ei kehaga, ei alistumise ega sõnakuulmisega. Ei suutnud seepärast mitte, et oli waid inimene, inimene kõigi ta narruste ja tujudega. Jga Pätšiku awalbus, olgu see siis suguline või hingeline, tegi talle rohkem valu kui mõnu. Kõigil neil ahtidel wiibis ta kangel omaft ära, jättes waid seaduslikule mehele kasutamiseks jüüsilise laiba, mis puitunud ükskõiksuseft. Omas määratus armastuses polnud Pätšik seda algul märganud ja pidas seda waid naise tagasihoidlikkuseks, kuid iga surewa päewaga weendus ifka ja ifka enam, et Leiliga on midagi korrast ära.

Sakkas kohtlema teda weelgi õrnemalt, hellitawamalt, pärides, kas ta wast pole haige. Kuid Leili pidi eitama kõike, sest tõelikult polnud ju haige. Polnud tunda kohta, mida oleks wõinud millegiga arstida, ent ometi oli haige — paratamatult, kindlalt määratud surmale! Oli kawatfenud palju kordi wõtta omalt ebatõlbulik elu, teha lõpp kõigile wirelusile nagu tegid seda omas mõtlematuses paljud. Kuid selleks sammuks takistas teda ta tugew moraaltunne, julgus enese wõimeisfe saawutada siiski kord omis wõitlusis edu, tähendab: unustada Hendrek ja saada tõeliseks naiseks Pätšikule. Kuid ifka ja ifka tulid, wäikeste waheaegade järele, uued pettumustlained, kandes ta tugewasti kõrwale otfitawast elusuunaft.

Sarnane hinge ja keha eritatud elu kurnas teda kohutawalt, piinas närwe ja pehastas hinge! Hõd olid muutunudki waewarohkeiks, unetuiks wiisusiks, kus lämbunult märatses koledate unenägudega. Aga päewal tarretas ta tihtilugu töö juures, wajudef tühja mõttetusse, ärgates pillade waheaegade järele, ehmudef ja kurnatult. Mii oli koos saabunud talwega muutunud temagi talweks — külmaks, surnuks ja walgeks. Ainult üht ihkas ta weel: Peaks kord ometi tulema Hendrek. Peaks ta ometi kord jõudma koju, tundes oma otsuse ja rahu. ükskõik, milline see ta oleks — kuid see on ju temalt, igawesti armastatult. Ainult temale on ta sündinud, temale kaswanud, temale ela-

nud, temaga saaks ta õnnelikuks ja temata sureks. Ainult Hendrek võib veel tulla ta hinge rahu, kehha terwise ja tunneteelu.

Ainult Hendrek võib wahetada ta elukulisse, munes ümbritsewa taewaks wõi põrguks. Hendreku pärast on ta walnis kõigeks. Tema pärast ei tunne ta häbi ega walu, wastutusi ega kohustusi. Kui lord ometi tuleks ta! Ta jookseks siis talle juba kangele wastu, langeks talle kaela, kallistaks ja suudleks teda terve küla nähes, oma laulata tud mehe nähes. Kõige kuuldes pihiks talle kõik, paluks ja nutaks andestust, laseks end ilma walurajeta liüa surnuks wõi saades andestust, tõsta end üles õilsaks eluks — igawesse, pühha armastusse!

Kuid Hendrek ei tulnud. Ainult tuul lohistas ammu närudeks rebitud puudelehti mööda külma külmenawaid tonaraid. Laas wäänles kõledast kirdetuulest piinatuna ja oigas ahipaluwalt. Mööda tumerohelisi oraspõlde kihutas karjakrants jäneft, kilgates kiunuwalt ja läbilõikawalt. Surm ja elu jooksid seal wõidu! Kumb wõidab, kumb langeb —?

XXVII.

Leili, Leili, laulsid wastujooksnud merelained. Leili, Leili, hulgas tuul, kõlisesid laewatrossid, kinnusid raadioantenn ja wintsi poomid. Leili, Leili, ränksafid ka näljased kajakad laewa ümber. Kõikjal helkis Leilist, kõikjal koitis Leilist, kõikjal soffitleti Leilist. Seda nime andsid tuuled, mis puhusid rannast — kodumaa rannast. Seda nime kirjgas ka päike — jaha, ent armas sünnimaa-päike. Ja laew nagu taipas Hendreku igatsust, ifamaa wõimsat kufset ja armunud südamet raadiogrammilist hüüdu ning ta tormas. Jooksis kui rõõmust wõhisedes rasteisse sinilaineisse, kündes sellesse laia wao, walge wahukoorega.

Kapten jagas komandosillalt juba maabumiskäste. Madrused jooksid hullates ja rõõmsalt — nad jõuawad warsti koju! Omaksete juure, wälja ebameeldiwast, wõdrast külmuft.

Ka Hendrek jõuab koju — tal pole seda! Omaksete juure — tal pole neidki! On waid faks määratu suurust — kodumaa ja Leili. Neid mõlemaid sunnib otfsima wõimas armastus, mõistmatu jõud, wõim, mis ei falki juhte, waid toimib kuidas soowib ja millal soowib. Kannab inimest ühest maailma äärest teise, tapab neid, rütwetab, õnnistab. Too kustumatu, wõimas armastus ühe pisikese nullafogu järele, miljonite ilufate naiste seas, olid ta ihu ja waimu

kututamatuiks diktaatoreiks. Need olid kutsunud teda juba ammu. Kohe lahkudes püüdnud meelitada tagasi, kuid ta oli jonnakas, kangekaelne, ja ei läinud nende igatsuste wõluwasse wõrku. Tal oli määratu tahtejõud, mis suutis hoida ta igatsetuist eemale, sundis ihuikfi wõõrsile, wallutama sihte, lewendama forralisi muredeteid. Ta oleks wahest weelgi talunud tolle nõiduwa üliwõimu wõrgutusi, kuid see wahejuhtum farmis otsustas kiirelt ta olemise.

Kohe järgmisel päewal, peale nisupõldude põletamise tekkinud juhtumi, arreteeriti ta politsei poolt ja pisteti wangla, lunastama oma kuritegu. Kohus mõistis talle wõõra waranduse häwitamise eest kuudeks üksikwangistust. Kuus waewarohket kuud oli kõdunenud lõunamaa wiletsas wanglas, kust wabanemisel asetatud sunniwiisil laewale, sõidutamiseks kodumaale.

Müüd oligi saabumas kuldrannakesele — kallile, werega wabaks ostetud kodumaa pinnale, millest omaks nimetada wõis waid päikese ja õhu — muu oli kõik wõõra. Kõiki teisi füüsilisi wäärtusi wõis omada waid raha eest. Kuid siiski armastas teda, wähtres igatsusest ta järele, sest seal peitus ta häll ja haud.

Juba paistisid kalda mahedad, lumitanud wiirud, mille wahel lõmitas halli ja haralise lina siluett nagu hiigla tarantul. Uudistawalt wahtisid sealt merele tahma pahwiwad, nõgipeased korstnad ja jumalusi püüdwad terawtipulised kirikutornid. Kui armas oli filmale nende kangusist wibreeruw kodune siluett. Kui õrnalt paitasid kodused õhud. Hästi wõis tunda juba madalmaa, põliste metsade, sooode ja rabade erisugust kosutatwat lõhna. Igalt poolt hoowas juba kodu waikset mahedust. Inimesed dekil jooksid otstarbetult, ainult röömuist — jaawad koju. . . Tulewad ja kaifutawad tutawad, päriwad reisu üle, tunnewad kaasa, kahjatsewad ehk kadestawad, kõik on koos õnnelikud. Kuid Hendrekul polnud neid. Ka Leili ei oodanud teda. Ta polnud talle oma saabumiseft kirjutanud, tahtes teda üllatada. Soowides teda korraga röömustada, sest tal polnud aimugi, et saabudes teeb talle südamepiina, toob õnnetuft.

Laew randus ja reisijad astusid röömuist ja õnnest rõl-kawasse rahwamurdu. Kerge wärin läbistas Hendreku keha, kui jalg puutus kodumaad. Silmad löid õnnest särama. Nind hingas wõimsalt koduselõhnu. Tal oli sama tundmus, kui siis, mil saabus ohwirikkalt lahingwäljalt. Tundis end wõimsana loomiseks ja küllalt tugewa, kandma sellega kaasuwaid walusid. Namaa kaunile kallule tahtis uesti rajada kodu. Ainult siin wõis wõita tagasi oma au, enese

mina ja õnne. Ainult siin töötades suutis töö pakkuda täit lõbu, siinjed kannatused ja mured toovad südamesse rahu, ainult kodune õnn on hinge kuld. Tahtis alata siin uut ja ofustawat wõitlust, wõitlust mitte ainult oma, waid kogu riigi, terve rahwa püsiwaks õnneks. Tahtis juurida rahwast lõplikult wälja haige ja halli orjarahwa waimu, selgitada ja awastada rahwa sifemised wäärtused, muuta fitjarinnalise wäikekodanlase ühiskondlikuks kultuurinimeseks, puhastada teed poliitilisest kildkonnahuwide haifewast sõnnikust. Aeg haigewoodil oli jõudnud kriisipunktile, millele pidi järgnema uus, ilusam elu.

Sammus nii mõttes linna suunas ja oli õnnelik. Ei tundnud häbi, et wõõrsilt pidi pöörduma tagasi pettunult, leidmata kodu, õnne, tööd. Ometi oli leidnud füiski midagi ja wägagi tähtsat, filmi awawat. Oli leidnud õige isamaa-armastuse ja õiglustunde, milledega niipalju armastati praalida, ilma, et neil ta õigest mõistest aimugi oleks. Oli näinud terwet maailma, kõiki rahwaid, nende kultuuri, röömu ja häda täpseis ja tõelises wärwides. Oli tõstnud maakeralt petteloori ja waadanud selle alla, awastades nii tõe: igalpool walitseb ülekohtus, igalpool ihatakse orjust ja werd, igalpool nutab rahwas ja maa. Lunastab pisaratega oma suurt süüd.

Shetades ärewusest, tungis rahwamurrus edasi. Ega märganudki, kui kurwana, murerohkena ohkas talle: „tere tulemast!“ kallis kodumaa. Ei näinud, et inimesed siingi rändasid ringi murede maskides, millesse sügawalt waju-
tatud kõhumure kibedaid jooni. Et kogu maa wigas igatsusest, olla lord jällegi armastatud ja wiljakas.

Ta tormas ja tundis waid üht: pidi nägema maalappi, mis annud talle elu, kus hullanud rõõkawas röömus, paljasjalgsel poisikesena, rinnuni maarjakeinas, millesse mehena walanud higi ja pisaraid, kändunud lootuse õhkeid ja nooruse unistusi. Tundis, meelitas ja hüüdis teda põline laas, mille salapärane kohn oli alati parimaid paksame rõhutud hingele. Kutsus westroosidega lapitud järw, mille kaldail tihti suikunud erutatuna noorusunelmaist, et näha näkineidu. Aga üle kõige sundis sinna teda armastus Leili järele, kelle kindlasti arwas elawat seal, allesjäänud arm-
fas saunahütikeses, põlemas igatsusest tema järele. Ei wõinud ju olla kahtlustki, Leili wõiks elada kuski mujal. Tõetada teisel ja, wõib-olla abiellunult? Miks on ta senini waitinud, pole omaist midagi kirjutanud? — Kuid polnud mul ju kunagi kindlat aadressi? Wõib-olla kirjutas, aga

Kiri läks kaduma? — Kuid siiski imbus hinge kahtluse rahu-
tulstegewat rõskust ja tahtmatult meenus talle rahwalaul:

„Kasj oli ära kuiwand ja allik mudane
mu neiu oli läinud ju teise kaenlasse!“

„Säbene end Hendrek, mõelda nii omaft prundist! Kel-
lets ja teda pead?“ noomis tje end, rutates Sannamäe
poole, kust arwas wõiwat leida eest Leili wõi wähemalt
jaab teada tema uue elukoja aadressfi. Kui leian Leili,
nain ta — arutles Hendrek rutates, — siis algame uut
elu — elu, mille õnnefaras fureb waeufufe tuhms.